

OIKEUSTIEDE

JURISPRUDENTIA

XL

2007

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN VUOSIKIRJA

Toimitusneuvosto

Pekka Vihervuori, puheenjohtaja

Antti Jokela

Matti Ilmari Niemi

Pekka Timonen

Toimittaja

Leena Halila

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300, f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2007 kirjoittajat ja Suomalainen Lakimiesyhdistys

ISSN 0355-8215

ISBN 978-951-855-270-6

ISBN 978-951-855-731-2 (verkkokirja)

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2007

Anja Hannuniemi

**VANHEMMASTA
VIERAANNUTTAMINEN –
UHKA LASTEN HYVINVOINNILLE**

Sisällys

1	KATKERIMMISSA HUOLTOKIISTOISSA LASTA VIERAANNUTETAAN TOISESTA VANHEMMASTA	7
2	VIERAANNUTTAMISOIREYHTYMÄN KAHDEKSANKOHTAINEN OIRELUETTELO	16
3	STRUKTURAALISEN JA DYNAAMISEN PERHETERAPIAN VASTINEITA VIERAANNUTTAMISOIREYHTYMÄLLE	23
4	KATKERIEN HUOLTOKIISTOJEN ASIANOSAISTEN LUOTTEENPIIRTEITÄ JA PERHEASETELMIA	31
5	VIERAANNUTETULLE LAPSELLE KEHITTYVÄT ONGELMAT	38
6	VIERAANNUTTAVAN VANHEMMAN KÄYTÖS- JA LUOTTEENPIIRTEITÄ	45
	6.1 Mitä tieteellisiä todisteita vieraannuttajien rajatilatasoisuudesta on?	52
	6.2 Mitä rajatilahäiriö tarkoittaa tasodiagnostiikan kannalta?	56
7	VIERAANNUTETUN VANHEMMAN KÄYTÖS- JA LUOTTEENPIIRTEITÄ	60
8	VALITSEEKO VAKKA KANTENSA VAI TÄYDENTÄVÄTKÖ VASTAKOHDAT TOISIAAN?	70
9	VIERAANNUTTAMINEN OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ	79
10	KUINKA VIERAANNUTTAMISTA JA KATKERIA KIISTOJA VOIDAAN VÄHENTÄÄ TAI ESTÄÄ?	86
11	AIHEETTOMAT LASTEN HYVÄKSIKÄYTTÖ- JA PAHOIN- PITELYEPÄILYT VANHEMPIEN ERON YHTEYDESSÄ	103
	LÄHTEET	117
	ALIENATING THE CHILD FROM ONE PARENT – A THREAT TO CHILDREN’S WELL-BEING	125

Vanhemmasta vieraannuttaminen – uhka lasten hyvinvoinnille*

Lapsioikeudellisessa päätöksenteossa keskeinen kriteeri *lapsen etu* saa puitteensa oikeustieteen piiristä. Pääasiassa lapsen edun sisältö määräytyy kuitenkin käyttäytymis- ja lääketieteellisten näkemysten pohjalta. Näihin tieteenaloihin perustuvia lähtökohtia on omaksuttu lapsia koskevaan lainsäädäntöön. Mietittäessä oikeustapausten yhteydessä lapsen konkreettista etua kuullaan usein asiantuntijoita siitä, mikä lapsen etu olisi lääke-, sosiaali- ja käyttäytymistieteelliseltä kannalta katsoen. Perheoikeudellisessa kirjallisuudessa on perinteisesti varsin suppeasti pohdittu lapsen edun sisältöä esimerkiksi psykologian ja psykiatrian näkökulmasta.¹

Lääkintäoikeuden haasteena voidaan nähdä aiempaa syvällisemmän ymmärryksen tuottaminen lapsen edun sisällöstä käyttäytymis- ja lääketieteellistä tutkimustietoa selvittämällä. Muina lääkitäoikeuden tehtävinä voidaan mainita menettelytapojen kehittäminen asiantuntijatiedon hankkimiseksi ja esittämiseksi oikeudellisissa yhteyksissä, samoin kuin oikeuspsykologisen ja -psykiatrisen tiedon lisääminen ja osallistuminen sen eriyttämiseen kliinisestä, potilaiden hoitoa koskevasta tiedosta. Näissä suhteissa oikeuskulttuurimme on vielä kehittymätön. Esimerkiksi vasta vuonna 2003 STAKESin uusissa ohjeissa pyrittiin lasten pahoinpitelyn ja seksuaalisen hyväksikäytön tutkiminen selvästi eriyttämään lapsille psyykkisten ongelmien vuoksi annettavasta hoidosta. Vasta muutaman viime vuoden aikana on yliopistosairaaloiden yhteyteen perustettu oikeuspsykiatria yksiköitä niin, että kyseinen selvitystyö tehtäisiin myös fyysisesti erillään lasten hoidosta. STAKESin uusia ohjeita ei edelleenkään aina noudateta.

* Kiitän työnhajaajaani prof. Raimo Lahtea tuesta ja avusta, jota hän on eri tavoin antanut tämän artikkelin kirjoittamisessa.

¹ Lapsen etu on paitsi kasvatustieteellinen, psykologinen ja psykiatrinen, myös sosiaalinen, moraalinen ja kulttuurinen käsite. *Kurki-Suonio*, 225–227, *Auvinen*, 202–203 ja siinä viitattu kirjallisuus. Mainituissa teoksissa psykologisiin ja lastenpsykiatriisiin asioihin on paneuduttu tavanomaista enemmän.

Lapsen edun vakavasti vaarantuessa sen vuoksi, että huoltaja ei suostu viemään häntä lääkärin tutkimuksiin tai hoitoihin, Suomessa ei ole riittäviä menettelytapoja. Jos lapsi ei ole tahdosta riippumattoman mielenterveysavun tarpeessa, ainoa keino hänen saamiseksiin lääkärin tutkimuksiin on tähän mennessä ollut huostaanotto.² Vuoden 2008 alusta voimaan astuvan lastensuojelulain (13.4.2007/417) 28 §:n mukaan tulee mahdolliseksi lapsen tutkiminen lastensuojelutarpeen selvittämiseksi vastoin huoltajan tahtoa hallinto-oikeuden päätöksellä, joka annetaan sosiaalitoimen viranhaltijan hakemuksesta. Uudistus on askel oikeaan suuntaan, mutta säännös ei takaa lapsen etua esimerkiksi katkerissa huoltokiistoissa, joissa oikeus tutkimusmääräyksen hakemiseen tulisi antaa myös toiselle vanhemmalle ja muillekin lapselle läheisille henkilöille. Lähivanhempi voi nimittäin liittoutua yhteen sosiaaliviranomaisten kanssa etävanhempaa vastaan, jolloin viranomaiset eivät ryhdy hakemaan tutkimusmääräystä, vaikka se olisi välttämätön. Kaikkein vaikeimmissa huoltokiistoissa tällainen liittoutuminen, jota kutsutaan kansainvälisessä kirjallisuudessa *viranomais-ten harjoittamaksi vanhemmasta vieraannuttamiseksi*, on kokemukseni mukaan jopa melko yleistä.³ Toisin sanoen tilanteissa, joissa tutkimusmääräystä eniten tarvittaisiin, sitä ei saada, ja lapsen tilanne muodostuu kestävämmäksi.

² Hannuniemi, LM 1997, 836–855.

³ Vaikka liittoutumista ei tapahtuisi, monilla sosiaalityöntekijöillä ei ole riittävästi aikaa eikä tietoa tehdä tutkimusmääräyshakemuksia. Viranomais-ten harjoittamaa vieraannuttamista eli viranomais-PAS:a on kuvailut *Lena Hellblom-Sjögren* selostamalla huostaanottojen yhteydessä tehtyä lasten välien katkaisemista biologisiin vanhempiin. Kaikkein katkerimissa ja pitkäaikaisimmissa kiistoissa lähivanhempi on usein liittoutunut sosiaalityöntekijöiden kanssa, jotka eivät välitä lastensuojeluilmoitustakaaan mitään. Tällöin lapset ovat käytännöllisesti katsoen heitteillä. Etävanhemmat menettävät yleensä katkerien prosessin kestäessä yhteishuollon, joten heillä ei ole mitään keinoja saada pahoin oireilevaa lasta tutkimuksiin. Tulisi ottaa esimerkiksi Englannin 1989 Children Actista, jossa on myös toiselle vanhemmalle tehty mahdolliseksi lapsen tutkimus- ja hoitomääräysten hakeminen alioikeudelta. Viranomais-PAS-tapauksissa kiistat eivät ratkea viime kädessä sen vuoksi, että lähivanhempi saa vääränlaista tukea sosiaalitoimesta. Sen tunnusmerkki on, että tehdään turhia huostaanottoja huolto-prosessin aikana siten, että vaikka lapsi pitäisi ottaa huostaan lähivanhemmalta, hänet kuitenkin sijoitetaan tämän luo, jolloin huostaanotolla ei ole lapsen kannalta muuta merkitystä kuin että yhteydenpitoa syrjittyyn etävanhempaan perusteetta rajoitetaan tai estetään. Eräässä hyvin vaikeassa tapauksessa huolto-prosessin kärjävaiheessa tehtiin kaksi huostaanottoa ja hovioikeusvaiheessa toiset kaksi, minkä lisäksi kunnollinen isä pyrittiin leimaamaan väkivaltaiseksi myös perusteettomilla rikosilmoituksilla ja lähestymiskieltohakemuksella sosiaalityöntekijöiden toimesta siinä vaiheessa, kun hovioikeus harkitsi ratkaisuaan. Huostaanotot todettiin turhiksi ja ne menivät kumoon, minkä jälkeen sosiaalitoimi saamansa kritiikin vuoksi vetäytyi jutusta. Vasta sen jälkeen sitä kyettiin käymään vanhempien todellisten resurssien mukaisesti, jolloin riita alkoi ratketa, kun se oli kestänyt jo yli viisi vuotta.

1 KATKERIMMISSA HUOLTOKIISTOISSA LASTA VIERAANNUTETAAN TOISESTA VANHEMMASTA

Muutaman viime vuoden aikana on kiinnitetty kasvavaa huomiota katkerien huoltoriitojen asianosaisten mielenterveysongelmiin.⁴ *Maija Auvinen* katsoo patologisten huoltoriidoista saatujen tietojen viittaavan vanhempien mahdollisiin luonne- tai persoonallisuushäiriöihin. Asianajaja on kertonut käytännön kokemuksia siitä, miten persoonallisuushäiriöinen vanhempi vaikeuttaa huoltoriidan käsittelyä valehtelulla ja kaikkien osapuolten manipuloinnilla.⁵ Amerikkalaisessa tutkimuksessa katkeria huoltokiistoja käyvillä on diagnosoitu persoonallisuushäiriö 35 %:lla äideistä ja 20 %:lla isistä.⁶ Käsittelen asiaa lastenpsykiatri *Richard Gardnerin* kehittämän käsitteen, vieraannuttamisoireyhtymän (Parental Alienation Syndrome) avulla. PAS on vuonna 2006 hyväksytty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa *Koudelka v. Tsekki* nimenomaan psykiatrisena oireyhtymänä, joka on relevantti lasten huolto- ja tapaamiskiistoissa. PAS on hyväksytty myös USA:n, Kanadan, Australian, Israelin ja Saksan oikeuskäytännöissä. Laajasta tutkimuskirjallisuudesta ilmenee, että lapsiaan toisesta vanhemmasta vieraannuttavat huoltoriitojen asianosaiset sairastavat usein jotain persoonallisuushäiriötä. Tutkiessani vanhempien mielenterveyshäiriöitä ja niiden merkitystä katkerissa huoltoriidoissa näkökulma on poikkitieteellinen, mutta metodi perinteinen. Käyn läpi katkeria kiistoja koskevaa lääke-, terveys- ja käyttäytymistieteellistä kirjallisuutta laajemmin kuin vieraannuttamisoireyhtymä edellyttää, vertailen saatuja tietoja huoltoriidoista hankkimiini asiakirjatietoihin ja kokemuksiin sekä se-

⁴ Valjakka viittaa vanhempien mielenterveyshäiriöihin kiistojen taustasyynä ja katsoo, että prosesseja saatetaan ylläpitää lapsen mielenterveyden kustannuksella. *Valjakka*, 55–58. *Gottberg* käyttää termiä ”patologistuneet, jopa letaalit huoltoriidat”. *Gottberg* 2004, 49.

⁵ *Auvinen*, 308, *Salo*, 216–222. Luonnehäiriö on vanhempi, virallisesta käytöstä poistettu nimitys. Oikea ja suhteellisen uusi termi on persoonallisuushäiriö. Aiemmin puhuttiin myös luonneneurooseista ja 1800-luvulla ”moraalisesta mielipuolisuudesta” (*moral insanity*), joka hyvin kuvaa näiden henkilöiden piittaamattomuutta muista ihmisistä ja heidän tarpeistaan. Markku Salon persoonallisuushäiriötä sairastavien osuudeksi mainitsema muutama prosentti väestöstä ei pidä paikkaansa, oikea osuus on noin 10–13 %. *DeGirolamo – Dotto*, 959–964. Lääketiede on kansainvälistä ja tutkimustulokset yleensä käypiä muissa länsimaissa, joten luku pitäne paikkansa Suomessakin. Oireellisesti noin 10 % on myös se osuus, joka vanhempien eroista riitautuu tuomioistuimissa; kyse on todennäköisesti ainakin osittain samasta väestöryhmästä.

⁶ *Wakefield – Underwager*, 121–136. Muuta häiriötä sairasti 3 % äideistä ja 11 % isistä, minkä vuoksi äideillä oli diagnosoitu mielenterveyshäiriö 38 %:ssa ja isillä 31 %:ssa tapauksista.

lostan ennakkoluonteisia oikeustapauksia. Olen tutkijan työn ohella 17 vuoden ajan toiminut vaikeissa lapsiasioissa asiamiehenä, asiantuntijatoimistajana ja viranomaisrooleissa. Minulle on kertynyt myös PAS:a koskevien satojen yhteydenottojen perusteella paljon tietoa vieraannuttamistapauksista.⁷ Tietosuojasyistä en voi kertoa niistä yksityiskohtaisesti, minkä vuoksi olen päätenyt viittaamaan tapaustietoihin vain yleisellä tasolla.⁸

PAS voidaan nähdä katkerien kiistojen alakategoriana, jonka avulla kaikkein katkerimpia huoltokiistoja voidaan yrittää ymmärtää ja hallita. Gardnerin mukaan 90 % katkerista huoltokiistoista olisi vieraannuttamistapauksia.⁹ *Demosthenes Lorandos* on Clawarin ja Rivlinin tutkimukseen viitaten arvioinut osuudeksi 80 %¹⁰, mitä pidän todennäköisempänä. Richard Gardner oli pitkään toiminut katkerissa huoltokiistoissa oikeudelle lausuntoja antavana asiantuntijatoimistajana. Hän alkoi 1980-luvun alkupuolella kiinnittää huomiota siihen, että hänen vastaanotolleen tulevat ja katkeraan kiistaan mukaan vedetyt lapset puhuivat pahaa toisesta vanhemmasta, vaikka puheilla ei näyttänyt olevan objektiivista perustaa. Vuonna 1985 hän esitteli ensi kertaa vieraannuttamisoireyhtymän artikkelissaan

⁷ Asiantuntijatoimistajana olen toiminut 16 tapauksessa 19 kertaa, joista kaksi kertaa tuomioistuimen kutsumana asiantuntijana ja muuten asianosaisen kutsumana asiantuntevana toimistajana. Asiamiehenä olen toiminut noin 30 PAS-tapauksessa. 17 vuoden aikana olen antanut myös puhelinneuvontaa lapsiasioissa ja tultuani vuonna 2000 tietoiseksi PAS:sta, nimenomaan siitä. Tämän jälkeen olen vastannut 800–1000 puheluuun, joiden yhteydessä olen neuvonut ja yksityiskohtaisesti haastatellut vanhempia, näiden uusia puolisoita tai isovanhempia. Kokemukseni mukaan kaikkein vaikeimmat ja pitkäaikaisimmat huoltokiistat ovat pääasiassa vieraannuttamistapauksia. Jälkikäteen arvioiden sellaisia ovat olleet kaikki vuodesta 1990 hoitamani pitkäaikaiset jutut, joihin yleensä myös sosiaalityöntekijät ovat sekaantuneet viranomais-PAS-tyyppisesti. Päämiehinäni on ollut sekä etä-äitejä, etäisiä että isovanhempia. Turhien huostaanottojen lisäksi näissä tapauksissa on vieraannuttamiskeinona joskus käytetty prosesseihin ajallisesti osuvaa lapsen perusteetonta sijoitusta psykiatriseen tutkimukseen tai hoitoon.

⁸ Jotta tuntemieni tapausten käsittelemisestä olisi mitään hyötyä, niistä tulisi kertoa niin yksityiskohtaisesti, että vanhempien lähipiiriä laajempi piiri saattaisi kyetä tunnistamaan tapauksen, vaikka nimet, paikkakunnat yms. tunnistetiedot on jätetty pois. Kun kyse on hyvin arkaluontoisista asioista, olen tietosuojasyistä valinnut saman lähestymistavan kuin *Päivi Hirvelä*, joka yksilöidysti käsittelee vain ennakkoluoteiset ylempien tuomioistuinten päätökset.

⁹ Gardner 1992, 59. Gardner kuoli 83-vuotiaana vuonna 2003. Sitä ennen hän kirjoitti useita osuuksia vuonna 2006 julkaistuun teokseen ”The International Handbook of Parental Alienation Syndrome”.

¹⁰ *Lorandos* 2006b, 404; *Clawar – Rivlin*, 167. *O’Leary ja Moerk* tekivät 10 *lawguardianille* kyselyn, jonka mukaan katkerista huoltokiistoista olisi kyse PAS:sta 42 %:ssa tapauksista. *O’Leary – Moerk*, 131–132. En pidä lukua oikeana, ainakaan jos otetaan kiistan kesto huomioon. Lukumääräisesti 80 % voi siten olla liikaa laskettuna kiistojen alkamisesta, mutta jos tarkastellaan tilannetta poikkileikkauksellisesti siten, kuinka monta tapausta on vireillä tiettyyn, summittain valittuun aikaan, 80 % voi hyvin pitää paikkansa. Asiasta ei ole riittävästi tutkimusta, luvut ovat arvioita.

”*Recent trends in divorce and custody litigation*” ja kehitteli sitä myöhemmissä kirjoituksissaan. Gardner rakensi PAS:n vankalle, noin 40 vuotta jatkuneelle perinteelle, jossa on tutkittu perheenjäsenten selviytymistä vanhempien erosta. Tuon tutkimuksen kestäessä suurin osa hänen havainnoistaan ja ideoistaan on jo ennestään tullut hyväksytyiksi USA:ssa. Esimerkiksi käsite Parental Alienation (PA), lapsen *vieraantumisen* toisesta vanhemmasta, on siellä pitkään ollut yleisesti tunnustettu. PA ei kuitenkaan kerro siitä, kuka lapsen vieraantumisen on aiheuttanut, joten se ei ole kovin hyödyllinen huolto-oikeudenkäyntejä ajatellen.¹¹ Äitien harjoittama isyyden portitus (*maternal gatekeeping*), jota on tutkittu myös perheiden sisällä,¹² voidaan nähdä PAS:lle rinnakkaisena. PAS:n kanssa samaa tilannetta tarkoittaa niin ikään ”*Medea Syndrome*”, joka lainaa nimensä kreikkalaisen mytologian Medeiasta. Hän tappoi omat poikansa kostaakseen näiden isälle, joka oli hylännyt hänet.¹³ Jäljempänä esittelen myös perhesysteemisiä käsityksiä lasten ja vanhempien liittoumista, jotka muistuttavat PAS:a, sekä tarkastelen konfliktin alkuketkiä kiintymyssuhdeteorioiden näkökulmasta. On useita tieteellisiä tapoja hahmottaa katkerien kiistojen aiheuttamia ongelmia. Niiden toisiaan täydentävyys on osoitus lähestymistavoista yhden, PAS:n, koherenssista muun tieteellisen tiedon kanssa. Kun 1980- ja 1990-luku olivat USA:ssa huoltokiistojen määrän

¹¹ Vrt. suomen kielessä sanojen ”vieraantuminen” ja ”vieraannuttaminen” ero. Edellinen voi olla luontaisesti tapahtuvaa, esim. pitkän välimatkan vuoksi, jälkimmäinen jonkun tahallaan/tietoisesti aiheuttamaa.

¹² Gatekeepingiä pidetään lastenpsykiatriassa myös normaalina ilmiönä länsimaissa, joissa isien ei perinteisesti ole ajateltu toimivan vauvan ensisijaisena hoitajana. Kokonaan isän poissulkemista ei katsota kuitenkaan hyväksi edes vauvan osalta, saati myöhemmin, kun lapsi kasvaa. Perinteiset mallit ovat murtumassa isien osallistuessa synnytyksiin ja pitäessä isyyysvapaita. *Allenin* ja *Hawkinsin* mukaan 21 % äideistä estää isää osallistumasta lapsen hoitoon ja tekee samalla 5 tuntia/vko enemmän kotitöitä kuin miehensä. Traditionaalista sukupuolten työnjakoa ja hyvin tiukkoja toimintastandardeja kannattavat, epävarmat sekä negatiivisesti miehiin ja isän rooliin suhtautuvat naiset vahvistavat omaa äiti-identiteettiään isän poissulkemisella. *McBride et al., Allen – Hawkins, 199–212.*

¹³ Medea Syndromesta ovat kirjoittaneet *Judith Wallerstein* ja *Sandra Blakeslee*, joiden mukaan medeiomainen viha vuotaa päivittäin yli yhdysvaltalaisissa tuomioistuimissa. *Wallerstein – Blakeslee, 195–196.* *John W. Jacobsilla* on ansiokas kuvaus näissä tapauksissa vaikuttavasta psykodynaamikasta. Hän pitää medeiamaista äitiä narsistisesti vaurioituneena, katkeroituneena, riippuvaisena naisena ja tämän puolisoa patologistesti narsistisena ja vaimoaan devaluoivana. Vähättely raivostuttaa vaimon, joka kostoksi ryhtyy estämään lasten ja isän yhteydenpitoa. Tärkeässä ennakkoratkaisussa *Karen B. v. Clyde M.*, jossa New Yorkin perhetuomioistuimien siirsi 4-vuotiaan tytön huollon isälle äidin vieraannuttamisen ja siihen liittyvän aiheuttoman hyväksikäyttöepäilyn vuoksi, tuomari totesi: ”Tuomioistuimen mielestä, kuka tahansa vanhempi, joka panettelee toista heittämillä väärän luulon hyväksikäytöstä ja käyttää lasta instrumenttina oman itsekään tarkoituksensa saavuttamiseksi, ei ole sopiva jatkamaan rooliaan vanhempana. – – *Kuin Medeia, hän on valmis uhraamaan lapsensa saavuttaakseen itsekään päämääränsä.*” *Lorandos 2006a, 335–336.*

voimakkaan kasvun aikaa, Gardnerin konseptio osui sopivaan ajankohtaan ja tuli melko pian varsin suosituksi käsitteeksi.¹⁴

Vieraannuttamisen yhteydessä lapsen tapaamiset etävanhemman kanssa yleensä estetään tai niitä hankaloitetaan, mutta PAS ei tarkoita samaa kuin tapaamisten sabotointi, joka on pikemminkin vieraannuttamisen oire tai seuraus, kun lapset eivät enää mielellään lähde tapaamisiin. Suomen oikeusjärjestyksen on katsottava myöntäneen vieraannuttamisen olemassaolo *ilmiönä*, koska täytäntöönpanolaki lähtee tapaamisten turhan estämisen mahdollisuudesta siten, että oikeudenkäynneissä voidaan uskoa vanhempien väitteet lasten manipuloinnista. Vieraannuttamisoireyhtymä ei johdu pelkästään siitä, että lähivanhempi tahallaan, puolittain tahallaan tai tiedostamattaan vieraannuttaa lapsen etävanhemmasta, vaan taudinkuvaan liittyy myös *lapsen oma osuus* siten, että hän – lähivanhempaan suuntautuvan luontaisen lojaalisuutensa vuoksi – on altis lähivanhemman harjoittamalle ohjelmoinnille ja alkaa myös itse vierastaa etävanhempaa. PAS:sta ei voida puhua todellisissa väkivaltatapauksissa tai jos etävanhemman käytös on muuten sietämätöntä.¹⁵ Lapsen syitä yhtyä vieraannuttamiseen ovat:

ensisijaisen psykologisen suhteen säilyttäminen lähivanhempaan tai pelko tämän suhteen tuhoutumisesta, reaktionmuodostus alkuperäistä rakkautta vastaan¹⁶, samaistuminen aggressioiden esittäjään tai idealisoituun henkilöön, tilaisuus ilmaista vihamielisyyttä vanhempien eron johdosta, vallanhalu, emotioiden tarttuvuus ja kilpailu toista sukupuolta olevasta vanhemmasta.¹⁷ Lapsesta ja lähivanhemmasta johtuvat tekijät ovat komplementaarisessa suhteessa keskenään siten, että lievästikin vieraannuttava lähivanhemman käytös voi aiheuttaa vakavaa vieraantumista, jos lapsi esim. tuntee voimakasta sääliä heikkoa vanhempaa kohtaan.¹⁸ Toisaalta laajamittainenkaan vihakampanja ei aiheuta lapsessa PAS:a, jos lapsi kykenee itsenäiseen ajatteluun ja suhde etävanhempaan on terve ja vahva.

¹⁴ Shopper, 109–125. Gardnerin mukaan huoltokiistojen voimakas lisääntyminen 1980-luvulla johtui äidin hoivaa korostaneen *tender years* -doktriinin vaihtumisesta periaatteessa sukupuolineutraaliksi lapsen edun doktriiniksi, jolloin äitien itsestään selvä asema lähihuoltajina alkoi horjua. Sen vuoksi äideillä tuli tarve vastustaa isien lähivanhemmuutta eri tavoin, myös vieraannuttamisella. Gardner 1985, 3–5.

¹⁵ Tosin PAS-piirteet voivat olla läsnä myös väkivaltatapauksissa, mutta tämä on harvinaista eikä väkivalta ole silloin huomattavaa. Gardner 1998, 114.

¹⁶ Reaktionmuodostuksessa periaatteena on ”rakkauden vastakohta ei ole viha, vaan välinpitämättömyys”. Vihalla pyritään kieltämään rakkaus, mutta se osoittaa, että voimakkaita, välinpitämättömyydelle vastakkaisia tunteita eli rakkautta on yhä vihaajalla. Gardner 1998, 112.

¹⁷ Gardner 1998, 110–118.

¹⁸ Johnston 1993, 125.

Lapsen oman osuuden sisältävän kaksijakoisuuden vuoksi vieraannuttamisoireyhtymää ei voida samaistaa lähivanhemman harjoittamaan ohjelmointiin tai aivopesuun, vaikka se tarkoittaakin myös näitä.¹⁹ Lapsen oma osuus, lojaliteetti lähivanhempaa kohtaan aiheuttaa, että hänen etävanhempaa vastustava mielipiteensä vaikuttaa aidolta, eikä sitä voida erottaa todella aidosta kannanotosta muuten kuin tuntemalla vieraannuttamisilmiön kaikki puolet, ts. ovatko tietyt muut piirteet läsnä lapsen käytöksessä. Suomessa viranomaiset eivät ymmärrä tätä ilmiötä, joten he sortuvat pitämään lapsen perusteettomia väitteitä esim. etävanhemman väkivaltaisuudesta todenperäisinä. Tahallinen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta merkitsee elinikäisen psykiatrisen häiriön aiheuttavaa lapsen henkistä pahoinpitelyä ja vakavaa puutetta sitä harjoittavan vanhemmankyvyissä. *Michael Bonen* ja *Michael Walshin* mukaan lapsen jokainen vieraannuttamisyritys toisesta vanhemmasta tulee nähdä suorana ja tahallisena perustavanlaatuisten vanhemmuuteen liittyvien velvollisuuksien rikkomisena. Heidän mukaansa vieraannuttamiseen kuuluvat seuraavat piirteet:²⁰

1) Etävanhemman tapaamisten ja muun yhteydenpidon estäminen lapsen kanssa. Usein käytetään suojelua tekosyynä. Epämääräisesti estämistä perustellaan sillä, että tapaaminen on lasta hämmentävä tai häiriinnyttävä, ja että hän tarvitsee aikaa ”tottuakseen”. Viestinä tässä on, että tapaajaa ei kohdella kuten perheen avainhenkilöä, niin kuin pitäisi, vaan kuten kiusallista tuttavaa, jota lapsen on silloin tällöin tavattava. Vielä epämääräisemmin esitetään, että tapaaminen on lapselle ”epämukava”, jolloin tapaamiselle annetaan samanlainen asema kuin rasittavalle työlle tai tehtävälle. Molemmissa epämääräistenkin väitteiden tapauksissa on seurauksena lapsen ja etävanhemman suhteen heikkeneminen.

Usein koettuna ilmiönä mitä tahansa pientäkin muutosta tapaamisaikataulussa käytetään tekosyynä koko tapaamisen peruuttamiseen. Sana ”joustavuus” ei kuulu vieraannuttajan sanastoon.²¹ Yhteistä kaikille näille taktiikoille on toisen vanhemman pitäminen ylivoimaisena toiseen nähden. Vieraannuttavalle vanhemmalle tulee näin epäasianmukainen portinvartijan rooli (*gatekeeper*) toisen vanhemman tapaamisten estämisessä. Kun tätä tapahtuu riittävän kauan, lapsi saa sanattoman, mutta selvän viestin toisen vanhem-

¹⁹ Gardner 1998, XIX–XXI.

²⁰ Bone – Walsh, 44.

²¹ Gardner 1998, 143. *Eva Gottbergin* kuvailemissa tilanteissa, joissa vaaditaan erittäin tarkkoja tapaamissopimuksia, on todennäköisesti kyse vieraannuttamisesta. Tapaus, jossa asianajaja ei tahtonut nostaa isän pyytämää kannetta tapaamisajan alkamisen lykkäämiseksi puolella tunnilla, kun äiti oli kieltäytynyt ko. joustosta ”periaatteellisista syistä”, on mitä ilmeisimmin PAS-tapaus. Siinä toimeksiannosta kieltäytynyt asianajaja tuli syyllistäneeksi isän vieraannuttavan äidin käytöksestä, jolle on tyypillistä tapaamisaikojen pilkun-tarkan noudattamisen vaatimus. *Gottberg* 2006, 1233–1234.

man paremmuudesta toiseen nähden.²² Nuoremmat lapset ovat alttiimpia omaksumaan sen kritiikittömästi, mutta siitä voi havaita kaikuja aina teini-ikään asti. Tärkeänä lähtökohtana tässä on jokaisen vanhemman velvollisuus edesauttaa myönteistä suhdetta lapsen ja toisen vanhemman välillä. Tätä periaatetta rikotaan jatkuvalla tapaamisten estämisellä.

2) Etävanhempaan kohdistettavat perusteettomat syytökset erilaisista asioista, esim. alkoholi- tai huumeongelmasta, lapsen fyysisen turvallisuuden vaarantamisesta, nälkäiseksi jättämisestä tai väärin ruoka-aineiden syöttämisestä. Lähemmin tarkasteltuna voidaan havaita kyseen olevankin tavanomaisista eroista vanhempien tavoissa. Esimerkiksi etävanhempi antaa kyllä normaalisti ruokaa, vaikkakin ruokavalio poikkeaa jonkin verran lähivanhemman tarjoamasta, taikka antaa lasten valvoa myöhempään kuin lähivanhempi tai esittelee lapsille uuden kumppaninsa lähivanhemman mielestä liian aikaisin. Lähivanhempi suurentelee tällaisia eroja käytöstavoissa ja esittää ne lapselle tuhoisina. Hän voi myös paeta turhaan turvakotiin syyttäen etävanhempaa aiheettomasti väkivaltaisuudesta.²³

Gardnerin mukaan turhia syytöksiä esittävä vanhempi kerää usein itselleen laajan joukon tukihenkilöitä, jotka saattavat kokonaan mennä mukaan lähivanhemman paranoidisuuteen siten, että vanhemman ja lapsen kahdestaan jakama mielenterveyshäiriö (ICD-10-tautiluokituksessa *indusoitunut eli jaettu harhaluuloisuus*, ranskaksi *folie à deux*) korvautuu tukihenkilöiden kanssa kolmestaan, neljästään jne. jaetulla häiriöllä (*folie à trois*, *folie à quatre* jne). Lääkäri, joka antaa oikeudelle lausuntoja etävanhempaa kuulematta ja pelkästään lähivanhemmalta saadun tiedon varassa, voi toimia tällaisena tukihenkilönä, jakaen pahimmillaan lähivanhemman mielenterveyshäiriön tämän kanssa.²⁴ Vieraannuttamisesta osavastuussa

²² Eräs vahva osoitus lähivanhemman itseään parempana pitämisasenteesta on, että hän hakee itselleen yksinhuoltoa tilanteessa, jossa mitään todellista syytä tällaisen vaatimuksen esittämiselle taikka siihen myöntymiselle ei ole olemassa. Toisin sanoen, ei ole näyttöä etävanhemmasta johtuvasta riitaisuudesta, tämän yhteishuoltajan aseman väärinkäyttämisestä taikka vakavista rikkomuksista lasta vastaan. Kun tilanteita tarkastellaan kriittisesti, havaitaan useimmiten, että riitaisuudet ovat lähivanhemmasta itsestään lähtöisin, eikä tällaista riitaisaa henkilöä tulisi palkita yksinhuollolla. Yksinhuoltopäätöksellä lähivanhempi katsoo saavansa ”valtakirjan” etävanhemman ajamiseksi pois lasten elämästä, mikä eskaloi tapaamisten estämisen lopettaen ne yleensä kokonaan.

²³ Gardner 1998, 150.

²⁴ Gardner 1998, 202–203, Carrity – Baris, 79, Johnston – Campbell, 32. Tampereen käräjäoikeus katsoi päätöksessään 8.4.2005 huostaanotetun lapsen äidin syyllistyneen lapsen törkeään vapaudenriistoon viemällä tämän pois luvottomasti, mikä oli vaarantanut lapsen henkisen kehityksen. Lastenlääkäri oli avustanut äitiä lapsen piilottelussa. Mielentilalausuntojen mukaan kumpikin syytetyistä oli syyntakeeton, minkä vuoksi heitä ei tuomittu rangaistukseen. Lastenlääkäri pakoi mielentilalausuntoa kaksi vuotta. Hänet jouduttiin

olevien joukossa voi lisäksi olla sosiaalityöntekijöitä ja muita lasten kanssa työskenteleviä.²⁵

Vaikka lääkärit tai psykologit eivät yleensä mene yhtä pitkälle kuin esimerkiksi lastenlääkäri, niin *Mary Lundin* mukaan he tulevat ymmärtämättään osaksi tuhoisaa vieraannuttamiskuviota, koska eivät tiedä mitään PAS:sta. Saamansa koulutuksen perusteella he ottavat lapsen mielipiteet annettuina, eivätkä ymmärrä, että erolapset sanovat eri asioita riippuen kumman vanhemman kanssa ovat. Jopa PAS:sta erittäin tietoinen terapeutti voidaan vetää mukaan taisteluun. Usein he tapaavat vain lapsen ja lähivanhemman sekä välttävät kontaktia toiseen vanhempaan konfliktin pelossa. Jos lapsi on vieraannutettu, hänen terapeuttinsa ei tahdo tavata torjuttua vanhempaa eikä vastaanottaa tietoja vieraannuttamisesta, voi olla välttämätöntä lopettaa terapia.²⁶ Väärrien luulojen vallassa tai vääristä syistä annettu terapia vain pahentaa lapsen tilaa, ei paranna.

Suomessa tilanne on sama. Lastenpsykiatrit ja psykologit kirjoittavat usein lausuntoja huoltokiistan kohteena olevasta lapsesta vain toista vanhempaa kuulemalla, mikä rikkoo lääkärin ja psykologin eettisiä ohjeita ja on tuhoisaa lapsille PAS-tapauksissa. Toimitaan myös laittomasti suostumalla

ensin pakoilun perusteella vangitsemaan poissaolevana ja poliisin tavoitettua hänet viemään vangittuna mielentilatutkimukseen. Lääkäri valitti päätöksestä hovioikeuteen, joka ei muuttanut KäO:n ratkaisua. KKO ei myöntänyt valituslupaa. Sama lääkäri on saanut useita huomautuksia TEO:lta virheellisestä toiminnastaan lasten asioissa.

²⁵ Perustamansa pienen yhdistyksen puheenjohtaja, apuhoitaja, joka on maksusta antanut neuvoja vieraannuttaville äideille ja lukuisia kertoja turhaan väittänyt näiden lasten isien käyttäneen lapsiaan seksuaalisesti hyväksi, on em. lastenlääkärin tavoin jatkuvasti pakoillut rikoskäsitelyitä ja ollut pääosin etsintäkuulutettu ainakin kevästä 2003 lähtien. Hänet on myös pakoilun vuoksi jouduttu vangitsemaan kunnianloukkausasian käsittelyä varten. Apuhoitaja on saanut viisi rikostuomiota kunnianloukkauksista koskien lapsen seksuaalista riistoa koskevia väärinä väitteitä ja samasta syystä hänet on kaksi kertaa tuomittu maksamaan vahingonkorvauksia lasten isille. Nyt on vireillä kahdeksas tällainen oikeudenkäynti. Siihen on haastettu vastaajaksi myös lasten äiti, joka harhautui kysymään neuvoa naiselta. Yhdessä rikostuomioista KKO ei antanut valituslupaa (KKO 2006:10). Tietosuoja-valtuutettu vaati apuhoitajaa hävittämään laittoman ”pedofiili”-rekisterin. Hänellä on runsaasti myös muunlaisia rikkeitä ja vähintään kaksi häättöuomiota, joista toisen yhteydessä häneltä jouduttiin ottamaan koira eläinsuojeluviranomaisten huostaan.

²⁶ *Lund*, 311, *Johnston – Campbell*, 13–14. *Sullivan* ja *Kelly* viittaavat Lundiin ja lisäävät, että usein tällaiset vieraannuttamiseen mukaan menneet terapeutit vahvistavat PAS:a esiintymällä tuomioistuimessa ja edesauttamalla lapsen negatiivisia käsityksiä etävanhemmasta. *Sullivan – Kelly*, 301. Myös juridinen professio on suuressa vastuussa näiden riitujen pahenemisesta, kun lähivanhempien asianajajat usein vain kärjistävät kiistaa sen sijaan, että sitä pyrittäisiin rauhoittamaan ja puhumaan päämiehelle järkeä. *Johnston* ja *Campbell* (s. 38–40) toteavat joidenkin asianajajien menevän tunneperäisesti mukaan kiistaan. *Randin* mukaan tuomarit ovat varoittaneet, että myös asianajajat voivat olla vieraannuttajan aivopesemiä, *Rand II*. Tätä on havaittavissa Suomessakin.

käynnistämään lapsen ”terapia” äidin pyynnöstä, vaikka yhteishuoltajaisä vastustaa sitä tietäessään terapian kuuluvan äidin vieraannuttamisohjelmaan. Lapsen hoitaminen väärästä syystä myös sairastuttaa hänet. Lopulta lähivanhemman sosiaalinen piiri kapenee siten, että kynnykseksi hänen tuttavuuteensa pääsyyllä muodostuu se, hyväksyykö tulokas vieraannuttamisrakennelman vai ei.²⁷ Sellaisten henkilöiden kanssa, jotka esittävät vähäistäkin näkemuseroa tai kritiikkiä lähivanhemman vihakampanjaa kohtaan, tämä katkaisee välinsä pitäen heitä ”puolueellisina”. Pahimmillaan tämä voi johtaa siihen, että lähivanhempi kulkee lasten kanssa lääkäriltä tai muulta ammattilaiselta toiselle saadakseen tukea luuloilleen, mitä kutsutaan Münchhausen-oireyhtymäksi. Tarkempi nimitys on *Münchhausen by proxy*, jota sairastavat vahingoittavat itse lapsiaan, jotta voisivat manipuloida terveydenhuoltojärjestelmää.²⁸

3) Bonen ja Walshin mukaan PAS:lle on ominaista lapsen ja etävanhemman välien huononeminen tai turmeltuminen vanhempien eron jälkeen. Tällaista ei tapahdu itsestään, jos etävanhempi on alun perin ollut hyvä ja lapselle läheinen, vaan välien huononemiseen on aina olemassa lähivanhemmasta johtuva syy. Tilanteen selvittämiseksi tulee tarkkaan tutkia, millaiset välit etävanhemmalla oli lapsen avio- tai avoliiton aikana. Jollei tätä tehdä, saattaa käydä niin, että välien myöhemmän huonouden kuvitellaan johtuvan etävanhemmasta.

4) Lapsen voimakkaat hylätyksitulemisen pelot. Lapsi ei uskalla ilmaista myönteisiä tunteita tai kokemuksia etävanhemmasta peläten lähivanhemman kielteistä reaktiota, joka voi olla hyvin torjuva tai hylkäävä. Lapsi pannaan jatkuviin uskollisuuskokeisiin ja pakotetaan valitsemaan toinen vanhemmista, siis lähivanhempi. Lapsella ei todellisuudessa ole vapaata tahtoa, vapautta valita, mennäkö tapaamiseen vai ei. Tämä on luonnollisesti erittäin haitallista.

²⁷ Vieraannuttamisrakennelmassa on kyse uskomusjärjestelmästä, että etävanhempi on kokonaan paha ja lähivanhempi hyvä. Se on paitsi valheellinen ajatusrakennelma, jonka tarkoituksena on tuomioistuinten ja muiden viranomaisten hämääminen, myös lähivanhemman heikon minän tukemiseksi tehty psyykinen puolustusjärjestelmä, ks. luku 6.2. Sen vuoksi vieraannuttaja hyökkää voimakkaasti sellaisen kimppuun, joka jollain tavoin kyseenalaistaa hänen järjestelmänsä. Amy Barkerin mukaan vieraannuttaja käyttää samoja emotionaalisen manipuloinnin ja suostuttelun taktiikoita kuin kulttijohtajat ja hyväksikäyttävät lapsiaan samoin kuin kulttijohtajat kannattajiaan. Baker 2007, 43–61. Ahdasmielinen ja eristäytyvä uskonnollisuus voikin toimia PAS:n kasvualustana.

²⁸ Suomessa Münchhausen by proxy on esiintynyt turhien insestisyöttösten yhteydessä siten, että kun viranomainen on antanut lausunnon, jonka mukaan lapsen hyväksikäyttöä ei ole tapahtunut, äiti ei ole tyytynyt tähän. Sen sijaan hän on ryhtynyt kuljettamaan lasta yksityisestä tutkimuspaikasta toiseen saadakseen toivomansa sisältöisen kannanoton. Vast. yhä uusien tutkimusten vaatimisesta Kauppinen et al., 53.

ta lapsen tunneperäistä hyvinvointia ajatellen. PAS on ylipäättään prosessi, joka toimii pelolla kyllästetyssä ilmapiirissä. Käytettyään ensin hyväkseen kaikkein perustavanlaatuisinta inhimillistä pelkoa, pelkoa hylätyksitulemisesta, lähivanhemman ei enää tapaamistilanteessa tarvitse kieltää lasta tapaamasta etävanhempaa, vaan voi suusanallisesti kehottaakin lasta lähtemään tapaamiseen.²⁹ Sen sijaan lapsi, joka on jo oppinut pelkäämään lähivanhemman kielteisiä reaktioita, alkaa itse vastustaa tapaamista alkamalla esimerkiksi suureen ääneen protestoida tapaamisajankohdan lähestyessä, vaikka aiemmin tapaamisessa ei näyttänyt olevan mitään vikaa lapsen kannalta. Tuomioistuimen pitää ottaa tämä mahdollisuus huomioon ja asettaa tapauksille niin tiukat ehdot, että ne varmasti toteutuvat.

PAS:n seurauksena lapset oppivat manipuloimaan, pelaamaan vanhempia toisiaan vastaan saadakseen jotain etua. He ovat usein jo niin epätoivoisia, että eivät manipuloi oman etunsa vuoksi, vaan pelkästään jäädäkseen henkiin. Lapset tulevat ikätasonsa ylittävällä tavalla asiantuntijoiksi tunneperäisen ympäristönsä tulkitsemisessä, kertoen puolitotuuksia ja täysiiä valheita. On muistettava, että lapsen on ollut pakko oppia nämä henkiinjäämisstrategiat kotirauhan säilyttämiseksi ja välttääkseen hyökkäykset lähivanhemman taholta. Lapsen on tilanteesta selvitäkseen helpompi sisäistää lähivanhemman käsitykset etävanhemmasta ja ryhtyä kaikuna toistamaan näitä tunteita. Tämä on yksi kaikkein pakottavimmista ja dramaattisimmista PAS:n vaikutuksista, ja jollei ole herkkä havaitsemaan pelkoa tällaisen käytöksen pohjalla, on vaikea olla ottamatta lapsen etävanhempaan suuntautuvaa panettelua todesta.

Sosiaaliviranomaisilta vuosina 1991–1992 koottujen tietojen mukaan noin 4 % eroista on vaikeita.³⁰ Katkerat kiistat ovat viime vuosina lisääntyneet.^{30a} Tilastokeskuksen mukaan tapaamisoikeuden täytäntöönpanokanteiden määrä on noussut yli kaksinkertaiseksi vajaassa 10 vuodessa.³¹ Täytäntöönpanoriidoissa on yleensä kyse katkerasta huoltokiistasta, joten niiden lisääntyminen kertoo myös vieraannuttamisen lisääntymisestä. Katkerien kiistojen osuus olisi 1990-luvun alusta siten saattanut nousta jopa kaksinkertaiseksi eli 8 %:iin kaikista eroista. Lähtien siitä, että PAS-tapauksia katkerista riidoista on 80 %, niin tuomioistuinten käsittelemiä PAS-

²⁹ Vieraannuttajat käyttävät myös ns. kaksoisviestintää: sanallisesti kehoitetaan lasta tapaamiseen etävanhemman kanssa, mutta eleillä, ilmeillä ja muulla käytöksellä vastustetaan tätä voimakkaasti. Lapsi saa myös vahvasti emotionaalisen sanattoman viestin ja totelee sitä.

³⁰ *Taskinen* 1993, 8–9.

^{30a} *Heino*, *Dialogi* 6/2005, 23.

³¹ Vuonna 1997 kiistoja oli 157, mutta 2005 niitä oli jo 323 kappaletta.

tapauksia kaikista eroista olisi nykyään noin 6–7 %.³² Vaikeiden erojen tunnusmerkit ovat pitkälti samat kuin vieraannuttamisen:

”Hankalassa erotilanteessa – – nousivat pinnalle mustasukkaisuus ja uudet suhteet, psyykkiset ongelmat ja kommunikaatio-ongelmat, väkivaltaisuus ja liiallinen alkoholinkäyttö, jossain määrin myös uskonnolliset ristiriidat. Usein jälkitunnelmaksi avioliitosta oli jäänyt katkeruus. – – Eron teki vaikeaksi erityisesti toisen osapuolen halu jatkaa liittoa. Kuitenkaan ei ollut harvinaista sekään, että eropäätöksestä huolimatta kumpikaan osapuoli ei tuntunut pystyvän irrottautumaan. Erovaihetta leimasi vastavuoroinen syytely, hyökkävyys ja toisen mitätöinti puolisona ja vanhempana. – – Sosiaalitoimen työntekijöiden kohtaamisissa tilanteissa pääasiallinen avoin riita käydään lapsista, ei niinkään omaisuudesta. – – Varsin yleisesti näissä vaikeissa tilanteissa vanhemmat kuitenkin lähtivät enemmän omista kuin lasten tarpeista, ja lasta käytettiin lyömäaseena. Jo tehtyjä tapaamissopimuksia saatettiin kylmästi rikkoa tai sitten niitä tulkittiin pilkuntarkasti ja joustamattomasti. Minkäänlaiset perustelut eivät saaneet huoltajaa muuttamaan tapaamisaikoja tai suostumaan tapaamispaikan järjestelyihin. Yhteishuolto ei näissä tilanteissa toiminut. – – Riitatilanteisiin liittyi myös epäilyjä lapsen pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Yllättävää kyllä, epäilyjä ei useinkaan tutkittu asianmukaisesti, mutta silti ne saattoivat vaikuttaa tapaamis- ja huoltopäätöksiin. – – Joissain tilanteissa riita laajeni sukujen keskeiseksi.”³³

2 VIERAANNUTTAMISOIREYHTYMÄN KAHDEKSANKOHTAINEN OIRELUETTELO

Parental Alienation Syndrome on samoin kuin esimerkiksi AIDS tai Downin syndrooma usean eri oireen muodostama kokonaisuus. PAS:een kuuluvat oireet, joista se voidaan tunnistaa, ovat Gardnerin mukaan:

- 1) Panettelukampanja etävanhempaa vastaan. Kyse ei ole satunnaisista vähättelevistä lausumista, vaan pitkäjänteisestä kampanjasta, johon lähivanhempi saa lapset, usein myös sukulaisensa, ystävänsä ja osan aikaisemmista perhetutustuista mukaan.
- 2) Heikot, absurdit tai vähäpätöiset perustelut torjunnalle. Normaalit tai vain vähän häiritsevät etävanhemman piirteet esitetään suurina heikkouksina,

³² Arvio on uskottava verrattuna *Auvisen* antamiin tietoihin. Viittaamalla useisiin eri tietolähteisiin hän esittää, että huolto- ja tapaamiskysymyksistä riitautuisi noin 5–10 %. *Auvisen*, 11. PAS ei aina näy tilastoissa, kun osaa tapauksista ei viedä tuomioistuimiin. Sen vuoksi PAS-tapausten osuus voi olla noin 8–10 % kaikista eroista.

³³ *Taskinen* 1993, 8–9.

niitä paisutellaan ja esitetään lapsille tuhoisina. Valituksen aiheet voivat olla kokonaan keksittyjä tai sisällöltään mielettömiä.

- 3) Ambivalenssin puute lapsessa; pitää etävanhempaa kokonaan pahana ja lähivanhempaa kokonaan hyvänä. Lapsi ei suostu muistamaan tai ei todella muista mitään positiivista etävanhemmasta, vaikka hyviä kokemuksia on ollut runsaasti. Myöhemmin tällainen alkeellinen ajattelutapa voi laajentua kaikki elämänalueet läpäiseväksi mustavalkoajatteluksi.³⁴
- 4) ”Itsenäinen ajattelija” -ilmiö. Lapsi väittää, että hänen vastenmielisyytensä etävanhempaa kohtaan on itsenäisen ajattelun tulosta, kun se todellisuudessa on lähivanhemman manipuloinnin seurausta. Lähivanhempi menee lapsen selän taakse ja väittää tahtovansa järjestää tapaamisia, ”mutta kun lapsi ei tahdo tavata”. Kuitenkin kysymyksessä saattaa olla niin nuori lapsi, ettei sen ikäinen pysty itsenäisesti päättämään muistakaan omista asioistaan.³⁵
- 5) Lapsen antama, vieraannuttavan vanhemman käsityksiä heijastava tuki tälle vanhempien välisessä konfliktissa. Lasten lausunnot koskien etävanhempaa ovat usein sanatarkkoja kopioita lähivanhemman puheista tai lähellä niitä.
- 6) Syyllisyyden puuttuminen etävanhempaan kohdistetun julmuuden ja/tai hyväksikäytön johdosta, ei kiitollisuutta. Vieraannuttavalla lähivanhemmalla on usein mielenterveysongelmia. Syyllisyyden puuttuminen liittyy psykopatiaan tai sen tyyppisiin narsistisiin piirteisiin, jotka lähivanhemmasta siirtyvät lapsiin. Lähivanhempi ja lapset eivät tunne lainkaan kiitollisuutta etävanhemman antamista lahjoista tai elatusavuista, vaan esittävät ne uhrausten sijaan manipulointirytyksinä.
- 7) Lainattujen mielikuvien olemassaolo. Esittäessään väitteitä etävanhemman tekemistä vääryyksistä lapset käyttävät lähivanhemmalta oppimiaan aikuismaisia termejä niiden sisältöä tietämättä, kysyttäessä lapselta etävanhemmasta tulee helposti ”nauhoitus päälle”. Lapsen puhe kuulostaa mekaaniselta, ulkoa opitulta kuten koulun näytelmä, ilman asiaankuuluvia tunteita tai ilmaisten tunteita, joiden sisältö ei sovi kerrottavaan asiaan.

³⁴ Jos vieraannuttaminen jatkuu, mustavalkoajattelu voi laajeta splitiksi, psyyken halkeamaksi, joka muodostaa pohjan narsistiselle vauriolle eli vakavalle itsetunnon häiriölle. *Camps*, 147 (”Spaltungsprozess”). Olen tutustunut kahdesta vieraannutetusta lapsesta laadittuihin psykologin lausuntoihin, joissa tämä mustavalkoajattelu ikävine seurauksineen on todettu. He olivat isän voimaperäisesti äidistä vieraannuttamia lapsia.

³⁵ On omituista, kuinka viranomaiset voivat uskoa 3–11-vuotiaan voivan päättää itsenäisesti, että tämä ei tahdo mennä tapaamisiin, kun samanikäiseltä ei ole tapana kysyä, suvaitseeko hän mennä päiväkotiin, kouluun tai lääkärille. Näistä muista menoista vanhempi katsotaan olevan velvollinen huolehtimaan ja hänelle voidaan mm. määrätä sakko, jos lapsi ei täytä oppivelvollisuuttaan. Tämä osoittaa, että lähivanhempi katsotaan yleensä kyvykkääksi tekemään päätöksiä 3–11-vuotiaan puolesta; lapselle ei määrätä sakkoa. Tapaamisasioissa kuitenkin uskotaan vanhemman väitettyn avuttomuuteen, siihen että hän ei pysty vaikuttamaan ”lapsen omaan tahtoon”. Myös yli 12-vuotiaita voidaan vieraannuttaa tavalla, joka oikeusjärjestyksen tulee ottaa huomioon. Oikeusohje seuraa EIT:n 9.5.2006 ratkaisemasta tapauksesta C. vastaan Suomi.

- 8) Vihamielisyyden leviäminen torjutun vanhemman ystäviin ja/tai sukulaisiin. Isään suunnattu vihakampanja ei ole julmaa pelkästään hänelle, vaan usein koko isän puoleiselle suvulle. Gardner kertoo esimerkin kahdesta noin 60-vuotiaasta isoäidistä, jotka olivat alun perin hyväkuntoisia, mutta jotka kolme ja neljä vuotta kestävien vihanpitojen jälkeen, menetettyään rakkaat lapsenlapsensa kuolivat sydänkohtaukseen.³⁶

Vieraannuttamisella on kolme vaikeusastetta.

Lievässä PAS:ssa lapset ilmentävät melko pinnallisesti PAS-oireita tai vain muutamia piirteitä kahdeksanokohtaisesta oireluettelosta. Suosittu vanhempi on äiti, jonka asemaa huoltokiistassa lapset pyrkivät vahvistamaan, voidakseen säilyttää häneen vahvemman, terveemmän psykologisen siteen. Kun lasten suhde isään on näissä tapauksissa hyvin vahva, se toimii vastamyrkynä äidin indoktrinaatioille. Lievä PAS näkyy lievänä ja ohimenevinä vaikeuksina lapsen siirtyessä äidin luota isälle. Tapaamisen aluksi lapset voivat kutsua isää etunimeltä,³⁷ mutta vaihtavat pian normaaliin tyyliinsä.

Keskivaikeassa PAS:ssa kaikki kahdeksan oiretta ovat yleensä läsnä oireluettelossa kuvatuunlaisina ja pahempina kuin lievissä tapauksissa. Lapset ilmaisevat usein surunsa kun joutuvat tapaamaan etävanhempaa. Vieraannuttamisen taso ilmenee parhaiten siirtymävaiheessa. Keskivaikeasti vieraannutettu lapsi vastustaa usein voimakkaasti siirtymää ja saattaa tapaamislanteen aluksi käyttäytyä etävanhempaa vastaan törkeästi, panettelemalla tätä ja olemalla väkivaltainen – niin kauan, kuin käytöstä edellyttävä lähivanhempi on kuuloetäisyydellä. Lähivanhemman poistuttua lapsi yleensä rauhoittuu, rentoutuu ja kykenee olemaan normaalin hyväntahtoisesti tekemisissä etävanhemman kanssa.

Vakavassa PAS:ssa lapset ovat häiriintyneitä ja usein fanaattisia. Kun lievissä ja keskivaikeissa tapauksissa lasten tärkein motiivi on terveemmän, vahvemman siteen säilyttäminen lähivanhempaan, niin vaikeissa tapauksissa se on patologisen, symbioottisen suhteen säilyttäminen aina jaettuun harhaluuloisuuteen asti.³⁸ Symbioottisen suhteen vuoksi lapsilla ja lähivanhemmalla on

³⁶ Gardner 1998, 76–107.

³⁷ Oire on merkittävä, koska lastensuojeluperheissä lapset voivat käyttää vanhemmista etunimiä sanan ”äiti” ja ”isä” sijasta. Se johtuu niin suurista puutteista vanhemmankyvyyissä, että lapset eivät katso vanhempiensa ansaitsevan äidin ja isän arvonimiä. Suomalaisissa PAS-tapauksissa lapset ovat vapauduttuaan alkujännityksestä itse kertoneet isälle, että äiti on käskynyt heitä kutsumaan isää etunimeltä.

³⁸ Suomessa käytössä olevan ICD-10-tautiluokituksen mukaan indusoitunut harhaluuloisuus (F24) on häiriö, joka on kahden tai useamman läheisesti sidoksissa olevan henkilön jakama. Vain yksi henkilöistä kärsii aidosta psykoottisesta häiriöstä, mutta harhaluulot leviävät toiseen tai toisiin ja tavallisesti katoavat, kun henkilöt ovat erillään. Hallitsevan henkilön häiriö on usein skitsofrenia. Harhaluulot ovat yleensä pitkäaikaisia ja luonteeltaan

vaikeuksia erottaa itseään toisista, minkä vuoksi he käyttävät jatkuvasti sanaa ”me”. Harhaluuloisuus suuntautuu yleensä etävanhempaan. Vakavasti vieraannutettu lapsi kieltäytyy yleensä tapaamisista. Jos hän poikkeuksellisesti menee etävanhemman kotiin, ei sillä ole mitään tekemistä aidon tapaamishalun kanssa. Sen sijaan lapsi usein vakoilee etävanhempaa, mm. asiakirjoja, varastaa rahaa tai arvoesineitä, tuhoaa huonekaluja tai muuta omaisuutta ja saa sadistista nautintoa vanhempansa turhauttamisesta ja nöyryyttämisestä – kaikki vieraannuttajan tuella. Eräs poika yritti jopa polttaa isänsä talon.³⁹

Janelle Burrill on vuosina 1998–1999 tehnyt 30:tä katkeran huoltokiistan tapausta ja 59:ää lasta koskevan tutkimuksen, johon osallistuneet tuomioistuimien lähetti Burrillille arviota varten. Jokainen lapsi ja vanhempi asetettiin joko lievän (22), keskivaikean (17) tai vakavan PAS:n (20) luokkaan heistä koottujen yksityiskohtaisten tietojen perusteella. Tiedot tutkittiin käyttäen yksisuuntaista ei-parametristä tilastollista analyysia. Tutkimustulokset tukevat Gardnerin näkemyksiä. Esim. lähivanhempien ilmaisema viha näkyy enimmäkseen suoraan verrannollisesti lasten ilmaisemassa vastustuksessa etävanhempaa vastaan, kiintymyksen vähentymisenä tätä kohtaan ja tapamisista kieltäytymisenä. Oletettua useammat vakavasti vieraannutetut lapset kuitenkin tapasivat etävanhempaa. Kukaan lapsi lievän PAS:n ryhmästä ei ilmaissut vihaa, kun taas vakavan PAS:n ryhmästä sitä osoitti 18 lasta 20:stä. Ryhmät poikkesivat toisistaan tilastollisesti koskien etävanhemman vähättelyä ja muita negatiivisia käytöspiriteitä. Kukaan pienistä, alle 5-vuotiaista lapsista ei kuulunut vakavan PAS:n ryhmään, Burrillin mukaan todennäköisesti siksi, että heiltä puuttuu emotionaalinen ja psykologinen kypsyyden ohjelmoiduiksi.⁴⁰

Gardner esittää PAS-oireet myös erotusdiagnostisina. Tärkeä kriteeri on esimerkiksi ambivalenssin puute. Normaalisti lapset ymmärtävät, että kai-

vainoamis- ja suurusharhoja. Henkilöt ovat epätavallisen läheisissä suhteissa ja eristäytyneitä muista. Henkilö, johon harhaluulot siirtyvät, on yleensä alkuperäistä psykoosia sairastavasta riippuvainen. ICD-10, 215.

³⁹ Gardner 1998, 120–123.

⁴⁰ Burrill, 49–55. Olen käyttänyt vakavasta PAS:sta poikkeavaa termiä ”vakava-asteinen vieraannuttaminen” viitaten lähivanhemman käyttämiin rankkoihin *keinoihin*: perusteetomat pahoinpitely-, insemi- ja lapsen omavaltaisen huostaanoton syytökset, etävanhemman maineen, talouden ja uusperheen elämän pilaaminen muilla tavoin, turhat hakeutumiset turvakotiin, osoitetietojen ja lapsen olinpaikan salaaminen, lähestymiskieltohakemukset valheellisin perustein, lapsen kaappaaminen ulkomaille tai muuttaminen kotimaassa mahdollisimman kauas. Menettelytapoihin tulisi kiinnittää huomiota siksi, että aina lapsessa ei kehity PAS:a, vaikka käytettäisiin äärimmäisiä keinoja, mutta PAS:lle ”resistentit” lapset tulisi kyetä pelastamaan sietämättömistä oloista yhtä lailla kuin oireyhtymään sairastuneet lapset. Tosin rankkojen keinojen käyttö yleensä johtaa vakavaan PAS:een. Äärimmäisiä keinoja käyttävät vanhemmat ovat myös kaikkein ongelmallisimpia, joten heidän pysäyttämisenä olisi myös lastensuojelullisesti erittäin tärkeää.

kissa ihmisissä, myös vanhemmissa on sekä hyviä että huonoja piirteitä, joiden näkeminen merkitsee ambivalenssia. Vieraannuttamisen seurauksena lapset alkavat pitää lähivanhempaa kokonaan hyvänä ja etävanhempaa kokonaan pahana eli ambivalenssi katoaa. Vieraannuttamisen olemassaoloa voidaan sen vuoksi testata siten, että kysytään lapselta, muistaako tämä spontaanisti mitään hyvää etävanhemmasta. Jos muistaa, kyse ei ole PAS:sta tai se ei ole edennyt loppuun asti. Jos lapsi ei muista mitään hyvää etävanhemmasta, hän kärsii PAS:sta.⁴¹ Tämä on erotusdiagnostisesti tärkeä asia, kun etävanhemman pahoinpitelemät tai laiminlyömätkin lapset muistavat kuitenkin *jotain hyvää* vanhemmastaan, toisin kuin vieraannutetut lapset. Kukaan vanhempi ei yleensä ole niin paha, että lapsi ei muistaisi mitään hyvää hänestä, jos hänen annetaan muistaa.

Muitakin oireita voidaan käyttää erotusdiagnostisesti. Esimerkiksi heikot ja vähäpätöiset perustelut torjunnalle voidaan havaita, kun sisällöltään mitättömät valituksen aiheet esitetään ikään kuin hätääntyneenä, kaiken nielevässä valossa. Normaaleissa tilanteissa tällainen pikkusia saattetaisiin todeta vain ohimennen. Jos perheessä ei harjoiteta vieraannuttamista ja etävanhempi on todella tehnyt jotain selkeästi väärää tai paha, niin siitä ei tahdota kertoa ehkä kellekään, vaan asia salataan. Negatiivisten seikkojen huutaminen julki kaikissa mahdollisissa tilanteissa, häpeän puuttuminen, on eräs PAS:n tyypillinen piirre. Vaikka etävanhempi olisi todellisuudessa tehnyt jotain väärää, mikä oikeuttaisi välttämään tapaamisia *hänen kanssaan*, niin se ei selitä, miksi isän vanhemmat, muut sukulaiset ja isän kautta tulleet perhetut pitäisi myös syrjäyttää yhteydenpidosta – harvoin kyse on kokonaisista mafiasuvuista tms., joiden kaikki jäsenet voidaan leimata pahoiksi tai vaaralliseksi. Lasten yhteydenpidon estäminen näihin laajennetun perheen jäseniin on siten vahva osoitus PAS:sta. Mielestäni se on myös osoitus lähivanhemman alkeellisesta minän puolustusmekanismista projektiosta, joka kerran aktivoituttuaan ei pysähdy yhteen kohteeseen.⁴² Samalla kun poissuljettavien kohteiden määrä lisääntyy, käsittäen mm. objektiivisesti suhtautuvat viranomaiset, laskee lähivanhemman mielenterveyden taso.

Lainattujen mielikuvien erotusdiagnostiikassa tarkkaillaan, voiko kyseessä olevan ikäinen lapsi oma-aloitteisesti tuoda julki asioita, joista on puhunut. Lapset eivät luontaisesti käytä sivistyssanoja eivätkä muista vanhem-

⁴¹ Eräessä surullisessa tapauksessa murrosikäinen poika, jolla oli hyvä suhde isäänsä ja paljon harrastuksia tämän kanssa ennen vanhempien eroa, oli tullut niin pahoin äitinsä vieraannuttamaksi, että ei muistanut isästään mitään.

⁴² Bakerin tutkimista tapauksista 17,5 %:ssa vieraannuttaja kääntyi etävanhemman pois-sulkemisen jälkeen lasta vastaan johtuen persoonallisuushäiriöstään, jolle on tyypillistä vihamielinen suhtautuminen toisiin ihmisiin. *Baker 2007*, 113–118.

pien riitojen sisältöjä monen vuoden takaa, jollei heitä niistä jatkuvasti muistuteta. Pahimmillaan kysyttäessä lapsilta, mistä ajatus on peräisin, he toteavat ”äiti on sanonut”.⁴³ Esimerkiksi syyllisyyteen liittyvien sanojen ja ideoiden omakohtainen käyttö on kehityspsykologisesti mahdollista vasta noin 7-vuotiaana, kun lapselle on kehittynyt omatunto.⁴⁴ Sitä ennen syyllisyyteen viittaavat termit kertovat siitä, että lähivanhempi on ne lapselle syöttänyt. Kun PAS-oireisto alun perin ilmeni tilanteissa, joissa lähivanhempi ja lapset esittävät erilaisia turhia syytöksiä etävanhempaa vastaan, niin on selvää, että ollakseen käypä tehtävänsä PAS:lla tulee olla tällainen erotusdiagnostinen funktio. Sen tarkoituksena on virheelisten väitteiden erottaminen tosista, tai ainakin vahvojen indisioiden tarjoaminen syytösten perättömyydestä.⁴⁵ PAS:n yleisellä erotusdiagnostiikalla on yhteys Gardnerin kehittämiin seksuaalisen hyväksikäytön arviointikriteereihin, jotka hän on esittänyt ”Protocols for Sex Abuse Evaluation” -teoksessaan. Virheellisten hyväksikäyttösyttösten indikaattoreita ovat:

- 1) litanianomainen, mekaaninen, ulkoaopittu kertomus
- 2) kertomuksen esittäminen ilman pelkoa
- 3) tarkkojen yksityiskohtien puuttuminen
- 4) lainattu tarina ja aikuisten terminologia
- 5) kertomuksen esittäminen ilman häpeää
- 6) kertomuksen myöhempi laajentuminen uusiin tekijöihin ja/tai tapauksiin
- 7) fabrikointi tai kuvittelu, joka ei liity hyväksikäyttöön
- 8) hyväksikäytön jääminen yhteen tai kahteen kertaan
- 9) aikatekijä: syytöksen esittäminen myöhään, muiden etävanhemman poissulkemisyritysten epäonnistuttua.⁴⁶

Kuten luetteloita vertailemalla voidaan todeta, yhteisiä oireita PAS:lla ja väärällä hyväksikäyttösyttöksellä ovat litanianomainen ulkoaopittu kertomus ja aikuisten terminologia sekä jossain määrin pelon ja häpeän puut-

⁴³ Gardner 1998, 277–286. Muita tyypillisiä sanontoja ovat ”kerroin totuuden”, ”kerroin kaiken minkä piti”, samoin kuin etävanhemman väittäminen ”tyhmäksi”, joka johtuu siitä, että lapsi ei keksi mitään spesifiä kielteistä tästä.

⁴⁴ Furman, 214–223. Tähän tietoon pohjautuen olen tuomioistuimen kutsumana asiantuntijatodistajana lausunut, että 3–5-vuotiaalle ei ole mahdollista syyllisyyteen liittyvien termien käyttö – häpeään kylläkin, koska häpeä on paljon varhaisempi tunne, jota myös korkeammat eläimet voivat tuntea.

⁴⁵ Erotusdiagnostiikan vuoksi PAS on myös falsifioitavissa oleva oirekokonaisuus. Falsifioiminen tarkoittaa, että määritelmään sisältyvät myös kriteerit, joiden nojalla voidaan osoittaa, että käsillä olevassa tapauksessa *kyse ei ole* määritelmän tarkoittamasta asiasta.

⁴⁶ Gardner 1995, 53–71.

tuminen. Oireluettelot eivät ole yhtäpitävät, eikä niiden avulla voida perustella väitettä, että PAS olisi ”luotu vain hyväksikäyttötapauksia varten”, kuten Gardnerin ajatuksia tahallaan väärinymmärtävät tahot pyrkivät esittämään.⁴⁷ Oireluetteloiden erilaisen sisällön lisäksi voidaan viitata poikkeaviin käyttötarkoituksiin: PAS-oireluettelon tarkoituksena on sulkea pois kaikki mahdolliset turhat väitteet alkaen väärin ruoka-aineiden syöttämisestä lapselle, vanhemman alkoholi- tai huumeongelmasta ja taloudellisista väärinkäytöksistä aina fyysisistä väkivaltaa koskeviin väitteisiin asti. Kyse ei ole hyväksikäyttösytyksiin viittaavista seikoista, joille on oma, niille huomattavasti sopivampi oireluettelo. PAS-erotusdiagnostiikan pohjalta ei voida siten argumentoida, että PAS tarkoittaisi tai pääasiassa kohdistuisi väärin hyväksikäyttösytyksiin, joiden esiintyminen PAS-tapauksissa on kuitenkin harvinaista.⁴⁸ Jos ajatellaan PAS:n ja turhan seri-epäilyn esiintyvän samassa tapauksessa, on asianmukaista tutkia kumpikin erikseen ja eri henkilön toimesta.⁴⁹

⁴⁷ Bruch, 527–528; Faller, 101; Wood, 1374–1375; Lager, 889. Harhasta, jonka mukaan PAS olisi yhtä kuin aiheettomat seri-syytökset, seuraavat kaikki muut ko. kirjoittajien esittämät PAS:n ”viat”, jotka eivät siten pidä paikkaansa, vaan johtuvat lähinnä tahallista väärintulkinnasta. *Lorandosin* mukaan Bruch, Faller ja Wood ovat vinoutuneiden ja paikansapitämättömien PAS-tulkintojensa vuoksi pääasiassa vastuussa nykyisestä anti-PAS-retoriikasta. *Lorandos* 2006b, 400. (Seri = lapsen seksuaalinen riisto.)

⁴⁸ *Thoennes – Tjaden*, 153.

⁴⁹ Tässä asiassa olen samaa mieltä Fallerin kanssa, jonka mukaan PAS:a ei voida käyttää päättämään, onko lapsi hyväksikäytetty vai ei. *Faller*, 111. PAS-kriteereiden sijaan tulisi seri-haastattelussa käyttää Gardnerin Sex-Abuse Evaluation -kriteereitä. Jo ennen Gardneria on käytetty vastaavia oireluetteloita ja niitä käyttävät edelleen monet asiantuntijat. Indikaatioilla on käytännössä havaittu olevan hyvä erottelukyky. Riippumatta siitä, onko oireluettelo validoitu vai ei, niin pelkästään näitä kriteereitä soveltava haastattelu ei riitä ratkaisemaan epäilyn aiheellisuutta, vaan lapselle tulee tehdä somaattiset tutkimukset sekä suorittaa normaali rikostutkinta rikospaikatutkimuksineen, jotka usein laiminlyödään. Voidaan käyttää muitakin haastattelurunkoja sekä tehdä lasten ja vanhempien vuorovaikutustestejä, joista Suomessa käytetty Crowellin testi on validoitu. Sekoittaessaan Sex-Abuse-indikaatiot PAS-kriteereihin erilaisine perusteineen Faller, Wood ja Bruch ovat luoneet sotkun, josta ymmärrettävästi puuttuu tieteellisyys. Faller ym. eivät hyväksy tietysti myöskään Gardnerin Sex-Abuse-kriteereitä, mutta niitäkin he vastustavat väärillä perusteilla, jotka lähtevät siitä, että ko. oirelista olisi *ainoa* käytössä oleva väline hyväksikäyttötutkimuksissa. Ne ongelmat, joista Faller on artikkelissaan syyttänyt Gardnerin oirelistaa, vaivaavat todellisuudessa kaikkia muitakin menetelmiä. Fallerin omat seri-tutkimusmenetelmät on useissa Michiganissa pidetyissä oikeudenkäynneissä osoitettu kelvottomiksi. Kun Gardner toimi asiantuntijatodistajana tällaisessa oikeudenkäynnissä, kritisoiden Fallerin menetelmiä, Faller ryhtyi sen jälkeen hänen julkiseksi vihemiehekseen ja kiihdytti PAS:n arvostelua entisestään. *Lorandos* 2006b, 400–404.

3 STRUKTURAALISEN JA DYNAAMISEN PERHETERAPIAN VASTINEITA VIERAANNUTTAMISOIREYHTYMÄLLE

Psykiatreilla ja psykologeilla on sana, jolla he kuvaavat vieraannuttamiseenkin kuuluvaa manipulointia: *indoktrinaatio*. Tätä termiä käytetään silloin tällöin vieraannuttamistapauksissa, mutta koska psykiatri tai psykologi ei tunne vieraannuttamisen vaikutuksia lapseen, hän ei aina huomaa indoktrinaatiota tai saattaa havaitsemastaan indoktrinaatiosta huolimatta pitää lapsen toisesta vanhemmasta esittämiä negatiivisia asioita totena. Tähän vaikuttaa osaltaan yleinen käsitys myös ammattilaisten keskuudessa, ettei lapsi voi valehdella tai puhua epätosia asioita. Vieraannuttamiseen kuuluvan aivopesun seurauksena lapsi ei usein valehtelekaan, koska luulee hänelle syötettyjen asioiden pitävän paikkansa. Ne ovat silti epätosia.

Lapsikeskeistä perheterapiaa koskevassa artikkelissaan lastenpsykiatri *Jorma Piha* kertoo erilaisista perheterapeuttisista lähestymistavoista. Eräs niistä on *struktuurallinen* käsitys, jossa perhe nähdään avoimena systeeminä, vuorovaikutuksessa toisten systeemien kanssa. Strukturaalinen näkemys pyrkii kuvaamaan perheen virallisen ja epävirallisen rakenteen. Virallinen rakenne liittyy biologisiin tai lakien määrittelemiін perheenjäsenten välisiin suhteisiin. Monissa tapauksissa psyykkisesti häiriintyneiden lasten perherakenteet ovat äärettömän monimutkaisia. Epävirallisella rakenteella tarkoitetaan perheen dynaamista ja hierarkkista rakennetta. Hyvin toimivassa perheessä aviopuolisoiden (ei vanhempien) välinen suhde on toiminnallisesti ja hierarkkisesti ensisijainen; perheessä on selvästi kaksi sukupolvea. *Sukupolvirajat ylittävät pahanlaatuiset liittoumat* vanhempien ja lasten välillä ovat epäfunktionaalisia, koska ne (määritelmän mukaan) on suunnattu jotain perheenjäsentä vastaan (*coalition agaist a family member*).⁵⁰

Vieraannuttamista harrastava vanhempi muodostaa lapsen kanssa tällaisen pahanlaatuisen liittouman, joka on suunnattu toista vanhempaa vastaan. Samalla sukupolvirajat ylittyvät lapsen saadessa valtaa, joka ei lainkaan kuuluisi hänelle. Hänen väitetään osaavan jo hyvin nuorena tehdä itsenäisiä päätöksiä siitä, ettei tahdo tavata muualla asuvaa vanhempaa. Yksinhuoltaja saattaa käyttää pikkupoikaa tai -tyttöä uskottunaan, valitkaa lapselle aikuisten asioita ja käyttää tätä aikuisille kuuluvien tehtävien tekemiseen. Tämä johtaa lapsen rasittumiseen ja perhesysteemin toimimattomuuteen. Osassa vieraannutettujen lasten perheistä on em. ”äärettömän monimutkainen perherakenne”, mikä tarkoittaa yleensä sitä, että

⁵⁰ *Piha*, 16.

äidillä on ollut suuri määrä kumppaneita, avo- tai aviopuolisoita, joiden kanssa hänellä on lapsia, kaikilla eri isät.⁵¹ Isätkin ovat voineet uusissa parisuhteissaan hankkia veli- ja sisarpuolia perheterapiassa olevan perheen lapsille. Otettaessa vielä huomioon isän ja äidin vanhempien lisäksi isä- ja äitipuolten vanhemmat, sukulaisten määrä kasvaa huomattavan suureksi.

Psykoanalyttisen perinteen pohjalta kehitetyn *perhedynaamisen* näkökulman tavoitteena on ymmärtää ja selittää perheenjäsenten välisiä tapahtumia vuorovaikutuspsykologisten käsitteiden avulla. Näkökulma painottaa sitä, että perheensisäinen vuorovaikutus liittyy – ei ainoastaan perheenjäsenten ilmiäytymiseen – vaan myös lasten persoonallisuuden ja psyykkisten rakenteiden sekä itsetunnon muodostumiseen. Suotuisa kehitys johtaa lapsen itsenäistymiseen suhteessa toisiin (*related individuation*).⁵²

Tämä tarkoittaa, että lapsen suhdetta vanhempaansa ei voida tarkastella vain ihmissuhteena sinänsä – vrt. lapsen koulu- ym. kaverit – vaan lapsen psyyken ja itsetunnon rakennusaineena. Lapsella on tärkeää säilyttää positiivinen kuva vanhemmistaan, koska se on kuva myös hänestä itsestään. Jos lapselta riistetään vanhemmat tai toinen vanhemmista, se on sama kuin rakennukselta viettäisiin pois perustukset. Tulee myös havaita, että poissaoleva, kuollut ja vieraannutettukin vanhempi vaikuttaa yhä lapsen psyykessä. Jos kuva on negatiivinen, myös lapsen kuvassa itsessään on paljon kielteisyyttä.⁵³ Hänen kehityksestään ei tule suotuisa ja hänen mahdollisuutensa itsenäistyä heikkenevät.

Pihan mukaan ongelmalapsi voi kytkeytyä kolmen sukupolven problemaatiikkaan eri tavoin. Hierarkkisesti tarkastellen on olemassa kolme mahdollisuutta: Nimetty lapsipotilas voi kuulua lasten sukupolveen, vanhempien sukupolveen tai isovanhempien sukupolveen. Jäykissä kolmioasetelmissa (*rigid triads*) ongelmalapsi on kytkeytynyt aviopuolisoiden väliseen ristiri-

⁵¹ Näissä tapauksissa äiti yleensä vieraannuttaa lapset isästä toisensa jälkeen niin, että uusi mies usein auttaa äitiä edellisen torjumisessa ”suojelemalla” äitiä ja lapsia väitetyltä väkivallalta. Pian saa uusikin mies havaita olevansa entinen ja vieraannuttamisen kohde, jolloin hänelle vasta paljastuu, että nainen on valehdellut myös entisten miesten väkivaltaisuudesta yms. Eräässä tapauksessa äiti oli uudelle miehelle väittänyt vanhemman lapsen isän kuolleen, mutta myöhemmin mies näki tämän ”kuolleen” isän ulkona kävelemässä. Jatkuva kumppanin vaihtaminen kuuluu eräänä piirteenä epävakaaseen persoonallisuuteen. Nämä naiset ovat aiempien vieraannuttamistoimiensa vuoksi usein valitettavan taitavia niissä.

⁵² *Piha*, 16.

⁵³ *Clawar* ja *Rivlin* toteavat: ”Children acquire their identity from both parents. Viewing one parent as negative or bad may contribute to the child’s development of a poor self-image.” *Clawar – Rivlin*, 25.

taan pysyen kuitenkin lasten sukupolven tasolla. Kolmioasetelmassa (*triangulation*) lapsi ei voi ilmaista itseään asettumatta toisen vanhemman puolelle toista vastaan. Tämä asettaa lapsen vaikeaan lojaliteettiristiriitaan. Pahanlaatuudessa liittoumassa (*coalition*) lapsella on pysyvä liitto toisen vanhemman (useimmiten äidin) kanssa toista vanhempaa (useimmiten isää) vastaan. Kahdessa viimeksi mainitussa tilanteessa lapsi on siirtynyt osaksi vanhempien sukupolvea, mikä haittaa hänen kehitystään. Pahimmissa tapauksissa lapsi kuuluu isovanhempien sukupolven hoitaen heikkoja ja kyvyttömiä, päihde- ja mielenterveysongelmaisia vanhempiaan.⁵⁴ Tämä on tyyppillistä lastensuojeluperheille.

Kaksi kolmioasetelmaa ja pahanlaatuinen liittouma voivat kuvata, paitsi tiettyjä staattisia tilanteita, myös vieraannuttamisprosessin etenemistä: *jäykässä kolmioasetelmassa* vanhemmilla on ristiriita, johon lapsi on kytkeytynyt, mutta hänellä on vielä jonkin verran liikkumavaraa, jota kuvataan siten, että hän on yhä lapsen asemassa. Ehkä häntä pyritään jossain määrin pitämään pahimman kiistan ulkopuolella. Tällainen tilanne voi olla vallalla perheen asuessa vielä yhdessä. Ristiriita ei ole kroonistunut niin pahaksi, että lapselta vaadittaisiin ehdotonta kuuliaisuutta vieraannuttajalle. Vieraannuttamiseen perehtyneelle ulkopuoliselle havainnoitsijalle PAS:n elementit ovat nähtävissä, mutta vielä ei voida puhua aktiivisesta vieraannuttamisesta.⁵⁵ Mikäli lapsi tässä vaiheessa, vanhempien erilleen muuttaessa, osattaisiin järjestää asumaan terveemmälle vanhemmalle, PAS kaikkine tuhoisine seurauksineen voitaisiin välttää ehkä kokonaan.

Kolmioasetelma kuvaa vieraannuttamisen alkamista vanhempien fyysisen eron jälkeen. Lapsi on vielä lojaali kummallekin vanhemmalle, minkä vuoksi hänelle muodostuu vaikea lojaliteettiristiriita, kun vieraannuttava lähivanhempi vaatii uskollisuutta vain itselleen ja manipuloi lasta toista vanhempaa vastaan. Yleensä lapsi vielä tapaa etävanhempaa tässä vaiheessa. Oikeusprosesseja käydään paljon ja lapselle tulee erilaisia psyykkisiä ja somaattisia oireita, minkä vuoksi tällaisia lojaliteettiristiriidan vallassa olevia lapsia tutkitaan usein, erityisesti kasvatus- ja perheneuvoloissa, joiden lausuntoja liitetään huoltoprosesseja varten tehtyihin sosiaalisiin selvityksiin ja täytäntöönpanosovittelijan lausuntoihin.

⁵⁴ Pihla, 17.

⁵⁵ Myös Barry Bricklin ja Gail Elliot ovat havainneet PAS:lla olevan prodromaali- eli ennakointia oireita. Ne näyttäytyvät heidän kehittämissään psykologisessa testissä, joiden avulla ne voidaan täsmällisesti todeta PAS lapsen käytöksen ja hänen ilmaisemiensa mielipiteiden välisten ristiriitojen perusteella. Bricklin – Elliot 2006, 270.

Janet R. Johnston on tutkimuksissaan havainnut, että erityisesti 6–8-vuotiaat lapset ovat alttiita lojaliteettikonflikteille, joille on tyypillistä ambivalenssi (sisäinen ristiriita) sekä lapsen stressi ja pelko jommankumman vanhemman loukkaamisesta. 8 vuotta nuoremmat lapset kärsivät siitä harvemmin, koska heillä ei vielä ole älyllistä kapasiteettia ymmärtää toisten ihmisten ristiriitaisia näkökulmia. 2–4-vuotiaat reagoivat välittömästi vanhempiensa näkyviin riitoihin ja 4–7-vuotiaat puolestaan vaihtavat kantaansa puolelta toiselle tilanteen mukaan (*unstable, shifting allegiances*). Se johtuu siitä, että heillä on kyky ymmärtää vain yksi ajattelutapa kerrallaan.⁵⁶

Pahanlaatuudessa liittoumassa vieraannuttaja on saavuttanut päämääränsä. Lapsi on kokonaan vieraannutettu etävanhemmasta ja selvästi liittoutunut lähivanhemman kanssa. Lapsen tapaamiset etävanhemman kanssa ovat vähentyneet huomattavasti tai loppuneet. Lojaliteettiristiriita on ratkaistu niin, että lapsi on lojaali enää vain lähivanhemmalle, ei etävanhemmalle. Kahtiajako on sen sijaan siirtynyt lapsen mieleen mustavalkoajatteluna muodostaen siihen halkeaman eli splitin, jonka pohjalta lapselle alkaa kehittyä erilaisia häiriöitä: Oppimis- ja käytöshäiriöitä, murrosiässä masentuneisuutta ja itsensä viiltelyä. Näiden ongelmien vuoksi häntä saatetaan tutkia ja hoitaa, mutta laihoihin tuloksiin, kun tapahtunutta vääryyttä ei kyetä oikaisemaan eikä nähdä etävanhemman tärkeyttä terapeutin prosessin kannalta.

Johnston, joka käyttää liittouma (*alignment*) -termiä varsin pitkälle vieraannuttamisen (*alienation*) sijasta, katsoo tutkimustensa perusteella, että erityisesti 9–12-vuotiaat lapset ovat alttiita muodostamaan liittouman lähivanhemman kanssa. Lojaliteettikonfliktit eivät voi kestää pitkään, koska ne ovat liian tuskallisia ja sietämättömiä lapselle, minkä vuoksi ne vaihtuvat usein lapsen iän mukaisesti liittoumiin 9–12-vuotiaana. Kerran synnyttyään tällainen liittouma on myös erittäin pysyvä niin, että 12 vuotta vanhemmat lapset, jopa nuoret aikuiset, voivat vuosia pysyä liittoutuneina lähivanhemman kanssa toista vastaan, mikäli konfliktia ei saada rauhoittumaan. Jotkut nuoret pystyvät tosin älyllisten edellytystensä kasvaessa saamaan lisää objektiivisuutta, minkä avulla he kykenevät nousemaan vanhempiensa kiistan yläpuolelle. Aivan liian usein nuori ei kykene tähän ja jää ansaan kiistojen keskelle, mikä aiheuttaa hänelle lisääntyviä tunneperäisiä ongelmia ja käytöshäiriöitä.⁵⁷

Vastaaviin tuloksiin 9–12-vuotiaiden alttiudesta liittoumiin ovat omassa tutkimuksessaan tulleet *Judith S. Wallerstein* ja *Joan B. Kelly*. He kertovat kuinka liittoutuminen lähivanhemman kanssa mahdollistaa ambivalenssin ratkaisemisen splittaamalla sen selkeäksi jaoksi hyvään ja pahaan vanhempaan, mikä merkitsee karkeaa, mukauttamatonta ja kypsytöntä tietoisuutta

⁵⁶ Johnston 1993, 119–123.

⁵⁷ Johnston 1993, 123–124.

tämän ikäiselle nuorelle.⁵⁸ Se myös antaa lapselle mahdollisuuden saada hyvin läheinen suhde lähivanhempaan, luvan olla vihamielinen, tehdä vääryyksiä ja puhua auktoriteetilla ja moraalaisella ylemmyydellä etävanhemmaa vastaan, mistä monet tämän ikäiset nauttivat. Heillä on myös tarve luoda itselleen nuoruusvuosia varten stabiili rakenne, minkä vuoksi he pyrkivät pitämään lujasti kiinni toisesta vanhemmasta.⁵⁹

Gardner ei näe lapsen iän merkitystä samoin kuin strukturalistit. Hänen mukaansa mitä nuorempi lapsi on, sitä helpompaa hänet on vieraannuttaa pienille lapsille ominaisen johdateltavuuden vuoksi.⁶⁰ Tämä pitänee melko pitkälle paikkansa sillä varauksella, että jos pieni lapsi vieraannuttamisesta huolimatta pääsee etävanhemman luo, niin hän – toisin kuin vanhempi lapsi – saattaa pian sopeutua sinne ja vaihtaa puolta nopeasti, kun lähivanhempi ei ole kontrolloimassa, eikä lapsi muista tämän indoktrinaatioita. Toisaalta lapsi palattuana lähivanhemmalle vaihtaa taas puolta, joten pysyviä tuloksia etävanhempi ei voi saada hänen kanssaan vieraannuttamisen jatkuessa. Jos lähivanhempi aloittaa vieraannuttamisen lapsen ollessa pieni, niin prosessi on loppuun saatettu usein jo 7–8-vuotiaalla. Sen jälkeen mitään ei ole ainakaan Suomen oloissa enää tehtävissä, kun lukkiutunut tilanne vaatisi pitkän terapian tehostettuna asumis- ja tapaamis-sanktioilla, eikä tällaisia menettelyjä ole Suomessa tarjolla. Usein lähivanhemmat myös huomattavasti voimistavat vieraannuttamista ryhtymällä painostamaan lasta ankarasti ennen kuin tämä täyttää 12 vuotta.⁶¹

Johnston, Wallerstein ja Kelly ovat Pihan kuvaileman strukturaalisen ja dynaamisen näkemyksen omaavia tutkijoita, joiden vahvuuksiin kuuluu lasten ikätasoisien ja perhedynamiikan mukaisten edellytysten ymmärtä-

⁵⁸ Kehityspsykologisesti splittaaminen merkitsee valtavaa taantumista lapselle, kun mustavalkoasenne on vallitseva pienellä lapsella ennen kuin hän alkaa vähitellen oivaltaa, että kaikessa ja kaikissa on sekä hyvää että pahaa; ei joko tai, vain jompaakumpaa. Mustavalkoasenne haittaa myös älyllisiä suorituksia, koska laajempi ja monivivahteisempi näkemys asioista jää puuttumaan. Kulttuurissamme, joka tehokkaasti splittaa tunnepuolen sen kustannuksella ylikorostetusta älyllisestä puolesta, ei oivalleta, että tunne-elämä toimii myös älykkyyden pohjana ja huonossa tapauksessa rajoitteena: Mustavalkoisuuden aiheuttama rajoittuneisuus häiritsee voimakkaasti myös älyllisiä suorituksia.

⁵⁹ *Wallerstein – Kelly*, 80.

⁶⁰ *Gardner* 1998, 171.

⁶¹ Lapsen mielen tehostetun myrkyttämisen lisäksi on tapauksia, joissa lähivanhempi pahoinpitelee lapsen aina kun tämä tulee etävanhemman luota; lapsia on lukittu vailla puhelinta poliisilukolla asuntoon, jotta he eivät pääsisi ulos tai soittamaan etävanhemmalle; 12 vuotta lähentyviä on jopa viety tyypiltään laittomaan ”terapiaan” ennen tapaamisviikonloppua, jotta lapsi olisi poissa tolaltaan sen aikana. Ko. tapauksessa lääkärit ymmärsivät äidin olevan vakavasti häiriintynyt, ja heidän suosituksesta lapsi määrättiin lopulta asumaan isänsä luo.

minen katkerissa huoltokiistoissa. Vaikka heidän esityksensä ja suosituksensa ovat samantyyppisiä kuin Gardnerilla ja he toisinaan viittaavat myönteisellä tavalla Gardnerin teksteihin, niin he eivät hyväksy sitä PAS:een kuuluvaa asiaa, että lähivanhempi on pitkälti vastuussa tapaamisongelmista katkeran eron yhteydessä. Toisin sanoen he kannattavat PA:a, jossa lapsen ymmärretään olevan vieraantunut, mutta syytä ei nähdä, ainakaan yhtä usein kuin Gardner, lähivanhemmassa, vaan monisyisesti ymmärretyssä perhedynamiikassa.⁶²

Vieraannuttamisoireyhtymää voidaan siten pitää – samoin kuin kolmioasetelmia ja liittoumia – perheenjäsenten vuorovaikutusongelmana, jossa toisen vanhemman psykopatologia vaikuttaa lapseen suuntautuvan indoktrinaation ja kontaktin estämisen välityksellä lasta ja toista vanhempaa sairastuttavasti. Liittoumia ei ole kirjattu tautiluokitukseen, mutta siitä huolimatta niihin liittyvää ajattelutapaa sovelletaan. Vastaavasti ei PAS:nkaan tarvitse kuulua tautiluokitukseen tullakseen hyväksytyksi selitysmallina mm. tapaamisongelmille. Tosin Gardner ei innostunut strukturalistisesta PAS-konseptiosta, vaan tahtoi nähdä PAS:n psykiatrisena oireyhtymänä. Hänen mukaansa *DSM-komiteat ovat toistuvasti torjuneet perhesysteemit diagnoosit, koska ne ovat epämääräisiä, spekulatiivisia ja lähes mahdottomia kohteita kontrolloiduille tutkimuksille, erityisesti sellaisille, joissa tarvitaan tilastollista verifiointia.*⁶³ Tämä tarkoittaa, että on pidettävä kiinni PAS:n selkeydestä, jolle on tyypillistä, että lähivanhemman katsotaan olevan vastuussa vieraannuttamisesta. Jos PAS:a ryhdytään virtaviivaistamaan tautiluokitusta varten, on luultavaa että lievimmät tapaukset ja ne, joissa etävanhempi on tietyn rajan ylittävällä tavalla myötävaikuttanut lapsen vastustukseen, joutuvat diagnoosiluokan ulkopuolelle.⁶⁴ Tällaiset tapaukset ovatkin otollisimpia kohteita perheterapeuttisille interventioille.

Suomessa tiedot kolmioasetelmista ja pahanlaatuisista liittoumista ovat alan perustietoa lasten kanssa työskentelevien parissa, mutta valitettavasti lastenpsykiatrit ja psykologit eivät osaa juuri muuta kuin todeta tilanteen. Perheneuvolan lausunnoista voi usein lukea arvion, että *päinvastoin kuin*

⁶² Vastaavilla linjoilla ovat strukturalistisesti suuntautuneet Mary Lund, Daniel O’Leary ja Kirstin Moerk. Tosin nämä tutkijat näkevät myös lähivanhemman häiriintyneisyyden ja sen myötävaikutuksen tapaamisten epäonnistumiseen. *Johnstonin* mukaan psykologinen häiriintyneisyys lähivanhemmassa, erityisesti rajatila- ja psykoottiset häiriöt samoin kuin ahdistuneisuus ja depressione, voivat vaikuttaa lapseen negatiivisesti. *Johnston* 1993, 126.

⁶³ *Gardner* 2001a, 11.

⁶⁴ Strukturalistit ovat viemässä asioita tähän suuntaan, kun Janet Johnston pitää vieraannuttamisena vain vakavan PAS:n tapauksia ja suosittelee niissä välillä myös asumisen siirtoa etävanhemmalle. *Rand* II.

äiti väittää, lapsi ei pelkää isäänsä, vaan hänen ongelmansa johtuvat lojaliteettikonfliktista. Lausunnoissa siis myönnetään, että lapsen käytös ei johdu isästä, se ei ole isän vika. Päättelyä ei kuitenkaan viedä loppuun ilmoittamalla, kenen vika se sitten on.⁶⁵ Sen sijaan, että äidin todettaisiin tapaamisia estäessään käyttäytyneen lasta kohtaan väärin ja hänen huoltajanominaisuksiensa olevan sen vuoksi kyseenalaiset, lausunnossa suositellaan lopuksi lapsen asumista äidillään ja tapaamisten jatkamista isänsä kanssa. Yleensä tuomioistuimet toimivat niin kuin lausunnoissa suositellaan, mikä ei poista ongelmaa, vaan vieraannuttaminen jatkuu entistä katkerampana. Seuraavalla oikeudenkäyntikerralla äiti saa jo usein yksinhuollon ja isän tapaamisia rajoitetaan perusteetta, johtaen lopulta isän ja lapsen kontaktin katkeamiseen.⁶⁶ Alan ammattilaiset eivät siten yleensä kykene lainkaan auttamaan vieraannutettavia lapsia.

Jos järjestelmä lasten suojelemiseksi toimisi kunnolla, lojaliteettikonfliktin aiheuttamista lapsessa ei hyväksyttäisi, vaan tutkittaisiin, kumpi sen on aiheuttanut ja tätä vanhempaa vastaan suunnattaisiin heti alussa tehokkaat sanktiot. Erityisesti tulisi lapsen asuminen suositella ja järjestää sille vanhemmista, joka ei painosta lasta.⁶⁷ Tätä mielipidettäni vastaan monet alan ihmiset esittäisivät varmaan, että kyse on vanhempien tasaveroisesta riidasta, jossa kumpikin syyttää toista lapsen kärsiessä siinä välissä; ”parempaa” vanhempaa ei sen vuoksi olisi. Tämä saattaa joissain tapauksissa pitää paikkansa, jos molemmat vanhemmat ovat häiriintyneitä ja toimivat vieraannuttavasti. Olen kuitenkin ollut paljon enemmän tekemisissä sellaisten tapausten kanssa, joissa lähivanhempana toimiva äiti vieraannuttaa

⁶⁵ Kyse on samoista opeista kuin amerikkalaisilla kollegoilla sekä kulttuurissa vallitsevasta äitimyytistä, jonka vuoksi äitien syyttämistä vältetään eri tavoin. Psykologiset ja psykiatriset oppirakennelmat ovat osa äitimyytin kyllästämiä kulttuuria, minkä vuoksi ne on laadittu siten, että vältetään äitien syyllistämistä.

⁶⁶ *Valkaman ja Litmalan* tutkimuksesta tämä riitaisuuden ja samalla vanhempien patologian lisääntyminen prosessien myötä ilmenee siten, että varsinaisasioiden ensiratkaisuista vain hieman yli puolet lasketaan riitaisiksi, mutta muutosratkaisuissa valtaosa tapauksista on riitaisia. Lapsen huoltomuotoa koskevissa muutosratkaisuissa 70 % tarkoitti yksinhuoltoa, ja näistä vaatimuksista 70 % oli lähivanhempana toimivien äitien esittämiä. *Valkama – Litmala*, 29, 38–39. Yleensä tilanne on se, että isä on nähin ratkaisuihin asti ollut yhteishuoltaja, mistä harvemmin on todellista valituksen aihetta. Äiti sen sijaan ei tydy tilanteeseen ongelmiensa vuoksi.

⁶⁷ *Eeva Valjakka* ihmettelee samaa asiaa kysyessään, miksi lapset oli alun perin määrätty äidille, vaikka alusta asti oli ollut selvää, että tämä estää tapaamisia. Hänen referoimassaan Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa 21.8.2001 S01/931 lasten asuminen siirrettiin isälle vasta vuosia kestäneen vieraannuttamisen ja tapaamisten estämisen jälkeen. *Valjakka*, 90–91. Monet katkerat kiistat vältettäisiin, jos jo ensiratkaisussa otettaisiin huomioon, että äiti on perusteetta estänyt tapaamisia esim. väliaikaismääräyksen aikana ja määrättäisiin lasten asuminen isälle.

ja painostaa lasta, isän pyrkiessä pelkästään pitämään kiinni omista ja lapsen oikeuksista yhteydenpitoon, mitä ei voida laskea riitelyksi. Monta kertaa ”keskinäinen” riita toimii peitekoodina äidin kyvyttömyydelle huoltajaksi, mistä isä on huolestunut ja jonka isän aiheellisia vaatimuksia tilanteen muuttamiseksi pidetään riitelynä.⁶⁸ *Pidän luuloa vanhempien tasa-arvoisuudesta riidan aiheuttajina yhtenä suurimmista harhoista*, jotka ylläpitävät nykyistä tuhoisaa järjestelmää.

Mikäli lojaliteettiriidan tapauksissa tehtäisiin molemmille vanhemmille perusteelliset psykologiset testit, äidin havaittaisiin yleensä kärsivän mielenterveysongelmista mutta isän olevan useammin terve. Isät joutuvat nimittäin suojautuakseen syytöksiltä hankkimaan silloin tällöin psykiatrin lausunnon terveydestään, mutta äidit ovat vakituisia asiakkaita lastensuojelussa ja/tai mielenterveystoimistossa. Tämä ei tarkoita, että pitäisin isiä/etävanhempia keskimäärin terveempinä. On vain niin, että jos etävanhempi aiheuttaa ongelmia, niin se ei ole mahdollista kauan, kun tällainen vanhempi saadaan nopeasti kuriin erilaisilla sanktioilla, minkä vuoksi lastensa huollosta ja tapaamisesta taistelevat isät ovat melko pitkälle valikoituneita.⁶⁹ Kun äitejä vastaan sanktioita ei yleensä käytetä, he voivat vapaasti jatkaa häiritsevää toimintaansa, eivätkä he myöskään valikoidu kuten isät.

Huollosta riitelevien äitien tavanomaista suuremmasta ongelmaisuudesta on selvää tutkimusnäyttöä. *Elisa Valkaman* ja *Marjukka Litmalan* tutkimuksen mukaan huoltoriitojen asianosaisperheistä yleensä 32 % ja muutosratkaisujen asianosaisperheistä 42 % on lastensuojelun asiakkaita.⁷⁰ *Sirpa Taskisen*

⁶⁸ Suhtautuminen etävanhemman huolenaiheisiin on usein yhtä vähättelevää, kun esittäjänä on syrjitty etä-äiti.

⁶⁹ *Alison Clarke-Stewartin* ja *Graig Haywardin* tutkimuksessa, jossa oli mukana suunnitteen yhtä paljon isiensä kuin äitiensä lähihuollossa olevia lapsia, havaittiin isän huollossa olevien lasten, erityisesti poikien, pärjäävän huomattavasti paremmin kuin äitien huollossa olevien lasten; tyttöjen osalta tulos oli lähes yhtä hyvä. Tämä voidaan selittää ensinnäkin samojen tutkijoiden toisella tuloksella, että isät pitävät parempaa huolta äitien tapaamisista kuin äidit heidän. Toisaalta lähihuoltajaisät ovat todennäköisesti pitkälle positiivisesti valikoituneita. USA:ssa isät toimivat lähihuoltajina jonkin verran useammin kuin Suomessa, mutta ovat sielläkin ilmeisesti sukupuolensa edustajia paremmasta päästä. Sukupuolten tasa-arvo perheasioissa toteutuukin vasta sitten, kun yhtä heikot isät ja yhtä sankoin joukoin pääsevät lähihuoltajiksi kuin äidit. Tutkijat viittaavat itsekin tähän valikoitumisideaan toteamalla, että heidän tapansa rekrytoida isiä keskiluokkaisista vapaaehtoisista, joihin on saatu yhteys korkeakouluopiskelijoiden henkilökohtaisten kontaktien avulla, voi johtaa vinoutuneeseen otokseen. Isillä oli hyvät tulot ja paljon sosiaalista tukea. Tutkijoiden mukaan isillä on yleensä parempi kyky pitää yllä kuria etenkin hankalille lapsille. *Clarke-Steward – Hayward*, 257, 264.

⁷⁰ *Valkama – Litmala*, 91.

mukaan lastensuojelussa ”perhe” merkitsee äitiä.⁷¹ *Petteri Virtasen* mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiakassuhde palvelujen käyttäjään tarkoittaa käytännössä asiakassuhdetta lapsen äitiin. Hänen lähteenä käyttämissään tutkimuksissa lastensuojelulasten biologisista vanhemmista 65 % ja huostaanotettujen lasten vanhemmista 79 % asuu erillään. Lastensuojelulasten vanhemmista ainoastaan 18 % asuu avio- tai avoliitossa. Kodit ovat pääsääntöisesti yksinhuoltajakoteja.⁷² Kun lastensuojelun syynä on yleensä vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmat ja huoltojutun vireillä ollessa on selvää, että isä asuu poissa äidin ja lasten luota, voidaan tehdä johtopäätös, että 42 % muutosratkaisujen asianosaisperheistä on lastensuojelun asiakkaita nimenomaan äidin päihde- ja/tai mielenterveysongelman vuoksi.⁷³

4 KATKERIEN HUOLTOKIISTOJEN ASIANOSAISTEN LUOTEENPIIRTEITÄ JA PERHEASETELMIA

Lukuisten tutkimusten mukaan lapset kärsivät vanhempien erosta, mutta ennen kaikkea he kärsivät vanhempien riitelystä.⁷⁴ Jatkuva riita on tekijä, jonka vuoksi lapset häiriintyvät ja heidän suorituskykynsä usein kaikilla elämän alueilla heikkenee, pitkäaikaisesti ja pysyvästikin. Itse vanhempien ero ei aiheuta tällaista tulosta, jos se hoidetaan hyvin. Jopa on niin, että eronneiden, mutta sovun säilyttäneiden perheiden lapset selviytyvät paremmin kuin ns. ehjien mutta riitaisten kotien lapset.⁷⁵ Pojat kärsivät erosta enemmän kuin tytöt, suurelta osin siksi, että he usein menettävät tärkeän samaistumiskohteen, isän, ja koska heidät vedetään tyttöjä helpommin mukaan riitaan.⁷⁶ Länsimaisten yhteiskuntien kannalta olisi tär-

⁷¹ *Sirpa Taskisen* esitys Huostaanotto ja ihmisoikeudet -luentosarjassa v. 2001 HY:n sosiaalipolitiikan laitoksella.

⁷² *Virtanen* 51–57, 61, 68–69, 76.

⁷³ Asia ilmenee myös *Auvisen* tutkimusaineistosta: jos lapset oli otettu kiireellisesti huostaan, kyse oli yhtä usein yhteis- kuin yksinhuollosta, mutta lapset olivat kummassakin tapauksessa asuneet äidin luona. *Auvinen*, 269.

⁷⁴ *Chase-Lansdale et al.*, 1614–1634; *Collins et al.*, 218–223.

⁷⁵ *Bauserman*, 91–103; *Maccoby et al.*, 24–38; *Silvén*, 423–426.

⁷⁶ *Ellis*, 19–34, *Amato – Keith*, 110, *Wallerstein – Kelly*, 210–213, *Johnston* 1993, 124. Poikien vakavammasta oireilusta on erittäin paljon tutkimusnäyttöä. Lapsi voi vaikuttaa välillä toipuneen erosta kokonaan, esim. poika hyvän isäpuolen ansiosta, mutta eron tuho-vaikutukset alkavatkin näkyä uudestaan murrosiässä ja nuorena aikuisiässä (*sleepier-effect*). Tosin Bakerin ja Randallin tutkimuksen mukaan tytöt ja vanhemmat lapset tulivat vakavammin vieraannutetuiksi. *Baker – Randall*, 98. Tulosten ei tarvitse olla ristiriidassa, koska vieraannuttamisen taso ei välttämättä kerro kaikkea erolapsen myöhemmästä selviytymisestä.

keää huolehtia lasten kasvuympäristöstä ja siitä, että heidän kehitystään vakavasti vaarantavaa vanhempien riitelyä kyettäisiin tehokkaasti hillitsemään. Kiihvainta riitely on *high conflict* -huoltokiistoissa. Suomenkielisenä vastineena käytän termiä ”katkera huoltokiista”, jolla ei ole virallista määritelmää Yhdysvalloissakaan. *Barry Bricklinin* ja *Gail Elliotin* mukaan asioita pidetään yleensä pahimmillaan olevina kun

- 1) avioeron jälkeinen konflikti on kestänyt enemmän kuin kaksi vuotta
- 2) lapset ovat tulleet vedetyiksi mukaan vanhempien väliseen kiistaan
- 3) vanhemmilla on huonot selviytymisstrategiat.⁷⁷

Katkerien kiistojen taustalla näyttäisi olevan aina jommankumman tai molempien vanhempien mielenterveysongelma tai luonteeseen liittyvä problematiikka ja siitä johtuen kyvyttömyys tuottaa riittävän hyvää vanhemmuutta. Laajaa kliinistä kokemusta omaava *Carl F. Hoppe* antaa käsitykselle tukea listaamalla vanhempien ominaisuuksiin liittyviä syitä, joiden vuoksi lapsia vahingoitetaan katkerien huoltokiistojen asianosaisten toimesta:

- 1) Vanhempien todellisuudelle vieras tapa antaa mallia ja neuvoja⁷⁸ läheisten ihmissuhteiden kehittämisessä jatkuvasti johtaa sosiaalisesti kyvyttömiin lapsiin.
- 2) Koska he eivät itse saaneet lapsuudessaan kunnan ohjausta separaatio-individuaatiossa (vanhemmista eriytymisessä ja itsenäistymisessä), heidän kykynsä auttaa lapsia näissä samoissa asioissa on heikentynyt.
- 3) Kun lapset pitävät katkerasti kiistelevien vanhempiensa päätöksen tekoa oikullisena ja epäluotettavana, heidän ahdistuneisuuden tasonsa nousee vanhempien ollessa todella tai psykologisesti läsnä.
- 4) Vaikka lasten kanssa (toista vanhempaa vastaan) liittoutumaan pyrkivät vanhemmat vaativat lapsia toimimaan ”tuomareina” ja ”aikuisina päätöksentekijöinä”, heidän narsistiset luonteenpiirteensä itse asiassa kutistavat lasten itsetuntoa.
- 5) Vanhempien johdonmukaisesti aggressiivinen käyttäytymismalli muodostaa lapsille esimerkin, jonka mukaan tällainen käytös on jotenkin toivottavaa. Lasten aggressiivisuustaso on jo kohonnut heidän kokemiensa lojaliteettikonfliktien vuoksi.
- 6) Murhanhimoisen ja fyysisesti päälleikävän vanhemman käytös kauhistuttaa lapset, mutta paradoksaalisesti johtaa lapsen vastaavaan käytökseen. Tekninen termi ”samaistumisesta aggressoriin” kuvailee lapsessa prosessia, jossa tämä voittaakseen pelon vihamielistä käytöstä kohtaan lopulta tulee itse aggressoriksi.⁷⁹

⁷⁷ *Bricklin – Elliot*, 501.

⁷⁸ ”Non-reality bound way of modeling and giving advice.”

⁷⁹ *Bricklin ja Elliot*, 504–505, viittaavat Hoppen julkaisemattomiin artikkeleihin.

Hoppe on kääntänyt havaintonsa katkerien huoltokiistojen asianosaisista ei-tekniselle kielelle: He ovat itsekeskeisiä ja narsistisia, heillä on vihaisia, omahyväisiä asenteita, äärimmäisen syyttelevä tyyli ja he ovat kyvyttömiä sietämään negatiivisia tai edes monimutkaisia emootioita. Heillä on tarve ”nähdä” omat negatiiviset tunteensa niissä ihmisissä, joiden kanssa he ovat tekemisissä, ikään kuin heidän kielteiset emootionsa olisivat näiden muiden ominaisuuksia.⁸⁰ He ovat kyvyttömiä tajuamaan oman riippuvuutensa. Heidän käsityksensä toisista on kapeutunut ”tunnelinäöksi”; he näkevät vain sen mitä tahtovat nähdä. Tämä heikentää heidän kykyään ymmärtää ”koko ihmistä”.⁸¹ Heillä on häiriintynyt itse-tunto ja he ovat usein avioituneet henkilön kanssa, jolla on vastaavat ominaisuudet.

Katkeran huoltokiistan asianosaisia luonnehtivat myös tilastollisesti poikkeavat, kielteiset käsitykset ja päättelyprosessit.⁸² Heiltä puuttuu näkemys omasta osuudesta umpikujaansa. Nämä kielteiset ominaisuudet hankaloittavat tai estävät heidän kykyjään tehdä kompromisseja tai edes neuvotella, so. monen eri näkökulman ottamisen kykyjään (*multiple-perspective-taking-skills*), joka tarkoittaa kykyä kokea ja ymmärtää toisten tunteita ja asenteita.⁸³ Nämä negatiiviset persoonallisuuspiirteet ilmenevät paljon todennäköisemmin ihmissuhteissa, jotka joskus olivat läheisiä. Näin ollen entiset rakastetut toimivat näiden ominaisuuksien laukaisijoina. Koska heillä on naiivi käsitys siitä, että tuomioistuin luultavasti katsoo heidän olevan ”oikeassa”, he ryhtyvät loputtomaan oikeudenkäyntikierteeseen.⁸⁴

Auvinen jakaa erokiistat kolmeen luokkaan, tasapeli-, psykososiaalisiin ja patologiisiin kiistoihin. Hän on myös pannut merkille kompromissikyvyt-

⁸⁰ Äärimmäisen syyttelevä tyyli ja omien negatiivisten piirteiden näkeminen toisessa merkitsevät projektiivista identifikaatiota, joka on rajatilatasoisesti häiriintyneiden psyykinen puolustusmekanismi. Ks. luku 6.2.

⁸¹ Rajatilaisesti häiriintyneet eivät ymmärrä ”koko ihmistä”, kun heidän käsityksensä omasta itsestäänkin on pirstaleinen johtuen splittaamisesta eli psyyken halkomisesta, jonka vuoksi henkilö ei saa kontaktia oman persoonallisuutensa eri puoliin niiden dissosioimisen vuoksi. Kernberg 1984, 13.

⁸² ”Tunnelinäkö”, poikkeavat päättelyprosessit ja kyvyttömyys tajuta eri näkökohtia ovat tyypillisiä takertuvalle kiintymyssuhdetyypille, jolla varustetun oma lapsuus on ollut täynnä traumoja, laiminlyöntejä ja epäjohtonmukaista kasvatusta. Rajatilaisesti häiriintyneelle ominainen takertuva kiintymystyyli heikentää toimintakykyä ihmissuhteissa ja kapeuttaa voimakkaasti hänen ajatteluaan, johtaen sokeuteen varioivia ideoita kohtaan. Ks. luku 8.

⁸³ Äitien isiä vielä yleisempi kompromissikyvyttömyys huoltokiistoissa ilmenee siten, että äitien esittämät vaatimukset ovat muutosratkaisuisia jyrkempiä kuin isien vaatimukset. Isät eivät vaatineet yksinhuoltoa läheskään yhtä usein kuin äidit. Yleensä lähivanhempi vaatii lapsen yksinhuoltoa ja etävanhempi yhteishuoltoa. *Valkama – Litmala*, 39.

tömyden,⁸⁵ ”taipumattoman peräänantamattomuuden, joka näyttää juuri johtavan riidan eskaloitumiseen.” Taipumattomien vanhempien kiistat Auvinen sijoittaa joko psykososiaalisten (kulttuuriset ja uskonnolliset sovittelemattomat erot) tai patologisten (lapset mielenterveysavun tarpeessa) kiistojen joukkoon.⁸⁶ *Katson sovittelemattomien riitojen olevan joka tapauksessa ilmaus psykopatologiasta*, koska alun perin, kun suhde on solmittu, tämä toinen on hyväksytty arvoineen kokonaan. Ei ole tervettä yhtäkkiä muuttaa alkuperäistä asennetta aivan toiseksi. Sellainen kertoo joko harkitsemattomasta suhteeseen ajautumisesta sopimattoman kumppanin kanssa, mikä saattaa viitata rajatilahäiriöön, taikka arvojen ja tavoitteiden yhtäkkisestä vaihtamisesta, joka niin ikään voi tarkoittaa rajatilahäiriötä.⁸⁷ Uskonnolliset ja kulttuuriset erot eivät tässä mielessä tee poik-

⁸⁴ *Bricklin – Elliot, 507–508*. Näiden piirteiden yhteinen nimittäjä on aggressio. *Kirsti Lagerspetzin* mukaan väkivaltaisten henkilöiden lapsuudessaan saamalle kasvatukselle on todettu ominaiseksi: 1) He ovat itse joutuneet toisten aggressiivisuuden tai väkivallan kohteiksi. 2) He ovat nähneet muiden ihmisten käyttäytyvän aggressiivisesti tai väkivaltaisesti. 3) Heillä ei ole ollut lähiympäristössä samastumiskohteina aikuisia, jotka ratkaisevat ristiriitatilanteita harkitusti. 4) Heidän omaa aggressiivisuuttaan ei ole kontrolloitu. 5) Heiltä on puuttunut lämpöä ja empatiaa. Useimmiten tällaiset seikat ovat yhteydessä perheen sisäisiin ongelmiin, mutta lapsi voi joutua kokemaan niitä myös muun ympäristön taholta. Väkivaltainen ihminen ajattelee ristiriitatilanteessa, että hän voi vain joko suuttua toiselle ja vastustaa tätä tai alistua. *Hän ei tule ajatelleeksi kolmatta mahdollisuutta, rauhallista neuvottelua*. Toinen väkivaltaisten henkilöiden ominaisuus on empatian puute. Väkivaltainen henkilö ei kykene tai edes pyri asettumaan toisen asemaan. Hän ei pysty ajattelemaan, että toisella ihmisellä on samanlainen kyky tuntea tuskaa kuin hänellä itselläänkin. Väkivaltaisuus ei ole erillinen ilmiö, vaan se on kullakin yksilöllä yhteydessä persoonallisuuden kehitykseen kokonaisuutena. Kehityksen kuluessa myös aggressiivisuuden ilmenemismuodot muuttuvat. Väkivaltaisen henkilön persoonallisuudelle ovat kuitenkin aina ominaisia sellaiset eettiset arvostukset, joihin väkivaltaisuus tavalla tai toisella sopii.” *Lagerspetz, 2180–2185*.

⁸⁵ *Liisa Keltikangas-Järvisen* esityksen perusteella Hoppen luettelemista piirteistä jokainen voidaan palauttaa puutteelliseen separaatio-individuaatioon. Jos lapsi ei koe itseään erilliseksi vanhemmasta ja myöhemmin toisista ihmisistä, hän käyttää heitä hyväkseen, eikä kykene näkemään muita kokonaisuuksina hyvine ja pahoine piirteineen, vaan jatkaa alkeellista tapaa sijoittaa kaikki paha itsen ulkopuolelle, mikä merkitsee projekttiivista identifikaatiota. Samalla tapahtuu splittaus mustavalkoajatteluihminen, joka kapeuttaa ymmärryksen ”tunnelinäöksi”. Tietoisuuden lohkominen tekee mahdolliseksi pitää aggressio erillään sitä kontrolloivasta psyykkisestä voimasta, jolloin aggressiosta voi tulla kontrolloimatonta. Jos lapsi ei itsenäisty kunnolla, tunnekohteiden pysyvyys, objektikonstanssi jää saavuttamatta ja sen myötä kyky toisten ihmisten ymmärtämiseen ja empatiaan sekä kyky sietää ristiriitoja ja tehdä kompromisseja. Häiriöiden perusta on huono kohtelu 1–3-vuotiaana. *Keltikangas-Järvisen, 56–67*. Psykiatrian perusoppikirjassa on kuvaus siitä, kuinka puutteellinen separaatio-individuaatio toimii persoonallisuushäiriöiden pohjana. *Lönngqvist et al., 366*.

⁸⁶ *Auvinen, 257*.

⁸⁷ Esimerkiksi avioituessaan muslimimiehen kanssa suomalainen nainen usein kääntyy islaminuskoon tai on ennestään muslimi. Käännö, jossa yhteisiä arvoja aletaan yhtäkkiä inhota, voi olla seuraus rajatilahäiriöstä. ICD-10-tautiluokituksen F60.31 epävakaan per-

keusta, koska solmiessaan parisuhteen toisesta kulttuuripiiristä tulevan kanssa tulisi tietää, mitä on tekemässä. Jos ei tiedä, sekin voi olla merkki tasapainottomuudesta. Uskonto huoltokiistojen syynä on yhtä huono tekosyy kuin sotien syynä; katkera kiista entisen kumppanin kanssa osoittaa, ettei kaikkien uskontojen edellyttämästä rauhanomaisuudesta, eikä myöskään lapsista piitata lainkaan.⁸⁸ Auvinen, jonka jaottelu on toimiva hänen omassa työssään, myöntää, että ei ole luokitellut patologisia riitoja käyttäytymistai lääketieteellisen patologiamäärittelyn perusteella.⁸⁹ Tähän pyrin itse lähtien ajatuksesta, että kaikki katkerat huoltokiistat ovat enemmän tai vähemmän patologisia ainakin toisen vanhemman mielenterveyshäiriön perusteella.⁹⁰ Hoppen mukaan hänen kuvailemansa patologian omaavat avioituvat kaltaistensa kanssa. Kun heillä kuitenkin on tarve suurempaan vakauteen ja turvallisuuteen, kuten kaikilla ihmisillä, niin parisuhde saateetaan solmia myös kompensatorisesti, itseä täydentävästi psyykkisesti terveemmän henkilön kanssa. Katkerissa huoltokiistoissa voidaankin ajatella olevan kolme vaihtoehtoa perusasetelmaa, joiden vuoksi kiista useimmiten saa alkunsa ja eskaloituu:

- 1) Isä on uhkaava, väkivaltainen ja/tai voimakkaan alistava muita perheenjäseniä kohtaan. Äiti voi olla heikko luonteeltaan, mutta ei väkivaltainen.

soonallisuuden, rajatilan piirteitä ovat ”minäkuvan, sisäisten pyrkimysten – epävarmuus ja häiriintyneisyys” sekä ”jatkuva tyhjyyden tunne”. Viimekätinen syy aiemmin kannatettujen asioiden vastustukseen voi olla, että niitä ei aidosti omaksuttu, vaan ne otettiin käyttöön välinearvon vuoksi. Tätä kuvaa epävakaan persoonallisuuden impulsiivisen tyyppin F60.30 piirre ”vaikeus ylläpitää mitään toimintaa, joka ei tuota välitöntä tyydytystä”. ICD-10, 248. Rajatilatason häiriintyneille on myös tyyppillistä usein tapahtuva kumppanin vaihtaminen ja ajautuminen suhteisiin. Asia, jonka vuoksi hyökätään entistä rakastettua vastaan, voi olla uskonnon ja kulttuurin lisäksi mikä muu tahansa. Aina kuitenkin yhtäkkiä käänte käänte suhtautumisessa kertoo epätasapainosta.

⁸⁸ Israelissa, jossa vanhemmilla voi olla erittäin suuria uskonnollisia eroja, esim. ortodoksisjuutalaisten ja maallistuneiden välillä, *Daniel Gottliebin* mukaan vanhemmat kykenevät kyllä sopimaan uskuntoon liittyvistä asioista koskien lapsen kasvatusta ja hoitoa, jos he ovat asennoituneet oikein ja tahtovat sovitella erimielisyyksiään. Jos toisaalta tahdotaan riidellä, uskonto myös tarjoaa siihen paljon mahdollisuuksia. *Gottlieb*, 102.

⁸⁹ *Auvinen*, 256.

⁹⁰ Sosiaalisissa selvityksissä saatetaan selittää vanhempien kiistan johtuvan heidän ”erilaisuudestaan”. Kumpikin on muka oikein hyvä ja sopiva huoltajaksi, mutta vain niin erilainen kuin toinen. On kuitenkin selvää, että jos vanhemmat olisivat tunneperäisesti kypsiä ja tasapainoisia, ei mikään erilaisuus tai muu joutava syy saisi heitä pilaamaan lapsensa elämää riitelyllä. Ovathan nämä sentään eläneetkin yhdessä, joten erilaisuutta on siedetty yllättävän pitkään. Katson, että tässäkin tapauksessa kyse on todellisuudessa ainakin toisen, jollei molempien vanhempien kypsymättömyydestä ja tasapainottomuudesta, jonka vuoksi riitaa aiheutetaan ehkä hyvinkin mitättömistä syistä.

Erossa hän pyrkii pääsemään jaloilleen ja pelastamaan itsensä ja lapset väkivaltaiselta mieheltä. Tämä ei aina onnistu, vaan isä saattaa pyrkiä terrorisoimaan perhettään vielä eron jälkeen huoltoon, tapaamiseen yms. liittyvillä kanteilla ja käytöksellä, jonka vuoksi tarvitaan lähestymiskielto tai rikosprosesseja. Isä voi olla muillakin tavoin vajavainen ja ottaa itse eron, mutta ei luovu riippuvuudestaan vaimoonsa eikä vaatimuksistaan lapsiin nähden helposti.

- 2) Isä on kunnollinen tai suhteellisen kunnollinen, mutta äiti ei ole, vaan voimakkaan neuroottisesti, rajatilaisesti tai psykoottisesti häiriintynyt, usein myös väkivaltainen isää ja lapsia kohtaan, saaden raivokohtauksia ja hallitun perhettä epävakaa käytöksellään. Äiti ottaa eron, kun ei narsistisen vaurionsa vuoksi alun idealisointivaiheen jälkeen siedä isää tai isän hyvää suhdetta lapsiin. Eron jälkeen äiti pyrkii estämään isän tapaamiset lasten kanssa manipuloimalla lapsia isää vastaan ja muilla poissulkemistaktiikoilla, joiden vuoksi isä saattaa menettää kontaktin lapsiin kokonaan. Äiti voi olla muillakin tavoin niin vajavainen, että yhteiselämä hänen kanssaan ei onnistu, jolloin isä ottaa eron, äidin ryhtyessä riidanhaukaisena kostotoimiin.”
- 3) Molemmat vanhemmat ovat häiriintyneitä. Elämä kotona on jäsentymättömyyttä ja kaoottista. Sitä leimaavat epävakaiset ihmissuhteet, alhainen sosioekonominen asema, henkinen ja/tai fyysinen väkivaltaisuus, usein päihitteiden käyttö ja perheen eristäytyminen. Lähin omainen voi olla viranomaisena, jonka asiakkaita ja lastensuojelun asiakkaita nämä perheet useimmiten ovat. Vanhempien erotessa isä tai joskus äiti saattaa kadota kokonaan ja syrjäytyessään tulla esim. asunnottomaksi alkoholistiksi. Jos hänestä ei tule sellaista, pariskunta voi ryhtyä riitelemään lasten huollosta, asumisesta tai tapaamisesta, jolloin hyvää vaihtoehtoa ei lapsille ole näköpiirissä. Toisaalta vanhemmat voivat olla keskiluokkaisia ja ulospäin normaalilta vaikuttavia, mutta lähempi tarkastelu paljastaa kummatkin häiriintyneiksi ja heidän kykynsä vanhemmuuteen eri tavoin puutteelliseksi.⁹¹

Julkista keskustelua on tähän mennessä hallinnut ykkösvaihtoehto, jossa miehen kyvyttömyyttä vanhemmuuteen sekä väkivaltaisuutta on jatkuvasti pidetty esillä erityisesti perheväkivalta- ja naistutkimuksen yhteydessä, jota tehtäessä on unohdettu kysyä miehiltä niissä kerrotuista naisten kokemuksista. Tehokkaan tutkimustoiminnan ja tiedottamisen vuoksi ykköskohdan tarkoittamat ongelmat on kyetty jo melko hyvin poistamaan yhteiskunnasta vanhempien eron jälkeistä aikaa ajatellen. Suurin ongelma

⁹¹ Auvisen jaottelussa 1- ja 2-kohdat edustaisivat lähinnä patologisia riitoja ja 3-kohta psykososiaalisia riitoja silloin, kun lapset eivät ole mielenterveysavun tarpeessa. Tasapeliriidat jäävät enimmäkseen tarkasteluni ulkopuolelle, kun niissä ei vieraannuttaminen yleensä tule kysymykseen, muuten kuin ehkä lievemmissä muodoissa.

näissä tapauksissa näyttää olevan, kuinka saada pahoinpidellyt naiset lähemmään pois väkivaltaisista liitoistaan, eli eroa edeltävät seikat.⁹²

Kakkosvaihtoehto, jossa perheen ongelmat johtuvat pääasiassa äidistä, on ollut yhteiskunnassa vaiettu, rikkomistaan odottava tabu. Vasta viime aikoina on ryhdytty puhumaan äitien liiallisesta alkoholinkäytöstä, vaikeuksista selvittää vauvan hoidosta sekä naisten ja äitien väkivaltaisuudesta.⁹³ Naisten alkoholinkäyttö on huomattavasti lisääntynyt vuodesta 1968, jolloin he kuluttivat 12 % kaikesta alkoholista, noin 25 %:iin vuonna 2005. Neljännes sosiaali- ja terveydenhuollon päihdeasiakkaista on naisia. Psykologi *Hannele Törrönen* Ensi- ja turvakotien liitosta on toiminut väkivaltaisten naisten psykologina ja kertoo, että naiset tekevät lähes 40 % lähi-suhteessa tapahtuvista törkeistä pahoinpitelyistä.⁹⁴ Törrösen mukaan hoivaajan aggressio lapsia kohtaan pelottaa, mutta myytit naisten ympäriltä pitäisi jo murtaa. Hänen Vaiettu naiseus -projektinsa tarkoituksena on tunnistaa, nimetä ja hoitaa naisten väkivaltaa.⁹⁵

UNICEFin raportista ilmenee Suomen olevan lasten kokemassa ja näkemässä perheväkivallassa maailmanlaajuisesti kaltaisiinsa valtioihin verraten melko korkealla sijalla⁹⁶, ja koska tutkimukset näyttävät äitien osuuden lapsiin kohdistuvassa väkivallassa paljon miehiä suuremmaksi,⁹⁷ tulisi äitien harjoittamaan väkivaltaan lapsiaan kohtaan kiinnittää huomiota ja

⁹² Ensi- ja turvakotien liiton kehittämispäällikkö *Auli Ojuri*n esitys 22.3.2005 perheväkivaltaseminaarissa Lapin yliopistossa. Olen vapaaehtoistyön, asianajon ja viranomaisroolien kautta tukenut perheväkivallan uhreiksi joutuneita naisia ja auttanut heitä irrottautumaan väkivaltaisista suhteista. Monille on jäänyt pysyviä, loppuiän kestäviä vammoja kumppanin pahoinpitelyistä. Irrottautumisasikeudet leimaavat myös joidenkin miesten ja lasten elämää. Kuten *Leo Nyqvist* toteaa: ”Suhteessa miesten omaan väkivaltaisuuteen naiskumppanin taholta koettu väkivalta oli yllättävän runsasta. Tarkasteltaessa asiakkaiden kuvaaman väkivallan jakautumista fyysiseen ja henkiseen, edellinen oli kolminkertaista. Tämäkin yllättää, sillä miesten naisten taholta kokemaa väkivaltaa on totuttu pitämään enemmän psyykkisenä kuin fyysisenä.” *Nyqvist*, 28.

⁹³ Entä jos äiti lyö? Lapsen Maailma 11/2005.

⁹⁴ Auvisen kertoma tapaus, jossa äiti oli saanut raivokohtauksia, rikkonut ja potkinut tavaroita, lyönyt lapsia ja vääntänyt heitä kädestä sekä lyönyt ja potkinut lasten isää, on tyypillistä vieraannuttajan toimintaa. Lapset määrättiin oman toiveensa mukaisesti asumaan isän luokse. *Auvinen*, 277

⁹⁵ Naisten nurjat puolet, *Dialogi* 6/2005, 28–37. Juttusarjan ensimmäisessä osassa ”Väkivaltainen nainen on yhä tabu” kerrotaan, kuinka monet naisjärjestöt yrittivät estää Törrösen projektin. Tampereella kokoontuvassa nuoriso-oikeusseminaarissa todettiin, että lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa piilotellaan, jolloin keskeinen ongelma on vaikeneminen äidin mahdollisesta väkivaltaisuudesta. HS 3.8.2007. Naisten alkoholinkulutus näyttää kasvavan noin prosenttiyksiköllä vuotta kohden, koska vuonna 2006 se oli 26 %.

⁹⁶ UNICEF – The Body Shop 2006, 6.

⁹⁷ Entä jos äiti lyö? Lapsen Maailma 11/2005.

puuttua. *Tuija Vanamon* ym.:n tutkimuksen mukaan alle 15-vuotiaisiin kohdistuvista henkirikoksista 61 % on äitien ja 37 % isien tekemiä.⁹⁸

Tavanomaista vieraannuttamistapausta on kuvailtu kakkosvaihtoehdossa. Vieraannuttamisen uhri voi olla myös etä-äiti, jonka tyrannimainen mies ajaa pitkän alistamisen jälkeen pois yhteisestä kodista jääden itse sinne asumaan lasten kanssa, minkä vuoksi vieraannuttamisessa tulee kysymykseen myös ykköskohdan tarkoittama tilanne. Kun etävanhempana toimivia äitejä ei ole kovin paljon ja vieraannutettuja äitejä sen vuoksi vähän,⁹⁹ ei minulle ole kertynyt heistä samassa määrin tietoa kuin isien tilanteesta. Sivuan myös kolmosvaihtoehtoa silloin, kun kyse on ns. molemminpuolisesta vieraannuttamisesta, jossa kummatkin vanhemmat pyrkivät omimaan lapset itselleen. Puhtaasti lastensuojelulliset tapaukset jäävät sen sijaan pääasiassa käsittelemättä.

5 VIERAANNUTETULLE LAPSELLE KEHITTYVÄT ONGELMAT

Lähivanhemman kanssa äärimmäisen liittoutuneet lapset ovat yleensä isien, äitien, opettajien ja klinikkojen mukaan psykologisesti häiriintyneitä.¹⁰⁰ Jos vieraannuttaminen on ollut vakavaa ja vieraannuttava vanhempi paranoidinen, lapsi voi myös kehittyä paranoidiseksi eli vainoharhaiseksi.¹⁰¹ Sosiaa-

⁹⁸ *Vanamo et al.*, 199–204. Tutkimusaineistosta suljettiin pois vastasyntyneiden tapot ja ns. laajennetut itsemurhat. Bakerin tutkimuksen mukaan vieraannuttaja usein myös pahoinpitelee tai käyttää seksuaalisesti hyväksi lapsiaan, PAS merkitsee lapsen psyykkistä pahoinpitelyä, ja Baker viittaa tutkimuksiin, joiden mukaan samat tekijät syyllistyvät yleensä moniin erityyppisiin lapsen kaltoin kohtelun muotoihin. Persoonallisuushäiriön vuoksi PAS voi osua yksiiin myös vieraannuttajan alkoholismien kanssa. *Baker* 2007, 32–38.

⁹⁹ Vuoden 2005 lopussa erillään äidistä asui 39 000 lasta, 3,5 % lapsista. Suomalainen lapsi 2007, 112. Äitejä myös vieraannutetaan lapsista suhteessa vähemmän kuin isiä, koska lähivanhempana toimivat isät pitävät parempaa huolta äitien tapaamisista kuin äidit heidän. *Clarke-Stewart – Hayward*, 257. Uusperheitten tilannetta valottavasta OPTULAn tutkimuksesta ilmenee, että isänsä lähihuollossa olevat uusperheen lapset tapaavat enemmän muualla asuvaa äitiään ja tämän sukulaisia kuin äidin lähihuollossa olevat lapset isäänsä ja tämän sukulaisia. *Jaakkola – Sauli*, 36.

¹⁰⁰ *Johnston* 1993, 126.

¹⁰¹ Suomessa on useita tapauksia, joissa äiti on väittänyt nähneensä isän hiiviskelemässä asuntonsa läheisyydessä, vaikka tämä todistettavasti on ollut muualla ko. aikaan. Pahimmillaan tämä äidin hallusinaatioita tuottava vainoharhaisuus on hänen harjoittamansa aivopesun seurauksena levinnyt lapsiin, jotka hekin ovat alkaneet nähdä isänsä ”haamuja”. Jaetussa harhaluuloisuushäiriössä aistiharhojen indusoituminen on epätavallista, mutta ei este diagnoosin asettamiselle. ICD-10, 215.

lisistä ja oikeudellisista normeista piittaamaton lähivanhemman käytös voi aiheuttaa lapselle sosiopatiaa muistuttavia vakavia käytöshäiriöitä. Lievemmissäkin PAS-tapauksissa lapset oppivat – kun heidän sallitaan pilkata, jopa vaaditaan pilkkaamaan syytöntä henkilöä – todella huonoja käytöstapoja, jotka osoittavat heidän olevan piittaamattomia toisten ihmisten tunteista. Dissosiativinen häiriö voi kehittyä voimakkaan aivopesun seurauksena. Eroahdistus voi puolestaan kehittyä lähivanhemmasta liian riippuvaiselle lapselle. Eräs eroahdistuksen ilmenemismuoto on ICD-10-tautiluokituksen mukaan koulupelko, jonka katsotaan johtuvan lapsen liiallisesta riippuvuudesta kotona olevasta, omien ongelmien vuoksi lapseen takertuvasta vanhemmasta. Usein siihen liittyy somaattisia oireita, lapsi valittaa esimerkiksi vatsakipua tai päänsärkyä, jotta hänen ei tarvitsisi mennä kouluun.¹⁰²

Amy Bakerin kvalitatiivisen, retrospektiivisen ja 38:aa lapsuudessaan PAS:n kohteena ollutta aikuista koskevan tutkimuksen mukaan vieraannuttamisen pitkäaikaisvaikutuksina voitiin havaita alhainen itsetunto, depressio, päihdeiden väärinkäyttö, itseä ja toisia koskeva luottamuksen puute, vieraannuttaminen omista lapsista ja avioero. Alhainen itsetunto jopa itsevihaan asti johtuu Bakerin mukaan kolmesta tekijästä: ensiksikin torjutun vanhemman ”pahuuden” sisäistämisestä. Tämä vaivaa eniten lapsia, jotka fyysisesti muistuttavat torjuttua vanhempaansa. Toiseksi itseviha voi tulla lähivanhemman syöttämästä luulosta, että lapsi ei ole rakastamisen arvoinen, kun etävänhempi ei ole ottanut yhteyttä (todellisuudessa lähivanhempi on esim. piilotanut tämän kirjeet). Kolmantena syynä huonoon itsearvostukseen on syllisyys etävänhempaan pettämisestä. 70 % vastaajista kärsi aikuisena huomattavista masennuskausista, joiden syy on toisen vanhemman menettäminen sekä se, että heitä on estetty normaalisti suremasta menetystään. Kolmanneksella vastaajista oli vakavia päihdeongelmia, jotka he tunnistivat yritykseksi peittää tuskansa ja menetyksen tunteet. Aikuistuneen PAS-lapsen avioero ja vieraannuttaminen omista lapsista johtuu *toistamispakosta*, jonka vuoksi he solmivat helposti avioliiton vieraannuttavaa vanhempaansa muistuttavan henkilön kanssa. Eroaminen lapsista oli vastaajille erityisen tuskallista, koska he pyrkivät olemaan lapsilleen läheisiä ja ymmärsivät, mitä vieraannuttaminen lapsille todella merkitsee. Baker myöntää, että tuloksia ei voida eristää vanhempien eron ja lähivanhemman patologian yleisimmistä vaikutuksista.¹⁰³

¹⁰² Gardner 2003, 16–18. Dissosiativinen häiriö on psyyken hajoamisilmiö, lapsen todellisuus jakaantuu kahtia, mikä näkyy myös älyllisissä suorituksissa. Se on alun perin kehittynyt keinoksi pysyä hengissä äärimmäisissä olosuhteissa.

¹⁰³ Baker 2005, 289–301.

Bakerin havainto toimii myös toiseen suuntaan: avio- ja avoerojen yleisiä vaikutuksia voidaan kuvailla myös vieraannuttamisen kontekstissa, koska ne merkitsevät pienempää haittaa lapsille, joille PAS:n seurauksena tulee usein moninkertaisia ongelmia. Jos vieraannuttava lähivanhempi on narcissistisesti häiriintynyt tai rajatila-/epävakaa persoonallisuus, vastaavat häiriöt voivat kehittyä lapsille. Noin 22–23-vuotiaalla aikuistuminen mahdollistaa diagnosoinnin. Sitä ennen on nähtävissä mustavalkoajelun aiheuttamasta splitistä lähtenyt kehityskulku kohti persoonallisuushäiriötä, mikä oireilee kouluiässä oppimis- ja käytöshäiriöinä, murrosiässä masennuksena, itsensä viiltelynä ja päihteiden liikakäyttönä.¹⁰⁴ Lastenpsykiatrisessa kliinisessä aineistossa on rajatilalasten taustalla havaittu erityisesti masentuneita ja rajatilasta kärsiviä äitejä sekä lasten ja myös heidän vanhempiensa vastaavia erokokemuksia.¹⁰⁵ Vieraannuttajat ovat usein masentuneita, ja masennuksesta kärsivien vanhempien lapset sairastuvat masennukseen jopa kolme kertaa todennäköisemmin kuin terveiden vanhempien lapset. Lisäksi he ovat alttiita ahdistuneisuushäiriöille ja päihteiden väärinkäytölle. 20 vuotta kestäneen pitkittäistutkimuksen mukaan vanhempien masennus heijastui laajemminkin lapsen sairasteluun ja kuolleisuuteen heidän lähestyessään keski-ikä.¹⁰⁶

Erittäin laajan tutkimuskirjallisuuden perusteella voidaan isän menettämisen seurauksina luetella lähes kaikki sosiaaliset ja terveysongelmat. *Liisa Kemppaisen* väitöstutkimuksen mukaan vahvin ennustaja naisten väkivaltaisuudelle oli naisen kasvuiän aikana isän poissaolo, minkä johdosta naisten väkivaltaisuuden riski kasvaa 2,5 kertaa suuremmaksi kuin muiden.¹⁰⁷ Lapsilähtöisen kasvatuksen eräs piirre on lapsen ja isän lämmin suhde, joka auttaa lasta saavuttamaan psykososiaalisia taitoja.¹⁰⁸ Pitkäaikaistyttömyys on kytköksissä isän puutteeseen lapsuusiässä alkavan aggressiivisuuden kautta. Asiasta väitöstutkimuksen tehnyt *Katja Kokko* on huolestunut siitä, että tänä päivänä lukemattomat lapset elävät arkeaan ilman isän läsnäoloa.¹⁰⁹ Isän

¹⁰⁴ *Astrid Camps*, jonka näkemys perustuu omien potilaiden havainnointiin, katsoo, että ensivaiheessa lapsille tulee erilaisia stressioireita ja masennusta, oppimis- ja tarkkaavaisuushäiriötä, uppiniskaisuutta ja aggressiota sekä eroahdistusta. Jatkuessaan pidemmälle PAS aiheuttaa splitin ("Spaltungsprozess"). Jos nuorta estetään yhä integroimasta minäkäsitystään mm. lisätraumatisoitumisella, tapahtuu kehitys kohti persoonallisuushäiriötä, asosiaalisuutta ja rikollista elämäntapaa tai toisaalta depressiivisyyttä, jonka yhteydessä nuori vetäytyy ja voi sairastua psykosomaattisesti. *Camps*, 145, 152–153.

¹⁰⁵ *Almqvist*, 276.

¹⁰⁶ *Weissmann et al.*, 1001–1008.

¹⁰⁷ *Kemppainen*, 46.

¹⁰⁸ *Pulkkinen*, 1801.

¹⁰⁹ *Kokko*, 397.

menettäminen – joka yleensä seuraa katkeraa eroa ja vieraannuttamista – on pojille merkittävä riskitekijä, joka voi johtaa itsetunto-ongelmiin, aloitekyvyttömyyteen ja riippumattomuuteen yhteiskunnan normeista, mm. rikollisuuteen, päihteiden väärinkäyttöön sekä muuhun irralliseen elämäntapaan.¹¹⁰ Positiivisen mies- ja isäkuvan puute vaikeuttaa parisuhteiden ylläpitämistä ja omaa isyyttä aikuisena. Elävän, generatiivisen isän mallin sijasta isättömät pojat omaksuvat helposti kulttuuriin kuuluvan liioitellun, machomaisen, jopa väkivaltaisen karikatyyrin esikuvakseen.¹¹¹ *Jussi Pajuojan* mukaan väkivaltarikollisten lapsuusperheiden ongelmista vajaaperheisyys oli luotettavin muuttuja. Kun työikäisestä väestöstä yleensä 20 % ilmoitti asuneensa lapsuudessaan vajaaperheessä, niin tutkittavilla osuus oli 41 %. Suomalaisissa tutkimuksissa vajaaperheissä kasvaneiden väkivaltarikollisten määrä on yleensä liikkunut 40–50 %:n tasolla.¹¹²

Vanhempansa menetyksestä kärsivä nuori – sekä poika että tyttö – vajoaa aikuistumisen kynnyksellä helposti näköalattomaan apatiaan ja kokee elämänsä eväiden olevan hukassa juuri siinä vaiheessa, kun tulisi pohtia tulevaisuutta, mm. valita ammatti.¹¹³ Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa on havaittu vanhempien eron pitkäaikaisvaikutuksena, että pojat eivät pääse yhteiskunnassa samalle tasolle kuin ylempään keskiluokkaan kuuluvat vanhempansa. He jättävät kesken yläaste- ja collegeopintonsa, puolet tutkittavista käy täyspäiväisesti koulua vielä 19–29-vuotiaina, kolmasosa on työttömänä ja loput ajelehti huonopalkkaisesta työstä toiseen. He eivät uskalla rakastua tai alkaa seurustella, koska pelkäävät toistavansa vanhempiensa virheet.¹¹⁴ Vastaavat ongelmat näkyvät Suomessa nuorten miesten työttömyytenä, pahoinvointina ja toisen asteen koulutuksesta syrjäytymisenä, mistä on huolestuttu talouselämän korkeinta johtoa myöten.¹¹⁵

¹¹⁰ *Kaipainen*, 16, 23, 26.

¹¹¹ *Carbarino*, 274.

¹¹² *Pajuoja*, 120.

¹¹³ Omiin kykyihin ja toiveisiin perustuvia uravalintoja on vaikeaa tai mahdotonta tehdä, koska PAS aiheuttaa systemaattista sekaannusta lapsen tietoisuudessa itsestään, syvällistä itsestä vieraantumista. PAS-nuori ei kykene luottamaan omiin tunteisiinsa ja tietoihinsa. Lapsi on täysin riippuvainen ohjelmoivasta vanhemmasta ja on menettänyt todellisuudentajunsa. Negatiivinen arvio itsestä, itsetunnon puute ja syvälle juurtunut epävarmuus on tuloksena. Myös vieraannutettu etävänhempi kokee massiivista identiteetin, itsetunnon ja itsearvostuksen heikkenemistä ja on alttiimpi psykosomaattisille sairauksille, onnettomuuksille ja itsemurhille – kuten vieraannutettu nuorikin. *Boch-Galhau – Kodjoe*, 311–312.

¹¹⁴ *Ellis*, 27.

¹¹⁵ *Jorma Ollila* on toistuvasti julkisuudessa esittänyt huolensa nuorten miesten hurjasta alkoholikäytöstä, työttömyydestä (20,6 % 15–24-vuotiailla vuonna 2005) ja huonosta

Ilman isää kasvaminen on niin vakava isku pojalle, että *Tiina Pensolan* väitöstudiumin mukaan yksinhuoltajaäitien pojat kuolevat nuorena aikuisiässä todennäköisemmin kuin ikätoverinsa. Pensola oli poistanut tutkimuksestaan sosiaaliluokan merkityksen, ts. sen että yksinhuoltajaäitien sosiaaliluokka on keskimäärin alempi, mikä yleensä on yhteydessä suurempaan sairastavuuteen ja kuolleisuuteen. Korjauksesta huolimatta yksinhuoltajaäitien poikien kuolleisuuden ero ikätovereihinsa pysyi merkitsevänä. Pensola viittaa Palosaaren ja Aron tutkimukseen, jonka mukaan vanhempien ero 7–12-vuotiaana lisää poikien haavoittuvuutta sairastua depression nuorella aikuisiällä, enemmän kuin sitä vanhemmalla tai nuoremmalla iällä koettu avioero. Ikäkausi 7–12 vuotta osuu yksiin ns. latenssivaiheen kanssa, jossa isä on pojalle erittäin tärkeä samaistumiskohde identiteetin hankkimisen kannalta. Sen vuoksi on ymmärrettävää, että nimenomaan tässä vaiheessa isän menettämisellä on kaikkein hankalimmat seuraukset.¹¹⁶ Latenssi-ikä merkitys näkyy myös lastensuojelutilastoista, joiden mukaan huostaan otetuista 7–13-vuotiaista 56 % oli poikia, kun taas alle 7-vuotiaista että yli 13-vuotiaista heidän osuutensa oli 52 %.¹¹⁷

Pensolan tutkimuksessa ei eritellä syitä äidin yksinhuoltajuudelle. Tilastojen mukaan suurin selittävä tekijä on vanhempien ero, leskien tai alun perin kokonaan ilman isää syntyneiden lasten määrän ollessa pieni. Pensolan tutkimuksessa kuolemat johtuivat pääasiassa tapaturmista ja itsemurhasta, tauteihin kuolleita oli vähän. Isän menettämisen vuoksi poika lienee alttiimpi erilaisille häiriöille, päihteiden käytölle ja rämäpäisille tempauksille, mistä syystä nuori isätön mies voi helpommin kuolla erilaisissa on-

kunnosta, jonka vuoksi mm. varusmiehet painavat viisi kiloa enemmän kuin 10 vuotta sitten. Hän kummeksuu, kuinka nuorten miesten runsas alkoholinkäyttö vaikuttaa olevan tabu. Todellisuudessa poikien eron jälkeinen isänkaipuu ja isän puuttumisen haittavaikutukset ovat kaikki tabuja, jotka olisi jo kyettävä rikkomaan.

¹¹⁶ *Pensola*, 77, 86, 95; *Palosaari – Aro*, 681–690. Latenssi-ikässä vanhempien eron kokeneista miehistä 24 % kärsi 22-vuotiaana depressiosta ja 59 % joi rankasti, kun alle 7-vuotiaana ja 13–16-vuotiaana vanhempien eron kokeneet eivät poteneet masennusta juuri sen enempää kuin eheistä kodeista tulevat, 7,8 %. Muiden ryhmien juominenkin oli selvästi vähäisempää. Tytöillä vastaava depressiolle altistava kausi on 6–13 vuotta, jossa iässä vanhempien eron kokeneet selviytyivät nuorella aikuisiällä huomattavasti heikommin kuin muussa iässä eron kokeneet. Itsemurhayritykset ovat 6–13-vuotiaiden ryhmälle yleisiä. *Wallerstein – Blakeslee*, 208.

¹¹⁷ Onko sukupuolella väliä, 30. Poikien osuus kaikista lastensuojelun kohteena olevista ryhmistä oli suurempi kuin tyttöjen, mikä osoittaa paitsi poikien isän tarvetta myös sitä, että heikkojen yksinhuoltajaäitien on vielä hankalampi kasvattaa poikia kuin tyttöjä. Pojat kärsivät enemmän äidin puutteellisesta vanhemmuudesta, mm. koska äiti ei ole auktoriteetti lapsille, vaan pitää heitä kavereinaan, jollaiseksi samaa sukupuolta olevat tytöt sopivat paremmin. Mielenterveysongelmista kärsivät naiset ovat myös usein miesvihamielisiä, eivätkä siksi siedä poikiaankaan.

nettomuuksissa tai tehdä itsemurhan.¹¹⁸ Normaali-perheessä isä on se henkilö, joka auttaa lasta liiallisen äitiriippuvuuden katkaisussa. Erityisesti poikalapsen kehitys on vaarassa mennä täysin vinoon, jos hän oidipaalivaiheen loppupuolella 6-vuotiaana menettää isänsä. Kun poika on siihen mennessä ollut kiinnostunut äidistään ja kokenut isänsä kilpailijanaan, merkitsee isän häviäminen pojan elämästä *Lars Schalinin* mukaan pojalle ”Pyrrhoksen voittoa” (voittoa, joka sisältää pahan tappion). Väärin perustein saatu voitto oidipaalisesta kilpailijasta voi aiheuttaa pojalle suorastaan raivokkaan narsistisen häiriön. Oidipaalivaiheen jälkeen seuraa 7–12-vuotiaalla latenssi-ikä, jolloin isä on erityisen tärkeä samaistumiskohde pojalle. Tutkielmansa lopuksi Schalin toteaa: ”*Miehelle, joka ei voi kokea olevansa mies tai ei voi toimia miehenä, koko elämä muodostuu suureksi kärsimykseksi. Sen voivat todistaa kaikki analytytikot, joilla on ollut miespotilaita. Voidakseen kehittyä mieheksi poika tarvitsee miehisen identifiikaatiomallin.*”¹¹⁹

Poikien kärsimykset isän puutteen vuoksi liittyvät äitimyyttiin, minkä vuoksi ne ovat tabuja samoin kuin äitien heikkoudet. Poikien tyttöjä paljon kehnempi selviytyminen lähes kaikilla elämänalueilla on todettu, mutta syitä siihen ei ole pohdittu.¹²⁰ Kun toisaalta naisten suurempaa sairastavuutta masennukseen selitellään naisten ekonomisesti huonommalla, vähemmän arvostetulla ja epäitsenäisellä asemalla,¹²¹ mikä sinänsä on uskottavaa, niin missä viipyvät selitykset suurelle määrälle nuorten miesten itsemurhia? Taustalla lienee ideologia, jonka mukaan miessukupuoleen olisi jo sisäänrakennettu sellaista heikkoutta, että tulkintoja ei kaivata. Samaa

¹¹⁸ Myös tapaturmia pidetään olosuhteista riippuen osoituksena mielenterveysongelmista. On esimerkiksi normaalia katkaista kätensä tai jalkansa kerran elämässään, mutta jatkuva itsensä telominen ilmentää samantyyppisiä häiriöitä kuin psykosomaattiset sairaudet. Normaaleilla ihmisillä tapaturma-alttius keskittyyneen elämän kriisikausiin. *A.C.P. Simsin mukaan voimakkaasti neuroottisilla ihmisillä on lisääntynyt ennenaikaisen kuoleman riski itsemurhan, tapaturmien ja luonnollisten syiden vuoksi. Sims, 56.* Baker on luetellut vanhemman menetyksestä johtuvia pysyviä, vakavia puutteita, jotka merkitsevät voimakasta neuroottisuutta.

¹¹⁹ *Schalin, 63, 80.* Schalinin näkemykset ovat ristiriitaisia, kun hän toisaalta kannattaa äidin roolia ylikorostavaa psykodynaamista perhekäsitystä.

¹²⁰ Onko sukupuolella väliä? Nuorten elinolut -vuosikirja 2006. Muissakaan suomalaisissa alan julkaisuissa ei ole asetettu kysymystä poikien ja nuorten miesten yleisen ja lisääntyvän pahoinvoinnin syistä, mikä osoittaa, että tilanne on tavallaan hyväksytty, ilmeisesti lähtökohdattaisen heikkouden idean vuoksi. Asenteelle ei riitä perusteita mm. Suomen historia huomioita ottaen. Oikeusjärjestys on osa kulttuuria, jossa äitimyytin vuoksi isä syrjitään ja äitejä suositetaan perusteetta; äidin ensisija lähivanhempana ei ole hävinnyt minnekään.

¹²¹ *Luoto – Viisainen – Kulmala, 56.*

naisia suosivaa linjaa osoittaa, että kun se pahoinvointi, josta pojat pitkään ovat kärsineet, on nyt leviämässä tyttöihin, niin vasta sitten huolestutaan. Sukupuolet eivät eläkään hermeettisesti toisistaan erillään, kuten ideologian kannattajat tahtoisivat. Vaikka pojilla ilmeisesti on tyttöjä jonkin verran enemmän taipumusta geneettisiin vaurioihin, mikä näkyy mm. yleisemmässä perinataalikuolleisuudessa ja kehitysvammaisuudessa,¹²² niin katson poikien suuremman ongelmaisuuuden pääasiassa johtuvan yhteiskunnallisista tekijöistä; isän ja miestyypillisten positiivisten mallien puutteesta, samoin kuin siitä, että miehiset ominaisuudet tahdotaan usein nähdä vain negatiivisina, mm. väkivaltaisuutta tarkoittavina.¹²³ Pojat opetaan *kulttuuriseen häpeään*, joka estää heidän selviytymistään.¹²⁴

Tytöt eivät aluksi näytä kärsivän isän menetyksestä yhtä paljon kuin pojat, koska he samaistuvat äitiinsä. Kuten Palosaaren ym. tutkimuksesta ilmenee, isäsuhteen puute kostautuu heille erityisesti nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa, kun pitäisi ryhtyä seurustelemaan ja perustaa oma perhe. Tytöillä avioeron pitkän aikavälin vaikutukset välittyivät alhaisen itsetunnon ja etäisen isäsuhteen kautta. Kun suhde isään oli läheinen, ei eroperheiden tytöillä ollut lisäriskiä masennukseen.¹²⁵ Ilman isää kasvaneet tytöt eivät osaa suhtautua neutraalilla tavalla vastakkaisen sukupuolen edustajiin, vaan saattavat olla korostetun vietteleviä. Jäätyään äitinsä kanssa eron jälkeen kahden, tyttö muodostaa tähän tiiviin siteen, jota isäpuoli voi tytön mielestä uhata. Murrosikäiset tytöt ovat siten erityisen vastahankaisia, loukkaavia, kriittisiä ja vähätteleviä isäpuoliaan kohtaan, toisin kuin pojat, jotka hyötyvät huomattavasti isäpuolen läsnäolosta.¹²⁶

¹²² Onko sukupuolella väliä, 18.

¹²³ Väestöliiton lapsi- ja perheasiantuntija *Raisa Cacciatore* puhuu ”miesmyrkyllisestä” ilmapiiristä. Cacciatore, esitys Tampereen 8. miespäivillä, ”Rajat raivolle”

¹²⁴ *Pollack – Shuster*, 82 (*cultural shame*). Lapset oppivat erosta, jossa isä monella tapaa tehdään tyhjäksi, että miehiin ei kannata samaistua, koska he heikompina häviävät. Tämä haittaa myös tyttöjä, mutta vielä enemmän poikia. Poikien suuremmat kärsimykset erossa näkyvät vieraannuttamistapauksissa siten, että pojat kaipaavat isiään paljon enemmän kuin tytöt. Isät ovat kaikkein eniten huolissaan pojista ja käyvät heistä pisimmät ja katkerimmat kiistansa.

¹²⁵ *Palosaari – Laippala – Aro*, 20, 25.

¹²⁶ *Ellis*, 24.

6 VIERAANNUTTAVAN VANHEMMAN KÄYTÖS- JA LUONTEENPIIRTEITÄ

Vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta merkitsee lapsen henkistä pahoinpitelyä, elinikäisen psyykkisen vaurion aiheuttamista hänelle. Lähivanhempi itse kärsii tilanteesta, jossa hän joutuu yksin kantamaan kaiken vastuun – usein yhä häiriintyneemmiksi käyvistä lapsista – kun hän ei anna toisen vanhemman jakaa sitä ja tarjota edes tapaamisviikonlopun mittaisia hengähdystaukoja. Sen vuoksi järkevät lähivanhemmat eivät ryhdy vieraannuttamiseen. Eron aiheuttaman kriisin yhteydessä suhteellisen terveetkin vanhemmat voivat käyttäytyä omituisesti ja häiriintyneesti, mutta alun perin ongelmaksiin verrattuna he toipuvat erosta nopeammin, eikä heidän käytöksessään esiinny sen taseisia ääri-ilmiöitä kuin mielenterveyshäiriöistä kärsivillä.

On oireellista, että katkerien kiistojen kriteerinä käytetään riidan pitkittymistä yli kahden vuoden, koska normaalisti pitkän parisuhteen päättymisestä toivutaan siinä ajassa. Sen sijaan patologisissa tapauksissa lähivanhemman häiriöt aiheuttavat toipumisen viivästyistä ja kiistojen pitkittymistä huomattavasti yli kahden vuoden.¹²⁷ Pahimmassa tapauksessa suhteen päättymisestä ei toivuta koskaan, kun toinen voi toimia sopivana kanavana lähivanhemman kaikkien traumausten purkamiselle, jolloin tämän kanavan säilyttämiseksi oikeusprosesseja joudutaan jatkamaan loputtomiin. Parisuhdetta jatketaan henkisellä tasolla prosessien avulla, jotka yllättävästi loppuvat vasta sitten, jos lopullinen tunneperäinen ero viimein tahtuu.

Johnston katsoo, että monet vanhempansa kanssa pysyvän liittouman muodostaneista lapsista eivät ehkä koskaan ole psykologisesti eriytyneet tästä tai muodostavat liittouman aikaisessa vaiheessa, 7–8-vuotiaina.¹²⁸ Suomalaisissa vieraannuttamistapauksissa olen havainnut puutteellisen separaatio-individuaation suurimmaksi ongelmaksi. Lähivanhempi ei ole

¹²⁷ Katkeran kiistan umpikuja syntyy tilanteessa, jossa vanhemmat ovat henkisesti juuttuneet eroon, eivätkä kykene pääsemään siitä yli ja siirtymään eteenpäin. Heillä ei ole avoimuneen *eikä* eronneen identiteettiä. Eroa voidaan pitää liian suurena menetyksenä, jotta se hyväksyttäisiin. Vanhemmilla voi olla keskenään hyvin tärkeänä pidetty, idealisoitu suhde, jota ei tahdota suurista vaikeuksista huolimatta lopettaa, vaan palataan yhteen yhä uudelleen. *Johnston – Campbell*, 11–23. *Eva Gottberg* tarkoittaa patologisella huoltoriidalla tilannetta, joka ei lainkaan ratkea. Perimmäisenä taustana on vanhempien ratkaisematon parisuhdekriisi tai mahdollisesta uudesta suhteesta puhjennut jälkimustasukkaisuus. *Gottberg* 2004, 49.

¹²⁸ *Johnston* 1993, 125.

koskaan itsenäistynyt omista vanhemmistaan ja on symbioottisen yhteenkietoutunut sekä heidän että lastensa kanssa.¹²⁹ Tyypillisesti äiti on hyvin riippuvainen omista vanhemmistaan, jotka usein toimivat lasten hoitajina torjutun isän sijasta. Vastaava tilanne on saattanut jatkua jo usean sukupolven ketjussa isän oltua syystä tai toisesta poissaoleva tai vieraannutettu.¹³⁰ Aikuistuttuaan isän menetyksen kokenut vanhempi toistaa trauman omien lastensa elämässä. Tällaisen patologisen sukupolvien ketjun sairastuttama lähivanhempi ei kunnolla koskaan kasva aikuiseksi, hänellä on epäkypsiä, infantiileja piirteitä.

Lähivanhempi pyrkii omistamaan lapsen, takertumaan tähän siten, että hän näkee lapsen itsensä jatkeena käyttäen tätä hyväkseen, eikä pahimmillaan tiedosta lainkaan lapsen omia tarpeita. Gardnerin mukaan vieraannuttavalla vanhemmalla on usein vuorovaikutusongelma suhteessa lapseen.¹³¹ Lähivanhempi kykenee osoittamaan vain vähän, jos lainkaan, ymmärtämystä lasta kohtaan, usein suhtautuminen on ylisuojelevaa. Symbioottisesti yhteenkietoutunut vanhempi voi olla lastaan kohtaan myös torjuva ja mitätöivä. Tärkeimpiä lapsen omia tarpeita, joita vähätellään, ovat suhteet muihin ihmisiin kuin äitiin; isän lisäksi vastustus voi kohdistua myös naapureihin ja ikätovereihin. Äiti voi olla myös niin kateellinen lapsen muista kuin itseensä suuntautuvista toiminnoista, että estää lapsen kaikki itsenäisyyden osoitukset, harastukset ja eikä anna lapsen kehittää itseään.¹³²

¹²⁹ Carrity – Baris, 72.

¹³⁰ Vieraannuttamisen ylisukupolvisuudesta Baker 2007, 189–190. Olen miettinyt *sotien* vaikutusta siihen, että äidin ja lasten muodostaman vajaan perheen katsotaan olevan normaali. Sodassa isän menettäminen on kuitenkin psykologisesti paljon helpompaa kuin PAS:n kautta, koska sodassa kaatunutta voidaan muistella sankarina ja surra avoimesti. Seuraavassa tai sitä seuraavissa sukupolvissa onkin kyseessä sukupuolten sota, josta on lasten kannalta paljon vakavimmat seuraukset.

¹³¹ Gardner 2003, 10. Pikkulapsipsykiatriassa kuudesta vuorovaikutushäiriöstä yksi on liiallinen kietoutuminen tai sitoutuminen, jolloin vanhempi jatkuvasti puuttuu lapsen pyrki- myksiin ja haluihin, on ylikontrolloiva ja asettaa lapselle kehityksellisesti epäsoivia vaatimuksia. Lapsi voi vaikuttaa hajanaiselta, tarkkaamattomalta tai eriytymättömältä, hän saattaa olla yllialistuva tai uhmakas, ja hänellä voi olla motoristen taitojen puutetta tai kielellisen ilmaisun vähäisyyttä. Vuorovaikutuksen emotionaalinen sävy on joko aktiivisesti tai passiivisesti aggressiivinen. Psykologisella tasolla vanhempi kokee lapsensa toverina, kumppanina tai osana itseään ja käyttää lasta omiin tarpeisiinsa, eikä näe lasta erillisenä, omana yksilönään ja pienenä lapsena. Moilanen *et al.*, 196.

¹³² Pahimmillaan äiti eristäytyy täysin lapsen kanssa omaan maailmaansa, mikä on lapselle hyvin tuhoisaa. Tällä tavoin tynnyrissä kasvatettu lapsi on harvoin koulukypsä 7-vuotiaana. Vaikka hänen älyllinen kapasiteettinsa riittäisi koulusta selviytymiseen, niin hän on kaukana tunneperäisestä ja sosiaalisesta koulukypsyydestä.

Liiallisen läheisyyden vaikeusasteet vaihtelevat lievistä läheisriippuvuudesta vakavaan tuhoavaan symbioosiin, joka estää lapsen kehityksen itsenäiseksi yksilöksi ja sairastuttaa hänet psyykkisesti.¹³³ Vakavimmassa tapauksessa perheenjäsenten minuuden rajat ovat hämärtyneet, eivätkä he ole toisistaan erillisiä yksilöitä, vaan muodostavat ns. egomassan (am. *Murray Bowen* puhuu eriytymättömästä yhteisminästä).¹³⁴ Psykkeiden yhteensulautuminen, jonka vuoksi perheenjäsenillä ei ole minuuden rajoja, omaa tilaa eikä sisäistä vapautta, aiheuttaa hyvin paljon aggressiota ja tuhoavuutta.¹³⁵ Lähivanhempi saa raivokohtauksia pienemmistäkin syistä, samoin saattavat toimia lapset, koska kukaan ei ole asettanut heille rajoja.¹³⁶ Lapsiinsa takertuva lähivanhempi on energiavaras, joka käyttää hyväkseen kaikkia läheisiään.

¹³³ Am. tapauksessa *Chambers v. Chambers* lasta oli vuosikausia vieraannuttanut ja sairastuttanut vakavasti häiriintynyt äiti, jolla oli psykologin tuomioistuimelle antaman selvityksen mukaan *toimimaton, hyvin symbioottinen* ja vahvan keskinäisen riippuvuuden sävyttämä suhde tyttärensä kanssa. Isän tapaamiset loppuivat tytön ollessa 6-vuotias, kun äiti ryhtyi esittämään turhia inestisyytöksiä isää vastaan. Syytöksiä ei koskaan viety eteenpäin rikosoikeudellisesti, mutta äiti oli saanut lapsen uskomaan niihin. Alioikeus määräsi viiden vuoden viivyttylän jälkeen lapsen huollon äidille, vetoomustuomioistuimella perusteellisen selvityksen jälkeen isälle, mutta Indianan korkein oikeus kumosi päätöksen. *Lorandos* 2006a, 344–346, kritikoit ankarasti vm. ratkaisua katsoen tuomareiden olevan vastuussa lapsen psykopatologian syvenemisestä prosessin kestäessä. *Lorandosin* mukaan USA:n tuomioistuimet toimivat usein paremmin kuin Indianassa.

¹³⁴ Tällaisia perheitä *Yrjö Alanen* on kuvaillut skitsofreenikkojen äitejä koskevassa tutkimuksessaan. *Alanen*, 10, 19. Vieraannuttavien vanhempien lähisukulaisissa on usein skitsofreenikkoja, ja he saattavat itse ilmentää vastaavia piirteitä, mm. vainoharhaisuutta.

¹³⁵ Turun hovioikeus tuomitsi 21.11.2003 murhasta äidin, joka tappoi 8-vuotiaan tyttärensä päähän ampumalla, koska pelkäsi seuraavaksi päiväksi suunniteltua tapaamispalaveria. Äiti oli jatkuvasti estänyt turhaan lapsen tapaamisia isän kanssa. Lapsen kuolema oli siis pienempi paha kuin etävanhemman tapaamiset, joita äiti pelkäsi. Mielentilalauseannon mukaan äidillä oli *symbioottinen suhde kuolleeseen äitiinsä ja tyttärensä. Hän oli tunne-elämältään epävakaa, rajatilatyyppi sekä omasi piirteitä riippuvaisesta ja huomionhakuudesta persoonallisuudesta*. Ruotsissa äiti ja isoäiti tappoivat 4-vuotiaan tytön, jonka tapaamisia isän kanssa olivat turhaan estäneet pitkään, koska kuvittelivat tämän hyväksikäyttävän lasta. Kun viranomaiset olivat vapauttaneet isän kaikista epäilyistä ja tapaamisia ei enää käynyt estäminen, he kuristivat tytön ja tekivät itsemurhan. Tapauksesta on kertonut FT, psykologi *Lena Hellblom-Sjögren*. Tässäkin näkyy symbioottinen ylisukupolvinen side, kun isoäiti koki tapauksen niin omakseen, että paitsi tappoi lapsen, päätti myös itse päivänsä.

¹³⁶ *Wallerstein* ja *Kelly* puhuvat ”katkeroituneen-kaottisista” lähivanhemmista. Erityisesti ne jotka jatkoivat liittoutumista lastensa kanssa ensimmäisen avioeroa seuranneen vuoden jälkeen, olivat ”häiriintyneitä, vihaisia naisia, jotka todennäköisesti vihallaan peittivät masentuneisuuttaan”. *Wallerstein – Kelly*, 30, 77–79.

Walter Andritzky kuvailee vieraannuttavien lähivanhempien vuorovaikutustapoja seuraavasti: Harjoittaa lapsen nähden kaikkia henkisen pahoinpiteilyn muotoja, nimittäin torjuntaa, pelottelua, vähättelyä, eristämistä ja lahjontaa. Takertuva lähivanhempi ei siedä lapsen itsenäistymispyrkimyksiä, vaan kohtelee tätä usein nuorempana kuin ikätaso edellyttäisi, esim. vaatettaa pikkulapsen tavoin. Lapselle ei suoda itsenäisyyden ja oman lahjakkuuden ilmauksia, häntä ei kannusteta lahjakkuuden kehittämiseen. Vieraannuttavalle vanhemmalle tyypillinen energiavaje ja kyvyttömyys ymmärtää ja täyttää toisten tarpeita aiheuttaa, että lapsen imettäminen ei useinkaan onnistu. Eräs äiti, joka oli eristänyt isän lapsista, huusi lapselle, jota oli juuri imettämässä: ”En siedä enää katsoa sinua, imet minut kuiviin!” ja repäisi lapsen rinnoiltaan heittäen sen isälle. Toisaalta, jos imettäminen onnistuu, niin sitä jatketaan vielä lapsen ollessa 3–4-vuotias, koska lasta pyritään keinotekoisesti pitämään ”pienenä” ja riippuvaisena. Lasta käydetään puolison sijasta tunneperäisen tyydytyksen lähteenä. Andritzky:n mukaan suhteet vastakkaiseen sukupuoleen ovat yleensä hyvin ambivalentteja, jatkuvaa tyytymättömyyttä, ajoittaisia eroja ja väkivaltaisia konflikteja. Usein sen jälkeen, kun pariskunta on jo eronnut tai erityisesti kun tuleva etävanhempi on tehnyt hiljaisen päätöksen erota, he palaavat vielä yhteen ja hankkivat lapsenkin, joka sitten jatkossa voi toimia vieraannuttavan lähivanhemman ”siltana” entiseen kumppaniin niin, että periaatteessa ei tarvitse erota koskaan. Lapsen avulla vieraannuttava vanhempi varmistaa toisen vanhemman säilymisen mustana lampaana ja kanavana, jonka kautta lähivanhempi voi jatkuvasti purkaa ahdistustaan.¹³⁷ Lähivanhempi pitää pelkästään etävanhempaa vastuussa erosta ja muista ongelmista, oman osuutensa hän niihin kieltää.

Usein lähivanhempi ei koskaan opi hyväksymään eroa. Vaikka olisi itse lähtenyt suhteesta, kuten useimmiten on laita, lähivanhempi käyttäytyy ikään kuin olisi tullut jätetyksi, kostamalla. Lähivanhempaa vaivaa krooninen itsekritiikin puute ja kyvyttömyys kestää itseä koskevaa lievääkin arvostelua. Hän syyttää turhaan syyttää entistä puolisoaan henkisestä väkivallasta, kun ei ole kestänyt aiheellista kritiikkiä. Hän ylireagoi tällai-

¹³⁷ Tämä Andritzky:n esiintuoma asia on tapahtunut pariskunnalle, jota koski Ruotsin korkeimman oikeuden tuomio 22.3.2001. Korkein oikeus vahvisti Götan hovioikeuden ja Kalmarin käräjäoikeuden päätöksen, jolla 6-vuotiaan pojan yksinhuolto siirrettiin isälle sen vuoksi, että äiti oli jatkuvasti estänyt lasta tapaamasta isäänsä. Äiti katsoi, että lasten ei tule koskaan joutua ”liehumaan” vanhempiensa välissä ja että hän aikoo hylätä lapsensa, jos tämä määrätään isälle. Käräjäoikeuden mukaan äidin asenne oli lähes käsittämätön. Tapauksessa pariskunta oli seurustellut 17 vuotta, eroten keväällä 1994. *Erosta huolimatta he viettivät vielä juhannuksen 1994 yhdessä, mistä lapsi oli seurauksena*. Lapsen hylkäämisellä uhkaamista ja toteuttamistakin, jollei vieraannuttaja pääse päämääräänsä, on tapahtunut Suomessakin. Se osoittaa, kuinka vähän vieraannuttaja todellisuudessa välittää lapsesta.

seen kritiikkiin, uhrin rooliin heittäytyen. Irtaimiston jaossa, osituksessa ja elatusapuja vaatiessaan hän on äärettömän ahne ja vaatii lapset itselleen myös heistä tulevien taloudellisten etujen vuoksi ajattelematta, onko hänellä voimavaroja huolehtia heistä. Näin lapsia käytetään hyväksi paitsi tunneperäisesti, myös taloudellisesti.

Edelleen Andritzkyyn viitaten, suhteen alussa vieraannuttava vanhempi nostaa toisen jalustalle, josta tämän kuitenkin tipauttaa. Sen jälkeen vieraannuttaminen voi alkaa jo parisuhteen kestäessä, kun toista moititaan jatkuvasti ja myös lasten kuullen. Kumppanin vähättelyyn liittyy myös, että häntä pidetään vain apulaisena lapsen hoidossa ilman itsenäistä merkitystä. Lähivanhempi kärsii jatkuvasta energiavajeesta, mistä hän syyllistää tulevan etävänhemman taistellen tämän kanssa mm. vaipanvaihtovuoroista, vaatimalla omaa aikaa, vapaailtoja jne. Jo tässä vaiheessa vieraannuttava vanhempi omaksuu itseään parempana pitämisasenteen ja kieltäytyy keskustelemasta toisen kanssa erilaisista lasta koskevista tärkeistä asioista, esim. lääkäriissä käynneistä. Mykkäkoulun pitäminen on tavallista. Vieraannuttava vanhempi käyttäytyy itse väkivaltaisesti esim. lyömällä ja potkimalla ja saaden rai-vokohtauksia. Kuitenkin väkivaltaisuudesta syytetään etävänhempeä, joka häpeää asiaa, eikä uskalla tuoda sitä esille. Naisille normaali seksuaalinen haluttomuus synnytyksen jälkeen venyy vieraannuttavalla äidillä epänormaalin pitkäksi.

Andritzky kuvailee vieraannuttavalle lähivanhemmille tyypillisiä rajatila-personaalisuudelle ominaisia piirteitä: hauras tai olematon itsetunto (esim. arvojen ja tavoitteiden yhtäkkinen muuttuminen); jatkuva sisäisen tyhjyyden tunne (ilmenee mm. kyvyttömyytenä olla yksin, jatkuvana hermostuneena toimintana ja ihmissuhteiden pinnallisuutena tai vähäisyytenä); alhainen stressinsietokyky; alhainen kyky kestää jatkuvuutta ja rutiineja; kyvyttömyys tunnistaa omia ongelmiaan ja muiden syyttämisen niistä (projektiivinen identifikaatio); viha pääasiallisena tunteena; vähän suhteita toisiin ihmisiin; krooninen depressio; valheellinen minä (oman identiteetin puuttuminen, jonka sijaan lainataan ajatuksia toisilta);¹³⁸ kohteiden – ihmisten ja asioiden – jakaminen (splitting) hyviin ja pahoihin, mustavalkoajattelu; kiihkeät yritykset välttää hylkäämistä (myös lyhytaikaisissa kontakteissa, esim. paniikki jos joku on myöhässä); epästabiili, tasapainoton tapa suhtautua itseän ja toiseen; itsetuhoinen impulsiivisuus; itsemurha- tai itsensä vammauttamistapaukset; voimakkaat vihanpurkaukset ilman syytä (oma väkivaltaisuus lasta ja/tai puolisoa kohtaan); vainoharhaiset ajatukset stressin yhteydessä; kyvyttömyys tunnistaa muiden ihmisten tarpeita; hä-

¹³⁸ Esimerkiksi kun isän asiamies esittää, että äidin kannattaisi suostua tapaamisiin senkin vuoksi, että saisi itselleen vapaa-aikaa voidakseen harrastaa rakentavia asioita, mm. kirjallisuutta, niin lähivanhempi lainaa tämän idean omaan kirjelmäänsä, vaikka ei koskaan lue mitään. Käytöstapa liittyy sisäiseen tyhjyyteen, jota peittääkseen vieraannuttaja lainaa ideoita muilta.

peän ja syyllisyyden tunteiden puute, tunneköyhä ja - kylmä puhetyyli, epäempaattisuus.¹³⁹

Ainoa suomalaisissa tapauksissa mahdollisesti poikkeava piirre on kasvatustyyli, joka saattaa olla sääntöorientoitunut – usein epäolennaisissa asioissa, esimerkiksi ruoka-aikojen ja -tapojen pilkuntarkassa noudattamisessa. Sen sijaan tyyppillisempänä olen havainnut liian vapaan kasvatuksen, jossa lapsia hemmotellaan ja annetaan periksi kaikessa. Luetellut piirteet kuuluvat pääosin amerikkalaisen tautiluokituksen DSM-IV:n kohtaan 301.83 epävakaa persoonallisuus. Suomessa käytettävässä ICD-10-tautiluokituksessa epävakaa persoonallisuus on jaettu kahtia impulsiiviseen tyyppiin ja rajatilatyyppiin.¹⁴⁰

Vieraannuttavilla äideillä näyttää pääasiassa olevan sekamuotoinen persoonallisuushäiriö, jossa on epävakaa persoonan lisäksi narsistisia, huomionhakuisia ja/tai riippuvaisia piirteitä. Vieraannuttavat isät vaikuttavat sen sijaan omaavan pääasiassa narsistisen persoonallisuushäiriön.¹⁴¹ Oikeusjutuissa,

¹³⁹ Andritzky, 286–287, 299–302. New Yorkin tuomioistuin siirsi vuonna 1997 isälle lasten huollon äidin harjoittaman vakavan vieraannuttamisen vuoksi. Psykiatrit olivat jo vuonna 1991 ennustaneet vieraannuttamisen kehittymisen lapsissa ja tuomari myönsi heidän olleen oikeassa. Vanhemmille ja lapsille tehtiin psykiatrinen tutkimus, jonka mukaan ”äidillä on keskivaikea tai vakava persoonallisuushäiriö, jossa on rajatila-, passiivis-aggressiivisen ja vaativan häiriön piirteitä. Hän maalailee isän hyvin poikkeavalla ja negatiivisella tavalla, täysin suhteettomasti siihen nähden, mitä heikkouksia tällä todellisuudessa voisi olla. Tämä on rajatilaista henkistä poikkeavuutta äidin psykologiassa ja se on selvästi toistunut lapsissa.” Psykiatrin mukaan kyse oli pahimmasta PAS-ilmiöstä, jonka hän oli nähnyt koko 33-vuotisen uransa aikana. Kuten vieraannutetut lapset yleensä, nämä lapset pitivät äitiään täydellisenä, mutta pilkkasivat ja vähätelivät isäänsä. Psykiatri totesi, että jos lapset jätetään asumaan äitinsä kanssa, heidän vainoharhaisuutensa tulee kovettumaan patologistiksi persoonallisuuden piirteiksi, jotka ovat niin selvästi nähtävissä äidissä ja tämän sukulaisissa. *Lorandos* 2006a, 340–341.

¹⁴⁰ F60.3 *Epävakaa persoonallisuus*, F60.30 Impulsiivinen häiriötyyppi: A. Täyttää persoonallisuushäiriön (F60) yleiset kriteerit. B. Kohta 2 ja sen lisäksi vähintään kaksi seuraavista: 1) taipumus toimia hetken mielijohteesta ja seurauksia harkitsematta, 2) taipumus toimia riitaisesti etenkin, jos impulsiivista käytöstä pyritään estämään tai sitä arvostellaan, 3) alttius vihan ja väkivallan purkauksille ja kyvyttömyys hallita niitä, 4) kyvyttömyys ylläpitää mitään toimintaa, joka ei tuota välitöntä palkkiota, 5) epävakaa ja oikukas mieliala. F60.31 *Rajatilatyyppi*: A. Täyttää persoonallisuushäiriön (F60) yleiset kriteerit. B. Diagnoosin F60.30 osiosta B. esiintyy vähintään kolme ja lisäksi ainakin kaksi seuraavista: 1) minäkuvan, sisäisten pyrkimysten ja seksuaalisen suuntautuneisuuden epävarmuus ja häiriintyneisyys, 2) taipumus intensiivisiin ja epävakaisiin ihmissuhteisiin ja niiden myötä tunne-elämän kriiseihin, 3) liiallinen hylätyksi tuleminen välttäminen, 4) toistuvaa itsensä vahingoittamista ja sillä uhkailua, 5) jatkuva tyhjyyden tunne, ICD-10, 248.

¹⁴¹ *Wakefeldin* ja *Underwagerin* tutkimus vahvistaa käytännön kautta saamani käsityksen sekamuotoisten häiriöiden yleisyydestä.

joista olen saanut tietoa, on lähivanhemmalla esiintynyt seuraavia diagnosoituja häiriöitä: Neljä epävakaata persoonallisuutta (joista kaksi rajatilatyyppeä), yksi prepsykoottinen skitsofrenia, yksi obsessiivis-kompulsiivinen persoonallisuus, yksi narsistinen persoonallisuus, kolme vakavaa masennusta, joista yhdellä myös rajatilahäiriö, yksi maanis-depressiivinen mielisairaus (bipolaarihäiriö), yksi dystymia (yli 2 vuotta kestävä masennustila persoonallisuushäiriön piirteillä)¹⁴² ja sekamuotoinen persoonallisuushäiriö epävakailla ja vaativilla piirteillä. Eräässä tapauksessa ulkomaiset lääkintäviranomaiset totesivat äidin ja tyttären hyvin symbioottisen suhteen, mutta eivät tehneet diagnoosia. Toisessa tapauksessa sairaalan lääkärit, jotka seurasivat äitiä ja tämän sairaalaan tuomaa lasta, merkitsivät lapsen epikriisiin käsityksen äidin rajatilahäiriöstä, mutta sitä ei virallisesti diagnosoitu.

Useat muut näiden lisäksi potevat vakavaa lievempiä masennuksia sekä ahdistus- ja paniikkihäiriöitä. He voivat käydä mielenterveystoimistossa ja syödä psyykenlääkkeitä, mutta mahdollisesta diagnoosista ei ole tietoa. Diagnosoituja tapauksia ei ole tämän enempää, koska näiden henkilöiden mielestä heissä ei ole mitään vikaa, vaan viat ovat muissa tai olosuhteissa.¹⁴³ He käyvät siten suhteessa hyvin harvoin lääkäriissä mielenterveyden vuoksi. On hätkähdyttävää kuinka samankaltaisia diagnosoimattomat tapaukset kuitenkin ovat verrattuna diagnosoituihin. Pidän vieraannuttajia, etenkin vakavaa vieraannuttamista harrastavia aina samanlaisina ja katsonkin kokemusteni nojalla, että persoonallisuushäiriöt Suomessa ovat ali-diagnosoituja.

Masennus diagnosoituna esiintyy usein, mutta olen epäillyt potilaan ongelmien vähättelyä, koska depressiodiagnoosi vielä säilyttää potilaan uskottavuuden myös huolto-oikeudenkäyntiä ajatellen, mitä ehkä luonnehäiriödiagnoosi ei enää tekisi. Sietää myös ihmetellä, kuka aidosti masentunut saa viikoittaisia tai päivittäisiä voimakkaita raivokohtauksia. Koska masennus tutkimusten mukaan esiintyy usein komorbidisti eli samaan aikaan muun häiriön, erityisesti persoonallisuushäiriön ja päihdeongelman

¹⁴² Dystymiaa kutsuttiin aiemmin neuroottiseksi masennukseksi. Se on tila, jossa mielialahäiriö yhdistyy persoonallisuushäiriöön. Huonoon sopeutumiseen johtavat persoonallisuuspiirteet tavallaan ruokkivat masennusta, josta tulee sen vuoksi pitkäaikainen. Vain 30 %:ssa dystymiatapauksista puuttuu jokin muu psykiatrinen häiriö. Persoonallisuushäiriötä on komorbidisti dystymian kanssa esiintynyt eri tutkimuksissa 35–85 %; eräässä tutkimuksessa persoonallisuushäiriöisten osuus oli 60 %. *Leader – Klein*, 91–101.

¹⁴³ Persoonallisuushäiriöiden eräs piirre on *egosyntonisuus*, mikä tarkoittaa, että henkilö pitää toisten kiusallisiksi tai haitallisiksi katsomia luonteen- ja käytöspiirteitään persoonallisuuteensa olennaisesti kuuluvina ja siten arvokkaina tai hyväksyttävinä; hän ei koe tarvetta muuttaa tai parantaa niitä, eikä sen vuoksi hakeudu lääkäriin. *Lönngqvist et al.*, 366.

kanssa, epäilen vahvasti, että erityisesti pitkäaikaisen problematiikan yhteydessä masennuksena diagnosoiduissa tapauksissa on kyse mielialahäiriötä ruokkivasta persoonallisuushäiriöstä, jota ei ole erikseen diagnosoitu.¹⁴⁴

6.1 Mitä tieteellisiä todisteita vieraannuttajien rajatilatasoisuudesta on?

Psykiatrian historia osoittaa diagnoosien syntyneen pääasiassa *kliinisen havainnoinnin* avulla siten, että lääkärit ovat seuranneet potilaitaan ja kiinnittäneet huomiota näiden yhteisiin käytöspiirteisiin. Saksalaisen *Emil Kraepelinin* (1856–1926), jota voidaan kutsua ”modernin psykiatrian isäksi”, ainoa menetelmä kliinisen havainnoinnin ohella oli potilaskorttien huolellinen täyttäminen ja niissä olevien tietojen systematisointi.¹⁴⁵ Vaikka muita menetelmiä on Kraepelinin ajoista kehitetty, kliininen havainnointi on yhä pätevä, tieteellinen tapa tehdä psykiatrasta tutkimusta. Kysyin Walter Andritzkyta, miten hän oli päätenyt käsitykseensä vieraannuttajien rajatilahäiriöstä. Andritzky kertoi artikkelinsa pohjautuvan kahdeksan vuotta pitkään työskentelyyn vieraannuttavien vanhempien kanssa tuomioistuin-

¹⁴⁴ Olen kasvatustieteen kurssin lisäksi suorittanut lasten- ja aikuispsykiatrian kurssit, joten minulla on vastaava tietämys kuin terveyskeskuslääkärillä, jonka tulee kyetä diagnosimaan esim. TK-palveluja suorkuluttavan potilaan masennus tai kirjoittamaan arvio tahdonvastaista hoitoa edeltävään tarkkailuun lähettämiseksi. Toimiessani asiantuntijatodistajana en kuitenkaan diagnosoi lähivanhemman häiriötä, koska en ole lääkäri, enkä sen vuoksi voi haastatella henkilöä hänen tilansa kartoittamiseksi. Sen sijaan teen päätelmäni mahdollisesta persoonallisuushäiriöstä vieraannuttamisen perusteella. Jos lähivanhemman ja lasten käytös on PAS:n oireluettelon mukaista, minkä voin useimmiten todeta kirjallisesta aineistosta, sovellan *yleisiä kokemussääntöjä*, kuten asiantuntijatodistajan Lappalaisen ja Viljasen mukaan kuuluu. Kokemussääntö perustuu kansainväliseen tutkimukseen vieraannuttavilla lähivanhemmilla yleisestä rajatilatasoisesta problematiikasta. Päätelmää tukevana indikaationa voin tosin viitata johonkin havaitsemaani persoonallisuushäiriöön viittaavaan piirteeseen, mutta päätelmä ei sinänsä perustu näille havainnoille. Minun ei muutenkaan tarvitse haastatella ketään asianosaisista, koska oikeudellinen asiantuntijatodistaja voi tehdä päätelmänsä kirjallisen aineiston perusteella. Vaikka oikeuskirjallisuuden mukaan asiantunteva todistaja rinnastuu oikeudenkäyntiavustajaan, minkä vuoksi häneltä ei tulisi pyytää valaa tai vakuutusta, katson olevani sidottu mahdollisimman objektiiviseen lähestymistapaan asioiden suuren arkaluontoisuuden, tärkeyden ja lasten edun vuoksi. Jos kyse ei mielestäni ole vieraannuttamisesta esim. etävanhemman omien ongelmien tai toiminnan vuoksi, kieltäydyn todistamasta. *Lappalainen*, 281–293; *Viljanen*, 547–552.

¹⁴⁵ *Lönnqvist et al.*, 58; *Shorter*, 121–125. Kraepelinin vuonna 1896 tekemä mielisairauksien luokittelu on eräin rajoituksin ja täydennyksin säilyttänyt asemansa ja toimii nykyisten luokittelujen perustana.

käytännön yhteydessä. Andritzkylla on alan koulutus ja pitkät terapiakokemukset psykiatriselta klinikalta syvyyspsykologiasta, psyko- ja ryhmädynaamiikasta. Hän vertasi aikaisempia kokemuksiaan rajatilapotilaista vieraannuttaviin vanhempiin eli teki tavallaan kliinisen diagnoosin. Hän huomauttaa yleisesti tiedettävän, että kliinisissä, sairaalan henkilökunnan tekemissä arvioissa on vain vähän keskinäisiä eroja eli että ne ovat päteviä.¹⁴⁶

Vastaavasti Gardnerin havaintoja persoonallisuuhäiriöisistä potilaistaan voidaan pitää kliinisen kokemuksen perusteella tieteellisesti pätevinä. Hän on eritellyt vieraannuttamistapauksissa esiintyviä luokiteltuja häiriöitä. Niitä ovat jaettu harhaluuloisuus, harhaluuloisuushäiriö, paranoidinen persoonallisuushäiriö, rajatilahäiriö ja narsistinen persoonallisuushäiriö. Gardnerin mukaan vieraannuttaja ilmentää ennen eroa ehkä vain muutamia rajatilan piirteitä, jotka eivät riitä diagnoosiin, mutta eron aiheuttaman stressin johdosta ne kehittyvät tasolle, jossa häiriön diagnosointi on mahdollinen. Erityisesti Andritzkyllä tarkoitama puolison jalustalta tiputtaminen toteuttaa DSM-IV:n epävakaan persoonallisuuden kriteerin, ”epävakaat ja intensiiviset ihmissuhteet, joita luonnehtii äärimmäisen idealisoinnin ja vähättelyn vaihtelu”. Vieraannuttajilla on usein myös muutamia narsistisia piirteitä, jotka eivät riitä diagnoosiin.¹⁴⁷

Psykologit *Karol Ross* ja *Gordon Blush* ovat tutkineet erästä vieraannuttajien vanhempien alakategoriaa, turhia hyväksikäyttösyitä huoltokäsitän yhteydessä esittäviä vanhempia. Tapaukset oli arvioitu aiheettomiksi epäilyiksi. Lapsen toi klinikalle yleensä lähivanhempana toimiva äiti. Näillä naisilla todettiin psykiatrisina häiriöinä huomionhakuinen persoonallisuus¹⁴⁸

¹⁴⁶ *Andritzky* sähköposti 18.11.2006.

¹⁴⁷ *Gardner* 2003, 13.

¹⁴⁸ Ahdistuneesti ja hermostuneesti käyttäytyvä äiti väittää olevansa itse uhriutunut entisen puolisonsa toimesta, mutta pelkää myös lapsen puolesta. Hän kuvailee tilanteita, joissa väittää olleensa fyysisen tai psyykkisen väkivallan uhri. Hän kertoo yksityiskohtaisia anekdootteja seksuaalisuuteen liittyvistä tapahtumista, jotka vaikuttavat pinnallisesti katsottuna realistisilta. Hänen epämääräiset ja samaa asiaa toistavat vastauksensa heijastavat paljon useammin tunnetiloja tai vaikutelmia kuin todellisia tapahtumia. Naisen tulkinta lapsen käytöksestä, erityisesti jos tämä on tyttö, näyttää olevan hänen omien tunteidensa laajentuma. Näiden tunteiden sekoittaminen arkipäiväisiin tapahtumiin luo vääristyneen valppauden, joka johtaa epäasianmukaisiin seksuaalisiin huolenaiheisiin. Tällaiset naiset usein tutkivat lapsen genitaaleja ja kuulustelevat lasta koskien mitä tahansa seksuaalista toimintaa. Huomionhakuisen persoonallisuushäiriön piirteet eivät paljastu vain aikuisen omasta avioliittoja ja -eroa koskevasta kertomuksesta, vaan koko hänen sosiaalisesta, lääketieteellisestä ja kehityshistoriastaan. *Günterin* ym.:n tutkimuksessa esiintyy myös tämä itse uhriutunut tai uhriksi tekeytyvä naistyppi, joka projisoi uhrina olemisen lapseen avioeron aikana. Tämä koskee erityisesti hyvin nuoria äitejä, joiden epäily hyväksikäytöstä ei todennäköisesti pidä paikkaansa. *Günter et al.*, 821.

ja rajatilahäiriö¹⁴⁹. Kolmas tyyppi oli ”oikeustaistelija”.¹⁵⁰ Lapsissa tutkijat totesivat vieraannuttamisoireita.¹⁵¹ Oikeustaistelijalle ei esitetty diagnoosia, mutta tämän käytöstä koskeva kuvaus viittaa rajatilahäiriöön. Se, kuinka nopeasti henkilö vaihtaa äänilajia äärimmäisyydestä toiseen, muistuttaa epävakaalle persoonallisuudelle ominaista arvojen ja tavoitteiden yhtäkkistä vaihtamista. Harhaluulon sinnikäs ylläpito päinvastaisista todisteista huolimatta on puolestaan yhteydessä tasodiagnostiikan alkeellisen tason puolustusmekanismeihin.

Hollida Wakefield ja Ralph Underwagerin tutkimus sisälsi 165 tapausta, joissa oli vireillä huoltokiista samalla kun esitettiin hyväksikäyttöepäily. Järjestettiin kontrolliryhmä katkerien huoltokiihostojen asianosaisista ilman hyväksikäyttövaihtetta. Kaikista kerättiin lääketieteellistä ja psykologista dataa, joka pääasiassa perustui laajoihin persoonallisuuden kartoitustesteihin.¹⁵² Tulokseksi tuli syytöksen esittäjävanhemmille persoonallisuushäiriö 70 %:ssa ja muu diagnoosi 2 %:ssa tapauksista. Syytösten

¹⁴⁹ Rajatilaa potevan riippuvaiset taipumukset ja avioeron aiheuttama stressi heikentää hänen suhdettaan todellisuuteen ja luo huomattavaa vajausta toimintakykyyn. Todellisuuden tajun peittäminen aste riippuu stressitekijöiden voimakkuudesta kullakin hetkellä. Marginaalinen kontakti todellisuuteen voidaan identifioida omituisista kertomuksista. Uskomattomat ja sairaat väitteet, että naisella olisivat kuukautiset alkaneet 5-vuotiaana, kahden lapsen synnyttäminen ilman koskaan tapahtunutta seksuaalista kanssakäymistä ja täysin laillisista nimistä poikkeava nimi ovat esimerkkejä kummallisuuksista, joita tutkijat ovat tavanneet näissä tapauksissa. Tämän tasoisen häiriön kyseen ollessa kliininen psykoosidiagnoosi voi olla aiheellinen.

¹⁵⁰ Oikeustaistelija esittäytyy älyllisesti organisoitunut tyyliin ja pseudotieteellisessä äänilajissa. Hän osaa käyttää uskottavasti faktoja ja numeroita. Tiedot hän on saanut mm. aiemmista kontakteista asiantuntijoihin, joilta on hakenut apua ”traumaattisessa” tilanteessaan. Esitys antaa päällisin puolin vaikutelman oikeutetusta raivosta ja huolesta. Naiselta kannattaa kysyä yksityiskohtaisesti väitetyistä seikoista. Silloin oikeustaistelija nopeasti vaihtaa tyylinsä spontaanista ja motivoituneesta yhteistoiminnallisuudesta vihamieliseksi ja passiivis-aggressiiviseksi. Äänilajin vaihto tapahtuu, vaikka haastattelu olisi hyvin lempeäkin. Nainen vastustaa ja kyseenalaistaa helposti tutkijan ammattipätevyyden, arvot ja moraalin. Oikeustaistelija lopettaa usein kontaktin tutkijaan, joka yrittää spesifioida hyväksikäyttövaihteita. Hän voi myös uhata tutkijaa valituksilla ammatinharjoittajien valvontaviranomaisille, pelotella ja ahdistella. Oikeustaistelijan argumentteja ei koskaan pidä kyseenalaistaa ja vedota omien näkökulmien hyvyteen, koska sellaisia ei oikeustaistelijan mielestä ole hänen näkökannoistaan poikkeavilla argumenteilla.

¹⁵¹ *Ross – Blush*, 1–6. Tutkimus tehtiin tuomioistuimen klinikalla, jonka päätarkoituksena on tuomioistuimen avustaminen mm. seri-tutkimuksia tekemällä ja asianosaisten mielentila selvittämällä.

¹⁵² Yhdysvalloissa käytetään huoltokiihostoissa yms. rutiininomaisesti MMPI-2-testiä (Minnesota Multiphasic Personality Inventory), jonka ensimmäinen versio kehitettiin jo 1930-luvulla. Sitä uudistettiin myöhemmin ja sen katsotaan yleensä mittavaan hyvin persoonallisuuden eri piirteitä.

kohteena olevilta miehiltä löydettiin persoonallisuushäiriö 26 %:lla ja muu diagnoosi 4 %:lla.¹⁵³ Lukuisilla naisilla oli symbioottinen suhde lapseensa, ja kahdessa tapauksessa sitä pidettiin jaettuna hulluutena, *folie à deux*-suhteena äitiin, jonka kanssa vanhempi lapsi jakoi harhaluulon hyväksikäytöstä. Useat lapset osoittivat merkkejä vieraannuttamisesta. Monet äidit olivat äärimmäisen vihaisia entiselle puolisolleen niin, että viha oli pahimmillaan heidän pääasiallinen elämän sisältönsä.¹⁵⁴

Jeffrey Siegel ja *Joseph Langford* ovat tehneet tutkimuksen MMPI-2-testin validisuusasteikoista ja siitä, mittaavatko ne vieraannuttamisoireyhtymää. Heillä oli kaksi naisista koostuvaa huoltokiistan vuoksi vanhemmuuden arvioinnissa olevaa tutkimusryhmää, joista toinen ilmensi PAS-piirteitä (16) ja toinen ei (18). Vieraannuttamista harjoittavien saamat pis-tearvot tarkoittavat, että he käyttävät rajatilatasoisesti häiriintyneille tyy-pillisiä puolustusmekanismeja: projektiota, kieltämistä ja splittausta. Toi-sin sanoen vieraannuttajien, jotka eivät ole esittäneet aiheetonta seri-epäi-lyä, rajatilatasoisuus tuli todistettua tällä tutkimuksella.¹⁵⁵

¹⁵³ Ilman hyväksikäyttövaihetta kiistaa käyvän kontrolliryhmän äideille tuli persoonalli-suushäiriödiagnoosi 35 %:ssa ja muu diagnoosi 3 %: ssa tapauksista. Vieraannuttajat, jotka käyttävät turhaa seri-syytöstä eron yhteydessä, ovat siten huomattavan paljon häiriinty-neempiä (72 %) kuin muunlaista katkeraa kiistaa käyvät sisarensa (38 %), jotka hekin ylittävät selkeästi keskiarvon, mitä tulee mielenterveyshäiriöihin. Syytösten kohteena ole-vien miesten psyykinen profiili ei olennaisesti eronnut tavallisten huoltokiistojen isien profiilista, joka oli persoonallisuushäiriö 20 %:lla ja muu diagnoosi 11 %:lla. Suurin osa kaikkien tutkimukseen osallistuneiden persoonallisuushäiriöistä oli sekamuotoisia. Mo-nien turhia syytöksiä esittävien toimintakyky oli äärimmäisen heikko niin, että he välillä menettivät kontaktinsa todellisuuteen kokonaan. Jotkut uskoivat, että heillä oli harvinaisia hengellisiä kykyjä, toiset aikoivat mennä Roomaan ja naida Paavin, toiset Sveitsiin nai-maan Kristuksen. Eräs nainen, terapeutti, uskoi omaavansa poikkeuksellisia empatiakyky-jä suhteessa asiakkaisiinsa. Monet kuvattiin epäluotettaviksi, epävakaaiksi ja hysteerisiksi. Huomionhakuista persoonallisuushäiriötä potevien naisten kuvattiin vääristelevän tapah-tumia. He olivat voimakkaan manipulatiivisia, vietteleviä ja itseään paljastelevia käytök-seltään.

¹⁵⁴ *Wakefield – Underwager*, 121–136. *John Dunne* ja *Marsha Hendrick* ovat päätyneet vastaaviin tuloksiin tutkimuksessaan, joka käsitti 16 turhan hyväksikäyttöpäilyn tapaus-ta. Vieraannuttavat vanhemmat olivat niissä yleensä hyvin häiriintyneitä, kun taas syytök-sen kohteet olivat huomattavasti terveempiä. *Dunne – Hendrick*, 21–38. Turhia hyväksi-käyttövaihteita esittävien äitien tuloksia ei voida yleistää koskemaan muita vieraannuttajia kuin korkeintaan niitä, jotka tekevät yhtä kovaotteisia poissulkemisanöövereitä, esim. aiheettomia pahoinpitelyilmoituksia, lähestymiskieltihakemuksia ja lapsikaappauksia.

¹⁵⁵ *Siegel – Langford*, 5–14. Katkeraa huoltokiistaa käyvien lähivanhempien vakavista psyyk-kisistä ongelmista ovat kirjoittaneet paljon myös *Wallerstein*, *Johnston*, *Kelly*, *O’Leary*, *Moerk*, *Waldron*, *Joanis* ja muut strukturalistit. Erityisesti kolmen ensin mainitun päätel-mät pohjautuvat perusteellisiin tutkimuksiin, joiden tuloksiin olen useaan kertaan viitan-nut tässä artikkelissa. Ne ovat myös tieteellisiä todisteita vieraannuttajien rajatilatasoisesta ja muusta vakavasta häiriintyneisyydestä. Bakerin tutkimukseen osallistuneiden vieraan-

6.2 Mitä rajatilahäiriö tarkoittaa tasodiagnostiikan kannalta?

Edellä esitin epävakaa persoonallisuushäiriön alakategorian rajatilan diagnoosin. Rajatila voi tarkoittaa kuitenkin myös *toiminnan tasoa*. Silloin termi on huomattavasti laajempi ja voi viitata yleisesti moniin eri häiriöihin, joista kärsivillä potilailla on samantyyppinen häiriintyneisyyden aste. Psykodynaamisessa suuntauksessa kehitetyssä tasodiagnostiikassa on olemassa kolme organisoituneisuuden tasoa: neuroottinen eli terve, rajatilasoinen ja psykoottinen. Psykoottisuus erotetaan neuroottisuudesta ja rajatilasta käyttämällä kriteerinä *todellisuudentajua*: onko henkilö paikkaan tai aikaan orientoitunut, onko hänen ajattelunsa realistista? Rajatila ja neuroottisuus erotetaan toisistaan sen *identiteettisekaannuksen* avulla, josta rajatilaiset kärsivät, mutta eivät neuroottiset. Identiteettisekaannus ilmenee siten, että rajatilatasoisesti häiriintynyt ei miellä tai jäsennä selkeästi itseensä ja toisiin ihmisiin liittyviä erilaisia piirteitä, vaan ne ovat hänelle ristiriitaisia ja jäsentymättömiä.¹⁵⁶ Vieraannuttajille tyypillinen rajatilatasoisuus sisältää oman minän piirteiden heikkouden lisäksi sekavat kuvat muista ihmisistä. Esim. eräs äiti kertoi sosiaaliviranomaisissa, että hänen äitinsä (eli lasten isoäiti) on lämmin hyvä ihminen, joka on aina tukenut häntä. Selvityksessä kuitenkin paljastui, että isoäiti on mielisairaalassa jatkuvasti hoidettava kroonikko, jolla ei ole mitään edellytyksiä tukea tyttärtään. Tytär ei välttämättä tahallaan antanut vääriä tietoja, vaan hänen ajattelutapansa oli sekava; toisaalta kyse saattoi olla patologisesta valehtelusta.

Toinen tärkeä erottelukriteeri neuroottisen ja rajatilatasoisen persoonallisuuden organisaation välillä ovat henkilön käyttämät defenssit eli psyykkiset puolustusmekanismit.¹⁵⁷ Rajatilaiset käyttävät alempitasoisia defensessejä, erityisesti kieltämistä, *halkomista (splitting)*¹⁵⁸ ja projektiota tai *projektiivista identifikaatiota* – mekanismeja, jossa omat negatiiviset ominaisuudet nähdään muissa ja toiset vastuutetaan omista ongelmista. Nämä piirteet ovat erittäin tyypillisiä vieraannuttaville vanhemmille: Itsessä ei nähdä mitään vikaa, vaan

nutettujen aikuisten lasten kuvauksista saatettiin päätellä suuren osan vieraannuttajista sairastavan jotain persoonallisuushäiriötä, esim. narsistista tai asosiaalista. Persoonallisuushäiriötä pidetään vakavista mielenterveyshäiriöistä yleisimpänä. *Baker* 2007, 23–41.

¹⁵⁶ *Kernberg* 1984, 10–26.

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ Splittaaminen eli halkominen on tapa välttää tunneperäisesti sietämättömiä tilanteita sulkemalla tietoisuus pois osasta asioita tai tapahtumia. Toinen puoli, jota ei tiedosteta, jää kuitenkin osaksi psyykettä aiheuttaen henkilössä muiden mielestä käsittämättömällä tavalla vaihtelevaa käytöstä, kun milloin mikäkin puoli on ”päällä” potilaassa ilman että tämä itse sitä tiedostaa. *Kernberg* 1984, 16–17.

kaikki vika on aina muissa.¹⁵⁹ Samalla luodaan splittingille tyypillinen mustavalkoasetelma: lähivanhempi on kokonaan hyvä ja etävanhempi kokonaan paha. Jokainen defenssi voidaan sijoittaa hierarkkisesti tasolle, joka vaihtelee hyvästä sopeutumistasosta (I) sopeutumisen epäonnistumiseen (VII). Luetellut neljä puolustusmekanismia kuuluvat tasoille IV (projektio ja kieltäminen) ja V (halkominen ja projektiivinen identifikaatio)¹⁶⁰. Toiseksi ja kolmenneksi alimmat IV- ja V-tasot ovat nimeltään *kieltämisen taso* ja *mielikuvia merkittävästi vääristävä taso*.¹⁶¹

Rajatilatasoisesti häiriintyneellä on siis voimakkaasti vääristyneet mielikuvat asioista. Jos joku pyrkii hänelle ne oikaisemaan, ei vieraannuttaja usein kykene ottamaan tietoa vastaan, koska hän tarvitsee väärää luuloa horjuvan minänsä pönkittämiseen. Jos tieto ei sovi hänen vinoutuneeseen järjestelmäänsä, hän yksinkertaisesti kieltää sen vakuuttavista todisteista huolimatta.¹⁶² Tämän vuoksi vieraannuttaja on usein *patologinen valehtelija*.¹⁶³ Häiriön syvyys ilmenee siten, että hän valehtelee myös asioista, joista väärien tietojen antaminen ei hyödytä häntä lainkaan.¹⁶⁴ Rajatilata-

¹⁵⁹ Projektiivinen identifikaatio voi edetä siihen pisteeseen asti, että entistä kumppania syytetään täysin peilikuvamaisesti kaikista teoista, jotka lähivanhempi on itse tehnyt. Esimerkiksi jos lähivanhempi on lyönyt lasta, vammoista syytetään etävanhempaa. Sosiaali- ja muut viranomaiset voivat uskoa tällaiset väitteet, koska ihmisillä on taipumus samaistua aggressioiden esittäjään. Väitteet väkivallan harrastamisesta yms. pitäisi aina tarkistaa muista lähteistä, erityisesti väitetyltä tekijältä. *Kauppinen et al.*, 49, mukaan olisi tärkeää haastatella myös isää, oli tämä epäilty tai ei. Kirjoittajat paheksuvat pelkästään äidin ja lasten haastattelemista.

¹⁶⁰ Paras kuvaus vieraannuttavan vanhemman projektiivisesta identifikaatiosta on *Carrietylla* ja *Bariksella*, 73–77.

¹⁶¹ *Lönnqvist et al.*, 51–52. VII-tason defenssien käyttö merkitsee psykoottisuutta. Kieltäminen defenssinä voi olla tasoltaan erilaista, myös psykoottista. Hyvän sopeutumistason defensesjä on mm. huumori, sublimointi ja liittyminen muihin ihmisiin.

¹⁶² *Keltikangas-Järvinen*, 46, yleensä narsistisesti häiriintyneiden tavasta kiistää tosiasiat. *Gardner* 1998, 50: ”When the paranoid level is reached, the idea becomes a fixed delusion and cannot be changed by logic.”

¹⁶³ Usein tietoisena valehteluna alkanut idea toisen vanhemman huonoudesta alkaa elää omaa elämänsä niin, että lopuksi lähivanhempi ja lapsi jo uskovat siihen itsekin eli ovat harhaluulon vallassa. *Gardner* 1998, 73. Vieraannuttajissa on sekä tietoisesti valehtelevia että itsekin harhaluuloihinsa uskovia, joista viimeksi mainitut ovat yleensä häiriintyneempiä. *Hannu Lauerma* mukaan pseudologica fantastica tarkoittaa pakonomaisen valehtelun muotoa, jossa henkilö mm. hankkii tilanteen mukaan joko arvostusta tai myötätuntoa esiintymällä erilaisissa valheellisissa rooleissa ja eläytyy niihin hyvin voimakkaasti, mutta on kuitenkin toimistaan tietoinen. Psykoottisella tavalla paranoidisesti kverulatorinen eli soppitelevä henkilö taas selittää samalla myös itselleen mm. epäonnistumisiansa, aiheettomasti muita syylistäen. Vääristymä ei kuitenkaan palvele vain eduntavoittelua eikä välttämättä sitä lainkaan, vaan kyseessä on keino säilyttää siedettävä käsitys omasta itsestä. *Lauerma*, 21.

¹⁶⁴ *Johnston – Campbell*, 16; *Gardner* 1998, 232.

soisesti häiriintyneet valikoituvat katkerien kiistojen asianosaisiksi siksi, että oikeusjärjestys antaa heille, edellyttämällä tai mahdollistamalla toisen osapuolen syyttämisen, erinomaisen tilaisuuden käyttää alkeellista puolustusmekanismiaan, projektiota. Heikon egon tukemiselle toisia syyttämällä avautuvat lisäksi loputtomat kanavat, kun lapsia koskevat ratkaisut eivät koskaan saavuta oikeusvoimaa. Vahvistaessaan vinoutuneita ja epärealistisia ajattelutapoja prosessit kuitenkin vain heikentävät lähivanheman tilaa. *Olen useiden oikeusjuttujen yhteydessä joutunut seuraamaan, kuinka lähivanheman mielenterveyden taso koko ajan laskee, kun hänelle ei aseteta mitään rajoja tuomioistuinten ja muiden viranomaisten toimesta.*¹⁶⁵ On tyypillistä, että psykopatologian syvenemisestä syytetään etävanhempaa, jonka katsotaan kiusaavan lähivanhempaa prosesseilla.¹⁶⁶ Todellisuudessa etävanhempi on yhtä vähän vastuussa lähivanheman ongelmaisuudesta kuin vaimot, joita 1960–1970-luvuilla syyllistettiin miestensä juomisesta.¹⁶⁷

Rajatilatason häiriintyneen identiteettisekaannus paljastuu ristiriitaisesta käytöksestä tai henkilöhistoriasta. Hän on saattanut esim. vaihtaa työ- tai opiskelupaikkaa, asuntoa taikka parisuhdetta tiheään. Haastattelijan on ristiriitaisuuksien vuoksi hyvin vaikea nähdä ”koko henkilöä”. Potilaan ku-

¹⁶⁵ Ilmiö on sama kuin kurittomilla lapsilla. Jos heille annetaan periksi, lapsista tulee rajattomia ja he häiriintyvät. 1) Vieraannuttaja on myös rajaton ja hänen aikuistumisensa on jäänyt kesken puutteellisen separaatio-individuaation vuoksi. Vieraannuttaja tarvitsee selkeät säännöt ja sanktiot niiden noudattamiseksi. Ilman sanktioita häiriöt lisääntyvät ja vieraannuttaminen eskaloituu. Vieraannuttaja, joka takertuu lapsiinsa niin, että ei tahdo päästää heitä erityisesti pidemmille lomille etävanheman kanssa, voi hyötyä niiden pakko-täytäntöönpanosta, jolloin hän saa tilaisuuden kehittää muuta elämänsisältöä ja tulla itsenäisemmäksi. Tämän vuoksi jatkuva lapsille soittaminen pitäisi uhkasakolla kieltää loman aikana jo lähivanheman itsensäkin vuoksi. 2) Toinen syy psykopatologian syvenemiseen prosessien aikana on vääränlainen tuki, jota lähipiiri ja avustaja antavat uskomalla ja ruokkimalla vieraannuttajan paranoidisia luuloja etävanhemmasta. Mitä kauemmas tosiasioista etäännyttään ja luodaan etävanhemmasta valheellista, demonisoitua viholliskuvaa, sitä enemmän lähivanheman ja lasten psyyke taantuu. 3) Rajatilatason häiriintyneiden huonon ahdistuksen- ja stressinsietokyvyn vuoksi he kokevat prosessit vielä raskaampina kuin muut, saaden oikeudenkäyntistressin vuoksi välillä psykoosinkin oireita.

¹⁶⁶ Asenne ilmenee myös Markku Salon kirjoituksesta, jossa vastapuolen katsotaan käyttävän hyväkseen Salon päämiesten heikentynyttä psyykkistä tilaa. *Salo*, 220. Tämän ja muiden artikkelissa annettujen tietojen perusteella vaikuttaa siltä, että hänen asiakkainaan on monia vieraannuttavia äitejä, joiden psykopatologian syventämiseen Salo on vaarassa osallistua prosessien yhteydessä, lopputuloksen ollessa lasten kannalta surkea. Tulisi jo tajuta näiden naisten oma-aloitteinen ongelmaisuus syyllistämättä siitä etävanhempia.

¹⁶⁷ Sukupuoli ja terveys -kirjassa viitataan ajatukseen vaimojen tehtävästä miesten alkoholin käytön kontrolloijina: ”Keskiluokkainen mies ei enää halua nähdä naisia vastuullisina miesten juomisesta.” *Luoto – Viisainen – Kulmala*, 247.

vaukset hänelle läheisistä ihmisistä heijastelevat myös tätä identiteettisekaannusta siten, ettei hän osaa asettaa osia paikoilleen, jotta haastattelija saisi heistä selvän kuvan. Läheisen hahmossa on niin karkeita ristiriitaisuuksia, että se kuulostaa karikatyyriltä, ei todelliselta ihmiseltä. Stressin ja kriisin aikana rajatilaiset voivat saada psykoottisia oireita.¹⁶⁸ Tähän tasodiagnostisesti rajatilaiseen häiriintyneisyyden asteeseen viittaa termillä ”rajatilata-soinen”, jolle ei ole vielä määritelty tiettyä tautiluokkaa.

Rajatilatasoista persoonallisuutta pinnallisesti integroimaan vieraannuttajalle on voinut rakentua suhteellisen hyvin toimiva minä, jonka avulla henkilö voi kompensoida hajanaisen rajatilapersoonallisuuden huonon toimivuuden.¹⁶⁹ Tällaiset vieraannuttajat ovat yleensä paremmin koulutettuja, ammatissa toimivia ja heidän elämänsä on paremmassa ulkoisessa järjestyksessä kuin muilla. Alla vaanivaa kaotittisuutta peläten he saattavat olla korostetun ankaria järjestyksenpidossaan. Tähän viittaa Andritzkyin huomio pikkutarkasta järjestyksestä. Työelämässä heidän suurin ongelmansa on jaksavuuden puute. Muuten kanssaihmiset eivät välttämättä havaitse heissä mitään erikoista. Lähempi tarkastelu paljastaa kuitenkin samat alkeelliset puolustusmekanismit ja yhtenäisyyden puutteen objekti-suhteissa (käsityksissä läheisistä ihmisistä) kuin muilla vieraannuttajilla.¹⁷⁰ Päättäessään erota tämä vieraannuttajatyyppeiksi laskelmoi usein tarkasti kaiken ennalta pitkän aikaa etukäteen, puhumatta mitään puolisolle. Kun tämä palaa työpäivän jälkeen kotiin, hän voi löytää ison talon kokonaan irtaimesta tyhjennettynä, tilinsä ryöstettyinä ja perheensä hävinneinä.¹⁷¹

Toinen vieraannuttajien ryhmä on selvästi heikompi, koska siltä puuttuu integroiva minä, joten rajatilainen persoonallisuuden organisaatio on ”paljaana” näkyvissä. Ahdistuksen- ja stressinsietokyvyn puutteen vuoksi he ovat usein työttömiä, kun eivät jaksa käydä töissä. Heitä vaivaa lisäksi

¹⁶⁸ Kernberg 1984, 13.

¹⁶⁹ Kernberg 1974, 216.

¹⁷⁰ Bakerin mukaan PAS-perheet antavat yleensä positiivisen kuvan ulkopuolisille. Baker 2007, 39–41. Psykologi *Eva Ruzs*, joka on kirjoittanut kirjan psykopaatin kanssa naimisissa olemisesta, pitää vieraannuttajia rajatilata-soisesti häiriintyneitä tai vastaavia piirteitä omaavina. Työpaikalla normaalisti luultu voi kotona olla kaikkea muuta. *Ruzsin* esitys 28.4.2007 Pappa-Barn-kongressissa Tukholmassa.

¹⁷¹ Myöhemmin ehkä paljastuu, että vaimo lapsineen on mennyt turvakotiin ja valehdellut paenneensa isän väkivaltaisuutta. Gardner 1998, 150. Suomessa turha turvakotiin meneminen on yleinen PAS-manööveri. Lena Hellblom-Sjögren kertoo tapauksen vieraannuttavasta isästä, joka perusteetta hakeutui lasten kanssa turvakotiin ja kääntynyt sosiaalityöntekijät äitiä vastaan. Äiti menetti lapsensa kokonaan. Hellblom-Sjögrenin esitys Pappa-Barn-kongressissa Tukholmassa 28.4.2007.

impulssikontrollin ja sublimointikyvyn puute,¹⁷² ja työnantajat karttavat heitä myös vaikean luonteen vuoksi. On tapauksia, joissa vieraannuttaja on saanut työpaikallakin raivokohtauksia ja irtisanottu siitä syystä.¹⁷³ Muut ihmiset voivatkin helpommin havaita nämä ongelmat, joihin voidaan puuttua mm. lastensuojelullisesti, kun sisäinen kaaos ilmenee ulkoisena kaaoksesta, esimerkiksi kodin siivottomuutena tai päihdeongelmana. Tullakseen toimeen tämä vieraannuttaja tarvitsee lapsia sosiaalipoliittisten etujen vuoksi, mistä syystä hän ei suostu uusiin huolto- ja tapaamisjärjestelyihin, vaikka kykyä hoitaa lapsia ei olisi. Erotessaan puolisostaan tämä vieraannuttaja ei aina kykene yhtä pitkäjänteiseen laskelmointiin kuin toimintakykyisempi tyyppi, vaan saattaa lähteä kotoa hetken mielijohteesta tai mielenhäiriön vallassa. Perusteetta turvakotiin saattaa hänkin päätyä ja käyttää etävänhempaa taloudellisesti hyväksi. On tietysti vielä kuvailtujen tyyppien välimuotoja ja ajallisestikin vaihtelevaa toimintakykyä.

7 VIERAANNUTETUN VANHEMMAN KÄYTÖS- JA LUONTEENPIIRTEITÄ

Gardnerin mukaan vieraannutetut vanhemmat ovat yleensä terveitä ja normaaleja. Heillä ei ole lainkaan tai on vain vähän puutteita vanhemmankyvyyssään. Jos puutteita käytöksessä tai persoonallisuudessa on tätä enemmän, lasta selvästi häiritsevässä tai vahingoittavassa määrin, kyse ei ole vieraannuttamisesta.¹⁷⁴ Suurimman osan vieraannutetuista vanhemmista Gardner näkee todellisina uhreina, mutta jotkut myötävaikuttavat vieraannuttamiseen omalla *passiivisuudellaan*. Etävänhempi ei uskalla korjata lapsen

¹⁷² Kernberg 1974, 216–217. Sublimointi merkitsee, että vietti-impulssit hillitään ja jalostetaan korkeampiasteisiksi pyrkimyksiksi, jolloin ne myös muuttuvat luonteeltaan. Sublimointikyvyn puute merkitsee ”kaikki mulle heti nyt”-asennetta eli kyvyttömyyttä lykätä tarpeentyydytystä, joka yleensä erottaa lapset aikuisista.

¹⁷³ En ole saanut tietoa siitä, osallistuvatko vieraannuttajat työpaikoillaan tovereidensa kiusaamiseen vai joutuvatko he ehkä itse kiusan kohteiksi. Sinänsä vieraannuttajien persoonallisuusrakenne on samantyyppinen kuin työpaikkakiusaajilla, jotka pyrkivät pantaamaan tietoa ja eristämään uhrinsa toisista, kuten vieraannuttajatkin. Vieraannuttaville miehille tyypillinen narsistinen persoonallisuus on ominainen myös huonoille johtajille, jotka mustavalkoajattelunsa mukaisesti voivat jakaa alaisensa suosikkeihin ja syntipukkeihin. Viimeksi mainittuihin suuntautuu projektiivinen identifikaatio ja heitä kiusataan mm. jättämällä antamatta heille työtehtäviä. Suosikit johtaja puolestaan omii narsisminsa piiriin, pyrkien kottamaan pohjimmiltaan heikkoa itsetuntoaan näiden ihailun ja saavutusten avulla.

¹⁷⁴ Gardner 1998, 74,

käsityksiä eikä käyttää normaaleja kurinpitokeinoja, johtuen siitä, että pelkää niitä käytettävän häntä vastaan oikeudessa.¹⁷⁵ Kaikkea, hyviäkin asioita käytetään oikeudessa etävanhempaa vastaan, mutta lapsen huonon käytöksen oikaisematta jättäminen johtaa vielä heikompiin tuloksiin. *Clawarin* ja *Rivlinin* mukaan etävanhemman tulisi kyetä pitämään puoliaan kertomalla lapselle, miten asiat ovat. Jos hän ei sitä tee, hän antaa lähivanhemmalle täyden tilaisuuden levittää propagandaansa. Tätä ei pidä sekoittaa toisesta vanhemmasta pahan puhumiseen.¹⁷⁶

Karol Ross ja *Gordon Blush* tutkivat myös väärin hyväksikäyttöepäilyjen kohteeksi joutuneita isiä. Näiden todettiin olevan passiivisia, huolehtivia (*nurturant*) ja jossain määrin feminiinisiä siten, että heiltä puuttuvat miesten machomaiset piirteet.¹⁷⁷ Vaikka turhat hyväksikäyttöepäilyt ovat PAS-tapauksissa harvinaisia ja kerrottu miesten ryhmä ei siis edusta kaikkia vieraannutettuja isiä, katson kuvailtujen piirteiden hyvin sopivan osaan vieraannutetuista isistä.¹⁷⁸

Passiiviset ja huolehtivat isät eivät kykene olemaan kovin assertatiivisia ja etujaan puolustavia. He ovatkin usein avioliiton aikana alisteisessa asemassa ja myötäilevät epävakaa ja raivokohtauksia saavan vaimonsa toiveita. Monta kertaa lasten vieraannuttaminen etävanhemmasta alkaakin jo parisuhteen kestäessä. Syitä tähän valottavat *Kenneth Waldron* ja *Davis Joanis* huomauttaessaan, että PAS on perhesysteeminen puolustusmekanismi, joka ilmenee mm. vieraannuttavan vanhemman hauraan itsetunnon suojelussa, hänen tukemisessaan eron hyväksymiseksi tai symbioottisen siteen lapseen ylläpitämiseksi, hänen vihan ja kostonhimonsa säätelemi-

¹⁷⁵ *Gardner* 2001b, 8,

¹⁷⁶ *Clawar – Rivlin*, 25. Vast. *Waldron – Joanis*, 122, vieraannutetun vanhemman myötävaikutuksesta vieraannuttamiseen jättämällä vastustamatta PAS:een liittyviä väitteitä. Itse olen suositellut väärinkäsitysten oikaisemista lapselle ja oikeuden päätösten sisällön kertomista silloin, jos vastapuoli on antanut väärää tietoa. Muuten pitäisi välttää puhumasta lapselle oikeudellisista ja muista aikuisten asioista. Riippuu myös lapsen kehitystasosta, mitä tietoa hän kykenee vastaanottamaan.

¹⁷⁷ *Ross – Blush*, 1, 4. Hankalia, riidanhaluisia ja hallitsevuuteen pyrkiviä piirteitä omaava nainen, josta myöhemmin tulee vieraannuttaja, hakeutuu tällaisen pehmeällä luonteella varustetun miehen kumppaniksi, koska jämäkämmät miehet eivät siedä hänen oikkuiluun ja määrääilemistäipumustaan, vaan pyrkivät pistämään naisen kuriin. Suhteet miehisiin tai machoihin miehiin loppuvat siis usein lyhyeen. Hoivaavat miehet vetoavat, koska he korvaavat naisen varhaisessa omassa hoivassa olevia puutteita. Passiivisuus ja huolehtivisuus kuvaavat myös vieraannutettuja etä-äitejä.

¹⁷⁸ Ks. luku 8, jossa kuvailtu itseriittoinen, tarkkaa järjestystä pitävä tyyppi on jämäkempi ja usein terveempikin kuin pehmeämmät, hoivaavat kollegansa, jotka ovat yleensä luotettavia päivittäisessä lasten hoitotyössä ja muissa arkiaskareissaan, mutta prosesseja kaihtaessaan he saattavat niiden yhteydessä osoittautua häilyviksi tai epäluotettaviksi.

seksi ja perheen auttamiseksi selviytymään vieraannuttavan vanhemman taipumuksesta kääntyä kaikkia eri mieltä olevia vastaan ja hylätä lapsi.¹⁷⁹ Perhesysteemisyyden vuoksi näitä piirteitä on sekä etävanhemmalla että lapsilla.

Erityisesti olen havainnut, että jo avioliiton aikana tuleva etävanhempi on ottanut tehtäväkseen lähivanhemman hauraan itsetunnon vahvistamisen. Hän on alkanut varoa asioita, joista tietää vaimonsa (miehensä) kiukustuvan tai hermostuvan, lopulta siitä tulee automaattinen toimintatapa. Tuleva etävanhempi luopuu omista haluistaan ja menoistaan pyrkiessään miellyttämään toista vanhempaa. Hän antaa jopa syrjäyttää itsensä kokonaan lasten hoidosta, tai vaihtoehtoisesti hoitaa lapsia vuorotta silloin kun se sattuu sopimaan lähivanhemmalle. Myös lapset oppivat olemaan ärsyttämättä vanhempaansa ja kotirauhan säilyttämiseksi mukautuvat tämän oikkuihin. Tämä koskee kaikentyypisiä etävanhempia.

Eron tullessa hyvänahkaisen ja ennestään alistuneen isän (äidin) on vaikeaa ryhtyä puolustamaan oikeuksiaan huoltokiistassa. Lapset ovat jo saaneet kokemuksia siitä, että tiukan paikan tullen lähivanhemman sana painaa enemmän ja he pelkäävät asettua tätä vastaan. He saattavat myös pyrkiä ”pelastamaan” heikon lähivanhemman, mistä syntyvä vastuu ja sitä seuraava syyllisyys sitoo heidät tehokkaasti tähän. Perhesysteemisin termein asia voidaan ilmaista niin, että avioliiton aikana alkanut perhedynamiikka jatkuu ja myötävaikuttaa vieraannuttamiskuvion kehittymiseen perheen hajoamisen jälkeen.¹⁸⁰ Se tarkoittaa samalla, että etävanhempi jatkaa lähivanhemman itsetunnon ja tämän lapseen omaavan symbioottisen sitteen vahvistamista, ristiriitojen tasoittamista, yksipuolista sovittelua, jne. Tämä luo usein tehokkaan esteen etävanhemmalle paljastaa lähivanhemman vikoja, mm. väkivaltaisuutta, mielenterveysongelmia tai huonoa kykyä lastenhoitoon viranomaisille tai prosessien kuluessa. Samaan suuntaan vaikuttaa tosin myös useiden asianajajien omaksuma linja välttää loanheittoa. Sen vuoksi totuus perheen tilanteesta saattaa jäädä lähes kokonaan pimentoon oikeudenkäynneistä huolimatta.

Passiivisuuden olen havainnut siten, että useat etävanhemmat luovuttavat ehkä liian helposti huollosta ja tapaamisoikeudesta. Monet eivät alun perinkään ryhdy prosessaamaan huoltokiistaa, vaan tyytyvät sosiaalitoimessa laadittuun, etävanhemmalle liian vähän oikeuksia antavaan sopimukseen. Jos tapaamisiongelmiä alkaa tämän jälkeen ilmetä, he saattavat

¹⁷⁹ Waldron – Joanis, 123.

¹⁸⁰ Lund, 308, 312; Kelly – Johnston, 249–251; Waldron – Joanis, 123–124.

luopua kokonaan kontaktista lasten kanssa sen sijaan, että kyseenalaistaisivat tilanteen täytöntöönpanokanteella, koska tietävät, että lapset vain kärsisivät kiistasta. Silloin kun huoltoprosessiin ryhdytään, niin etävanhemmat eivät usein jaksakaan käydä sitä paria vuotta pidempään, vaan jättävät kentän suosiolla melko pian. Usein tähän myötävaikuttaa myös varojen loppuminen. Harvat etävanhemmat/isät jaksavat ajaa erittäin pitkäjänteisesti ja sinnikkäästi asiaansa niin, että voivat ehkä vuosien päästä, lapsen täytettyä 12 vuotta, saada hänen lähihuoltonsa itselleen.¹⁸¹

Edellä kuvattu suhtautuminen on ymmärrettävää, mutta on myös muunlaista etävanhemman passiivisuutta, joka ei sellaista ole. Huolimatta todellisuudessa tarjoutuvasta mahdollisuudesta vaikuttaa lapsen elämään rakentavasti, tilaisuuteen ei tartuta, kun esimerkiksi ajatellaan omaa mukavuutta lapsen kustannuksella. Toimittuani vaikeissa lapsiasioissa olen toistuvasti tullut pohtineeksi asianosaisten motiiveja ja tullut tulokseen, että vanhempi, joka vääristä syistä antaa periksi vastapuolen tuhoisalle toiminnalle, omaa väistämättä itse useita niistä negatiivisista ominaisuuksista, joista hän syyttää toista vanhempaa, suhtautumisen ollessa sukupuolesta riippumatonta. Pahimmillaan etävanhempi on pelkän passiivisuuden sijaan *passiivis-aggressiivinen*.

Eräässä tapauksessa 12-vuotias poika oli jäänyt tapaamisajan päätyttyä oma-aloitteisesti isän luo asumaan. Poika valitti äidin liiallista ankaruutta, raivo-

¹⁸¹ Vaikka joskus voidaan katsoa etävanhemman myötävaikuttaneen jonkin ongelman syntyyn, on syinä näihin piirteisiin yleensä järjestelmän heikkous ja kyvyttömyys – se, että tapaamisten täytöntöönpanolla, vaikka jutun voittaisikin, ei suinkaan aina ole toivottua vaikutusta niin, että tapaamiset sen jälkeen todella sujuisivat. Tuomioistuimet eivät usein kykene siirtämään lapsen huoltoa ja asumista etävanhemmalle, vaikka lähivanhempana toimivalla äidillä olisi pahoja mielenterveys- tai päihdeongelmia ja etävanhempi olisi terve. Kanteen nostaminen voi monta kertaa päinvastoin pahentaa isän tilannetta, kun hän voi menettää yhteishuollon ja tapaamiset voidaan prosessin tuloksena määrätä valvotuiksi ilman objektiivista, isästä johtuvaa syytä. Sen vuoksi monet isät tekevät vain viisaasti, kun eivät ryhdy taistelemaan tuulimyllyjä vastaan, vaan pyrkivät pitämään kiinni edes siitä vähästä, mitä heillä ehkä vielä on. Mielestäni tällaista etävanhemman normaalia reagointia ei voida katsoa ”myötävaikuttamiseksi vieraannuttamiseksi”, mikä oikeuttaisi hänen syrjimisensä jatkamisen viranomaisten käytännöissä. Sen sijaan tulisi etävanhemman myös perhedynamiikasta johtuva haavoittuvuus ottaa huomioon siten, että etävanhempia/isiä alettaisiin tukea aiempaa laajemmilla tapaamisilla, estämällä taistelut lasten vaihtotilanteissa, parannetulla oikeusturvalla, jne. *Baker* katsoo torjutun vanhemman voivan edesauttaa PAS:a luovuttamalla liian helposti taistelun lapsista, mutta sitä ei aina voida laskea tämän viaksi. Vieraannutetut aikuiset lapset olisivat toivoneet etävanhemman ymmärtävän, että he ovat manipuloituja ja tekevän paljon enemmän suhteen säilyttämiseksi. Etävanhemman luovuttamisen he kokivat hylkäämisenä. Aikuistuneet lapset myönsivät kuitenkin, että olisi torjuttu vanhempi tehnyt mitä tahansa, se ei todennäköisesti olisi parantanut tilannetta, vaan olisi jopa voimistanut vieraannuttamista entisestään. *Baker* 2007, 193–214.

kohtauksia ja jatkuvaa muuttamista paikasta toiseen, mikä haittasi lasta hänen joutuessaan eroamaan kavereistaan. Sosiaalityöntekijä suositteli isälle asumisen siirtokanteen nostamista, mihin tämä ei lähtenyt. Joko isällä oli jotain kielteistä olosuhteissaan, jonka vuoksi hän ei uskaltanut antaa oikeuden käsitellä asioitaan tai hän oli liian mukavuudenhaluinen. Joka tapauksessa hänen elämässään tai persoonallisuudessaan oli jotain vastaavaa negatiivista kuin äidillä. Äiti vaikutti olevan samalla tavoin häiriintynyt kuin vieraannuttajat, mutta PAS:sta ei voida puhua, kun isällä oli vastaavaa problematiikkaa. Tästä kertoi myös se, että kumman vanhemman tahansa luona asuessaan poika ei kyennyt olemaan yhteydessä toiseen vanhempansa, mikä viittaa molemminpuoliseen vieraannuttamiseen.

Passiivis-aggressiivinen vanhempi voi vastahankaisella asenteellaan tavallaan kostaa jatkuvasti kaikille omaa tilaansa, olla hyvin epäluotettava ja väistellä tehtyjä sopimuksia, sooloilla asianajossa sekä hyväksikäyttää läheisiään ja häntä lapsineen auttamaan pyrkiviä ihmisiä. Päihdeongelmakin on yleinen näillä henkilöillä. Tällainen etävanhempi ei tietysti soveltuisi lähihuoltajaksi, normaalit viikonlopputapaamisetkaan eivät oikein onnistu hänestä johtuvista syistä – vaikkakin myös yhtä häiriintynyt lähivanhempi saattaa aiheuttaa ongelmia. Etävanhempi on esimerkiksi liian itsekäs ja mukavuudenhaluinen järjestääkseen lapselle kivaa tekemistä tapaamisten aikana tai ottaakseen muuten lapsen tarpeita huomioon.¹⁸² Hän saattaa itse jättää tapaamisia väliin lyhyellä varoitusaajalla tai ilmankin sitä. Näissä tapauksissa ei tietysti voida puhua vieraannuttamisesta, joten vaikka passiivis-aggressiivisesti suhtautuvilla on narsistisia piirteitä, niitä ei voida heidän perusteellaan lukea vieraannutettujen vanhempien ominaisuuksiksi.¹⁸³

Perhesysteemisesti suuntautuneet tutkijat arvostelevat Gardneria liian yksinkertaisesta tulkinnasta kohdistuen vanhempien ominaisuuksiin katsoen, että lapset voivat vastustaa vanhempaa ymmärrettävistä syistä. Etävanhemmalla voi olla esim. liian tiukkoja ja vaativia taikka kypsymättömiä ja itsekkeisiä piirteitä, päihdeongelma, etäinen, huono tai kylmäkiskoinen suhde lapseen, pahimmillaan väkivaltainen luonne, vaikka hän ei olisi fyysis-

¹⁸² *Mary Lund* kertoo tapauksesta, jossa tapaamisongelmat ratkesivat vasta, kun tuomari määräsi isän ostamaan lapselle tietokoneen ja pianon, jotta lapsella olisi jotain tekemistä tapaamisten aikana. *Lund*, 309.

¹⁸³ Tähän samaan kategoriaan etävanhempia, joita PAS ei koske, kuuluu muitakin persoonallisuus- ym. häiriöitä sairastavia henkilöitä, esim. asosiaaliset, välttelevät (avoidant), skitsoidiset ja rajatilasta kärsivät. Persoonallisuushäiriötä sairastavien häiriintyneisyyden aste on yleensä rajatilatasoinen. *Lönngqvist et al.*, 366. Tapaamisoikeuksia ajatellen tärkeintä on kuitenkin arvioida vanhemman käytöstä ja toimintaa lapsen kannalta, ei häiriötä sinänsä. Lähihuoltajan suhteen asia on toinen, koska tutkimusten mukaan lähivanhemman häiriöt usein siirtyvät lapsiin.

ti väkivaltainen. Hän voi itse torjua lapsen, kun tämä käyttäytyy vastustavasti (*counter-rejection*), mikä lisää lapsen hätää ja pahentaa vieraannuttamista. Perheessä on voinut olla perheväkivaltaa. Etävanhemmalla voi olla puutteita vanhemmankyvyissään. Lapsi voi ikätasoisesti pelätä eroamista lähivanhemmasta (1–3-vuotiaat) tai nuori voi iälleen ominaisesti vastustaa vanhempaa. Pitäisi myös ottaa huomioon perhedynamiikka, jonka vuoksi lapsi saattaa itse ilman lähivanhemman painostusta valita puolensa katkerassa huoltokiistassa mm. sen vuoksi, että ei itse hyväksy etävanhemman käytöstä, uutta suhdetta tai kotoa pois muuttamista.¹⁸⁴

Nämä seikat eivät estä PAS:n soveltamista ja näkemistä erityisenä kategoriana. Huono suhde lapseen sulkeutuu pois jo määritelmän mukaan, koska PAS:a selvitettäessä tulee kysyä, *millainen suhde lapsella on alun perin perheen asuessa yhdessä ollut etävanhempaan*. Jos se on ollut hyvä, ilman pelkoa liiallisesta ankaruudesta tms., ja etävanhempi kunnollinen, ei ole *riittävää* syytä, miksi lapsi ei voisi myös eron jälkeen olla tekemisissä tämän vanhemman kanssa – olettaen tietysti, että etävanhempi itse myötävaikuttaa suhteen ylläpitoon. Kaikki kerrotut negatiiviset etävanhemman käytös- ja luonteenpiirteet ovat sellaisia, että jos ne pitävät paikkansa ja häiritsevät olennaisesti lasta, kyse ei ole PAS:sta. Tulee vain olla tarkkana sen suhteen, että etävanhemman normaaleja tai vain vähän häiritseviä ominaisuuksia ei paisutella PAS:lle tyypilliseen tapaan. Sen harkitsemisessa auttaa alkuperäisen suhteen tarkastelu, koska hyvä ja lämmin suhde lapsen ja vanhemman välillä ei voi muuttua aivan muuksi pelkästään avioeron vuoksi ilman lähivanhemman negatiivista panosta. On havaittava, että Gardner katsoi vieraannuttamiselle välttämättömäksi lapsen oman osuuden, joten sellaisen ilmeneminen perhedynamiikkaan liittyen ei sulje pois PAS:a, vaan on edellytys sille.¹⁸⁵

Perheväkivallan jatkuva ja/tai vakava käyttö sulkee myös pois PAS:n. Vaikka väkivalta ei olisi suuntautunut lapseen avioliiton aikana, ei ole takeita, että se ei voisi suuntautua häneen tapaamisissa, kun lähivanhempi ei ole paikalla ottamassa iskuja vastaan. Valvotut tapaamiset tulisi varata tällaisia tapauksia, ei normaaleja etävanhempia varten. Perheväkivallan todistaminen voi traumatisoida lapsen niin, että häntä ei pitäisi ehkä lainkaan velvoittaa tapaamaan väkivaltaista vanhempaa. On kuitenkin tärkeää ottaa tarkkaan selvää siitä, pitävätkö väkivaltaväitteet paikkansa. Vieraannuttavat vanhemmat käyttävät yleensä turhaa, myös lapset sisältävää lähestymiskieltoa hy-

¹⁸⁴ Kelly – Johnston, 253, Waldron – Joanis, 121–123, Lund, 309–310.

¹⁸⁵ Johnston on havainnut tämän piirteen Gardnerilla, joten Lagerin väite, että Gardner sivuuttaisi perhedynamiikan, torjutaan Yhdysvaltain johtavan strukturalistin toimesta. Lager, 890, Johnston 1993, 112–113.

väkseen vieraannuttamistarkoituksessa. He saavat sen usein heppoisesti, ilman kunnon näyttöä väitetyistä väkivallasta. Turhuudesta on osoituksena mm., että rikosprosessia väitetyistä teoista ei lähivanhempi kykene nostamaan. Tällaiset lähestymiskieltopäätökset ovat ristiriitaisiakin, jos samaan aikaan ovat voimassa valvomattomat tapaamiset.¹⁸⁶ Ristiriita on käytännössä häiritsevä ja siitä pitäisi päästä eroon niin, että lähestymiskielto ja valvomattomat tapaamiset sulkisivat toisensa pois. Mikäli tapaamisia ei lopeteta kokonaan tai määrätä valvotuiksi, ei lähestymiskieltoakaan tulisi määrätä muuten kuin koskien puhelimella soittelua tai muuta välimatkan päästä harjoitettua häirintää.

Etävanhemman uusi suhde, kotoa pois lähteminen tms. eron kriisivaiheessa tmv. kaikkia osapuolia kuohuttavat asiat voivat selittää lapsen torjuvan käytöksen *aluksi*. Niiden ei pidä kuitenkaan antaa selittää sitä pidemmän päälle, koska myös lasten tulisi toipua erosta noin kahdessa vuodessa, mikäli heitä ei kiusata jatkuvilla riidoilla, jotka ylläpitävät kriisiä ja siihen liittyvää eroahdistusta.¹⁸⁷ Tässä suhteessa lähivanhempi on ratkaisevassa asemassa. Hänen käytöstään tulisi seurata ja tehdä kysymyksiä: pyrkiikö lähivanhempi sovittelemaan ongelmia ja tukemaan lapsia tapaamaan etävanhempaa jos se vain on mahdollista, vai käyttääkö hän täysin rinnoin hyväkseen ja ruokkii edelleen lapsille eron yhteydessä tullutta antipatiaa? Vastavuoroista torjuntaa pidän ihmisten luonnollisena reaktiona, kun heidät torjutaan. Totta kai lapsi hyöttyy mahdollisimman pitkästä etävanhemman pinnasta, mutta rajansa kaikella. Minulta ovat kyselleet neuvoja etävanhemmat, jotka ovat vuosia sietäneet lähes mitä tahansa, mutta eivät enää tiedä mitä tekisivät täysin hurjaksi heittäytyneen tapaaialapsen kans-

¹⁸⁶ Eräässä tapauksessa oli aivan selvää, että äiti tulisi käyttämään turhaa lähestymiskieltoa estääkseen normaalia kunnon isää tapaamasta lasta. Tästä varoitettiin oikeutta, joka tietäen syytökset aiheettomiksi määräsi kiellon sillä varjolla, että äiti saatuaan siitä itselleen turvallisuuden tunnetta, ryhtyisi myötävaikuttamaan yhteydenpitoon. Luulo osoittautui vääräksi, kun äiti käytti vain itseään koskevaa kieltoa ikään kuin se koskisi myös lasta, tapaamisten estämiseen. Lapsen samaistaminen itseen heijasteli myös äidin voimakkaan symbioottista suhdetta lapseen, jota hän piti itsensä jatkeena. Tapaus osoitti jälleen kerran, että vieraannuttajille ei tule antaa yhtään periksi laillisuuden vaatimuksista. Epämääräisten, todistamattomien väkivaltaväitteiden käyttäminen oikeudessa ilman niiden yksilöintiä on laitonta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (2) artiklan perusteella.

¹⁸⁷ *Warshakin* mukaan suosittu PAS-manööveri on vetoaminen lapsen väitettyyn poissa tolaltaan oloon eron vuoksi; *Wilhelm Reich* kutsui sitä jo vuonna 1949 ”teeskennellyksi” motiiviksi. Terapeutti voi sen tunnistaa, kun vanhempi sanoo: ”En välitä siitä, mitä hän tahtoo tehdä elämällään. Mutta lapseni ovat hyvin järkyttyneitä tästä kaikesta.” Jos lapsilla ei ole mitään stressioireita, on todennäköistä että vanhempi rationalisoi oman stressinsä tai projisoi sen lapsiin vääristäen käsityksen heidän todellisista reaktioistaan. *Warshak* 2000, 230–231.

sa.¹⁸⁸ Tässä tilanteessa on vain huonoja ja vielä huonompia vaihtoehtoja: kestävämmässä oloissa jatkaminen vai kontaktin katkaiseminen? Lähivanhempi on nämä ongelmat aiheuttanut, eikä niistä voida syyttää etävanhempaa.

Normaali vanhempi pystyy kyllä opettelemaan lapsen hoidon, kun hänellä on motivaatiota. Tässäkin on lähivanhempi avainasemassa: onko hän valmis ohjaamaan ja neuvomaan etävanhempaa esim. siinä, mitä pieni lapsi on syönyt tai mitä hänelle voidaan syöttää? Vai käyttääkö hän tilannetta hyväkseen salaten ja/tai pantaten lapsen lääkityksen ja erikoisruokavalion, jotta voisi lapsen sairastuttua syyttää etävanhempaa?¹⁸⁹ Valmistaako hän lapsen tapamiseen, vai järjestääkö hän tahallaan niin, että lapsi on mahdollisimman nälkäinen, väsynyt tai vailla kunnon varusteita tapaamistilanteessa?¹⁹⁰ Ovatko isän väitetyt ”puutteet lapsen hoidossa” sen tasoisia, että lapsen vaatteet eivät ole sävy sävyyn, vaan isä käyttää leikki-ikäisellä eriväristä collegepuvun ylä- ja alaosaa?¹⁹¹ Kykeneekö äiti olemaan tyytyväinen, kun lapsella on ollut hauskaa etävanhemman luona? Onko lähivanhemmalla omaa tilaa hengittää, vai onko hän niin tarvitseva ja takertuu lapsiinsa, että nämä eivät kykene jättämään häntä yksin edes tapaamisviikonlopun ajaksi?

Lähivanhemman suhtautuminen tapaamisongelmiin on ratkaiseva em. asioissa. Hän on myös moraalisisessa vastuussa oman egonsa suojelemista varten

¹⁸⁸ Gardner kertoo PAS-teoksessaan lapsista, jotka puhuvat hyvin loukkaavasti etävanhemmalle, huutavat julkisella paikalla hävyttömyyksiä häntä vastaan, heittävät ruokaa hänen päälleen ravintolassa, syyttelevät tulipaloja ja karkaavat tapaamispaikasta, saavat raivo-kohtauksia jne. Suomalaisissa tapauksissa on esiintynyt samoja piirteitä. Erityisesti on valitettu hyvin negatiivisesti suhtautuvan lapsen pilaavan uuslapsiperheen elämän jatkuvilla syytöksillään ja huonolla käytöksellään. PAS:n edetessä tapaajalasta on kerta toisensa jälkeen yhä vaikeampi saada asettumaan normaaliksi.

¹⁸⁹ Hyvin yleisesti Suomessa esitetään väitteitä, että isä ei kykenisi ottamaan huomioon lapsen ruoka-aine- tai muuta allergiaa. Usein väite ei pidä paikkaansa, mutta jos pitää, se johtuu yleensä siitä, että äiti ei ole informoinut isää asiasta. Lähivanhemman omaa laiminlyöntiä käytetään siten etävanhempaa vastaan, kuten usein muutenkin PAS-tapauksissa. Eräessä tapauksessa äiti väitti isän altistavan lapset eläinpölylle koirien vuoksi, jotka hän vaati isää lopettamaan. Samaan aikaan lapset kuitenkin kävivät paljon isovanhempiensa luona, jossa olevat koirat eivät yllättäen lainkaan haitanneet lapsia.

¹⁹⁰ Sullivan – Kelly, 300.

¹⁹¹ Tapaamisten sabotointi lapsen varusteilla kiristämällä on tyypillistä vieraannuttajille, jotka usein eivät anna kunnon vaatteita yms. mukaan tapaamisiin. Gardner 1998, 138. Lopulta etävanhempi joutuu hankkimaan kotiinsa vaatteita, jotka hän vaihtaa lapselle heti tapaamisen alussa ja riisuu pois lopussa, koska ne häviäisivät lähivanhemman luona. Tästä syystä monet vieraannutetut lapset joutuvat kulkemaan vanhempien kodin välisen matkan vanhoissa ryysyissä. Myös kännykällä häiriköinti on yleistä niin, että vieraannuttajat ottavat etävanhemman antaman kännykän pois lapselta, soittelevat suuria laskuja sillä ja lähettävät etävanhemmalle ikäviä viestejä lapsen nimissä.

luoduista perhedynamiikoista, koska hänellä on aivan erilainen valta vaikuttaa lasten mielialaan ja mielipiteisiin kuin etävanhemmalla. Hän on vastuussa, koska valta tuo vastuuta. Hän on vastuussa myös vanhempien ”keskinäisestä” riidasta, koska etävanhempi ei altavastaajan asemansa vuoksi voi ylläpitää sellaista riitaa tai pahimmillaan terroria, jota lähivanhempi voi. Viittaa Wallersteinin ja Kellyn tutkimukseen, jossa lasten liittouma etävanhemman kanssa ei säilynyt vuottakaan eron jälkeen (ei valtaa vaikuttaa lapsiin), kun taas liittoumalla lähivanhemman kanssa oli hämmästyttävä säilyvyys vuosien ajan (valta vaikuttaa). Näillä lapsilla oli ennen eroa ollut kroonisesti huonot suhteet äitiensä kanssa, näiden ollessa ”häiriintyneitä, vihaisia naisia”.¹⁹² Huono suhde äitiin ja tämän häiriintyneisyys kertovat, että äiti on ryhtynyt vieraannuttamiseen tai jopa eroonkin omiakseen lapsen kokonaan itselleen ja voittaakseen myös lapsen ilmaise-man vastustuksen häntä kohtaan, mikä osoittaa riidan syyn olevan hänes-sä.¹⁹³ Vallanjaon lisäksi syy, jonka vuoksi lähivanhempi tulee nähdä keskeisessä roolissa tapaamisongelmien ratkaisemisessa, on huoli hänen mie-lenterveydestään. Lapsiin ja etävanhemmaan kohdistuvan törkeän käytök-sen sanktioimatta jättäminen merkitsee karhunpalvelusta myös lähivanhemmalle, joka voi lopullisesti menettää kontrollinsa ja myöhemmin ko-konaan lapsensa,¹⁹⁴ kun nämä lopulta tajuavat, mitä heille on tehty.¹⁹⁵

¹⁹² Wallerstein – Kelly, 78–79.

¹⁹³ Isätoimikunnan mietinnössä katsottiin isien olevan eron jälkeen altavastaajan asemassa. Lähivanhemman itse aiheuttamaa riitaa lapsen huollosta ja tapaamisesta ei pitäisi pal-kita mm. yksinhuollolla, kuten nykyään tapahtuu, Isätoimikunnan mietintö, 47, 50. Etävanhemman alisteinen asema on sukupuolesta riippumaton ja koskee myös etä-äitejä. Ruot-salainen lapsioikeusjuristi *Lena Celandner-Jörgensen* paheksuu luuloa vanhempien tasave-roisuudesta esittämällä, että se, jolla on valtaa, käyttää sitä yleensä varmasti. Se, jolla ei ole valtaa, anoo sitä yleensä nöyrästi. Vaaliehdokkailla ja työpaikkaa hakevilla ei ole tapana uhkailla ja lyödä äänestäjiä tai työhönottajia, vaan sen sijaan he pyytävät kauniisti mahdol-lisuutta vaikuttaa. Jörgensen ihmettelee, miten voidaan sitten kuvitella että etävanhemmat, vastoin normaaleja alisteisessa asemassa olevien käyttäytymistapoja, jatkuvasti löisivät ja uhkailisivat lähivanhempia tai lapsiaan saadakseen mahdollisuuden osallistua lastensa elä-mään. Celandner-Jörgensenin esitys 27.4.2007 Pappa-Barn-kongressissa Tukholmassa.

¹⁹⁴ Clarke-Stewardin ja Haywardin tutkimuksen mukaan lapsilla on parempi suhde lähi-huoltajaansa, jos heillä on laajemmat ja myös yhteisiä lomia sisältävät tapaamiset etävanhemman kanssa. *Clarke-Steward – Hayward*, 251. Nimenomaan yhteisiä lomia vieraan-nuttajat estävät, kun eivät oman riippuvuutensa vuoksi kestä eroa lapsesta.

¹⁹⁵ Bakerin mukaan PAS usein ”iskee takaisin” lähivanhemmaan nuoruus- ja aikuisiän tait-teessa, jolloin nuorelle voi tulla erittäin ristiriitainen suhde tähän. *Baker* 2005, 297–298. Wallersteinin ja Blakesleen mukaan ”Medeian lapset” reagoivat eri tavoin lähivanhemman tuhoisaan käytökseen. Joillekin muodostuu kieroutunut omatunto ja he oppivat manipuloi-maan kuten vanhempansa. Toiset kasvavat ilmaisemaan valtavaa raivoa ymmärtäessään, että heitä on käytetty aseina. Jotkut ovat syllisiä, heillä on alhainen itsetunto ja toistuvaa

Vaikka strukturalistit väittävät PAS:n määrittelemisen vaikeutta, he kykenevät kuitenkin omassa tutkimuksessaan hyvin erottamaan PAS:n muista tapaamisongelmista. Wallersteinin ja Kellyn tutkimuksessa oli 131 lasta, joista 11 % oli ”todella vastentahtoisia tapaamaan”. Heillä oli tyhjä ja epäkiittollinen suhde isäänsä, ei lämmintä eikä turvallista kiintymystä tähän ja he kokivat tapaamiset yksinäisinä, tylsinä, vieraannuttavina ja joskus ahdistavina. Lapsista 19 % oli äärimmäisen identifioituneita lähivanhempaan, mitä kutsuttiin ”liittoumaksi”. Liittoumassa on kyse PAS:sta, todella tapaamaan vastentahtoiset olivat sitä taas hyvästä syystä. Jäljelle jääneistä lapsista 40 % oli hyvin innokkaita tapaamaan etävänhempaa. Näistä puolet oli tyytyväinen tapaamistiheyteen, mutta toinen puoli toivoi tapaamisia selvästi enemmän. Tutkijoiden mukaan erityisesti pikkupoikien valtava isänkaipuu on asia, johon tulisi kiinnittää vakavaa huomiota tapaamisten laajentamiseksi.¹⁹⁶

PAS on erittäin selkeä oireyhtymä siinä mielessä, että kun on tutustunut yhteen tapaukseen, on periaatteessa nähnyt ne kaikki. Tämän ovat myöntäneet myös lukemattomat minuun yhteyttä ottaneet etävänhemmat ja näiden omaiset, jotka kertovat hämmästyneensä, kuinka voidaan kirjoittaa niin täsmällisesti ikään kuin heidän tapauksestaan. En siten hyväksy *Daniel O’Learyn* ja *Kirstin Moerkin* käsitystä, että PAS ei olisi erillinen ”normaaliasteisesta vieraantumisesta, jota tapahtuu monissa avioerotapauksissa”, tarkoittaen, että on tavallista lapsen pitää parempana jompaakumpaa vanhempaa.¹⁹⁷ Luultavasti näin kirjoittavat eivät koskaan ole tutustuneet kunnolla yhteenkään vieraannuttamistapaukseen. *Bricklin* ja *Elliot*, jotka tekevät jatkuvaa käytännön työtä katkeria huoltokiiostoja käyvien parissa, katsovat PAS:n kahdeksan kriteerin luettelon hyvin täsmäävän näiden perheiden lasten ilmaisemiin oireisiin. Heidän mukaansa PAS on tieteellinen käsite ja täyttää kaikki oireyhtymän tunnusmerkit, käytettiinpä minkä tahansa hakuteoksen oireyhtymän määritelmää. Tosin ei ole väliä, miksi sitä kutsutaan, koska operationaalisella tasolla käsite on vain niin hyvä kuin sen empiiriset vastineet.¹⁹⁸

masennusta, kun taas toiset yrittävät epätoivoisesti pelastaa vanhempansa, vaikka tajuavat, että eivät voi niin tehdä. Monet alkavat halveksua kumpaakin vanhempaansa. Yhteistä näille nykyajan Medean lapsille on, että kukaan ei todellisuudessa ota huomioon heidän tarpeitaan. *Wallerstein – Blakeslee*, 196.

¹⁹⁶ *Wallerstein – Kelly*, 143–146.

¹⁹⁷ *O’Leary – Moerk*, 135.

¹⁹⁸ *Bricklin – Elliot* 2000, 517–518.

Perheväkivaltaa koskevassa keskustelussa on tuotu esiin, että perhedynaaminen ajattelu ja terapia eivät ole hyväksi, koska sen puitteissa syyllistetään tavallaan automaattisesti myös väkivallan uhri, kun väkivalta nähdään vuorovaikutuksessa olevana ongelmana. Sellainen se ei ole ainakaan ensisijaisesti, vaan väkivallan tekijän korvien välissä oleva ongelmavyöhyke. Tämän vuoksi perhedynaamisesta ja -struktuurallisesta terapiasta ei ole ollut hyviä kokemuksia perheväkivallan uhrien auttamistyössä. Vastaavista syistä ei sovitteeluakaan nähdä oikeana keinona vakavien tapausten hoitamisessa: mitä voidaan sovitella, kun toinen on selvästi syyllinen ja ainoa ulospääsy tilanteesta on, että hän myöntää syyllisyytensä? *Perhedynaaminen ja -struktuurallinen ajattelu ei sovi tilanteisiin, joissa huomattavan voimaepätasapainon aiheuttamat ongelmat tulisi ratkaista.* Tätä ideaa voidaan soveltaa vieraannuttamiseen. Erityisesti vakava ja keskivaikea PAS, jossa lähivanhempi on selvästi mielenterveysongelmainen, aiheuttaa riidat ja on usein myös väkivaltainen, eivät ratkea perhedynaamisella tai -struktuurallisella terapialla, vaan ainoastaan pakkokeinoilla.¹⁹⁹

8 VALITSEKO VAKKA KANTENSA VAI TÄYDENTÄVÄTKÖ VASTAKOHDAT TOISIAAN?

Voidakseni edelleen kehittää ajatusta vanhempien valikoitumisesta katkerissa kiistoissa, valotan vieraannuttavien vanhempien parisuhteen muodostumista. Miten pariskunnat löytävät toisensa ja millä perusteilla? Useita vuosia sitten olin seuraamassa psykiatrian erikoislääkärin luentoa parisuhteiden muodostumisesta. Lääkäri kertoi pitävänsä hämmästyttävänä, kuinka tavalliset ihmiset, olematta psykiatrian erikoislääkäreitä, kykenevät kaikkien ihmisten joukosta valitsemaan kumppanin, jonka psykopatologia vastaa heidän omaansa.²⁰⁰ Näitä yleisessä tiedossa olevia asioita ku-

¹⁹⁹ Bricklin ja Elliot tuovat julki kaikkien tavallisten terapioiden ja sovitteeluiden rajoitteet ja tehottomuuden katkerissa huoltokiistoissa. Heidän mielestään tulisi kehittää katkerille kiistoille räätälöityjä erikoistekniikoita, joissa terapeutti olisi jatkuvassa kontaktissa tuomioistuimeen saaden sieltä lupia tarvittaessa pakkokeinoihin, mm. lapsen toimittamiseksi hoitoon. Otettaisiin huomioon mm. se, että vanhemmat ja lapset näissä tapauksissa valehtelevat usein, mikä ei ole tyypillistä tavallisille terapia-asiakkaille. Sen vuoksi tarvitaan tutkivia ja autoritatiivisia lähestymistapoja. *Bricklin – Elliot 2000, 520–528.*

²⁰⁰ *Mary Lund* ilmaisee saman asian vetoamalla Los Angelesin perhetuomioistuimen tuomarin lausumaan: ”Äiti Teresa ei nai Hitleriä.” *Lund, 308.* Psykodynaamisen näkemyksen mukaan tuttua patologiaa edustavan valinta johtuu *toistamispakosta*, siitä että henkilö kuvittelee voitavansa ratkaista ongelmansa, jos joutuu toistamaan sen aiheuttaneita olosuhteita. Siksi esimerkiksi alkoholistin tytär valitsee usein puolisoikseen alkoholistin, jopa niin, että miehellä ei vielä avioliittoa solmittaessa ole alkoholismin oireita, mutta saa ne myöhemmin. Tytär oli kuitenkin tunnistanut hänessä piilevän alkoholistin, jonka tuttuus loi

vaillaan sanonnalla ”vakka kantensa valitsee”, sisältäen ajatuksen kumppanien samankaltaisuudesta, mutta jonkin verran myös komplementaarisuudesta eli toisiaan täydentävyydestä. On uskottavaa, että monet rajatilatasoisesti häiriintyneet solmivat parisuhteen vastaavan tasoisesti häiriintyneen kanssa, mihin selostukseni passiivis-aggressiivisista etävanhemmisista viittaa. Tämä pätee sukupuolesta riippumatta. Voimakkaasti narsistisesti häiriintyneillä vieraannuttajaisilla on usein samantasoisesti häiriintynyt, vahvasti alistettu, heikko vaimo, joka kärsii mm. vakavasta tai keskivaikeasta masennuksesta.²⁰¹ Narsistisesti häiriintyneen miehen entinen puoliso, etä-äiti voi olla myös suhteellisen terve, vastaavasti kuin etävanhempana toimivat isät.

Tutkimusten mukaan ihmiset valitsevat puolisonsa muiden seikkojen ohella kiintymyssuhdetyypin perusteella.²⁰² Erilaiset kiintymyssuhdetyypit kehittyvät lapsuudessa sen mukaan, miten lasta kohdellaan. Jos vanhemmuus on ollut riittävän hyvää, välittävää ja johdonmukaista, kiintymystyyppistä tulee *turvallinen (autonominen)*. Tällainen henkilö suhtautuu myöhemminkin luottavaisesti itseensä ja toisiin. Hänellä on sisäistä vapautta, joka mahdollistaa myöhemmät kiintymyssuhteet tasaveroisesti ilman alistamista, alistumista tai takertuvuutta. Suhtautuminen on hyvälle mielenterveydelle ominaisesti kimmoisaa – vastakohtana haavoittuvuudelle, joka vaivaa muita tyyppejä. Kiintymystyyppi vaikuttaa myös älylliseen suoriutumiseen, turvallisesti kiintyneillä luomalla henkistä liikkumavaraa.²⁰³

Lapsi tulee *etäännyttävästi* kiintyneeksi silloin, kun hänen lähentymisyrityksiinsä ei vanhempien taholta aina vastata. Riittävän monta pettymystä koettuaan hän oppii, että aikuisiin ei kannata luottaa ja vetäytyy omiin oloihinsa. Alkuperäistä vanhempien antamaa turvaa on kuitenkin kertynyt sen verran, että lapsi voi löytää turvan itsestään. Tällaisesta lapsesta tulee aikuisena *itseriittoinen*, pyrkien elämään ilman toisten ihmisten rakkautta ja tukea ja

valheellista turvallisuudentunnetta ja auttoi toistamisen pakkoa toteutettaessa. Vastaavasti käy perheväkivaltaa ja monia muitakin, sekä hyviä että huonoja asioita alkuperäisessä perheessään kokeneille. He pyrkivät aikuisiällä hankkimassaan perheessä toteuttamaan samankaltaista tunneilmastoa, johon ovat ennestään tottuneet. Myös hyviä asioita toistetaan. Psykologisten kiintymyssuhdeteoroiden mukaan ihmiset avioituvat persoonallisuudeltaan samankaltaisten kanssa ja niin parisuhde muodostaa ympäristön, joka vahvistaa persoonallisuuden jatkuvuutta. *Kinnunen et al.*, 343.

²⁰¹ Alistetulla etä-äidillä voi olla myös jokin persoonallisuushäiriö, mutta sen luonteesta minulle ei ole muodostunut käsitystä tapausten suhteellisen vähäisyyden vuoksi.

²⁰² *Kuusinen – Lintunen, Ulla Kinnunen et al.* Kiintymyssuhdeteorian kehitti englantilainen *John Bowlby*, jonka ajatukset ovat Suomenkin lapsenhuoltolain taustalla siten, että molempia vanhempia pidetään tärkeinä lapselle.

²⁰³ Luottavaiselle kiinnittymiselle on ominaista episteemisen avaruuden väljyys, vapaus yhdistellä emotionaalista ja kognitiivista informaatiota itsen ja toisen tutkimisessa ja näin tarvittaessa päivittää mahdollisesti paikkansapitämättömiä työhypoteesejaan. *Hautamäki*, 19.

olemaan emotionaalisesti riippumaton. Hän onnistuu ylläpitämään myönteistä kuvaa itsestään etäännyttämällä itsensä toisista ja kieltämällä hylätyksi tulemisen ja haavoittuvuuden. Tällaisen ihmisten elämässä työ ja harrastukset ovat keskeisiä.²⁰⁴ Suurin osa suomalaisista miehistä kuuluu tähän itseriittoisten ryhmään.²⁰⁵

Turvattomasti (jumiutuneesti) kiintynyt lapsi on kokenut vielä enemmän laiminlyöntejä ja epäjohtonmukaisuuksia. Hänen vanhempansa ovat epäsensitiivisiä lapsen tarpeille ja usein pahoinpitelevät tai muuten kohtelevat kaltoin lasta.²⁰⁶ Lapsen on hyvin vaikea oppia hallitsemaan kasvattajan reaktioita ja vastaamaan niihin asianmukaisesti tämän ristiriitaisen käytöksen vuoksi. Lapsi oppii pelkäämään vanhempien reaktioita, tullen pelokkaasti, ahdistuneesti ja turvattomasti kiintyneeksi. Myöhemmissä ihmissuhteissa henkilö toistaa tätä turvatonta takertuvuutta.²⁰⁷ Naisilla takertuva kiintymysmalli on yleisempi kuin miehillä.²⁰⁸ Sen vuoksi se ei häiritse naisia sosiaalisessa mielessä yhtä pahoin kuin miehiä, joille harvinaisempaa takertuvaa kiintymysmallia usein seuraa syrjäytyminen sekä päihteiden, työttömyyden ja rikollisuuden leimaama elämäntapa.²⁰⁹ Kun samat heikot kasvuolosuhteet, jossa turvattomat kiintymystyypit muodostuvat, vaikuttavat myös persoonallisuushäiriöiden pohjalla olevan narsistisen vaurion syntyyn, niin rajatilatasoisesti häiriintyneet lienevät pääosin turvattomasti kiintyneitä eli takertuvia.²¹⁰

Tämä on suurpiirteinen luokitus. Takertuvaa tyyppiä vielä suojaattomampi on *pelokas* kiintymystyyppi, jonka niputan karkeassa katsannossa yhteen takertuvan kanssa. On myös välikategorioita, joiden mukaan ihmisen voidaan katsoa ilmentävän esim. itseriittoisuutta, mutta olevan lähempänä autonomista kuin turvatonta tai päinvastoin.²¹¹ Ihmisen lapsuudessa muodostuva kiintymystyyppi on yleensä pysyvä, mutta saattaa hyvien ihmissuhteiden avulla kehittyä autonomiseen suuntaan niin, että turvattomasta voi tulla itseriittoinen tai itseriittoisesta autonominen. Mitä lähemmäksi autonomista kiintymystyyppiä siirrytään, sitä paremmin organisoitu ja toimintakykyinen

²⁰⁴ Kuusinen – Lintunen, 85.

²⁰⁵ Kuusinen – Lintunen, 86.

²⁰⁶ Haapasalo, 47.

²⁰⁷ Hautamäki, 14.

²⁰⁸ Kuusinen – Lintunen, 86.

²⁰⁹ Haapasalo, 47. Turvaton kiintymystyyppi tekee myös naisen elämän hankalaksi, mutta naisen takertuvuutta ei pidetä epätavanomaisena. Tällainen nainen myös vetoaa haavoittuvuudellaan miehiin, jotka voivat ryhtyä häntä suojelemaan. Vaikka naisella olisi pahoja ongelmia, hän usein kykenee perheen avulla pääsemään turvattomampaan asemaan kuin saman kiintymystyyppin miehet.

²¹⁰ Kuusinen – Lintunen, 86: ”Turvattomassa kiintymyksessä ei ole tapahtunut pysyvää itsen ja toisen differentiaatiota. Maailma on väritynyt projekttiivisen identifiikaation avulla siten, että toinen vahvistaa omaa sisäistä odotusta tunkeutuvuudesta, aggressiosta, hylkäämisestä tai laiminlyönnistä.”

²¹¹ Hautamäki, s. 18, esittää ympyräkaavion, jossa on 12 lohkoa kuvaamassa erilaisia kiintymystyyppisiä.

henkilö on.²¹² Itseriitteisillä nämä ominaisuudet saavutetaan pitämällä yllä järjestystä, jolla häiritsevät kontaktit ja impulssit saadaan suljetuksi ulkopuolelle. Emootioiden poissulkeminen kapeuttaa kuitenkin tunneilmaisua ja ajattelua. Turvattomilla organisoituminen on heikkoa, mikä ilmenee ulospäin mm. heidän tavassaan selostaa lapsuuden kokemuksiinsa hajanaisesti, katkeilevasti ja vailla yleistystä.²¹³

Toinen tunnettu kansanviisaus parinvalinnassa on ”vastakohtat täydentävät toisiaan”. Periaate tuntuu olevan vallalla liitoissa, joissa etävanhempi on vieraannuttavaa puolisoaan selvästi terveempi. Kun rajatilaisesti häiriintyneen naisen elämä on epävakaa, hän pyrkii etsimään turvallisen kumppanin, jonka ominaisuudet auttaisivat häntä vakiinnuttamaan elämänsä. Jollain tasolla hän tiedostaa, että perhe-elämä ja lasten hankkiminen edellyttää vakautta ja luotettavuutta, jota häneltä puuttuu ja joita ominaisuuksia hän kaipaa mieheltä. Turvallisesti kiintyneet valitsevat puolisoikseen yleensä toisia turvallisesti kiintyneitä.²¹⁴ Kun autonomiset on suljettu pois mahdollisten aviomiesten joukosta, turvattomasti kiintyneet voivat valita kumppaneikseen vain joko toisia turvattomia tai etäännyttäviä henkilöitä. Se tarkoittaa valintaa esim. passiivis-aggressiivisen ja itseriittoisen miehen välillä. Kun itseriittoinen on selvästi luotettavampi ja suomalaisista miehistä suurin osa kuuluu itseriittoisiin, niin tulevan vieraannuttajan valinta kohdistunee usein tällaiseen mieheen. Samalla tulevat vastakohtat täydentäneeksi toisiaan, kun puolison itseriittoinen kiintymystyyli on sisältöltään takertuvalle päinvastainen. Valinta on naiselle onnekas, koska miesten kiintymysmallin on todettu olevan merkityksellinen parisuhteen kannalta ja miehet ovat autonomiaan enemmän kannustavia kuin naiset. Parhaassa tapauksessa itseriittoinen mies pystyy opettamaan turvattomasti kiintyneelle vaimolleen järkevämmän ja johdonmukaisemman tavan toimia ihmissuhteissa, lisäksi tämän autonomiaa.²¹⁵

Minulle on muodostunut käsitys, että suhteen alkuaikoina melko pitkäänkin vaimo saattaa hyötyä tällaisesta opetuksesta ja tulla organisoitu-

²¹² Lehtonen – Niemelä, 40–41.

²¹³ Hautamäki, 17.

²¹⁴ Ei tiedetä, johtuuko tämä siitä, että autonomiset henkilöt eivät valitse turvattomasti kiintyneitä vai siitä, että he helpommin eroavat turvattomasti kiintyneistä. Hautamäki, 17. Epäilen, että kyse voi olla molemmista vaihtoehdoista tulevan vieraannuttajan osalta, jonka epävakautta turvallisesti kiintynyt vierastaa, eikä ryhdy ainakaan pitkään suhteeseen tällaisen ehkä liian impulsiivisena pitämänsä naisen kanssa.

²¹⁵ ”Jos aviomies on kyvykäs vastaamaan parisuhteen konfliktiin ja intensiivisiin tunnereaktioihin ilman vihamielisyyttä, turvattomasti kiintyneen naisen sisäinen työskentelymalli vähitellen muuttuu ja odotukset läheisessä suhteessa tulevat positiivisemmiksi.” Kuusinen – Lintunen, 85, 87.

neemmaksi, joskus jopa uraansa positiivisesti vaikuttavalla tavalla. Koko rakennelma romahtaa kuitenkin helposti lapsen synnyttyä. Silloin äiti taantuu kaikilla toimintansa osa-alueilla, kun raskaus ja synnytys myllertävät hänen mielensä, tuoden pintaan ikäviä mielikuvia omasta lapsuudesta.²¹⁶ Hän alkaa tiedostamattomasti toistaa vanhempiensa virheitä ja kaikki hyvät opetukset unohtuvat. Psykologi *Monica Wachtmeisterin* mukaan äidin huonojen lapsuuskokemusten toistamispakko vaikuttaa myös hyvissä suhteissa, riippumatta miehen persoonallisuudesta.²¹⁷ Omien hylkäämiskokemusten aktivoituminen saa äidin takertumaan lapseen, toivoen tältä ehdotonta rakkautta, jota hän ei koskaan saanut omilta vanhemmiltaan. Saadessaan terveempään vanhempaansa isään yleensä paremman kontaktin lapsi kiintyy tähän ehkä enemmän kuin äitiin. Äiti kokee sen vakavana uhkana ja alkaa mustasukkaisuuttaan estää isää osallistumasta lapsen hoitoon, jolloin vieraannuttaminen alkaa jo avioliiton kestäessä.²¹⁸ Lapsen kiintymyksen menettämisen pelko aktivoi äidissä varhaiset traumat, minkä vuoksi epävaikalle persoonalle ominainen kumppanin jalustalle nostaminen vaihtuu yhtäkkiä tämän jalustalta pudottamiseksi. Sen jälkeen vaimo ei saa enää mielihyvää miehen häneen kohdistamasta ihailusta tai henkisestä tuesta, vaan alkaa repiä lapsesta kaiken tarvitsemansa narsistisen tyydytyksen. Alkaa parisuhteen alamäki, joka päättyy eroon muutaman vuoden sisällä. Koska suhde on ollut vaimon itsetunnon rakentumisen kannalta tärkeä, ero ei ole järkevä, vaan pikemminkin vaimon päätös erota on tehty sekavassa mielentilassa. Tämä vaikeuttaa ja pitkittää eron prosessointia ja koko perheen selviämistä siitä. Kun vanhemmat eroavat, lapsi on usein vasta 1–5-vuotias ja valitettavan altis erilaisille vieraannuttamistaktikoille, mm. turhille hyväksikäyttösytyöksille, joiden uhreina tämän ikäiset lapset ovat

²¹⁶ Äidit saattavat joutua kuvatuunlaiseen taantumukseen kouriin muulloinkin esim. ikävaiheeseen liittyvän tai traumaattisen kriisin vuoksi taikka käydessään terapiassa tai tietoisuuden tasoa nostavalla kurssilla, jonka aikana mielikuvat omasta lapsuudesta palaavat kummittelemaan. Pääasiassa romahdukset tapahtuvat kuitenkin synnytyksen yhteydessä ja vieraannuttaminen voi alkaa jo synnytyslaitoksella.

²¹⁷ Wachtmeisterin esitys 28.7.2007 Pappa-Barn-kongressissa Tukholmassa.

²¹⁸ *Jaana Haapasalo ja Sonja Petäjä* ovat kertoneet lapsensa surmanneiden, usein persoonallisuushäiriöisten äitien motiiveiksi mm. ”ristiriitainen suhde lapseen: mustasukkaisuutta lapsesta, halu pitää lapsi jatkuvasti valvonnassa, voimakas tarve ’omistaa’ ja kateus ja mustasukkaisuus miehen myönteisestä ja lämpimästä suhteesta lapseen”; ”niin mustasukkainen lapsesta, että inhoaa ajatusta siitä, että mies voisi luoda suhteen lapseen; haluaisi jopa tappaa miehensä, jos tämä pitää lasta sylissään”. Motiiviksi he mainitsivat myös koston puolisolle ja viittasivat Resnickin tapausesimerkkiin, jossa äiti hakkasi vasaralla 3-vuotiaan tyttärensä kuoliaaksi. Aviomies olisi halunnut tyttären, mutta naisen mielestä oli parempi ”antaa lapsi Jumalalle” kuin miehelle. *Haapasalo – Petäjä*, 134, 154.

yliedustettuja.²¹⁹

Persoonallisuudeltaan mukautumattomilla, impulsiivisilla ja ärsykehakuisilla henkilöillä on korkea eroamisriski. Naisilla eroamisriski on yhteydessä matalaan sovinnollisuustasoon ja miehillä tunnollisuuden puutteeseen ja korkeaan ekstraversiotasoon (ulospäinsuuntautuneisuuteen). Miehen impulsiivisuus ja molempien puolisoiden neuroottisuus vaikuttavat negatiivisimmin avioliittoon.²²⁰ Rajatilatasoisesti häiriintyneet, jotka ovat mukautumattomia, impulsiivisia ja kaukana sovinnollisesta, päätyvät usein eroon puolisoistaan riippumatta siitä, minkälainen tuo toinen on.²²¹ Samojen ominaisuuksien vuoksi he myös päätyvät taistelemaan toisen kanssa vuosikausia, koska turvattomalle kiintymykselle ominainen takertuvuus estää heitä päästämästä irti miehestä, vaikka vaimo olisi itse päättänyt suhteen, kuten yleensä on laita. Vieraannuttajat yrittävät kutsua miehen tunnesiteen säilyttämiseen prosessien avulla väittämällä kirjelmässään, että mies olisi yhä heistä kiinnostunut tai mustasukkainen, mutta tämä ei pidä paikkaansa, kun mies on käyttänyt suurempaa autonomiaansa ja häipynyt henkisesti paikalta.²²²

Luvussa 10 esitettäviä toimintasuosituksia varten esitän näkemyksen isien valikoitumisesta katkerissa huoltokiistoissa. Isät valikoituvat jo ennen prosesseja, koska heikoimmat eivät kykene käymään kiistaa, ja eri tavoin häiriintyneillä ei niihin ole usein intoakaan.²²³ Heikoimmista isistä ei sen vuoksi

²¹⁹ STAKESin raportin mukaan pikkulapsiin (alle 7 v.) väitetyiksi kohdistuneiden hyväksikäyttöjen epäilyt ovat eniten aiheettomia. Isät kiistävät teot muita epäiltyjä useammin, ja onkin todennäköistä, että osa heistä on myös syyttömiä. Perheeseen liittyvistä ongelmista mainittiin varsin usein vanhempien, erityisesti äitien psyykkiset ongelmat ja tasapainottomuus, mikä ei lisännyt luottamusta tietojen todenperäisyyteen. *Kauppinen et al.*, 49–53.

²²⁰ *Kinnunen et al.*, 333, 343

²²¹ OPTULAn tutkimuksessa huoltoriitojen asianosaisten avioliittojen mediaanikestoaika oli 5 vuotta, kun se kaikilla eroon päätyneillä avioliitoilla on noin 12 vuotta. *Valkama – Litmala*, 32–33. Tämäkin osoittaa, että kiistojen asianosaiset ovat keskimääräistä tasapainottomampia.

²²² Tosin ei mieskään pysty kokonaan irrottautumaan tilanteesta prosessien kestäessä, koska ne sitovat energiaa ja pitävät yllä erokriisiä ja -ahdistusta. Miehen asenne on kuitenkin ulkokohtainen, eikä hän ilmennä vaimon toivomaa kiintymyskäyttäytymistä, vaan keskittyy lasten asioihin. Miehillä ominainen uuden parisuhteen nopea hankkiminen eron jälkeen auttaa heitä myös pian etäännyttämään entisestä vaimostaan, mikä yleensä saattaa vieraannuttajan raivon valtaan, eskaloiden tapaamisten estämisen. *Richard Warshak* on kuvaillut ilmiötä artikkelissaan ”Remarriage as a Trigger of Parental Alienation Syndrome”, *Warshak* 2000. Vieraannuttajan häiriö siis ilmenee niin, että hän ei osaa hyväksyä oman toimintansa, eron ottamisen, luonnollisia seurauksia. Hän tahtoi ”syödä kakun ja samalla säästää sen”, odottaen että mies jotenkin pysyisi varalla häntä varten. Kun mies ei pysy saatavilla, vieraannuttaja käyttäytyy ikään kuin olisi tullut jätetyksi ja ryhtyy kostotoimiin.

²²³ Kaikkein heikoimmat etävanhemmista eivät ole missään tekemisissä perheensä kanssa. Kun perhe on sosiaalitoimen vakioasiakas, niin mies hoitaa kaikki asiansa sosiaalitoimen kautta, jossa solmii huolto- ja tapaamissopimuksenkin, jos sitä ylipäänsä kaippaa. Lund

tule asianosaisia. Isät voivat tosin jäädä pois myös järkevyyttään, koska he tietävät hyvin äitien suosituimmuuden, eivätkä sen vuoksi lähde oikeuteen, jollei siihen ole painavia perusteita. Pidän itseriittoisia isiä selvästi terveempinä kuin vaimojaan, mutta myös jonkin verran terveempinä kuin Rossin ja Blushin kuvailemia passiivisia ja huolehtivia isiä. Wakefieldin ja Underwagerin mukaan katkerien kiistojen isillä persoonallisuushäiriö oli 20 %:lla ja muu diagnoosi 11 %:lla. PAS-tapaukset muodostavat vain osan, 80 % katkerista kiistoista. Diagnoosin saaneet isät voivat pääasiassa kuulua siihen 20 %:iin, joka on joutunut eroon vaimostaan esim. väkivaltaisuuksensa vuoksi. Tämän vuoksi epäilen, että vieraannutetuilla isillä ei ole näin paljon häiriöitä, vaan erityisesti itseriittoisilla niitä olisi vähemmän.²²⁴ Kuten artikkelin alussa olen todennut, psykiatrian alan tutkimustulokset ovat yleispäteviä muissa länsimaissa. Oikeusjärjestysten erilainen toiminta voi kuitenkin aiheuttaa eroja maiden välillä. Yhdysvalloissa isät pääsevät lähivanhemmiksi jonkin verran helpommin kuin Suomessa. Kun näin tapahtunee ensisijassa terveemmille isille, heistä ei niin usein kuin täällä tule katkerien kiistojen asianosaisia, minkä vuoksi USA:ssa valikoitunevat heikommat isät kuin keskimäärin Suomessa taistelemaan pitkään lähihuollosta. Toisin sanoen mielenterveyshäiriöisten isien osuus katkerien kiistojen asianosaisista olisi meillä jonkin verran pienempi kuin USA:ssa.

Vaikka itseriittoisilla isillä on joitain heikkouksia kuten ihmisillä yleensä, ehkä todennäköisimmin kiintymystyyliinsä liittyvää korostettua asiallisuutta ja vaativuutta, se ei useimmiten ole sillä tasolla, että siitä olisi lapsille haittaa kuten strukturalistit esittävät. Tällainen luulo on syntynyt tutkijoillekin siten, että äidit, joiden suhde on heistä itsestään riippuvista syistä katkennut, valittavat sosiaaliviranomaisille tai psykologeille isän

huomauttaa tällaisista perheistä, että lapset joutuvat häiriöidensä vuoksi joka tapauksessa hoitoon, erosivat vanhemmat tai eivät. *Lund*, 308. Sosiaaliasiakkaalla ei yleensä ole voimavaroja ajaa lapsenhuoltokanteita käräjäoikeudessa, eivätkä monet asiamiehet mielellään edusta tällaista isää. Jos mies ei ole yhteiskunnasta syrjäytynyt taloudellisessa mielessä, mutta aiheuttaa perheelleen ongelmia esim. väkivaltaisella häiriköinnillä, tällaisesta miehestä päästään kyllä eroon mm. siten, että sosiaalitoimesta vaaditaan äitiä eroamaan miehestä tai lapset voidaan ottaa huostaan.

²²⁴ Mikäli torjutulla isällä on persoonallisuushäiriö, katson toisin kuin Gardner, että se voi myötävaikuttaa vieraannuttamiseen, mutta lähinnä häiriöön sisältyvän passiivisuuden kautta, jonka vuoksi mies ei kykene riittävästi puolustamaan etujaan. Jaottelen etävanhemmat neljään ryhmään: 1) Passiivis-aggressiiviset ym. ongelmaiset, joita PAS ei koske, sekä vieraannuttamisen kohteena olevat ryhmät: 2) Passiiviset ja huolehtivat, 3) Itseriittoiset ja 4) Autonomiset. Viimeksi mainitut tulevat harvoin kysymykseen PAS:n uhreina, koska he eivät yleensä mene naimisiin takertuvien vieraannuttajien kanssa. Jos niin on kuitenkin käynyt, turvallisesti kiintyneitä eli autonomisia koskee seuraava esitys yhtä lailla kuin itse-riittoisia.

ankaruutta ja liiallista kurinpittoa, kun eivät keksi parempia tekosyitä isän kunnollisuuden vuoksi ja kun he pelkäävät viranomaisten kiinnittävän huomiota heidän omiin puutteisiinsa vanhempina. Omien vajavuuksien peittely on yksi vieraannuttamisen motiiveista.²²⁵ Todellisuudessa nämä äidit ovat itse aivan liian lepuja, kyvyttömiä asettamaan lapsille normaaleja rajoja. Heidän elämänsä ja kotinsa on usein täydessä kaaoksessa järjestystä pitäneen miehen lähdettyä.²²⁶ Näissä oloissa äiti kaipaa yhä sitä välittämistä ja turvallista struktuuria, jonka isä luo ympärilleen. Äiti, joka on menettänyt tärkeän tukipilarin elämästään ja jolla on runsaasti hyviä muistoja isän rakentamista miellyttävistä puitteista, on viime kädessä kaiteellinen lapsille, jotka pääsevät yhä nauttimaan niistä.²²⁷ Hän ei tätä voi kuitenkaan itselleen ja muille myöntää, vaan syyllistyy reaktionmuodostukseen ja arvonkieltoon viranomaisten edessä. Nämä uskovat helposti äidin väitteet, kun lasten ilmaisemaa, äidin lapsille syöttämää negatiivista asennetta isän tapaamisia kohtaan on vaikea muuten selittää.

Kelly ja Johnston ovat havainneet tämän ”tiukka etävanhempi – lepu lähivanhempi” -ilmiön, mutta pitävät isän väitteitä äidin liiallisesta sallivuudesta vain isän käsityksinä. Kummallista kyllä, heidän mukaansa äiti reagoi omaan luuloonsa isän ankaruudesta ryhtymällä itse entistä lempeämmäksi ja ylisuojelevammaksi lapsia kohtaan.²²⁸ Kyse ei ole vain käsityksistä, vaan todellisesta, *kiintymyssuhdetyyppeihin kuuluvasta aivan erilai-*

²²⁵ *Clawar – Rivlin*, 38. Ääriesimerkkinä voidaan mainita Österreich-sanomalehden 10.2.2007 kertoma tapaus, jossa asianajajana toimiva, Pohjois-Itävallan Linzissä asuva äiti lukitsi kolme tyttärtään avioeron jälkeen taloonsa ja katkaisi näiltä kokonaan yhteydet ulkomaailmaan seitsemäksi vuodeksi. Hän huijasi viranomaisia väittämällä opettavansa lapsia itse ja verhosi talonsa ikkunat niin, että tyttäret eivät nähneet päivänvaloa. Lapset unohtivat vankeudessa äidinkielenä ja kehittivät oman kielen. Äiti laiminlöi täysin talon siisteydestä huolehtimisen. Tytöt leikkivät törkyisissä oloissa mm. hiirillä. Tilanne paljastui naapurin ilmoittettua siitä viranomaisille. 53-vuotiaasta äitiä syytettiin vakavien ruumiinvammojen tuottamisesta lapsille ja lasten kiduttamisesta. He ovat pahoin traumatisoituneita. Äiti esti kokonaan myös isän tapaamiset lasten kanssa väittäen, että nämä ovat joko sairaana tai isoäidin luona, kun isä pyysi saada tavata tyttäriään. Suomessa vieraannuttajat peittelevät usein lapsen kaltoinkohtelua ja päihdeongelmaansa estämällä tapaamisia.

²²⁶ Koti voi olla myös siisti ja lapset puettuja kuin barbienuket, mutta henkisesti heitteillä, koska äidillä ei ole tunneperäisiä voimavaroja huolehtia heistä.

²²⁷ Esim. vieraannuttava äiti Rita, jonka hänen oma isänsä oli hylännyt 5-vuotiaana, ja jota Rita ei koskaan sen jälkeen nähnyt, sanoi: ”Tahdon, että Ruthilla on isäsuhde, jota minulla ei koskaan ollut.” Todellisuudessa hän pyrki kaikin keinoin vieraannuttamaan tyttärensä Ruthin tämän rakastavasta ja sitoutuneesta isästä. Gardnerin mukaan Rita oli pohjimmiltaan *kateellinen tyttären hyvästä suhteesta isään* ja pyrki torjumaan isänsä menetystä koskevan tuskan estämällä tapaamisia. Samalla kyse oli reaktionmuodostuksesta ja Ritan oman lapsuuskuvion toistamispakosta. *Gardner* 1998, 176.

²²⁸ *Kelly – Johnston*, 260.

sesta lapsiin ja asioihin kohdistuvasta perusotteesta, jossa isän tyyli on jo määritelmän mukaan edistyneempi ja organisoidumpi. Äiti tietää sen, mutta tahtoo esittää eron itselleen edullisessa ja isälle kielteisessä valossa. Kriisitilanteissa ihmisille on ominaista ryöstöviljellä selviytymisstrategioitaan, eikä äiti keksi muuta kuin lisätä lasten hemmottelua, mihin isä vastaa omalla strategiallaan eli korostuneella järjestyksenpidolla.

Edellä kuvatun kaltaiset isät ovat lapsiaan kohtaan yleensä lämpimiä ja kannustavia ja heillä on hyvä alkuperäinen suhde lapsiinsa. On siten erittäin onnetonta, jos lapset menettävät hyvän isän, joka voisi opettaa heille parempia selviytymistaitoja ja järjestäytyneempää elämänmuotoa kuin äiti. Jos isä on läsnä poikansa elämässä, poikalapset omaksuvat kiintymysmallin isältään, mikä usein voi pelastaa pojat huomattavasti heikommalta kohdalta, joka odottaa pelkästään äitinsä turvattoman kiintymysmallin omaksuvaa poikaa. *Pirjo Lehtonen* ja *Pirkko Niemelä* kertovat tutkimuksesta, jossa poikalasten kiintymystyyppi on kehittynyt äidin tarjoamasta kiintymystyyppistä autonomisempaan suuntaan isäsuhteen vaikutuksesta. Toiset pojat olivat muuttuneet jumiutuneista etäännyttäviksi ja toiset etäännyttävistä autonomisiksi isänsä esikuvan perusteella.²²⁹

Pidän siten Kellyn ja Johnstonin väitteitä näiden isien liiasta ankaruudesta pääasiassa vieraannuttavien äitien hämärsyryityksinä, joilla tässä kulttuurissa miesten enemmistölle ominaiset normaalit piirteet koskien järjestyksenpitoa yritetään saada näyttämään negatiivisilta PAS:lle tyypilliseen tapaan.²³⁰ Pieni osa näistä miehistä lienee kuitenkin todellisuudessa liian tiukkoja, esimerkiksi jos heidän kiintymystyyppinsä on itseriittäinen, mutta lähellä turvatonta. Tällöin turvattomille ominainen heikko impulssikontrolli voi pelottaa miestä ja hän saattaa kontrollin menettämisen pelossa ryhtyä säätelemään elämäänsä ja läheistensä elämää väkisin pakotetulla järjestyksellä, joka ahdistaa sen piiriin joutuvia.²³¹ Näissäkin tapauksissa isän kiintymystyyppin omaksuminen on poikalapselle yleensä hyödyllisempää

²²⁹ *Lehtonen – Niemelä*, 40–41.

²³⁰ Rand kertoo tapauksesta, jossa Gardner todisti äidin puolesta, että hänen myötävaikutuksensa lapsen tapaamishaluttomuuteen oli lievistä keskivaikeaan PAS:a ja että hänen suhteensa lapseen oli perusteeltaan terve. Äidin lähihuoltoa tukivat muut todistajat, joiden mukaan isä ei käyttäytynyt järkevästi äitiä kohtaan ja hänen liiallinen ankaruutensa teki hänet epäsensitiiviseksi tyttären tarpeille. Tuomarin mielestä Gardner oli oikeassa ja äiti säilytti tytön huollon. *Rand II*. Äidin suhteellisen terveyden vuoksi tapausta ei voida samaistaa yllä kuvailtuun ”lepsy lähivanhempi – tiukka etävanhempi” -ilmiöön, eikä isää voida pitää vieraannutettuna.

²³¹ *Kuusinen – Lintunen*, 86: ”Turvattomassa kiintymyksessä – se mikä näyttää autonomialta voikin olla pakotettua itsenäisyyttä, jos se ei yhdisty läheisyyteen.”

kuin äidin turvaton malli. Pojat eivät tunnu kärsivän isän pitämästä kovasta komennosta kuten tytöt, jotka omaksuvat kiintymystyyppinsä äidiltä.²³² Sen vuoksi paras ratkaisu näille perheille voisi olla pojan isän luo ja tytön äidin luo asumaan määrääminen siinä tapauksessa, että lastensuojelun tarve äidillä ei ole ilmeinen. Tällaisella asumisratkaisulla myös uusinnettaisiin yhteiskuntaa, jossa pojille itseriittoinen ja tytöille takertuva malli on normaalin ja hyväksyttävän rajoissa.

Turvallisesti kiintyneet isät pysyttelevät vankemmin parisuhteissaan kuin muut. Vaikka he eroaisivatkin, heidän kanssaan yleensä samantasoiset vaimot eivät ryhdy vieraannuttajiksi,²³³ joten kaikkein terveimmät miehet eivät ole – kuten eivät heikoimmatkaan – tuomioistuinten vakioasiakkaita. Kokemukseni mukaan edellä kuvaillut itseriittoiset isät ovat muita useammin siinä joukossa, joka pyrkii muuttamaan oikeuden huoltopäätöksiä itselleen ja lapsilleen myönteisiksi, kokien suurta vastustusta ja onnistuen harvoin. Näiden isien tulisi nykyistä selvästi useammin kyetä voittamaan juttunsa, jotta edes auttava oikeudenmukaisuus voitaisiin saavuttaa ja välttäisimme poikien ja nuorten miesten pahoinvoinnin ja syrjäytymisen jatkuvan lisääntymisen. Erityisesti isien tulisi voittaa juttunsa niissä 32 %:ssa huoltoratkaisuista ja 42 %:ssa muutosratkaisuista, joissa perhe on lastensuojelun asiakas äidin päihde- tai mielenterveysongelman vuoksi.²³⁴

9 VIERAANNUTTAMINEN OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ

Tuomioistuinten suhtautumisessa muihin kuin lainopillisiin tieteellisiin käsitteisiin on useita eri vaihtoehtoja sen suhteen, miten ja millä tasolla ne voidaan hyväksyä tai ottaa huomioon. Suomessa ei ole kuten Yhdysval-

²³² Äitien ja tytärien kiintymyssuhdetyypit vastasivat täysin toisiaan Lehtosen ja Niemelän selostamassa tutkimuksessa. Kaikki tapaukset, joissa lapsen kiintymyssuhdetyypiksi oli erillainen kuin äidillä, olivat poikia. *Lehtonen – Niemelä*, 40.

²³³ Vahvaan tunteiden hallintaan perustuvat piirteet ennustavat hyvää parisuhteen laatua ja pysyvyyttä, *Lehtonen – Niemelä*, 341.

²³⁴ *Valkama – Litmala*, 91. Olemme lehdistä lukeneet tapauksesta, jossa aiemmin tulipalossa surmansa saaneen pojan äiti tappoi pienet lapset ja itsensä sekä poltti kodin, kun lastensuojelu ei toiminut, eikä isän huoltohakemusta ehditty käsitellä oikeudessa. Lapset olivat ensimmäisestä, todennäköisesti äidin sytyttämästä tuhopoltosta lähtien pelänneet kuollakseen tulipaloja. Tällaisia tapauksia sattuu tämän tästä. Jos järjestelmä toimisi kunnolla, ainakin osa lasten kuolemista voitaisiin välttää järjestämällä heidän asumisensa isälle. Jonkin verran vajaillakin vanhemman ominaisuuksilla varustettu isä on parempi kuin kuolema äidin toimesta.

loissa normeja siitä, millä kriteereillä tieteellisten käsitteiden kelpoisuutta voidaan arvioida.

Vuonna 1923 pidettiin oikeudenkäynti *Frye v. U.S.*, jonka perusteella luotiin Frye-standardi uuden tieteellisen todistusaineiston validiteetin arvioimiseksi tuomioistuimissa. Sen sisältönä on, että tieteellisen käsitteen tulee olla tiedeyhteisössä yleisesti hyväksytty. Hyväksyntä osoitetaan peer-reviewed-julkaisuilla ja oikeuden päätöksillä. PAS:n katsottiin Floridassa 30.1.2001 pidetyssä oikeudenkäynnissä *Kilgore v. Boyd* täyttävän Frye-kriteerit eli olevan tiedeyhteisössä yleisesti hyväksytty. Tulos vahvistettiin veotomustuomioistuimissa 6.2.2001. Esittäessään todistusta tieteellisestä hyväksynnästä Gardner kiinnitytti oikeuden huomion yli sataan peer-reviewed artikkeliin, jotka oli kirjoittanut 150 tutkijaa, ja yli 40:een tuomioistuimen päätökseen, joissa PAS oli tunnustettu. Julkaisuilla oli tärkeä osa tuomarin päätöksessä koskien tieteellistä hyväksyttävyyttä. Gardnerin kirjoittaessa viitattua artikkeliaan vuonna 2003 PAS:n hyväksyvien päätösten määrä oli noussut 66:een.²³⁵

Vuonna 1993 pidettiin oikeudenkäynti *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc.*, jonka perusteella kehitettiin uusi Daubert-sääntö tieteellisyiden arvioimiseksi. Siihen kuuluu viisi kohtaa, joista kaksi on samaa kuin Frye-testissä, nimittäin (2) teoriaa on esitelty monissa arvostetuissa peer-reviewed-julkaisuissa ja (5) se on saavuttanut yleisen hyväksyttävyyden ko. tiedeyhteisössä. Muut kohdat ovat (1) teoria on testattavissa ja falsifioitavissa,²³⁶ (3) se voi tarjota virhearvon, joka määräytyy tieteellisten tutkimusten perusteella ja (4) voi osoittaa toimintaansa kontrolloivia standardeja. PAS täyttää vaatimukset 2 ja 5, eli Frye-testiä vastaavat kohdat. Gardner huomauttaa, että suurin osa DSM-IV:n diagnooseistakaan ei täytä kriteereitä 1, 2 ja 4; kuten eivät monet psykologiset testitkään, esim. Rorschach. Sen vuoksi ne eivät läpäisisi Daubert-testiä, mutta ne kuitenkin sallitaan, koska tiukka pitäytyminen Daubertiin estäisi suurinta osaa mielenterveysalan ammattilaisista todistamasta, erityisesti käyttämästä normaaleja arviointivälineitään. Uutena käsitteenä PAS ei ole läpäissyt Daubert-testiä, mutta Gardnerin Sex-Abuse Protocols on läpäissyt sen Saint Thomasissa, U.S. Virgin Islandsilla,²³⁷ todennäköisesti siksi, että se perustuu ennestään tieteellisesti hyväksytyihin kriteereihin.

²³⁵ Gardner 2003, 6.

²³⁶ Falsifioitavuus merkitsee, että teoriaan tulee olla sisäänrakennettuna mekanismi, jolla tutkittava asia voidaan todistaa myös vääräksi. Esim. seri-tutkimusmenetelmää, jossa mil-laisten tahansa, keskenään täysin päinvastaistenkin lasten käytöspirteiden katsotaan aina viittaavan hyväksikäyttöön, ei voida pitää falsifioitavana ja siten oikeana menetelmänä. Falsifioitavuus edellyttää kriteereitä, joiden läsnäolo viittaa hyväksikäytön puuttumiseen. PAS on falsifioitavissa siihen sisältyvän erotusdiagnostiikan perusteella.

²³⁷ Gardner 2006, 8.

Yhdysvaltain osavaltioista noin puolessa sovelletaan Frye-testiä, puolessa Daubert-testiä.²³⁸ *Demosthenes Lorandos*, Ph.D, J.D., joka toimii psykologina ja asianajajana Michiganin osavaltiossa ja korkeimmassa oikeudessa, katsoo asiasta tehtyjen tutkimusten perusteella tuomareiden kyvyn käyttäytymistieteellisten teorioiden ymmärtämisessä heikoksi. Se luo tuomioistuimiin ”roskatiedetyhjiön”, joka voi täytyä Bruchin, Fallerin ja Woodin esittämällä anti-PAS-retoriikalla.²³⁹ Gardnerin mukaan käsitteen kiistanalaisuus johtuu ennen kaikkea kaksiasianosaisjärjestelmästä, jossa toinen puoli vastustaa PAS:a kiivaasti.²⁴⁰ Kun ainakin puolet oikeusyhteisöstä, eli vieraannuttamista harjoittavien asianajajat, vastustavat sitä, tuomareilla on myös vaikeuksia siinä suhteessa. Yleensä heiltä vaaditaan tapapuolisuutta huoltojuttujen asianosaisia kohtaan. Vieraannuttajien esittämät väitteet PAS:n epätieteellisyydestä tekevät tuomarit varovaisiksi koskien tieteellistä hyväksyttävyyttä.

PAS:n juureva ankkuroituminen ennestään käyttäytymistieteisiin sisältyviin ja tuomioistuintenkin hyväksymiin tieteellisiin argumentteihin selittää sen, miksi USA:n tuomioistuimet käytännössä soveltavat PAS:a tai sen tyyppisiä ajattelutapoja, vaikka ilmiö ei sisälly tautiluokitukseen ja vaikka sitä kohtaan on hyökätty paikkansapitämättömin argumentein, joiden totuusarvoa tuomarit eivät aina osaa arvioida sosiaalitieteisiin liittyvän puutteellisen koulutuksensa vuoksi. Tuomioistuimet soveltavat PAS:a nimenomaan siihen vedotenkin, mutta välttävät kritiikin monesti siten, että käyttävät PAS-kriteereitä ottamatta nimenomaista kantaa PAS:n tieteelliseen hyväksyttävyyteen. Siitä huolimatta ne voivat vieraannuttamisen perusteella mm. siirtää lapsen asumisen etävanhemmalle. Esimerkiksi tapauksessa, jossa äiti havaittiin vakavasti häiriintyneeksi, tuomioistuin siirsi lasten huollon isälle vuonna 1997 todeten ”kaikkien klassisten PAS-piirteiden olevan läsnä vuodesta 1991”. Oikeus esitti kantanaan: ”*Yleisesti New Yorkin tuomioistuimissa huolto- ja tapaamisjutuissa, sen sijaan, että keskustelisimme PAS:n hyväksyttävyydestä teoriana, olemme keskustelleet aiheesta, onko lapsi ohjelmoitu vastustamaan tapaajavanhempaa, oikeuttaen huoltajan vaihdon.*”²⁴¹

²³⁸ Kanadassa sovelletaan Mohan-testiä, joka on Fryeä tiukempi, mutta Daubertia lievempi. PAS on tullut hyväksytyksi Mohan-testillä Ontariossa Kanadassa. *Gardner* 2006, 7.

²³⁹ *Lorandos* 2006b, 397–399.

²⁴⁰ Ennen kaikkea se, että jompikumpi asianosaisista täytyy ilmoittaa syylliseksi vieraannuttamiseen, herättää närää. Varovaiset asiantuntijat kiertävät ongelman käyttämällä Parental Alienation (PA)-termiä, jossa lapsi katsotaan vieraannutetuksi ilman että täytyy nimetä siihen syyllinen. Samalla idea vesitty ratkaisevasti. *Gardner* 2006, 7.

²⁴¹ *Lorandos* 2006a, 340–341.

Vastaavasti iowalaisessa tapauksessa vuodelta 1994 oikeus suhtautui vieraannuttavan isän hyökkäyksiin PAS:a vastaan lausumalla, että se ei ota kantaa, onko PAS uskottava teoria, vaan tekee todistusaineistosta omat johtopäätöksensä. Molemmat vanhemmat olivat lääkäreitä, osteopaatteja. Tuomioistuintimet siirsivät lasten huollon isältä äidille, koska lasten havaittiin tulleen vakavasti vieraannutetuiksi isänsä toimesta. 18 päivän ajan kuultiin äidin tuomioistuimeen kutsumaa PAS-eksperttiä, joka kertoi, että isä oli useaan kertaan laittanut 4-vuotiaan pojan odottamaan reppu pakattuna turhaan äitiä, vaikka isä tiesi tämän olevan töissä. Isän uusi vaimo, jota alioikeus piti pitkälti syypäänä entisten puolisoiden kiistaan, oli vienyt lapsen neljä kertaa lääkärille esittäen turhia inestisyttöksiä sekä myöntänyt perheen rabbille esittäneensä nämä syytökset myös 4-vuotiaan pojan edessä. Uusi vaimo oli manipuloinut pojan olemaan puhumatta äidilleen koulun ja kirkon tilaisuuksissa ja oli vieraannuttanut myös kolme aiemmasta liitosta olevaa omaa lastaan näiden isästä.²⁴²

Suomessa tieteellisyyden kriteerit pyritään täyttämään siten, että oikeus tai asianosainen kutsuu todistajan, jonka edellytetään olevan oman alansa asiantuntija, todistamaan käyttäen käyviä tieteellisiä argumentteja. Tarvittaessa voidaan kutsua useampia todistajia, joiden todistuksia voidaan punnita toisiaan vastaan.²⁴³ Uusien tieteellisten teorioiden hyväksynnälle ei ole asetettu erityisiä kriteereitä, vaan vapaa todistusharkinta OK 17 luvun 2 §:n mukaan koskee niitäkin. Ymmärrettävästi tuomarit ovat varovaisia soveltamaan uusia käsitteitä, joten PAS:n kaltaisten uutuuksien omaksuminen on korkeahkon kynnyksen takana. Periaatteellista, laista johtuvaa estettä sille ei kuitenkaan ole. Suomalaiset tuomarit voisivat siten halutesaan toimia amerikkalaisten kollegoidensa tavoin ja soveltaa PAS-kriteereitä, vaikka ilmiötä ei ole kirjattu tautiluokitukseen, silloin kun he kokevat selityksen todistusvoimaiseksi. Uuden käsitteen hyväksymisessä tuomioistuimen toimesta voidaan ajatella olevan kolme eri tasoa:

²⁴² *Lorandos* 2006a, 337–338.

²⁴³ OK 17 luvun 44 §:n mukaan, kun jonkin kysymyksen arvostelemiseen tarvitaan erityisiä ammattitietoja, tulee hankkia sillä alalla toimivan virkamiehen tai muun henkilön lausunto. 46 §:n mukaan asianosaisia on kuultava asiantuntijan määräämisestä ja heidän toimomansa henkilön lisäksi oikeus voi lisäksi nimetä yhden asiantuntijan. OK 17 luvun 55 §:n mukaan, jos asianosainen nojautuu asiantuntijaan, joka ei ole oikeuden määräämä, olkoon tästä voimassa, mitä todistajasta on säädetty. Vain 44 §:ssä on esitetty kelpoisuusehtona, että asiantuntijan tulee olla rehellinen ja taitavaksi tunnettu, mutta saman vaatimuksen voidaan katsoa ulottuvan muihinkin OK 17 luvussa mainittuihin asiantuntijoihin; päinvastaisessa tapauksessa asianosaisella ei olisi todennäköisesti hyötyä ko. henkilön kuulemisesta.

- 1) Asianosainen vetoaa käsitteeseen. Oikeus ei mainitse sitä ratkaisussaan, mutta hyväksyy kaikki tai suurimman osan asianosaisen muista väitteistä ja vaatimuksista, jolloin voidaan ajatella, että myös uusi käsite on impliittisesti hyväksytty.
- 2) Asianosainen vetoaa käsitteeseen. Oikeus mainitsee sen selvityksessään, mutta ei ota tarkempaa kantaa käsitteeseen. Tämä luo kuvaa vähintään impliittisestä hyväksynnästä.
- 3) Oikeus vetoaa itse käsitteeseen ratkaisussaan ja voi esittää sen käytölle tarkempia perusteluja. Tässä vaiheessa käsite on nimenomaisesti hyväksytty.

Suomalaisissa tuomioistuimissa ei vieraannuttamisoireyhtymää ole mainittu huolto- tai tapaamisasioita eikä muissakaan lasten asioita koskevissa päätöksissä, joten hyväksynnän aste voi olla korkeintaan 1-tason mukainen. Vaasan hovioikeuden ratkaisulla 29.10.2003 DNro 01/1248 lasten asuminen ja huolto siirrettiin pitkän huoltokiistan päätteeksi isälle, koska äiti oli jatkuvasti ja johdonmukaisesti manipuloinut lapsia isää vastaan ja estänyt tapaamisia. Päätöksessä kerrotaan, kuinka äiti oli puhunut lapsille halventavasti isästä ja katsonut olevansa oikeutettu päättämään, milloin nämä voisivat tavata häntä (*gatekeeping*). Sovittelijan mukaan äidin ja lasten suhde oli ”suorastaan symbioottinen.” Tapaamispaikassa lapset olivat ilman objektiivista syytä nimittelleet isäänsä rumasti ja käyneet tähän käsiksi potkimalla ja lyömällä. Vihamielisyys oli kohdistunut myös isän sukuun, äidin sukua lapset taas kehuivat. Tapauksessa oli esitetty turha hyväksikäyttövaihe, joka ennen hovioikeuden istuntoa meni kumoon. Isän asiamies vetosi hovioikeudessa vieraannuttamisoireyhtymään.²⁴⁴ Oikeus oli omaksunut runsaasti piirteitä PAS-ajattelusta 17 sivua pitkään perusteelliseen päätökseensä, mutta termiä ei kirjattu siihen. Valvotun tapaamispaikan raporttien mukaista lasten käytöstä, kun he äidin läsnä ollessa vastustivat isää, mutta äidin lähdettyä pois asettuivat jonkin ajan päästä normaalisti tapaamiseen, voidaan pitää oppikirjaesimerkinä keskivaikeasta PAS:sta.

Turun hallinto-oikeus on antanut 2000-luvulla huostaanottoasiassa päätöksen, jossa kouluikäisen lapsen huostaanoton perusteita toisaalta olivat perinteiset lastensuojelulliset syyt: Lapsen huono perushoiva, lähivanhempana toimivan isän levoton elämäntapa ja lapsen käyttäminen ikätasoaan paljon vaativammassa talon töissä; toisaalta sosiaalilautakunta vetosi isän pyrkimykseen vieraannuttaa lapsi äidistään.²⁴⁵ Hallinto-oikeus vahvisti huostaanoton perustellen päätöstään mm. niin, että vanhempien väliset huoltajuusriidat ovat aiheuttaneet lapselle voimakkaan lojaliteettiristiriidan. Isän lapselle antama pelkästään negatiivinen kuva äidistä ja lapsen manipulointi on aiheuttanut tälle psyykkisiä oireita. Isä on eristänyt lapsen paitsi äidistä, myös äidin su-

²⁴⁴ Asiaa käräjäoikeudessa käsiteltäessä annoin isän kutsumana asiantuntijatodistajana lausunnon vieraannuttamisoireyhtymästä, samoin VTM Anu Suomela.

²⁴⁵ Toimin asiassa sosiaalilautakunnan asiamiehenä. Ennen kuin sosiaalioikeus ottivat minuun yhteyttä toimeksiantoa tarjotakseen, he olivat oma-aloitteisesti tehneet johtopäätöksen, että kyse on vieraannuttamisesta.

kulaisista. Kodin olosuhteet sekä isän täysin kielteinen suhtautuminen äitiin ovat uhanneet vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä. Hallinto-oikeus hyväksyi vieraannuttamisen huostaanoton toiseksi perusteeksi muiden kodin olosuhteiden rinnalla, mutta kun vieraannuttamisoiroyhtymää ei nimeltä mainittu, kyse on 1-tason mukaisesta hyväksynnästä.

KKO:n ratkaisulla 2001:110 Sveitsissä asuva lasten isä menetti heidän huoltonsa ja asumisensa lasten kuolleen äidin naisystävälle. Äidin kuoleman lähtien lapset olivat asuneet naisystävän luona. Alemmat oikeusasteet olivat määränneet lapset isän huoltoon, mutta KKO muutti päätöksen naisystävän hyväksi, koska lapset olivat siihen mennessä täyttäneet 12 vuotta ja kertoneet kaksi vuotta aiemmin vastustavansa muuttoa Sveitsiin. PAS:n kannalta tapaus on mielenkiintoinen siten, että vaikka oikeusasteiden ratkaisuissa ei vedottu vieraannuttamiseen, ne katsoivat, ettei lasten isää vastustava mielipide johtunut isästä, vaan prosesseista. Toisin sanoen oli hyvin lähellä oletus siitä, että naisystävä oli vaikuttanut lapsiin.

Isä valitti KKO:n päätöksestä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, joka antoi ratkaisunsa tapauksessa C. v. Suomi 9.5.2006 todeten, että EIS 8 artiklaa oli loukattu. C.:lle määrättiin poikkeuksellisen suuri vahingonkorvaus (C. v. Finland, Appl. no.18249/02). EIT arvosteli KKO:a siitä, että se oli kiinnittänyt yksinomaista huomiota lasten tahtoon, kun esim. hovi-oikeus oli painottanut sitä, että se ei ollut sidottu lasten mielipiteisiin, vaikka nämä olisivat yli 12-vuotiaita. Ratkaisumenettely jätti EIT:n mukaan valittajalle vaikutelman, että naisystävän oli annettu manipuloida lapsia ja oikeusjärjestystä riistääkseen isältä oikeudettomasti vanhemman roolin. Manipulointia koskeva lausuma viittaa vieraannuttamiseen, mutta termiä ei ole EIT:n selostuksessa eikä ratkaisussa.²⁴⁶ EIT:n päätöksestä voidaan johtaa oikeusohje, että 12-vuotiaan ja sitä vanhemman lapsen mielipide ei riitä sellaisenaan,

²⁴⁶ Isä toimitti EIT:lle laatimani englanninkielisen lausunnon, jossa kritikoin KKO:n epäyhtenäistä linjaa lapsiasioissa viitaten sen ennakkoratkaisuihin, jotka ovat perusteluidensa osalta, koskien lapsen mielipiteen muodostusta ja merkitystä, keskenään ristiriidassa. Katsoin, että kun alemmat oikeusasteet olivat todenneet lasten manipuloinnin vastapuolen taholta, KKO:n olisi tullut määrätä puolueettomat asiantuntijat haastattelemaan lapsia ja järjestää suullinen käsittely heitä haastatteleiden asiantuntijoiden kuulemiseksi. Vaikka lapset olivat yli 12-vuotiaita, Suomen oikeusjärjestykseen omaksuttu *informed consent* (tietoon perustuvan suostumuksen) -periaate edellyttää, että lapsi saa muodostaa tahtonsa ilman pakkoa ja painostusta eli ilman manipulointia. Kun näin ei ilmeisesti ollut laita, KKO:n ratkaisu oli väärä ja soti *informed consent* -periaatetta vastaan. Ihmisoikeustuomioistuin oli samaa mieltä. Päätöksensä kohdassa 58 se toteaa: ”The Supreme Court, however, placed exclusive weight on the views expressed by the children without considering any other factors, in particular the applicant’s rights as a father, effectively giving the children, who had both reached the age of 12, an unconditional veto power, and reversing the decisions which had hitherto been in the applicant’s favour. Furthermore it did so without taking any steps to clarify through further evidence or expert opinion, any divergent interpretation of the evidence.”

vaan huomiota tulee kiinnittää tapaan, jolla se on muodostunut. Manipuloinnin vuoksi myös yli 12-vuotiaan tahto voidaan jättää huomiotta.

Useimmiten PAS:een ei nimenomaan vedota tai siihen vetoamisesta ei kerrota selostuksessa. Tason 1 mukainen implisiittinen hyväksyntä ilmiölle on tapauksessa *Elsholz v. Saksa*. 13.7.2000 annetusta ratkaisusta ilmenee, että tavattuaan isäänsä kolme vuotta vanhempien eron jälkeen poika alkoi yhtäkkiä vastustaa tapaamisia tämän kanssa. Kun selostuksesta ei ilmene, että isä olisi tehnyt jotain väärää lasta kohtaan, kyse on vieraannuttamisesta.²⁴⁷ Saksa tuomittiin EIS 6 ja 8 artiklan loukkaamisesta, kun tuomioistuimet eivät olleet hankkineet hänen pyytämäänsä asiantuntijalausuntoa pojan mielipiteestä. Elsholz vetosi prosessin kuluessa PAS:een, mutta EIT ei ottanut käsitteeseen kantaa.

On myös sellainen EIT:n päätös, jossa termi Parental Alienation Syndrome ilmenee sekä selostuksesta että ratkaisusta. 20.7.2006 annetussa *Koudelka*-ratkaisussa oli kyse voimaperäisestä vieraannuttamisesta, jota harjoittava äiti oli tuomittu tapaamisten täytäntöönpanon estämisestä kolmen kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Selostusosassa kerrotaan psykologin lausunnosta, jonka mukaan lapsi ei tapaamistilanteessa suostunut keskustelemaan isänsä kanssa ja käyttäytyi hysteerisesti. Psykologin mielestä äiti oli aiheuttanut lapselle Parental Alienation Syndromen. Myöhemmästä vaiheesta hallitus totesi, että asiantuntijoiden mukaan lapsi oli psyykkisesti epävakaa, täysin äidistä riippuvainen, reagoiden huonosti stressiin ja äidin vaikutuksen vuoksi vihasi isäänsä tätä kuitenkin tuntematta. Äidin tarjoamassa kasvatuksessa oli vakavia puutteita. Johtopäätösosassa EIT katsoi, että vuodesta 1995 asiantuntijat olivat kiinnittäneet huomiota äidin negatiiviseen asenteeseen ja siihen, että tapaamiset eivät voineet tapahtua ilman hänen apuaan. Myöhempi selvitys oli osoittanut lapsen olevan patologisesti kiintynyt äitiinsä ja ilmentävän Parental Alienation Syndromea.²⁴⁸ EIT:n mielestä EIS 8 artiklaa oli rikottu, kun kansallinen tuomioistuin ei ollut ryhtynyt riittäviin toimenpiteisiin tapaamisoikeuksien toteuttamiseksi, vaan oli antanut ajan

²⁴⁷ Tutun asiakirjoista voi usein jo päätellä vieraannuttamisen siten, että on melko paljon paperia (oikeutta on käyty pitkään), lähivanhempi on tehnyt erilaisia väitteitä etävanheman huonoista elintavoista ja esim. väkivaltaisuudesta, mutta niitä ei ole kyetty näyttämään toteen, erityisesti rikostuomiot puuttuvat säännönmukaisesti asiakirjoista. Silti näiden väitteiden esittämistä jatketaan. Hyväksikäyttöepäilystä annetusta syyttämättäjättämispäätöksestä ei välitetä, vaan asiaan palataan edelleen kirjelmässä. Kun aiemmat väitteet on torjuttu, yhä uusia ja entistä omituisempia asioita pyritään nostamaan esiin.

²⁴⁸ Tapauksen suomenkielinen tiivistelmä Finlex-verkkosivuilla on huono sikäli, että siinä mainitaan vain ”vieraannuttaminen” ja ”vieraannuttamisoireet”, kun taas alkuperäistekstissä on selvästi ”Parental Alienation Syndrome” selostuksen ja tuomion kohdissa 35 ja 62. On suuri ero sen suhteen, puhutaanko vieraannuttamisesta ilmiönä vai psykiatrisena oireyhtymänä.

kulumisen ratkaista asian niin, että isän ja hänen tyttärensä välisten suhteiden palauttaminen vaikutti mahdottomalta.

Kun vieraannuttamisoireyhtymä mainitaan EIT:n tuomion johtopäätösosassa, voidaan EIT:n katsoa hyväksyneen sen tasolla 3 eli lapsen huolto- ja tapaamisasioissa relevanttina psykiatrisena oireyhtymänä. EIT:n käytännössä on paljon lapsen tapaamisoikeusratkaisuja, mutta yleensä niissä ei ole mainittu vieraannuttamista, vaikka tapauksen selostuksesta voidaan päätellä kyseen olevan todennäköisesti PAS:sta. Syynä siihen, että EIT ei viittaa siihen ratkaisussaan, lienee tällöin, että kukaan asiantuntija ei ole maininnut PAS:a kotimaan oikeuskäsittelyjen yhteydessä, kuten oli tilanne Koudelka-ratkaisussa; juristeilta ei voida vaatia psykiatrisen diagnoosin oma-aloitteista asettamista. EIT:n käytäntö on jäsenmaille, myös Suomelle tärkeä, koska olemme sidottuja EIT:n tulkintoihin Euroopan ihmisoikeussopimuksesta, joka on Suomessa voimassa lakina. EIT:n esimerkin pohjalta suomalaisten tuomioistuinten tulisi siten ottaa vieraannuttamisoireyhtymä huomioon ratkaisutoiminnassaan. PAS on hyväksytty oikeuskäytännössä Yhdysvaltain lisäksi ainakin Kanadassa, Saksassa,²⁴⁹ Australiassa²⁵⁰ ja Israelissa²⁵¹. Pohjoismaissa sitä ei ole vielä hyväksytty. *Tony Hobbs* toteaa englantilaisen perhetuomioistuinjärjestelmän olevan tällä hetkellä kyvytön tunnistamaan ja asianmukaisesti hoitamaan vieraannuttamistapauksia.²⁵²

10 KUINKA VIERAANNUTTAMISTA JA KATKERIA KIISTOJA VOIDAAN VÄHENTÄÄ TAI ESTÄÄ?

Palaan nyt alussa mainittuun lapsen etuun ja sen sisältöön vieraannuttamistapauksissa. Lapsenhuoltolain 1 §:ssä on lueteltu lapsen huollolle asetettavat vaatimukset. Lainkohdan mukaan lasta ei saa alistaa eikä kohdella

²⁴⁹ *Leitner – Künneth*, 108–120. Palandtin siviililain kommentaari 2006, 65. painos, Vol. 7, § 1684, Dd-Nr. 7, sivu 1970 tai 2007 vuoden laitos, 66. painos, Vol. 7, § 1684, Rd-Nr. 7, sivu 1975 sisältää viittauksen vieraannuttamisoireyhtymästä kertovaan Warshakin artikkeliin ”Eltern-Kind-Entfremdung und Sozialwissenschaften – Sachlichkeit statt Polemik”, *Zentralblatt für Jugendrecht* 2005 92 (5), 186–200. Rheinland-Pfalzissa sijaitsevassa Cochemin tuomiosituimen alueella on vuodesta 1993 toiminut menestyksekkäästi moniammatillinen yhteistyö PAS:n estämiseksi (<http://www.ak-cochem.de>).

²⁵⁰ *Berns*, 121–130.

²⁵¹ *Gottlieb*, 90–107.

²⁵² *Hobbs*, 440.

muuten loukkaavasti, mikä tarkoittaa myös henkisen pahoinpitelyn kieltä. PAS merkitsee vakavaa henkistä pahoinpitelyä, joten mikäli vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta voidaan havaita, tilanteeseen tulisi lapsen edun nimissä puuttua riittävän tehokkaasti. Lainkohdan lopuksi todetaan: ”*Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.*” Lapsen itsenäistäminen huollon viimekätisenä päämääränä on erittäin tärkeä, koska pahoinpitelyn kiellon lisäksi se on ainoa riittävän konkreettinen asia, johon voidaan huoltoratkaisuja tehtäessä tarttua. Vieraannuttaja hyvin usein estää lapsen itsenäistymisen, koska hänen itsekäiden tavoitteidensa mukaista on pitää lapsi riippuvaisena. Monista vieraannutetuista tulee ”peräkammarin poikia”, jotka eivät pysty pärjäämään elämässään. Kuten edellä on todettu, miehet ovat naisia enemmän autonomisuuteen kannustavia, joten lapsen asumisen siirto isälle hyödyttäisi usein lasta.²⁵³

Huoltoratkaisuja tehtäessä tulisi ymmärtää, että perheessä *vanhemmat* ovat lapsen tärkeimpiä kiintymiskohteita ja kehityksen lähtökohtia. Suhteita sisaruksiin vaivaavat usein erilaiset ongelmat, esim. se, että vanhin lapsista joutuu toimimaan vanhemman roolissa, jolloin hän katkeroituu muita kohtaan; tai taistelu vanhempien suosiosta, sisaruskateus, joka on usein sitä pahempaa mitä huonommin perhe toimii, johtuen vanhempien heikoista kyvyistä vanhemmuuteen. Kun kukaan lapsista ei saa riittävää huomiota, kukin heistä saattaa kuvitella, että toinen saa sitä enemmän. Myös todellisia suosikkeja ja syntipukkeja voi olla. Erityisesti ongelmallisissa perheissä, joista nyt on kysymys, tulisi ensisijaisesti harkita sitä, kumpi vanhemmista täyttäisi paremmin lapsen tarpeet ja jättää sisarusuhteet toiselle sijalle.²⁵⁴

Tällainen tarkastelu on jo tähän mennessä johtanut sisarusparvien jakamiseen etenkin niin, että tytöt ja nuoremmat lapset on määrätty äidin luo asu-

²⁵³ LHL 1 §:ää voidaan verrata lastensuojelulain huostaanoton perusteeseen, lapsen kehityksen vakavaan vaarantumiseen; peruste on sama vanhan lain 16 §:ssä ja uuden lain 40 §:ssä. Symbioottinen ripustautuminen lapseen on ollut oikeuskäytännössä eräs huostaanottoeruste silloin, kun lapsen iänmukainen kehitys on selvästi vaarantunut, leikki-ikäistä on esimerkiksi kohdeltu kuin vauvaa tai kun vanhemman symbioottinen suhtautuminen on tehnyt elämän kotona kaoottiseksi. Perustuslain 6,2 §:ssä lähdetään siitä, että lapsia tulee kohdella tasapuolisesti *yksilöinä*, joten lapsen kohteleva osana massaa on perustuslain vastaista. Lapsen etu merkitsee hänen *yksilöllistä* etuaan. Lasta ei voida niputtaa yhteen muiden lasten, esimerkiksi sisarustensa kanssa. Sisarusparven jakaminen, jota oikeuskäytännössä usein kaihetaan, voi PAS-tapauksissa tulla tarpeelliseksi.

²⁵⁴ Sisarusparven jakamisen perustelut liian idealisoidusta sisarusten keskinäisestä kiintymyksestä on esittänyt *Matti Savolainen*, 108–109. Ongelmallisissa perheissä nämä perusteet ovat vielä vahvempia kuin yleensä.

maan, kun taas pojat ja vanhemmat lapset on määrätty isälle.²⁵⁵ Jos lapsia on useita, järjestely myös estää vanhempien liiallisen kuormituksen. Isien etuina äiteihin nähden ovat yleensä yhteiset harrastukset ja muu aktiivisuuteen kannustaminen, jämäkempi järjestyksen- ja kurinpito murrosikäisille, myös tytöille, sekä pojille tärkeä miehinen identifikaatiomalli. Jos äideillä PAS-tapauksissa on kykyä vanhemmuuteen, se yleensä merkitsee tarkempaa perushoivaa pienemmillä lapsille ja läheisempää suhdetta näiden kanssa lasten ollessa pieniä. Äitien heikot vanhemman kyvyt alkavat tulla enemmän esille lasten kasvaessa, kun äiti estää heidän itsenäistymistään. Sen vuoksi lapset, erityisesti pojat hyötyisivät siitä, että he olisivat 5–6-vuotiaaksi äidin hoidossa ja siirtyisivät sen jälkeen isän luo asumaan.²⁵⁶ Joissain tapauksissa lapsi viihtyy paremmin vastakkaista sukupuolta edustavan vanhempansa kanssa mm. siksi, että muistuttaa tätä enemmän luonteeltaan ja temperamentiltaan, jolloin sisarusparven jakaminen voidaan tehdä päinvastaisella tavalla. Se, että isä on ollut enemmän hoivaava lähivanhempi, pitänyt esimerkiksi vanhempainvapaat ja ollut kodinhoidontuella lasta hoitamassa, tulisi ottaa myös kuusi vuotta nuorempien lasten osalta huomioon huoltoratkaisuissa.²⁵⁷

²⁵⁵ Tilastojen mukaan vuonna 2005 1-vuotiaista pojista 90,2 % asuu äidin ja 3,3 % isän luona, kun taas 17-vuotiaista 75,6 % asuu äidin ja 16,2 % isän luona. 1-vuotiaista tytöistä 94,3 % asui äidin ja 0,9 % isän kanssa, kun taas 17-vuotiaista tytöistä 76,5 % asui äidin ja 9 % isän kanssa. Suomalainen lapsi 2007, 105. Tilastot eivät kerro, onko sisarusparvia jaettu, mutta kokemuksesta tiedän, että näin tapahtuu. Vaikka sisarus voi muuttaa toisen vanhemman luo myös normaaleissa eroperheissä, se on todennäköisempää silloin, kun nuorelle on tullut ongelmia toisen vanhemman kanssa.

²⁵⁶ Saksassa vuosina 1900–1938 voimassa olleen vuoden 1896 BGB:n 1635 §:n mukaan tyttöjen ja alle 6-vuotiaiden poikien huolto kuului äidille, mutta yli 6-vuotiaiden poikien huolto isälle. Kurki-Suonio, 185. Tällainen laki ottaa erinomaisella tavalla huomioon lapsen kehitystason (oidipaalivaiheen päättyminen, kulttuurisesti ”isän lakia” merkitsevän oman-tunnon kehittyminen) asettamat vaatimukset huollon sisällölle. Säännös olisi hyödyllinen nykyään Suomessa, jossa käytännön tasolla ei ymmärretä, kuinka tuhoisaa pojille on miehi-sen identifikaatiomallin puuttuminen erityisesti latenssi-iässä, 7–12-vuotiaana. Lapsen edun toteutuminen voidaan varmistaa säätämällä, että isän olosuhteiden tulee olla kunnossa. Il-man lainuudistusta ratkaisua voidaan perustella siten, että lapsen kehitysvaiheen asettamat uudet vaatimukset huollolle merkitsevät olosuhdemuutosta LHL 12 §:n mukaan.

²⁵⁷ Tapauksissa, joissa isä on toiminut lasta pienestä pitäen huomattavasti enemmän hoi-vaavana vanhempana, tehdään usein lapsen kannalta katastrofaalisen huonoja ratkaisuja määräämällä lapsi kuitenkin äidin lähihuoltoon. Menettäessään enemmän hoivaavan van-hempansa lapset tulevat usein psykoottisiksi. Siihen myötävaikuttaa, että nämä äidit ovat usein menneet muita vieraannuttajia vielä enemmän pois tolaltaan lapsen synnyttyä ja ovat sen vuoksi kieltäytyneet lapsen hoidosta. Sitä saatetaan selitellä äidin opiskelulla ja/tai työssäkäynnillä, vaikka todellisuudessa kyse on kyvyttömyydestä kantaa lapsesta vastuu, joka työnnetään isälle. Onkin kummallista, että kulttuurissa, jossa sääntönä pidetään äidin ensisijaisuutta vauvan hoivaajana, poikkeuksiin ja niiden merkitykseen ei vaivauduta kiin-nittämään riittävää huomiota. – Erittäin huono ehdokas lähivanhemmaksi on yleensä myös se vanhemmista, joka on raskausaikana pyrkinyt aborttoimaan lapsen. Toinen vanhempi, joka on estänyt raskauden keskeytyksen, on sen sijaan *tälle lapselle* huomattavasti parempi vaihtoehto.

Asianosaisten heikkojen tai vähintään kyseenalaisten vanhemmanominaisuuksien vuoksi katkerat kiistat vaativat paljon tarkempaa lapsen konkreettisen edun mukaista *rätätelöintiä* ja suurempaa rohkeutta ratkaisijalta kuin normaalitapaukset. *Status quo* -periaate tulisi unohtaa. Lapsenhuoltolain lähtökohtana on, että jos tapaamisia estetään turhaan, tulisi lapsen asuminen siirtää sille vanhemmalle, joka paremmin pitää huolta toisen vanhemman tapaamisista. Tämä perustuu LHL 1 §:ään, jonka mukaan ”*huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä*” sekä LHL 10 §:ään, jonka nojalla ”*lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Tässä tarkoituksessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, miten huolto ja tapaamisoikeus parhaiten toteutuvat vastaisuudessa.*” Käytännössä päätöksiä asumisen siirrosta tapaamisten estämisen vuoksi on tehty aivan liian vähän.

Sen sijaan, että kaikki lapset siirrettäisiin vieraannuttajalta toiselle vanhemmalle, voisi olla hyödyllistä pohtia sisarusparven jakamisen mahdollisuutta erityisesti silloin, kun ulkoiset olosuhteet ovat suurin piirtein kunnossa kummankin luona, eikä etävanhemman luoteenlaatu ole kovin paljon parempi kuin vieraannuttajan. Tällöin on vaara, että hän lapset saatuaan ryhtyy itse ylimieliseksi toista vanhempaa kohtaan tai jopa vieraannuttajaksi. Termi ”sisarusten erottaminen”, jota yleensä käytetään, on huono, koska tarkoitus ei ole erottaa heitä. Voidaan antaa tapaamismääräykset, joiden mukaan lapset tapaavat toisensa joka viikonloppu siten, että ovat vuorotellen kummankin vanhemman luona esim. torstai-illasta maanantaiaamuun. Tällä tavoin lapset voivat viettää noin puolet ajastaan toistensa seurassa, mikä ylläpitää heidän suhdettaan usein paremmin kuin jatkuva saman katon alla asuminen, koska he saavat runsaasti myös yksilöllistä huomiota lähihuoltajaltaan, eivätkä joudu koko ajan taistelemaan siitä sisarusten kanssa.²⁵⁸

Olen pitkään ollut sitä mieltä, että oikeusjärjestyksemme toimii lapsiasioissa kohtuullisesti niin kauan, kuin kyse on suhteellisen normaaleista ja järkevistä vanhemmista, jotka kykenevät sopimaan lastensa huollosta tai jotka ymmärtävät lopettaa prosessit ajoissa. Sen sijaan katkerissa riidoissa oikeusjärjestys on kyvytön ja aiheuttaa huomattavaa lisäkärsimystä, koska näitä juttuja ei kyetä ratkaisemaan nykyään käytettävillä keinoilla. Tärkeimmät periaatteet vieraannuttamisen ehkäisemiseksi ja katkerien kiistojen ratkai-

²⁵⁸ Se, että toinen/toiset lapsista on määrätty äidin, toinen/toiset isän luo asumaan ja heillä on vastavuoroiset tapaamiset kummankin vanhemman luona, luo myös ”kauhun tasapainon” vanhempien välille siten, että jos toinen ryhtyy estämään tapaamisia, niin niitä voi estää toinenkin. Tämä ehkäisee uhkasakkoja paremmin vieraannuttamista. *Savolainen*, 108–109. Järjestelyn hyöty on myös, että elatusapuja ei tarvitse määrätä kummankaan maksettavaksi, jos vanhempien tulot ovat suurin piirtein samansuuruiset.

semiseksi ovat riitelevän osapuolen tunnistaminen ja riidan aiheuttamisen sanktioiminen vähentämällä riitelijän oikeuksia sekä *vanhempien välisen voimaepätasapainon tasapainottaminen* antamalla etävanhemmalle mahdollisimman paljon oikeuksia ja yhteistä aikaa lasten kanssa, mitä edellä kerrotut menettelytavat edustavat. Kun voimaepätasapainon tasoittamisen tärkeyttä ei ymmärretä, tehdään juuri päinvastaisia päätöksiä, joita katkerien kiistojen lopettaminen edellyttäisi, ja yleensä vain pahennetaan vieraannuttamista:

- 1) Antamalla yksinhuolto riitaa aiheuttavalle lähivanhemmalle, jolloin tämä katsoo saaneensa valtakirjan etävanhemman ajamiseksi pois lasten elämästä.²⁵⁹
- 2) Olemalla järjestämättä tapaamisoikeuksia kuukausia voimassa pysyvien väliaikaismääräysten yhteydessä ja suostumalla ylipitkiin väliaikaisratkaisuihin, jolloin ”väliaikaisen” lähivanhemman status muodostuu pysyväksi ilman, että sitä on käsitelty asianmukaisesti ja vaila valitusmahdollisuutta, mikä on ihmis- ja perusoikeusloukkaus.²⁶⁰
- 3) Määrämällä normaalien etävanhempien tapaamiset perusteetta valvotuiksi ja tilanteeseen viattoman etävanhemman velvoittaminen korvaamaan tapaamispaikan kulut ja matkakulut.²⁶¹

²⁵⁹ Useissa *Auvisen* kuvailemissa tapauksissa sosiaaliviranomaiset katsoivat, että yhteishuoltoa ei pidä purkaa sen vuoksi, että isän yhteys lapsiin ei katkeaisi kokonaan. *Auvinen*, 294–297. PAS-tapauksissa yksinhuoltovaatimukset perustuvat erittäin harvoin yhteishuoltajan todelliseen huoltajanvallan väärinkäytökseen, esim. kieltäytymiseen allekirjoittamasta lapsen passiihakemusta tai riitelemiseen lapsen koulutukseen, uskontoon tai terveydenhuoltoon liittyvistä päätöksistä. Sen sijaan valtaosin on kyse tapaamisongelmista, jotka lähivanhempi itse aiheuttaa johtuen omasta vaikeudestaan irrottautua parisuhteesta. Pyrkinessään tuskaisena irrottautumaan väkisin hän luulee, että se onnistuu yksinhuollolla. Symbioosin vuoksi hän samaistaa lapset itseensä uskoen, että heidänkin pitäisi irrottautua etävanhemmasta, jotta kaikki olisi hyvin. Väliaikaisesti yksinhuollon saaminen voikin rauhoittaa lähivanhempaa, mutta viime kädessä periksi antaminen epärationaalisuudelle vain syventää hänen patologiaansa ja lisää kaikkien perheenjäsenten, myös lähivanhemman kärsimyksiä. Petteri Virtasen viittaamien tutkimusten mukaan 70 % lastensuojeluperheistä oli yksinhuoltajakoteja. Yksinhuoltopäätöksillä vieraannutetut lapset saatetaan yleensä yhtä heikkoon asemaan kuin lastensuojelulapset eli heidät uhritetaan oikeusjärjestyksen toimesta. Lastensuojelun asiakasmäärien rajussa kasvussa ei ole kyse vain ”lamalaskusta” tai ihmisten elämäntapojen höltymisestä, vaan huonoista tuomioistuinten ja muiden viranomaisten päätöksistä, joilla lähi- ja yksinhuoltajuus annetaan väärille henkilöille.

²⁶⁰ Isoissa kaupungeissa on tuomioistuimia, joiden väliaikaismääräykset ovat pysyneet voimassa 1,5–2 vuotta, sosiaalisen selvityksen valmistumisen ajan. Menettely rikkoo EIS 6 artiklan ja perustuslain 21 §:n periaatteita vastaan, erityisesti muutoksenhakumahdollisuuden puuttumisen vuoksi. Tapaamisoikeuksista määräämättä jättäminen näin pitkäksi aikaa on selvä taitovirhe ja liittyessään tapaamisten estämiseen se merkitsee myös EIS 8 artiklan perhe-elämän suojan loukkaamista.

²⁶¹ *Sullivan ja Kelly* paheksuvat samaa ilmiötä USA:ssa. *Sullivan – Kelly*, 299–303. Kulut voivat olla niin suuret, että ne raunioittavat etävanhemman talouden.

- 4) Uskomalla tai jättämällä kyseenalaistamatta epämääräiset, todistamattomat väkivaltaväitteet, vaikka sellaisten käyttäminen yksilöimättömästi rikkoo EIS 6 (2) artiklan ja perustuslain 21 §:n reilun oikeudenkäynnin periaatetta vastaan.
- 5) Myöntymällä lähivanhemman vaatimuksiin, vaikka hänen mielenterveyshäiriönsä on ilmeinen mm. oikeudessakin esiintyvän patologisen valehtelun vuoksi, josta lähivanhempi jää useita kertoja kiinni oikeudenkäynnin kuluessa.²⁶²
- 6) Rajoittamalla tapaamisia perusteetta lähivanhemman tahdon mukaisesti juuri silloin, kun niitä vieraannuttamisen estämiseksi tulisi huomattavasti lisätä.

Hyvin yleisesti lähivanhemman estettyä tapaamisia muutaman kuukauden, täytäntöönpanosovittelija tai sosiaalitoimi suosittelee, että ne pitäisi käynnistää vähitellen ja portaittain laajentuen muutaman tunnin päivätapaamisista siten, että vasta noin puolen vuoden kuluttua päästään normaaleihin viikonloppu- ja lomatapaamisiin. Tapaamisten voimakas rajoittaminen toimii vieraannuttajan lyhytnäköisen edun mukaan. Usein siinä vaiheessa, kun tuomioistuimen määräämän aikataulun perusteella pitäisi siirtyä yön yli kestäviin tapaamisiin, lähivanhempi estää ne taas. Tuomioistuimet suostuvat näihin määräyksiin kuvitellen, että antamalla periksi lähivanhemman epärationaalisille peloille tai propagandalle esim. allergiaa aiheuttavien aineiden syöttämisestä lapselle etävanhemman luona tms. vaaroista, tapaamiset saataisiin vähitellen sujumaan. Tällainen luulo merkitsee vieraannuttavan lähivanhemman luonteen ja toiminnan kohtalokasta vääринymmärtämistä. Normaali ihminen tulee tyytyväiseksi, kun häntä tullaan puolitiehen vastaan ja on valmis itse tekemään tarvittavat kompromissit, mutta vieraannuttaja ei ole normaali. Hän kokee viranomaisten periksi antamisen vain heikkoutena, jota voi käyttää hyväkseen ja jonka vuoksi hän tekee pilkkaa koko oikeusjärjestyksestä. Kompromissikyvyttömänä hän ei ymmärrä toisten tekemien kompromissien arvoa, eikä osaa itse tehdä niitä. PAS-kirjallisuudessa on toistuvasti tuotu julki, että sovittelu, terapia, suostuttelu yms. pehmeät keinot eivät estä vieraannuttamista.

²⁶² Gardnerin mukaan tuomioistuinten tulisi ottaa huomioon periaate ”*falsus in uno, falsus in omnibus*”: jos valehtelee yhdessä asiassa, valehtelee myös muissa. Valehtelu oikeudessa tulisi ottaa nykyistä huomattavasti vakavammin ja osoituksena vanhemman häiriöistä, jotka indikoivat myös puutteita vanhemmankyvyyissä. Vieraannuttaja valehtelee myös tarkoitushakuisesti. On yleistä, että hän väittää päiväkotipaikan tai koulun hakukaavakkeessa olevansa yksinhuoltaja, kun todellisuudessa kyse on yhteishuollosta. Isän tiedot jätetään usein kokonaan pois. Etävanhemmalta itseltään pantataan lasta koskevaa tietoa tai hänelle annetaan vääriä informaatiota. Toisaalta lapsia pyydetään tapaamisten aikana vakoilemaan etävanhemmaa ja hankkimaan tältä tietoa. Eteläsuomalaisissa tuomioistuimissa lisääntynyt tapa varata huollosta erotettavalle etävanhemmalle tiedonsaantioikeus lapsensa asioihin (KKO 2003:7) on hyvä, mutta ei vastaa yhteishuoltoa, koska lähihuoltaja ja viranomaiset tämän manipuloimina estävät tiedonsaannin usein siitä huolimatta.

Tapaamisaikojen vähittäinen pidentäminen ja muut vastaavat järjestelyt on alun perin kehitetty tilanteisiin, joissa etävanhempi on lapselle todella vieras.²⁶³ Etävanhempaan, johon lapsella on ollut hyvä ja läheinen suhde, tällaista menettelyä ei pitäisi soveltaa. Sen sijaan tulisi ottaa käyttöön kaikki pakkokeinot tapaamisten toteuttamiseksi mahdollisimman laajoina. Täytäntöönpanolaki mahdollistaa huomattavasti tehokkaammat sanktiot kuin mitä yleensä käytetään. Tpl 17, 1 §:n 6 ja 7 kohdan nojalla tuomioistuin voi antaa mitä tahansa tarpeelliseksi katsomiaan määräyksiä tapaamisten toteuttamiseksi.²⁶⁴ *Korvaavilla tapaamisilla* voidaan korvata kaikki siihen mennessä toteutumatta jääneet luonapidot etävanhemman valitsemina ajankohtina sen lisäksi, että tulevat tapaamiset laitetaan uhkasakolla myös täytäntöön. Niiden ohella pidempien lomatapaamisten, joita vieraannuttajat nimenomaan tahtovat estää, täytäntöönpanoksi tulisi määrätä nouto, jonka toteuttamista voidaan tarvittaessa tehostaa erityismääräyksillä.²⁶⁵

Täytäntöönpanolain 13 §:n tarkoittamista tapaamismääräysten tarkenuksista hyödyllisimpiä on neutraali lapsen luovutuspaikka, esim. etävanhempi hakee lapsen torstai-iltapäivisin koulusta tai päiväkodista ja palauttaa sinne maanantaiaamuna. Jatkuvasti luonapitojen aikana lapsille soitte-

²⁶³ Vastaava ajattelutapa on, että vasta noin 3–4-vuotiaan katsotaan voivan yöpyä etävanhemman luona. Tämä USA:sta kotoisin olevan menettely on kuitenkin kehitetty niihin tapauksiin, joissa lapsi ei tunne lainkaan ennestään etävanhemmaa tai tuntee hyvin huonosti. Sellaisen vanhemman, joka on parisuhteen aikana toiminut lapsen hoitajana vauvaikeisesta asti ja luonut tähän läheisen siteen, luona yöpymiselle ei voida asettaa tällaisia ehtoja. Jos vanhemman olosuhteet ovat kunnossa, lapsi voi olla hänellä yön ja viikonlopunkin yli alusta pitäen. Onkin omituista, kuinka isä kohdellaan usein ikään kuin he olisivat lapsilleen täysin vieraita.

²⁶⁴ Säännökset ovat sisällöltään avoimia, ainoan kriteerin ollessa täytäntöönpanon turvaaminen ja varmistaminen, joten tuomioistuin voi Tpl:n nojalla antaa parhaaksi katsomiaan määräyksiä, joiden uskotaan myötävaikuttavan tapaamisten toteuttamiseen.

²⁶⁵ Olen erittäin hankalissa PAS-tapauksissa suosittelut lähivanhemman pakoillessa täytäntöönpanoa sellaista määräystä noudosta, että lapsi otetaan milloin tahansa tavattaessa poliisin huostaan ja toimitetaan etävanhemmalle kesälomatapaamista varten. Eräs PK-seudun käräjäoikeus teki tällaisen päätöksen ja vouti lähti sitä toteuttamaan. Vasta kesän loppussa pakoileva vanhempi saatiin lasten kanssa kiinni. Vouti kuitenkin pidättäytyi lapset tavattuaan noudosta, koska juuri 12 vuotta täyttänyt vastusti tapaamista (PAS oli edennyt pitkälle). Isä oli siihen mennessä vuosien mittaan voittanut kaikki juttunsa, mutta ne eivät olleet johtaneet tapaamisten toteuttamiseen käytännössä. Lapsen täytettyä 12 vuotta oikeusjärjestys joutui nostamaan kätensä lopullisesti pystyyn ja käräjäoikeus teki ratkaisun, jossa isän kaikki oikeudet lapsiinsa kiellettiin. Toisessa käräjäoikeudessa tehtiin vastaava ratkaisu toiselle isälle, joka oli katkerissa riidoissa vuosien mittaan niin ikään voittanut kaikki juttunsa ja osoittanut huomattavaa paremmuutta vieraannuttavaan äitiin nähden. Tällaiset tapaukset ovat omiaan osoittamaan oikeusjärjestyksen kyvyttömyyden katkerien kiistojen ratkaisemisessa, kun kumpikin tuomioistuin joutui pyörtämään aiemmat päätöksensä.

levalle lähivanhemmalle tulisi asettaa sakon uhalla rajoitus, esim. viikonlopun aikana ei soittamista ja lomien aikana vain yksi soitto viikossa. Asettamalla esteitä lähivanhemman riippuvuudelle tuettaisiin myös hänen omaa kasvamistaan aikuisuuteen ja estettäisiin psykopatologian oireita suitsemalla näille prosesseille tyypillinen lähivanhemman mielenterveyden tason laskeminen. Vastaavasti etävanhemman oikeus kontaktin ylläpitoon puhelimitse tulisi tarvittaessa voida vahvistaa uhkasakolla.

Noutoa pidetään lapselle niin rasittavana, että voudeille annettujen virallisohejiden mukaan siihen voidaan yhden täytöntöönpanoprosessin tuloksena ryhtyä vain kerran. Tämän vuoksi olen suositellut sen käyttämistä pidempiä luonapitoja varten, jotta lapsi kykenisi toipumaan noudosta etävanhemman luona. Se, että tällaiseen lasta rasittavaan menettelyyn pitää ylipäänsä ryhtyä, on mielestäni niin suuri osoitus lähivanhemman kyvyttömyydestä huoltajaksi, että saman tien lapsi tulisi hakea jo kokonaan etävanhemman luo asumaan. Yhteiskunnan ei tulisi suvaita sellaista lasten kohtelua lähivanhemman taholta, jonka seurauksena nouto tulee välttämättömäksi. *Eva Gottberg* on samalla tavoin nähnyt tilanteen vakavuuden, kutsuen sitä letaaliksi huoltoriidaksi. Hän suosittaa huostaanottoa keinoksi niskuroivien vanhempien järjestykseen saattamiseksi katsoen, että huostaanoton edellytykset koskevat myös vanhempia, joiden ulkoiset olosuhteet vaikuttavat moitteettomilta, vaikka todellisuudessa heidän suhtautumisessaan voi olla kyse vakavammasta uhasta lasten kehitykselle kuin tavanomaisissa huostaanottotapauksissa.²⁶⁶

Olen samaa mieltä vanhempien pysäyttämisen tarpeesta. En kuitenkaan suosittele huostaanottoa ensisijaiseksi lääkkeeksi. Sosiaalitoimessa on välillä tehty yrityksiä ryhtyä huostaanottoon vaikeiden tapaamisongelmien vuoksi, mutta yleensä siitä ei tule mitään; perusteita ei ole katsottu riittäviksi.²⁶⁷ Eräässä tapauksessa vieraannutettu lapsi sijoitettiin sijaisperheeseen, jossa sijaisäiti jatkoi vieraannuttamista sen muuttuessa entistä vakavammaksi, ryhtymällä yhteistyöhön alkuperäisen vieraannuttajan kanssa niin, että toinen vanhempi ei edelleenkaan voinut tavata lasta.²⁶⁸ Sijoitus myös leimaa lapsen ja hän voi sen myötä joutua sellaisiin byrokratian rat-

²⁶⁶ *Gottberg* 2004, 49.

²⁶⁷ Tapaamisongelmien lisäksi on vaadittu lapsen kehityksen vakavaa vaarantumista myös muista syistä. Lähivanhemman mielenterveysongelmien vuoksi lapsen mielenterveys laskee vähitellen samalle tasolle kuin vieraannuttajalla, jollei hänellä ole riittävää kontaktia toiseen, terveempään vanhempaan. Lapsen psykiatrinen tai psykosomaattinen oireilu voisi olla toinen peruste huostaanotolle tapaamisvaikeuksien ohella.

²⁶⁸ Tällaisista syistä *Gardnerin* mukaan kasvattivanhempien pitää pysyä lujina vieraannuttavan vanhemman tapaamisten ja kontaktien estämisessä, jotka oikeus määrää siirtymäaikaa varten. *Gardner* 1998, 356–357.

taisiin, että lähtötilanne on voinut olla huomattavasti parempi. Mukaan saattaa tulla ulkopuolisia intressejä, jotka eivät tue lasta terveeseen kasvuun. Vaikka Gottberg tähtää vain lyhyisiin sijoituksiin tilanteiden rauhoittamiseksi, sijoituksesta voi tulla pysyvä. Tilastojen valossa täysi-ikäisyyteen asti vieraille sijoitettujen lasten kohtalo on surkea, mm. kuolleisuus erittäin korkea.²⁶⁹ Tämän vuoksi tulisi ensimmäisenä harkita asumisen siirtoa etävanhemmalle ja vain, jos se ei ole mahdollista, sijoitusta jonnekin muualle; silloinkin ensi sijassa lapselle ennestään läheisille henkilöille.

Vieraannuttamista ei pidä nähdä sukupuoleen sidottuna; se on yhtä tuhoisaa, oli harjoittajana kumpi tahansa vanhemmista. Vieraannuttamisen estämiseen ei kuitenkaan voida ryhtyä ilman, että samalla puututaan järjestelmää vaivaaviin muihin vinoutumiin. Ratkaisukäytäntö näissä asioissa on eri tavoin, mutta erityisesti sukupuolen mukaan vinoutunutta, kun isät ovat pääosin syrjittyjä etävanhempia. Sukupuolen mukainen vinoutuma joudutaan kyseenalaistamaan ikään kuin vieraannuttamisen torjunnan sivutuotteena. Auvisen mukaan aikaisemmin oikeuskäytännössä vallalla ollut ratkaisukriteeri äidin ensisijasta (*primary caretaker*) on pohjoismaisten oikeuslähteiden mukaan lähes kokonaan torjuttu lapsen edun alakriteerinä.²⁷⁰ Olen luvussa 5 esittänyt tutkimustietoa kulttuurimme mieskielteisyydestä perheasioissa. Osana tätä kulttuuria oikeusjärjestys ei voi välttää edelleen noudattamasta äidin ensisijan ratkaisukriteeriä. Myös tilastot tukevat käsitystä.

Vuonna 2005 eronneiden vanhempien tytöistä äidin kanssa asui 86,9 % ja isän kanssa 7,4 %, pojista 82,8 % asui äidin ja 12 % isän kanssa. Äidin etusijalla lähihuoltajaksi on siten hyvin vahva kulttuurinen lähtökohta, joka ei näytä väistymisen merkkejä, päinvastoin: vuoden 1997 tilastoon verrattuna äitien kanssa asuvien lasten osuus oli lisääntynyt vuonna 2005. Vastava isien oikeuksia kaventava kehitys näkyy vielä selkeämmin pidemmällä ajanjaksolla, kun vuonna 1950 kaikista lapsiperheistä isiä ja lapsia oli 1,7 %, äitiä ja lapsia 12,4 % (9,9 % vuonna 1960), kun taas vuonna 2005 isien ja lapsien muodostamien perheiden osuus oli noussut vain 2,5 %:iin, mutta äidin ja lasten perheiden osuus jo 17,4 %:iin. Toisin sanoen 55 vuodessa (1950–2005) vanhempien eroamisen seurauksena lapset ovat suhteellisesti jatkuvasti kasvavassa määrin päätyneet asumaan äidin, eivät isän kanssa.²⁷¹

²⁶⁹ Kalland *et al.*, 207–208. Huostaanotettujen nuorten kuolleisuus on moninkertainen verrattuna normaaliväestöön.

²⁷⁰ Auvinen, 213 ja siinä mainittu kirjallisuus.

²⁷¹ Suomalainen lapsi 2007, 42, 105.

Näin on tapahtunut siitä huolimatta, että naisten alkoholinkäyttö, tupakointi ja tunnistettu väkivaltaisuus on samaan aikaan huomattavasti lisääntynyt ja isät aktivoituneet aivan eri tavalla suhteessa lapsiinsa. Näiden lukujen takana on väistämättä erittäin vakavaa isien syrjintää ja sitä, että lapsia pidetään aiempaa paljon enemmän väkisin äideillä, joilla ei ole mitään edellytyksiä vanhemmiksi.²⁷² Tämä näkyy myös täytäntöönpanokanteiden määrän lisääntymisenä yli kaksinkertaiseksi vajaassa 10 vuodessa. Se tarkoittaa, että lähihuoltajien vanhemman ominaisuudet ovat selvästi huonontuneet viimeisten 10 vuoden aikana, kun tehtävään sopimattomia, toista vanhempaa syrjiviä henkilöitä on valittu siihen. Tilastojen valossa suomalaisten lasten tunneperäinen kasvuympäristö olisi siten 1950-luvulta lähtien keskimäärin huomattavasti heikentynyt, mikä pitääkin paikkansa rajusti kasvaneet lastensuojelun asiakasmäärät sekä lastenpsykiatristen potilaiden määrän ja ongelmien vaikeusasteen jyrkkä paheneminen huomioon ottaen.²⁷³

Miten juridinen professio voi sitten väittää, että se ei noudata äidin ensisijan ratkaisukriteeriä?²⁷⁴ Lähinnä siksi, että tuomioistuinten ratkaisukäytäntö erityisesti yli kaksi vuotta kestäneissä katkerissa kiistoissa on

²⁷² Ralf Sund katsoo, että ainakin 30 000–50 000 lasta elää toiseksi parhaassa kodissa, eikä lapsen etu ole siis toteutunut. Sund, HS 24.10.2004. Hän ei tarjoa tutkittua tietoa arvionsa tueksi, mutta tilastoista tämä lasten edun vastainen voimakas vinoutuma ilmenee.

²⁷³ Lasten ja nuorten psykiatrinen laitoshoido lisääntyi huomattavasti vuosina 1998–2002. Lapsia on jopa suoraan jouduttu ohjaamaan perheneuvoloista sairaalaosastoille. Huolto- lausuntoasiakkaat ovat kasvavassa määrin tulleet moniongelmaisiksi. Vuonna 1991 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli noin 9 000, vuonna 2004 heitä oli 14 700 ja 2005 yli 15 000. Heino, 21; STAKES, tilastotiedote 15/2003. Isien syrjintä näkyy myös siten, että äidiltä huostaan otettavia lapsia ei tahdota sijoittaa isille, vaan suositaan vieraita. Kerroin tästä esimerkkejä 10.12.2004 eduskunnan tasa-arvovaliokunnassa, jossa olin kuuluttavana tasa-arvolain uudistamisesta. Valiokunnan puheenjohtaja kertoi itse esimerkin kunnollisesta isästä, jonka kotia ei ollut edes harkittu sijoituspaikaksi alkoholistiäidiltä huostaan otetuille lapsille. Lapset hajasijoitettiin niin, että isä ei pystynyt edes tapaamaan heitä kunnolla. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tuomitsi K & T-tapauksessa Suomen valtion väärästä menettelystä huostaanotoissa, joissa mm. normaalia isää estettiin huoltamasta lapsiaan, vaikka hän oli siihen täysin kykenevä sijoituspaikan raportin perusteella. EIT tuomitsi 30.5.2006 Suomen valtion perhe-elämän rikkomisesta tapauksessa R. v. Suomi. Kunnolliselle isälle ei annettu lasta, jonka äiti kärsi mielenterveysongelmista ja jota isä oli suojellut äidin väkivallalta. Sen sijaan lapsi sijoitettiin vieraaseen sijaisperheeseen ja isän yhteydenpito rajoitettiin minimiin ilman, että lapsen vuorovaikutusta isän kanssa olisi edes pyritty seuraamaan. Lapsen häiriöt lisääntyivät sijoituksen ja isästä erottamisen kestäessä, kunnes hänet lopulta sijoitettiin hoidettavaksi mielisairaalassa aikuisikään asti.

²⁷⁴ Eva Valjakka katsoo, että äitien vahva asema asumisratkaisuisissa, samoin kuin status quo -periaate ovat osa kaavamaisista käytäntöä, josta tulisi lapsen perus- ja ihmisoikeudet huomioon ottaen pyrkiä pois. Valjakka, 54. Auvisen työssä äitimyytisyys ilmenee siten, että hän viittaa pariin otteeseen Mari Antikaisen tutkimukseen sosiaalitoimen sopimuskäytännöistä, mutta jättää mainitsematta ehkä tärkeimmän asian, joka siitä on nostettu muualla esille, isien syrjinnän huolto- ja tapaamissopimuksia tehtäessä.

tasapuolisempi kuin tilastoista ilmenevät lähihuoltajien sukupuolijakau-
mat. Muutosratkaisuissa lapsen asuminen määrättiin äidin luokse 57 %:ssa
ja isän luokse 35 %:ssa tapauksista OPTULAn tutkimuksessa.²⁷⁵ *Ennen
näiden päätösten tekemistä* valtaosa huoltoasioista on kuitenkin jo rat-
kaistu sosiaalitoimessa tai käräjäoikeudessa niin, että äidistä on tullut
lähihuoltaja.²⁷⁶ Katkeriksi kiistoiksi valikoituvat sellaiset tapaukset, joista
vanhemmat eivät pääse sopuun pääasiassa siksi, että äidit ovat niin on-
gelmaisia, että isät eivät lasten edun vuoksi tahtoisi päästää heitä lähi-
huoltajiksi.

Olen edellä perustellut näkemystä isien valikoitumisesta huoltokiistoissa.
Kun äidit ovat äitimyytin vuoksi itsestään selviä lapsen huoltajia, niin he
eivät alun perin valikoitu juuri lainkaan, vaan heikoimmatkin äidit ovat yleensä
aina mukana lapsen huoltoasioista päätettäessä. Katkeria kiistoja käyvät äi-
dit kärsivät todennäköisesti Suomessa useammin mielenterveyshäiriöistä kuin
USA:ssa, jossa osuus Wakefieldin ja Underwagerin tutkimuksen mukaan on
38 %. Suomessa he ovat 42 %:ssa tapauksista lastensuojelun asiakkaita päihde-
ja/tai mielenterveysongelmansa vuoksi, joten häiriöistä kärsivien osuus on
ainakin tuo. Kun USA:ssa isät saavat lähihuollon useammin kuin Suomessa
ja äidit vastaavasti harvemmin, niin siellä katkeriin kiistoihin valikoituneet
äidit ovat todennäköisesti jonkin verran terveempiä kuin täällä.

Sen sijaan isät valikoituvat jo ennen prosesseja, myös koska tietävät hy-
vin äitien suosituimmuuden, eivätkä sen vuoksi lähde oikeuteen, jollei
siihen ole painavia perusteita, erityisesti äidin heikoista vanhemmanky-
vyistä johtuvia. *Asianosaisiksi valikoituneet isät haastavat ennakkosuo-*

²⁷⁵ *Valkama – Litmala*, 63. Tutkimuksessa mainittua 28 % huoltoratkaisuista, joissa isä saa lähihuollon, pidettiin hienona saavutuksena, mutta se on aivan riittämätön lasten tarpeita ajatellen. Osuus on väärintulkittu, koska siinä on jätetty huomiotta huoltoratkaisujen valta-
enemmistö, jossa sopimus tehdään 90–95-prosenttisesti äidin lähivanhemmuuden hyväksi sosiaalitoimessa, ja siksi, että Vaasan ja Oulun seutujen, joilla varsinkin suositetaan äitejä, tapauksissa oli käynyt kato. Mainittu kolmannes, joka merkitsee varsin pientä osuutta huol-
toratkaisujen koko kirjossa, myös painottuu muutosratkaisuihin, joten isä saa yleensä käy-
dä vuosikautia erittäin vaativalla tavalla oikeutta, ennen kuin voi ehkä saada lapsen lähi-
huollon. *Tällaisen ”kolmanneksen” esiin tuomista voidaan pitää yhtä vinoutuneena kuin jos epidemiologinen tutkimus somaattisten sairauksien esiintyvyydestä tehtäisiin käyttäen terveydenhuollon suurkuluttajia, joilla on tunnetusti huomattavasti valtaväestöä suurempi sairastavuus.*

²⁷⁶ Lapsen huolto sovittiin sosiaalitoimessa 92 %:ssa tapauksista molemmille vanhemmil-
le yhteisesti ja lapset asumaan äidille yli 80-prosenttisesti. 7 % tapauksia yksinhuolto so-
vittiin äidille ja vain 1 %:ssa isälle. 90–95-prosenttisesti asuminen oli siten sovittu äidin
luokse. STAKES, tilastotiedote 9/2006. Lapsen elatus ja huolto. OPTULAn selvityksessä
80 %:ssa tuomioistuinten ensiratkaisuista lapsi oli määrätty asumaan äidin luona ja vain
joka 7. ratkaisussa (n. 14,3 %) isän luona. *Valkama – Litmala*, 63.

*sikin asemassa olevat äidit.*²⁷⁷ Kokemus on osoittanut, että tässä tilanteessa isillä on vastassaan samantyyppinen lasikatto kuin naisilla työelämän korkeimpiin asemiin: isien tulee useimmiten olla huomattavasti äitejä kyvykkäämpiä, mutta sekään ei suinkaan aina riitä lähihuollon saamiseen.²⁷⁸ Lasikatto johtuu *sukupuolisopimuksesta*, joka on sukupuolten työnjaosta yhteiskunnassa tehty epävirallinen, mutta sitäkin vahvempi sopimus.²⁷⁹ Äideistä normaaleimmat, isän kanssa huoltajina tasavertaiset ja heikommatkin, mutta vanhempina ehkä juuri ja juuri pärjäävät saavat lähihuollon jo sosiaalitoimessa tehdyllä sopimuksella tai kärjäjoi-keudessa ei-riidanalaisen käsittelyn jälkeen, koska isät eivät ryhdy heitä perusteetta haastamaan. Sen sijaan äideistä heikoimmat valikoituvat jatkokäsittelyihin, joissa kyse alkaa olla katkerasta huoltoriidasta. Mitä kauemmin, useammin ja korkeammassa oikeusasteissa prosesseja käydään, sitä häiriintyneemmiksi käyvät asianosaiset, varsinkin pitkälle ne-

²⁷⁷ OPTULAn selvityksessä muutosratkaisuisissa yleisin huoltoriidan osapuolten yhdistelmä oli lähivanhempi äiti – etävanhempi isä (75 %). Tapauksista 40 %:ssa äiti oli vaatinut yksinhuoltoa, isä yleensä taas yhteishuoltoa säilytettäväksi. Vaatimuksia lapsen asumisesta isän luona esitettiin useammin kuin vaatimuksia asumisesta äidin luona. *Valkama – Litmala*, 41–42. ”Haastamisessa” ei ole kyse kanteen nostamisesta, minkä voi tehdä kumpi tahansa vanhemmista. Vieraannuttamistapauksissa haastamiseksi riittää, että etävanhempi ei alistu perusteettomaan tapaamisten estämiseen, vaan pyrkii pitämään kiinni niistä käytännössä. Tämä on usein riittävä syy lähivanhemmalle nostaa esim. yksinhuoltokanne ja esittää valvottuja tapaamisia koskeva vaatimus.

²⁷⁸ Lähes sadan eron kokeneen miehen tapaukseen tutustuneen Ralf Sundin mukaan aineistosta nousee esille vahva viesti: *Monet isät luovuttavat, vaikka heidän elämäntilanteensa, halunsa ja mahdollisuutensa olisivat äitiin verrattuna ylivertaiset.* Sund, HS 24.10.2004

²⁷⁹ Carol Pateman on kehittänyt käsitteen sukupuolisopimus, joka on Rousseauin yhteiskuntasopimuksen vastine. Suomessa sukupuolisopimuksen sisältö on sellainen, että lasten hoito ja perheasiat katsotaan pääasiassa naisten tehtäväksi, kun taas miehet käyttävät ylintä valtaa yhteiskunnassa. Vaikka poikkeuksiakin säännöstä on, niin järjestelmä on kuitenkin raudanluja siten, että liian monia poikkeuksia ei suvaita. Tämä nähtiin mm. Anneli Jäätteenmäen hallituksen kohtalossa, joka pinnallisten syiden ohella kaatui siihen, että naispresidentin ja eduskunnan naispuheenjohtajan lisäksi ei enää haluttu naispääministeriä. Vastaava ehdoton lasikatto on miehillä esteenä lähi- ja erityisesti yksinhuollolle. Kun naisten alistaminen työelämässä on siten yhteydessä miesten alistamiseen perheasioissa, naisten tulisi paitsi lasten, myös oman etunsa vuoksi kannattaa isien lähihuoltoa silloin, kun isä todellisuudessa on äitiä kyvykkäämpi tehtävään. Feministit eivät toimi näin, vaan pyrkivät käyttämään valtaansa suojelemalla heikompia ”sisariaan” lähihuoltajina, mihin nämä eivät ole kelpoisia. Samalla he tulevat ylläpitäneeksi vastustamiaan sukupuolistereotyyppioita. Miehiiä vastassa ovat sikäli vielä vahvemmat voimat, ns. *panssarilasikatto*, että naisten heikompi asema työmarkkinoilla on myönnetty säätämällä tasa-arvolaki ja määräämällä sukupuoli-kiintiöitä, mutta miesten heikkoa asemaa lapsenhuoltoasioissa ei ole myönnetty tai pyritty korjaamaan minkään lain avulla.

gatiivisesti valikoituneet äidit.²⁸⁰ Vieraannuttamistapauksissa tämä näkyy siten, että isät, jotka ovat eniten huolissaan pojistaan, käyvät kaikkein katkerimmat ja pisimmät kiistansa poikien vuoksi, usein tietoisina siitä, että riidan häviäminen merkitsee pojan elämän menemistä täysin pilalle.

Katkerissa kiistoissa on siten pääosin kyse huoltajiksi kelpaamattomien äitien pudotuspelistä, jossa haastajina toimivien isien onnistuminen on kuitenkin erittäin vaikeaa ja sattumanvaraistakin. Tulisi ymmärtää, että asianosaiset ovat tällä tavoin valikoituneita, minkä vuoksi tasapuolisuutta *koko erovanhempien populaatiota ajatellen* ei saavuteta suurin piirtein 50 %–50 % -jakaumalla katkerissa kiistoissa, vaan valitsemalla pääsääntöisesti riidanalaiisten huoltoasioiden ratkaisuille isä lähivanhemmiksi silloin, kun he ovat terveempiä.²⁸¹ Suurimmassa osassa näitä tapauksia *katkera kiista loppuisi, jos lapsen lähihuolto annettaisiin isälle*, koska silloin hän saisi sen, mitä on usein vuosia kestäväillä prosesseilla tullut hakemaan. Osoituksena tästä on, että OPTULAn tutkimuksen mukaan vasta muutosratkaisuille isät saavat enemmän lähihuoltoja kuin äidit. Kiistoja voitaisiin pyrkiä lyhentämään ja vähentämään antamalla lähihuolto isille jo paljon aikaisemmin, ei vasta pojan täytettyä 12 vuotta, vaan jo tämän ollessa 4–8-vuotias ja heti silloin, kun huomataan, että äiti estää tapaamisia perusteetta.²⁸² Asianosaiset tyytyvät ratkaisuun helpommin, kun se koetaan oikeudenmukaiseksi, mikä koskee välillä myös hävinnyttä osapuolta. Lähihuollosta syrjäytetty äiti tahtoo ehkä jatkaa riitaa, mutta se voidaan torjua kansliassa tehtävällä hylkäämis- tai tutkimattajättämispäätöksellä, jonka mukaan olosuhdemuutosta ei LHL 12 §:n mukaan ole tapahtunut.²⁸³ Jos

²⁸⁰ Peruslähdeaineistoni, jonka muodostavat tapaamisoikeuden täytäntöönpanoasiat kolmelta vuodelta, alustavan arvion perusteella olen voinut todeta, että täytäntöönpanojen edettyä hovi-oikeuteen ovat useimmiten molemmat asianosaiset melko pahasti ongelmaisia, mutta erityisesti sellaisia aina ovat kontaktia estävät vastapuolet. Asianosaiset ovat täytäntöönpanojutuissa vielä selvemmin ja useammin ongelmaisia kuin perusratkaisuihin tähtäävissä huolto- ja tapaamiskiistoissa.

²⁸¹ Ralf Sund pitää järjestelmää naisia suosivana. Katson myös, että äitien etusija ei ole ratkaisuperiaatteena hävinnyt minnekään. Sen ylläpitämistä edesauttaa, että tuomarit, jotka ovat syntyneet 1930–1970-luvuilla kuvittelevat, että äidit ovat yhä samanlaisia kuin heidän lapsuudessaan, mikä ei näissä tapauksissa lainkaan pidä paikkaansa.

²⁸² Valkama on vastaavilla linjoilla kysyessään, miksi lapset ylipäänsä määrättiin äidille vanhempien välisten ongelmien ollessa ilmeisiä jo alusta asti. Hänen selostamassaan ratkaisussa asuminen siirrettiin isälle vasta äidin estettyä tapaamisia vuosien ajan. Valkama näkee tilanteen epäoikeudenmukaisena, koska se ei hänen mukaansa täytä ihmis- ja perusoikeusnormien vaatimuksia. *Valkama*, 91.

²⁸³ PAS-tapauksissa tehdään joskus myös se virhe, että suostutaan käsittelemään asia uudelleen heti aiemman käsittelyn jälkeen, vaikka mitään olosuhdemuutosta ei ole käsillä. Eräässä

lasten lähihuoltoja siirretään enemmän isille, tapaamisoikeuden täytäntöönpanohakemusten pitäisi vähentyä, koska tutkimusten mukaan isät pitävät selvästi parempaa huolta äitien tapaamisista kuin äidit heidän.²⁸⁴ Huoltoratkaisun jälkeen *vieraannuttajalle tulisi tarvittaessa määrätä kontaktin rajoitus PAS:n estämiseksi jatkossa*, esim. puhelinkeskustelujen estäminen ja valvotut tapaamiset niin kauan, että voidaan olla varmoja ohjelmoinnin loppumisesta. Usein vakavastikin vieraannutetut lapset sopeutuvat PAS:n kohteena olleen etävanhemman luo huomattavasti paremmin ja nopeammin kuin ennalta kuvitellaan.²⁸⁵ Jos lapsi on niin pahoin vieraannutettu, että pelkää tai vihaa etävanhempaa hysteerisesti, suoraa asumisen siirtoa ei voida tehdä, vaan lapsi pitää ensin sijoittaa johonkin neutraaliin paikkaan, jossa häntä kuntoutetaan ja totutetaan vähitellen takaisin yhteen etävanhemman kanssa.²⁸⁶

Aina eivät isätkään ole niin terveitä, että lapset hyötyisivät heidän lähihuollostaan. Tilanne voitaisiin tutkia määräämällä molempien vanhempien mielentilan selvittäminen, joka olisi joka tapauksessa hyödyksi lasten asemaa pohdittaessa. Vieraannuttava käytös on nimittäin niin vakava osoitus lähivanhemman huonoista ominaisuuksista ja lasten kehityksen vaarantumisesta, että se pitäisi estää, vaikka kyseessä ei ole PAS etävanhemman omat ongelmat huomioon ottaen. Näissäkin tapauksissa tulisi soveltaa voimaapäatasapainon korjaamisperiaatetta siten, että pyrittäisiin säilyttämään yhteishuolto ja isälle määrättäisiin niin laajat tapaamiset kuin hänen

tapauksessa näin tehtiin vain, kun vieraannuttava äiti ei pitänyt kunnolliselle isälle annetuista normaalimittaisista tapaamisista. Heti edellisen päätöksen jälkeen annettulla uudella päätöksellä tapaamisia kavennettiin perusteetta ja niiden vaihtotilanteet tehtiin hankalammiksi.

²⁸⁴ *Clarke-Stewart – Hayward, 257, Jaakkola – Sauli, 36.*

²⁸⁵ *Boch-Galhau ja Kodjoe* kertovat 39-vuotiaasta virkamiehestä, jonka luo hänen kolme vakavasti vieraannutettua lastaan sijoitettiin sen jälkeen, kun äiti joutui tahdonvastaiseen mielisairaalahoittoon. Oikeus oli siirtänyt hänelle lasten huollon johtuen äidin harjoittamasta voimakkaasta manipuloinnista. Ensinnäkin oli harkittu sijoitusta laitokseen tai sijaiskotiin, mitä isä vastusti. Äidillä oli laajat tapaamisoikeudet, mutta ne lopetettiin ohjelmoinnin jatkamisen vuoksi; lapset ovat kuitenkin puhelinkontaktissa äitiinsä. Kun lapset tulivat isän luo, heidän *sotaisa asenteensa helpottui muutamassa tunnissa*. Syvällisempi sopeutuminen tosin tapahtui vanhemmilla lapsilla vasta 1,5 vuoden kuluttua. Isä sai paljon apua hyvältä *guardian ad litemiltä*. Isä katsoo, että puheet lasten lisätraumatisoitumisesta etävanhemmalle siirron vuoksi eivät pidä paikkaansa. *Boch-Galhau – Kodjoe, 318.*

²⁸⁶ Gardner suosittelee *siirtymäpaikkaa*, joka voi olla ensisijaisesti torjutun vanhemman sukulaisten koti, toissijaisesti turva-, koulu- tms. koti tai viime kädessä sairaala. Lapsen olosuhteita tulee valvoa tarkoin ja aluksi kontakti vieraannuttajaan tulee estää kokonaan ohjelmoinnin jatkamisen ehkäisemiseksi. Myöhemmin sitä voidaan vähitellen ja tilannetta tarkkaillen lisätä. Lopullisena päämääränä on lapsen muuttaminen etävanhemman luo ja mahdollisimman hyvän kontaktin luominen entiseen lähivanhempaan. *Gardner 1998, 356.*

olosuhteensa antavat myöten.²⁸⁷ Mielentilan tutkimisen yhteydessä tulisi laajemmin kuin vireillä oleva oikeusjuttu edellyttää arvioida, onko kummastakaan vanhemmasta lähihuoltajaksi ja jos ei ole, suositella sosiaali-toimelle lasten sijoitusta, mielellään ensi sijassa isovanhemmille tai muille lapselle ennestään läheisille henkilöille, jos nämä vain ovat kyvykkäitä kestämään vanhempien taholta tulevaa painetta tai heitä pystytään siinä suhteessa suojelemaan.²⁸⁸

Sundin mukaan avioeroihin tulisi saada isäkiintiöt. Itse en ole kiintiöiden kannalla, koska tärkein kriteeri ovat hyvät vanhemman ominaisuudet sukupuolesta riippumatta. Tarvitsemme kuitenkin jonkin vahvan ja selkeän säännön, jolla isien osuutta lähivanhemmista tuntuvasti lisättäisiin. Paras ja ainoa laajempia joukkoja koskeva tehokas tapa parantaa poikien ja nuorten miesten olosuhteita on isän läsnäolo. Lakiin tulisi kirjata normi, että isä määrättäisiin aina poikalasten lähihuoltajaksi. Vain jos isä ei todistettavasti kykenisi tehtävään, poika määrättäisiin äidin luo asumaan edellyttäen, että tämä on lähivanhemmaksi kykenevä. Mikäli jäljempänä kerrotun mielentilalausannon perusteella äidillä on vieraannuttajalle tyypillisiä mielenterveysongelmia, kumpaakin sukupuolta edustavat lapset tulisi antaa isän hoitoon. Jos vanhemmat tietäisivät nämä säännöt etukäteen, niin se voisi vähentää katkeria huoltokiistoja.

Valitettavasti Suomessa ei ole lakia, joka velvoittaisi vanhemmat osallistumaan mielentilansa tutkimiseen huoltoriidan yhteydessä.²⁸⁹ Sen sijaan meillä tutkitaan näiden kiistojen alussa vielä suhteellisen terveitä lapsia, usein toistuvasti ja lapsia painostavasti, mikä on sivistysvaltion arvolle sopimatonta, kun riidan syyt ovat vanhemmissa.²⁹⁰ Olen vakavissa PAS-

²⁸⁷ Jos joudutaan aidosti harkitsemaan valvottuja tapaamisia, niin usein vähemmän ahdistavissa oloissa järjestetty *tuettu tapaaminen* on lapsille ja etävanhemmalle parempi ratkaisu. Virallisten paikkojen lisäksi niitä voidaan yhdessä sosiaalitoimen kanssa pyrkiä järjestämään esim. sukulaisten luona. Koska monilla isilläkin on ongelmia, tarvitsemme uusia menettelytapoja isien tukemiseksi.

²⁸⁸ Tätä ja muitakin tilanteita varten tulisi uudistaa lapsenhuoltolain 14,2 §. Nykyään lapselle läheiset henkilöt voivat tehdä lapsenhuoltohakemuksen vain, jos lapsella ei ole huoltajia; huollosta erotetut vanhemmat eivät estä hakemuksen tekemistä. Lapsen edun nimissä isovanhemmilla ym. tulisi olla oikeus tehdä hakemus myös, vaikka lapsella on ennestään huoltaj(i)a.

²⁸⁹ *Auvinen* katsoo patologisia kiistoja koskevaan aineistoonsa viitaten, että lapsen hyvinvoinnin vuoksi niissä olisi ollut tarvetta arvioida vanhempien mahdollisia luonne- ja persoonallisuushäiriöitä. *Auvinen*, 308.

²⁹⁰ *Gottbergin* mukaan lasten oikeuksien vastaista on, jos lasta tutkitaan pitkäkestoisissa tutkimuksissa, jotka stressaavat häntä raskaasti. Lasten omien toiveiden selvittämiseksi ei koskaan tarvita varsinaisia psykologisia tai psykiatrisia tutkimuksia. *Gottberg* 1992, 440–441.

tapauksissa pyrkinyt järjestämään kummankin vanhemman laajat persoonallisuuden kartoitukset psykologilla ja haastattelut psykiatrilla, tarkoituksena rikoksesta epäillyn mielentilalausuntoon verrattuna suppeampi yhteislausunto.²⁹¹ Muutamassa tapauksessa tuomioistuimien on määrännyt tutkimusten toimittamisen valtion kustannuksella. Vieraannuttajat kieltäytyvät usein tutkimuksista, eivätkä tahdo toimittaa oikeudelle heistä ennestään kirjoitettuja lausuntoja.²⁹² Sen lisäksi he saattavat hankkia aiemman, persoonallisuus- ym. häiriön diagnoosin sisältävän lausunnon korvaavan lausunnon joltakulta, joka suostuu yhden haastattelukerran jälkeen ja muutenkin heppoisin perustein kirjoittamaan ”vapauttavan” todistuksen heille huoltoasian käsittelyä varten. Uuden lausunnon arvoa pohdittaessa tulisi ottaa huomioon, että persoonallisuushäiriöt ovat erittäin pysyviä, eikä niistä parannuta yleensä koskaan.²⁹³ On korkea aika saada vanhempien psykisen tilan arviointi pakolliseksi, jotta juristit eivät joutuisi arvuuttelemaan näitä asioita.²⁹⁴ Oikeusjärjestys lähtee siitä, että lasten edun kannalta van-

²⁹¹ Olen suositellut Yhdysvalloissa käytettävää MMPI-2-testiä ja objektiivisistä testeistä, jotka mitaavat tutkittavan suhtautumista läheisiinsä sekä narsistista persoonallisuushäiriötä mitaavia *Psychopathy Checklist*jä. Gardner varoittaa luottamasta pelkästään MMPI:iin tai toiseen vastaavaan testiin, MCMI-II:iin (*Millon Clinical Multiaxial Inventory-II*). Hän kertoo tapauksesta, jossa äiti psykiatrisen haastattelun perusteella ja tyttären kouluviranomaisten havaitseman häiriintyneisyyden perusteella oli kliinisesti paranoidinen. Tämän olivat havainneet myös psykiatrisen sairaalan lääkärit, mutta vainoharhaisuus ei lainkaan näkynyt MMPI-testissä, joka naiselle tehtiin vuosi sen jälkeen, kun hänet oli kolmannen hoitajakson jälkeen vapautettu mielisairaalasta. Rorschach-testi, josta Gardner erityisesti varoittaa, ei ole ollenkaan sovelias. Gardner 1998, 58–62. Myös DSM:n ohjeissa korostetaan, että oikeuspsykiatrisia tarkoituksia varten tulee käyttää useita eri metodeja. DSM-IV-TR, xxxiii.

²⁹² Vanhempi voidaan velvoittaa editiomääräyksellä antamaan itseään koskeva lausunto oikeudelle. Jos sellainen on sosiaalityöntekijöiden hallussa, heidän tulee toimittaa se oikeuteen, koska LHL 16,3 §:n mukaan sosiaalisessa selvityksessä tulee kertoa myös salassa pidettäviä arkaluontoisia tietoja tuomioistuimelle, kun lapsen etu sitä vaatii. Apulaisoikeuskansleri katsoi 16.3.2001, että käräjätuomari oli toiminut oikein, kun oli näyttönä ottanut vastaan sosiaalitoimesta toista asianosaista koskevan psykiatrin lausunnon, monistanut ja antanut sen osapuolten asiamiehille. Oikeuskanslerin virkakertomus 2001, 69. Syyttäjä teki syyttämättäjäättämispäätöksen samasta asiasta koskien virkasalaisuuden rikkomista. HS 27.3.2001.

²⁹³ Paraneminen vaatii vuosikausia kestävästä psykodynaamisesta terapiasta, eikä sekään aina auta. Persoonallisuushäiriöiden pysyvyyttä osoittaa, että suomalaisen psykiatriaan omaksumisessa DSM-IV:n moniakselistojärjestelmässä ne sijoitetaan akselille II, jolle kirjataan pysyvät poikkeamat, persoonallisuushäiriön lisäksi kehitysvammaisuus. Lönnqvist et al., 50. Vieraannuttavan käytöksen jatkaminen on varma osoitus siitä, että paranemista ei ole tapahtunut. Myös esim. bipolaarihäiriö on hyvin pysyvä.

²⁹⁴ Markku Salo on lainannut, tosin ilman asianmukaisia viittauksia, osan ajatuksistaan minun kirjoittamastani ja mm. kotisivullani olevasta PAS-yleisesityksestä. Sen vuoksi olen

hempien häiriöt sinänsä eivät ole ratkaisevia, vaan se, miten lapsia kohdellaan. Valitettavasti näitä kahta asiaa ei voida käytännössä erottaa, koska on paljon tutkimusnäyttöä siitä, että häiriintyneet vanhemmat häiriinnyttävät lapset ja useimmiten vanhempien häiriön aste on suorassa suhteessa niihin vaurioihin, joita he lapsillensa aiheuttavat. Sen vuoksi mielentilalausunnot parantaisivat ja jättevöittäisivät huomattavasti jatkuvasti lisääntyvien ja keinoiltaan kovenevien katkerien kiistojen ratkaisukäytäntöä, jos niiden tulokset otetaan vakavasti säätämällä, että lasten asuminen tulee määrätä vanhemmista terveemmälle.

Mikäli Suomeen säädettäisiin laki, joka velvoittaisi molemmat vanhemmat osallistumaan mielentilan tutkimiseen huoltokiistaa varten, rikoksista epäiltyjen mielentilalausuntoja laativat ammattihenkilöt olisivat parhaita ehdokkaita tutkimaan myös vanhempien mielentilaa.²⁹⁵ Tehtävää varten voitaisiin perustaa työryhmiä esimerkiksi hovioikeuksien yhteyteen. Yhdysvalloissa on tämältyyppisiä organisaatioita, tuomioistuinten omia klinikoita, ollut jo pidempään.²⁹⁶ Lainsäädännön tulisi olla sellainen, että vanhemmat joutuisivat automaattisesti klinikan asiakkaaksi tiettyjen edellytysten täytyessä.²⁹⁷

tietysti samaa mieltä monista hänen huomioistaan. Olen yhtä mieltä myös siitä, että tuomarit, asianajajat ym. ovat usein aivan sokeita persoonallisuushäiriöille. *Salo*, 216–222. On kuitenkin hyvin vaarallista ryhtyä leimaamaan vastapuolta häiriintyneeksi ilman mielenterveysalan koulutusta tai selkeää tieteellistä perustaa, kuten PAS:a. Salon tapauskuvauksista ilmenee, että monet hänen päämiehistään ovat vieraannuttavia äitejä, jotka saattavat väitteistä huolimatta olla vastapuolta häiriintyneempiä; se ei silti poista myös vastapuolen jonkintasoisen häiriön mahdollisuutta. Nämä ovat erittäin hankalia asioita alan ammattilaisillekin. Kuten artikkelin alussa olen kertonut, psykologit ja psykiatrit saattavat menettää objektiivisuutensa ja tulla jopa vedetyiksi mukaan lähivanhemman häiriöön. Työryhmän muodostavat ammattilaiset ovat kuitenkin enemmän turvassa tällaisilta vaaroilta, minkä vuoksi työryhmien tulisi suorittaa mielentilan arviointi. Olemme tulleet sellaiseen yhteiskunnallisen kehityksen vaiheeseen, että mielentilan arviointia huoltajuttujen yhteydessä tarvitaan niin kipeästi, että juristit joutuvat siihen järjestelmän ontumisen vuoksi paneutumaan. Kun mielentilalausuntojärjestelmässä olisi kyse kajoamisesta yksilön henkiseen koskemattomuuteen, sen tarpeen tulee olla ilmeinen ja lausuntojärjestelmän puuttumisen haittavaikutukset selkeästi nähtävissä. Fyysisen ja henkisen koskemattomuuden punninnasta muiden intressien kanssa ks. *Lahti*, 196–210.

²⁹⁵ Varsinaiseen vanhemmuuden arviointiin ei tulisi ryhtyä, koska se vaatisi liikaa resursseja. Se ja sosiaalinen selvitys voitaisiin korvata haastatteluilla, joissa tarkoin selvitetään perheen tilanne, ja yleisillä toimintaohjeilla, jonka mukaan määriteltäisiin alin hyväksyttävä vanhempien toimintakyvyn taso lähtien tietystä häiriöstä ja suositukset koskien lapsen lähihuoltajalta ja tapaajalta vaadittavia ominaisuuksia ja psyykkistä terveydentilaa.

²⁹⁶ Monet tämän artikkelin lähteistä on tehty niiden tutkimusten pohjalta, joita yksityiset ja tuomioistuinten klinikat ovat tehneet, kun tuomioistuimet ovat lähettäneet huoltokiistan asianosaisia niihin tutkittaviksi oikeudenkäyntejä varten. Tietosuoja-, virkavastuu-, yms. säännökset edellyttävät Suomessa julkisoikeudellista organisaatiota.

²⁹⁷ Edellytyksiä voisivat olla: eron jälkeisen ensimmäisen huoltosopimuksen tai -päätöksen kyseenalaistaminen uudella hakemuksella, epäilyn esittäminen lapsen tai vanhemman

Perheestä voitaisiin samalla tehdä tuomioistuimen holhouksen alainen englantilaisen *In Custody of the Court* -järjestelmän tyyppisesti siten, että sen huolto- ja tapaamisasioita sekä lapsiin liittyviä rikosasioita ei käsiteltäisi missään tuomioistuimessa, ennen kuin työryhmä on antanut lausuntonsa ja oikeus on päätöksensä. Tuomioistuimelle olisi hyvä varata mahdollisuus suorittaa kaikkien vireillä olevien prosessien arviointi ja riippuen perheen tilanteesta, määrätä vanhemmille määräaikainen tai lopullinen prosessikielto, johon katkeran kiistan oikeudenkäyntikierre katkeaisi. Kun vanhemmat eivät voisi sen jälkeen enää purkaa turhautumiaan oikeudessa, heille tulisi tarjota keskusteluapua ja terapiaa jälkihoitona. Näin nämä kysymykset palautettaisiin oikeaan osoitteeseen eli erikoissairaanhoidon. Tosin menettely asettaisi suuret vaatimukset myös oikeudelliselle ratkaisulle, jonka tulisi olla niin hyvä ja asiallisesti kestävä, että sen kyseenalaistamiseksi ei esiintyisi suuria paineita. Tuomareiden tulisi olla lapsiasioihin koulutettuja ja erikoistuneita. Jo tällaisen järjestelmän olemassaolo vähentäisi katkeria kiistoja, kun mielenterveytensä diagnosoitavissa olevaa heikkoutta epäilevät vanhemmat välttäisivät toimia, joista tutkimus on seurauksena.

11 AIHEETTOMAT LASTEN HYVÄKSİKÄYTTÖ- JA PAHOINPITELYEPÄILYT VANHEMPIEN ERON YHTEYDESSÄ

Pahimmissa vieraannuttamistapauksissa sattuu usein, että kun lähivanhempi on riittävän kauan yrittänyt vieraannuttaa lasta etävanhemmasta muilla keinoin, jotka eivät ole tehonneet riittävästi, vedetään lopulta hihasta ”valttiässä”, turha inesti- tai pahoinpitelysyytös.²⁹⁸ Se tuodaan julki usein tilanteessa, joka on oikeusprosessien kannalta merkittävä, esimerkiksi silloin, kun etävanhempi on saamassa lähi- tai yhteishuollon taikka laajemmat tapaamisoikeudet.²⁹⁹ Hyväksikäyttöepäily käynnistää lapsen tutkimuk-

pahoinpitelystä taikka lapsen hyväksikäytöstä eron jälkeen, tapaamisoikeuden tai huollon täytäntöönpanokanne, lapsen kaappaus ulkomaille tai hakeutuminen turvakotiin väitety perheväkivallan vuoksi, lähestymiskiellohakemus eron jälkeen ja lapsen huostaanotto (huoltokiistan yhteydessä). Toisaalta voitaisiin lähteä siitä, että tutkitaan kaikkien hovioikeuteen päätyvien tapaamis-, huolto-, yms. lapsia koskevien kiistojen asianosaisten mielentila, koska jo ensiratkaisujen päätyminen hovioikeuteen indikoi katkeraa huoltokiistaa.

²⁹⁸ Esitykseni perustuu 12 tapaukseen, joissa on esitetty aiheeton hyväksikäyttöepäily eron yhteydessä sekä 8 tapaukseen, joissa on esitetty turha pahoinpitelyepäily. Olen pääasiassa toiminut niissä asiantuntijatodistajana. Useimmiten epäilyt on myös viranomaisten toimesta todettu aiheettomiksi, mutta muutamassa tapauksessa etävanhempi on saanut tuomion, vaikka riittäviä perusteita ei mielestäni, eikä monen muunkaan asiaan perehtyneen mielestä, ole ollut.

²⁹⁹ *Gardner* 1995, 56. *Deidre Conway Rand* kertoo tapauksesta, jossa viranomaiset havaitsivat äidin ajoittavan ilmoituksen hyväksikäytön epäilystä siten, että voisi estää isän tapaamisia jatkumasta. *Rand II*. Suomessa vieraannuttajat toimivat samoin.

set, jonka ajaksi tapaamiset lopetetaan tai muutetaan valvotuiksi. Tämä on erinomainen ase lähivanhemmalle, joka nimenomaan tahtoo estää tapauksia. Yhteydenpidon estämisen lisäksi lähivanhempi saattaa pyrkiä inestisyttöksillä rankaisemaan etävanhempaa uudesta kumppanista tai siitä, että tämä on lopettanut lasten elatusavut ylittävän rahallisen avustamisen. Huolto- ja tapaamisprosessien kannalta otolliseen ajankohtaan osuvat epäilyt ovat todennäköisimmin väärä.³⁰⁰ Jos äiti on jo vuosia estänyt lapsen kontaktin isäänsä ja lapsi on sen ja äitinsä mielenterveysongelmien vuoksi sairastunut psyykkisesti, epäilyn tarkoituksena on lapsen sairastumisesta johtuvan leimautumisen saaminen pois lähivanhemmalta ja vastuun siirtäminen etävanhemmalle sekä vahingonkorvaussumma, jonka äiti tällaisissa tapauksissa yleensä käyttää omaksi, ei lapsen hyväksi.

Gardnerin mukaan *epäilyn esittämisajankohta* on tärkeä kriteeri, jonka avulla turhat syytökset erotetaan todenperäisistä: *Syytös on todennäköisesti väärä, jos se esitetään erilleen muuton ja huoltoriidan aloittamisen jälkeen*, jos välillä on prosessoitu pitkään lasten huollosta ja tapaamisoi-keuksista ja lasta pyritty erilaisin muin tavoin vieraannuttamaan etävanhemmasta. Todellinen syytös esitetään useimmiten puolisoiden erilleen muuton yhteydessä, jolloin äidin epäilemä kaltoinkohtelu voi uskottavasti toimia myös avioliiton purkautumisen syynä.³⁰¹ On tärkeää ottaa selvää, millaiset välit lapsella on ollut etävanhemman kanssa avioliiton aikana. Jos välit ovat olleet hyvät, eikä lapsella ole tuolloin ollut psyykkisiä tai fyysisiä, mahdollisesta kaltoinkohtelusta johtuvia oireita, sellaisten ilmaantumisen myöhemmin herättää epäilyksen siitä, että äiti on aiheuttanut ne omalla ahdistuneisuudellaan. Olen vuosien mittaan havainnut päteväksi seuraavan säännön: *Lapseen vaikuttaa kaikkein eniten se henkilö, jonka kanssa hän viettää eniten aikaa*. Jos tämä on ahdistunut (erosta, yksinäisyydestä, rahapulasta...), lapsikin tulee ahdistuneeksi.³⁰²

Lapsilla on näissä tapauksissa usein hälyttäviä oireita, mutta ne voivat johtua myös siitä, että rajatilatasoisesti häiriintyneellä äidillä ei ole rajoja,

³⁰⁰ STAKESin ohjeissa on otettu tämä mahdollisuus huomioon: ”*Huoltoriidassa syyttävä osapuoli tavoittelee etua lapsen huollosta päätettäessä.*” Tutkijan tulee tehdä ja johdonmukaisesti testata hyväksikäytölle vaihtoehtoisia hypoteeseja, jollainen voi olla joko tiedostamattomasti tai tahallaan perusteetta esitetty syytös avioeron yhteydessä. STAKES 2003, 64, 147. Jos se laiminlyödään, tutkimus ei ole puolueeton.

³⁰¹ Gardner 1995, 264.

³⁰² Gardnerin mukaan pelkästään itse oikeusprosessit ja/tai lapsen jatkuvat seri-tutkimukset taikka turha terapia voivat aiheuttaa lapselle voimakasta ahdistusta, Legal Process/Therapy Trauman, josta johtuvat oireet valitettavan usein tulkitaan hyväksikäytön aiheuttamiksi. Gardner 1995, 29, 50, 53, 78, 81, 88, 94–95, 164, 166, 174, 292, 305, 342.

jolloin lapset voivat nähdä hänen ja uuden kumppanin välistä seksuaalista kanssakäymistä ja tulla sen vuoksi yliseksualisoituneiksi.³⁰³ Uudet kumppanit ovat myös monesti väkivaltaisia ja saattavat hyväksikäyttää tai muuten kaltoin kohdella lapsia,³⁰⁴ joiden oireista pyritään syyllistämään etävanhempi. Aina ei tarpeeksi tutkita lähivanhemman oloja ja mielenterveyttä, olisiko hän itse mahdollisesti tehnyt jotain. Jos lähivanhempi on psykisesti ongelmainen ja etävanhempi terve, syyt lasten oireiluun löytyvät varmimmin lähivanhemman luota. Bakerin tutkimuksessa monet vieraannuttajat sekä isä- ja äitipuolet syyllistyivät vieraannuttamisen lisäksi lapsen muuhun kaltoinkohteluun.³⁰⁵

Ei ole uskottavaa, että tilanne Suomessa poikkeaisi olennaisesti Yhdysvalloista, jossa vähintään 50 % vanhempien eron yhteydessä esitetyistä hyväksikäyttöväitteistä on väärää.³⁰⁶ Suomessa on 1980-luvun alkupuolelta lähtien 15 vuodessa hyväksikäyttöilmoitusten määrä noussut nelinkertaiseksi eli kasvuprosentti on 300.³⁰⁷ Vastaava 322 %:n nousu tapahtui USA:ssa vuosina 1980–1988.³⁰⁸ Tendenssit ovat siten samat, Yhdysval-

³⁰³ *Päivi Hirvelä* kertoo esimerkin 3-vuotiaasta työstä, jolle oli tullut aggressiivisuutta, seksuaalisoitunutta leikkiä ja puheita mainitusta syystä, mutta lapseen ei ollut kajottu. Poliisin mukaan kyseessä ei ollut rikos. *Hirvelä*, 31. Pelkkä vanhempien ero voi aiheuttaa yliseksualisoitumista lapsissa johtuen siitä, että vanhemmilla ovat eron yhteydessä seksiasiat mm. uusien suhteiden vuoksi paljon esillä ja lapset perheen ilmapuntareina heijastelevat tätä. *Michael Günterin* ym. tutkimuksen mukaan perheet, joissa eron yhteydessä tehdään – aiheellinen tai aiheeton – hyväksikäyttöilmoitus, ovat seksuaalisesti voimakkaan jännittyneitä, usein jo pitkään ennen vanhempien eroa. *Günter et al.*, 815–823. Yleisten stressi- ja ahdistusoireiden lisäksi vieraannutetuilla lapsilla on usein pakkoliikkeitä.

³⁰⁴ *Dalyn* ja *Wilsonin* tutkimuksen mukaan 0–4-vuotiailla lapsilla oli yli 40-kertainen riski tulla pahoinpidellyiksi tai hyväksikäytetyiksi äiti- tai isäpuolen asuttamassa uusperheessä verrattuna kahden biologisen vanhemman muodostamaan perheeseen. 5–7-vuotiailla riski on 19,4-kertainen ja 11–17-vuotiailla 11,6-kertainen. *Daly – Wilson*, 202.

³⁰⁵ 38:sta tutkitusta 17:ää oli pahoinpidelty ja kolmea käytetty hyväksi lähivanhemman toimesta ja lisäksi viittä vanhempipuolen toimesta. Luvut ylittävät huomattavasti keskimääräiset kaltoin kohdeltujen lasten osuudet. *Baker* 2007, 34–35.

³⁰⁶ *Thoenness – Tjaden*, 151, 158. *Ceci* ja *Bruck* epäilevät, että aiheettomia ilmoituksia olisi avioerojen yhteydessä vielä enemmän kuin Thoenneksen ja Tjadenin mainitsemat 50 %, kun nämä olivat käyttäneet 20 %:ssa tapauksista sosiaalityöntekijöiden arviota hyväksikäytön aiheellisuudesta/ aiheettomuudesta. *Ceci – Bruck*, 32–33.

³⁰⁷ Suomessa ei ole tuoretta tutkimusta virheellisten syytösten määrästä vanhempien eron yhteydessä. *Jorma Antikaisen tutkimus* kattaa vuodet 1987–1991, joiden aikana aiheettomien epäilyjen osuus kaikista avio- ja avoeroihin liittyvistä selvityksistä on vuosittain vaihdellut 13–19 %:n välillä. *Antikainen*, liitteet 5 ja 16. Antikaisen tutkimus on jo vanhentunut; sen jälkeen ilmoitusten määrä on noussut nelinkertaiseksi.

³⁰⁸ *Kauppinen et al.*, 46, *Sorensen – Snow*, 3. Näin suuri, epideemiset mittasuhteet saanut määrä viittaa yleiseen hyväksikäyttöhysteriaan, jonka yhteydessä kansalaisia ”valistetaan” niin tehokkaasti, että seksuaalista riistoa aletaan nähdä kaikkialla. USA:ssa ilmoitusten

loissa ne vain ehkä näkyvät nopeammin. Sariolan kuvaus koululaisille tehtyjen kyselyjen ja viranomaisselvitysten tuottamien hyväksikäyttölukujen ristiriidoista ja jopa käänteisestä suhteesta antaa lisäsyitä epäillä, että moni aiheeton epäily menee läpi viranomais- ja oikeuskoneistonkin. Vaasan läänissä koululaiset ilmoittivat vähiten hyväksikäyttökokemuksia, mutta tapauksia oli siellä viranomaisten käsittelyssä eniten. Lapin läänissä päinvastoin kokemuksia koululaisilla oli eniten, mutta viranomaisten käsittelyssä niitä oli vähiten. Sariolan mukaan tämä kertoo siitä, että viranomaisten tietoon tulleiden tapausten muutokset eivät heijastele hyväksikäytön määrän muutoksia.³⁰⁹

Viranomaistilastojen valossa hyväksikäyttö näyttää lisääntyneen dramaattisesti. Epäilyjä tuli 1980-luvun puolivälissä vuodessa 170 tapausta, vuonna 1994 poliisin tietoon tuli 354 tapausta ja vuonna 2004 jo 846. Vuonna 2006 ilmoitusten määrä on noussut jo lähes tuhanteen tapaukseen vuodessa. *Sirpa Taskinen* otti kantaa epäilyjen määrän suureen kasvuun katsoen, että jäävuori-ilmiötä ei ole olemassa lasten hyväksikäyttöasioissa.³¹⁰ Taskisen mukaan, kun hyväksikäyttöilmoituksista 20 % on selvästi turhia ja ilmoittaminen siten hyvin tehokasta, ei ole järkevää luulla, että toisaalta jäisi huomattava määrä tapauksia pimentoon. Hän vastustaa jäävuoriteoriaa, jonka katsoo perimmältään ajavan pedofiilien asiaa. Nämä ovat ottaneet yhteyttä Taskiseen tuoden julki kieron näkemyksensä, jonka mukaan lapsen seksuaalisen kans-

määrän kasvuun vaikutti kaikkein eniten luultavasti äitien etusijaa huoltajina puoltavan *tender years* -doktriinin vaihtuminen neutraalimmaksi lapsen edun doktriiniksi.

³⁰⁹ *Sariola*, *Duodecim* 2005 (121) 20, 2136. Lapissa lienee jonkin verran piilorikollisuutta, mikä selittynee paikallisella suhtautumisella seksiasioihin, joka on huomattavan vapaata. ”Vapaamielisissä” oloissa ei vaivauduta ilmoittamaan ainakaan lievempiä seksuaalisia tekoja viranomaisille, jotka jäävät siten tietämättömiksi niistä. Pohjanmaalla taas esitetään todennäköisesti paljon turhia epäilyjä, mikä ilmenee siitä, että koululaisilta on vähän ilmoituksia, mutta viranomaisten käsittelyssä tapauksia on eniten.

³¹⁰ Rikoskomisario Kari Tolvasen mukaan perheen sisäisessä hyväksikäytössä ei juuri ole piilorikollisuutta. Aiheettomien perheensisäisten ilmoitusten lisäksi saattaa olla toinenkin syy poliisin tietoon tulevien tapausten lisääntymiselle: aiheellisten perheen ulkopuolisen hyväksikäyttöepäilyjen määrä on todennäköisesti jonkin verran kasvanut. Puistoissa lapsia vaanivat namusedät ovat kadonnutta kansanperinnettä, sen sijaan poliisia ovat kovasti työllistäneet nettipedofiilit. Yksinhuoltajan on hankalampi valvoa lastensa nettisurffailua kuin kahden huoltajan. Tolvasen mukaan alttiita nettipedofiilien hyväksikäytölle ovat lapset, joilta puuttuu isä. Poika, jolla suuri tarve miehen malliin ja sen vuoksi halu saada kontakti aikuiseen mieheen, on helppo uhri netissä seikkailevalle pedofiilille. Myös tytöillä on tarve saada kontakti isän korvikkeisiin, mikä altistaa heidätkin hyväksikäytölle suuremmassa määrin kuin ehjien kotien lapset. Rikoskomisario *Kari Tolvanen*, Helsingin poliisi, haastattelutieto 18.4.2007. Tällaisistakin syistä olisi jo korkea aika lopettaa isien ajaminen pois lasten elämästä ja alkaa pitää huolta siitä, että jatkuva, riittävä ja elävä yhteys isän ja lapsen välillä säilyy erosta huolimatta.

sakäymisen ollessa jäävuorijattelun mukaan yleistä, pitäisi se oikeastaan hyväksyä. Vaikka hyväksikäyttöepäilyjä on tullut koko ajan ilmi enemmän, ei tuomioistuimissa ole tullut tuomioita samassa suhteessa. Lasten kertomusten absoluuttinen määrä ei juuri ole noussut verrattuna 1980-luvun puolivälin tilanteeseen. Silloin melkein puolessa tapauksista lapsi kertoi itse hyväksikäytöstä, nyt epäilyjen lisääntyttyä lasten omien ilmoitusten osuus on huomattavasti pienempi.³¹¹

Kun lasten kertomusten lukumäärä on pysynyt samana, mutta epäilyjen määrä huomattavasti lisääntynyt, se kertoo väärin epäilyjen määrän kasvamisesta – jopa sellaisella luvulla, joka vastaa lasten ja aikuisten kertomusten lukumäärien välistä erotusta. Tämä on johdonmukainen päätelmä Taskisen kertomasta. Väärille epäilyille on nimittäin tyypillistä, että huoltokiistaa käyvä lähivanhempi, yleensä äiti, kehittää ensin oma-aloitteisesti inestetitarinan, kertoen siitä usein ensimmäisenä itse poliisille ja lääkäreillekin. Vasta myöhemmin tutkimusten kuluessa hän ehkä saa lapset toistamaan kertomuksen eri tahoille. *Stephen Ceci* ja *Maggie Bruck* katsovat, että sellaiset hyväksikäyttöepäilyt, joiden alkuunpanijana ja ensimmäisenä asiasta kertovana on aikuinen, ovat useimmiten vääriä.³¹²

Nykyään epäillään entistä huomattavasti useammin pieniin lapsiin kohdistuvia tekoja, eikä tällaiselle kehitykselle voi olla mitään luonnollista, hyväksikäyttöjen todellisesta lisääntymisestä johtuvaa syytä. Tutkimusten mukaan pienet lapset ovat nimittäin harvoin seksirikosten kohteita, vaan pääasiassa kohteina ovat murrosikäiset tytöt, johtuen siitä, että aikuisen kiinnostus nuoreen herää yleensä vasta sukupuolituntomerkkien ilmaantuessa. Sariolan vuoden 1990 tutkimuksessa uhreina on yleensä vanhempia, vähintään 10-vuotiaita tyttöjä, eikä lainkaan alle 5-vuotiaita lapsia.³¹³

³¹¹ *Jaakkola*, 32.

³¹² *Ceci – Bruck*, 32–33.

³¹³ 15–16-vuotiaista vain kaksi tyttöä tuhannesta ilmoitti tulleen biologisen isänsä hyväksikäyttämiksi 15–16 ikävuoteen mennessä, ja tällöinkin kyse oli yleensä lievemmistä teoista. *Sariola* 1990, 89–92. *Kendall-Tackettin* ja *Simonin* tutkimuksessa 365 lapsena hyväksikäytetyllä aikuisella keskimääräinen hyväksikäytön alkamisikä oli 7,5 vuotta ja loppumisikä 13 vuotta, hyväksikäytön keston ollessa vuosi tai enemmän. *Kendall-Tackett – Simon*, 727–733. *Thoenneksen* ja *Tjadenin* tutkimuksessa vain 25 %:ssa alle 3-vuotiaiden tapauksista pidettiin epäilyä aiheellisena, 4–6-vuotiailla osuus oli 42 % ja 7-vuotiailla tai vanhemmilla 59 %:lla pidettiin epäilyä aiheellisena. *Thoenneksen – Tjaden*, 157–158. *James Bown* ym.:n tutkimuksessa ikäjakaumat olivat samansuuntaiset ja he viittaavat Thoenneksen ja Tjadenin tutkimukseen katsoen, että vanhempia lapsia molemmissa tutkimuksissa on vähän johtuen siitä, että nämä kykenevät paremmin puolustamaan itseään, vastustamaan vieraannuttamista ja manipulaatiota johtuen paremmista verbaalisista kyvyistään raportoida todellisesta hyväksikäytöstä. *Bow et al.*, 568.

Tämän voi yrittää selittää ns. *lapsuuden amnesialla* eli sillä, että lapset eivät yleensä vanhempina muista heille alle 3-vuotiaina sattuneita asioita. Lapsuuden amnesia ei kuitenkaan tutkittaessa tämänikäisiä pidä paikkaansa, koska Erna Furmanin mukaan 3–5-vuotiailla se ei vielä vaikuta: ”*Pienet lapset eivät unohtele. Viisivuotiaan muisti ulottuu ensimmäiselle ikävuo-*delle.”³¹⁴ Päinvastoin kuin Sariolan tutkimuksessa, jossa hyväksikäytön esiintyvyys oli olematonta pienillä lapsilla, lisääntyi suhteellisen tasaisesti lapsen iän karttuessa ja tuli vasta murrosikäisillä tytöillä yleisemmäksi, monissa muissa sen jälkeen tehdyissä selvityksissä on epäilyjen painopiste ollut yhä nuoremmissa lapsissa. STAKESin tilastoraportissa vuodelta 2000 perustuen sosiaali- ja terveydenhuoltoviranomaisilta tulleisiin tietoihin oli ymmärrettävästi paljon 14-vuotiaisiin tyttöihin kohdistuvia hyväksikäyttöepäilyjä, mutta valtaosa epäilyistä kohdistui kuitenkin pieniin lapsiin, 3–5-vuotiaisiin.³¹⁵ *Heikki Majamaa* on arvostellut raportissa annettuja selityksiä:

”Kauppinen kumppaneineen esittää kahta selitystä sille, miksi sosiaali- ja terveysviranomaisten tietoon tulleet hyväksikäytöt kohdistuvat nykyään aiempaa nuorempiin lapsiin. Ensinnäkin yleinen tietoisuuden lisääntyminen olisi auttanut hyväksikäyttötapauksen tunnistamisessa, mikä olisi lisännyt tapauksen ilmituloa. Kirjoittajat toteavat itsekkin, että tätä olisi tapahtunut kaikissa ikäluokissa kumoten samalla oman selityksensä uskottavuuden. Toiseksi syyksi ilmiölle kirjoittajat tarjoavat sitä, että tietoisuuden lisääntyä hyväksikäyttöepäilyt heräävät nykyistä aiempaa useammin. Tämäkään

³¹⁴ *Furman*, 165. Väärien epäilyjen tapauksissa indoktrinoidut lapset kertovat tapahtumista epäselvästi ja katkelmallisesti siten, että yhtenäistä lapsen kertomusta ei yleensä muodostu. Pahimmillaan ns. lapsen kertomus voi olla vain painostuksen alaisena annettu sarja myöntäviä vastauksia johdatteleviin kysymyksiin, eli kertomusta ei todellisuudessa ole. 3–5-vuotiaiden lasten kertomuksessa olevien puutteiden ja ristiriitaisuuksien kuvitellaan helposti johtuvan lapsen iästä, ettei lapsi muka osaisi vielä riittävästi ilmaista itseään, mikä edesauttaa mitä omituisimpien tarinoiden läpimenoa. On kuitenkin mahdollista saada johdonmukainen ja luotettava kertomus tämänkin ikäiseltä, jos haastattelu tehdään oikein. *Hirvelä*, 100–107. 3–5-vuotiaalle ominainen suuri suggestioalttius on toinen tekijä, jonka vuoksi he vanhempia lapsia helpommin joutuvat inestipelin nappuloiksi.

³¹⁵ *Kauppinen et al.*, 16. Tutkimuksessa kysyttiin myös lasten ikää hyväksikäytön oletettuna alkamisaikana, minkä lisäksi kirjattiin ilmoituksen aikainen lapsen ikä. Tuloksena ovat suuret erot oletetun alkamisaian ja ilmoitusiän välillä: monien lasten on epäilty tulleen hyväksikäytetyksi jo 2-vuotiaana, mutta ilmoitus on tehty myöhempinä vuosina. Lasten ollessa 7- ja 8-vuotiaita on päinvastoin tehty paljon ilmoituksia aiemmin väitetyiksi sattuneista teoista eli sen ikäisten joutuminen uhriksi ei enää olisi niin yleistä kuin 3–6-vuotiailla, joiden osalta oletettu alkamis- ja ilmoitusikä täsmäävät keskimäärin paljon paremmin. Toisin sanoen, ilmoittaminen kumuloituu tekoihin, joiden on väitetty tapahtuneen lapsen ollessa 3–6-vuotias. *Anna-Liisa Heikinheimon* tutkimuksessa lapset olivat vielä nuorempia.

peruste ei mielestäni kestä lähempää tarkastelua arvioitaessa sitä, miksi hyväksikäytetyt lapset ovat nykyään aiempaa nuorempia. Jos asiasta olisi kirjoitettu, että epäilyt heräävät nykyisin aiempaa aikaisemmin, selitys olisi paremmin hyväksyttävissä.”³¹⁶

Olen yhtä mieltä Majamaan kanssa siitä, että selitykset eivät ole uskottavia. Uskottavampaa on, että pienten lasten osalta kyse on pääasiassa turhista epäilyistä. Huoltoriidan mahdollisuus tuloksia selittävänä tekijänä myönnetään raportissakin, kun pohditaan sitä, miksi vuoden 2000 tutkimuksessa on enemmän äitinsä kanssa asuvia lapsia kuin vuoden 1984 tutkimuksessa.³¹⁷ Lapset ovat 3–6-vuotiaina oidipaalivaiheessa, jossa sukupuolten väliset erot ja seksuaalisuuteen liittyvät asiat kiinnostavat heitä luontaisesti, mitä saatetaan epäilyn yhteydessä tulkita väärin. Lapsen oma suhtautuminen ei selitä, miksi normaalissa parisuhteessa toisen aikuisen kanssa elävä *aikuinen* olisi hänestä yhtäkkiä kiinnostunut. Tutustumissani tapauksissa etävanhempaa ei koskaan ole kyetty osoittamaan perverssiksi, jonka kiinnostus suuntautuisi lapsiin,³¹⁸ vaan syyttömästi epäillyt isät ovat yleensä hankkineet psykiatrian erikoislääkärin kirjoittaman ja myös psykologisiin tutkimuksiin perustuvan lausunnon, jonka mukaan he ovat terveitä. Yleensä vanhoja avioliiton aikaisia normaaleja lapsen pesemis- ja nukuttamistilanteita pyritään leimaamaan hyväksikäytöksi vuosia niiden

³¹⁶ Majamaa, s. 61 ss. Hänen tutkimuksessaan poliisin tietoon tulleista tapauksista epäiltyjen tekojen kohteena olivat eniten 6–7-vuotiaat lapset. Ei ole uskottavaa, että näistäkään suurin osa olisi todellisia hyväksikäyttöjä.

³¹⁷ Kauppinen et al., 20

³¹⁸ Kaikkein pisimmälle menevät väitteet, joiden mukaan 10–40 vuotta normaalissa parisuhteessa elänyt isä olisi yhtäkkiä ryhtynyt homopedofiiliksi, harrastamaan inestisiä pienten poikiensa kanssa. *Edward Nichols* viittaa suureen määrään tutkimuksia, joiden mukaan pedofiilit ovat lapsuudessaan joutuneet vakavan deprivaaation ja usein myös hyväksikäytön uhreiksi, he ovat keskimääräistä vähemmän älykkäitä, heillä on usein narsistinen, MMPI-testistä ilmenevä persoonallisuushäiriö, vaikeuksia impulssikontrollissa, psykoosia, erittäin voimakas seksuaalivietti, paljon muita erilaisia seksuaalisia perversioita kuin pedofilia (mm. hyvin yleisesti paljon lapsipornografiaa hallussaan), epäkypsyyttä, taantumista, vuoteenkastelua ja päihdeongelmia. He ovat tyypiltään joko voimakkaan alistavia ja pakottavia muita perheenjäseniä kohtaan taikka passiivis-riippuvaisia ja ei-assertatiivisia. Alistava tyyppi on hyvin aggressiivinen aina antisosiaaliseen psykopatiaan asti. Kiistäessään tekonsa he eivät ole vakuuttavia toisin kuin syyttömästi epäillyt. Pedofiili usein selittelee tekoaan esim. että lapsikin nautti siitä tai pitää itseään lasten seksuaalisten oikeuksien esitaistelijana, kun taas syyttömästi epäillyt pitävät väitettyä tekoa inhottavana. Nichols, Section C, 1–7. Tutkimusten tulokset ovat vastakkaisia yleistyneelle käsitykselle siitä, että pedofiilit ovat usein normaaleja. Luulo voi osaltaan johtua terveistä perusteista tuomitusta, joiden kuvitellaan edustavan pedofiilejä. On ts. kertynyt väärää kokemusperäistä tietoa tästä, ja monesta muustakin asiasta.

jälkeen.³¹⁹ Jos otetaan esiin lapsen neuvolakortit tai lääkärinlausunnot, niin niistä ei kumma kyllä löydy mitään poikkeavaa väitettyyn teko aikaan. Olisi syytä aina kysyä: Kun hyväksikäyttö on niin hirvittävä, *miksi äiti ei asian ollessa ajankohtainen reagoinut siihen mitenkään?* Tähän kysymykseen voidaan esittää neljä vastausta, eikä mikään niistä ole äidille mairitteleva:

- 1) Lapsi joutui hyväksikäytön uhriksi, äiti havaitsi tilanteen, mutta ei välittänyt siitä, eikä viitsinyt mennä lääkäriin lapsen oireiden vuoksi. Johtopäätös: äiti on huono huoltaja.
- 2) Lasta hyväksikäytettiin ja hän kärsi siitä, mutta äiti ei havainnut lapsen tilaa. Johtopäätös: äiti on muissa maailmoissa, epäsensitiivinen lapsen tarpeille ja huono huoltaja.
- 3) Hyväksikäyttöä ei todellisuudessa tapahtunut, äiti tietää sen, mutta erossa pyrkii käyttämään syytöstä aseena huoltokiistassa. Johtopäätös: äiti on lastaan psyykkisesti pahoimpitelevä vieraannuttaja ja kelvoton huoltajaksi.
- 4) Hyväksikäyttöä ei todellisuudessa tapahtunut, mutta äiti on niin hermostunut huoltoriidasta sekä lapsen kiistaan ja vanhempien eroon liittyvistä oireista, että kuvittelee hyväksikäytön tapahtuneen. Johtopäätös: äiti ei sovi huoltajaksi, koska hän on todennäköisesti rajatilaisesti häiriintynyt, tiedostamattomalla tasolla operoiva vieraannuttaja, joka pyrkii symbiootisesti omimaan lapsen ja sulkemaan isän pois tämän elämästä. Sen vuoksi hän on kehittänyt hyväksikäytöstä luulon/harhaluulon, johon uskoo itsekin.³²⁰

³¹⁹ *Stuart ja Sandra Kaplan* kertovat tapauksesta, jossa aiheeton epäily esitettiin avioeron jälkeen, mutta teon väitettiin sattuneen avioliiton aikana. Kaplanien mukaan näin väitettäessä tulee turhan epäilyn mahdollisuus selvittää tarkkaan. Äiti teki ilmoituksen sen jälkeen, kun tuomari määräsi isälle tapaamisoikeudet. Nuorempi lapsi, tyttö oli 5-vuotias ja poika 11-vuotias. Tyttö oli äidistään hyvin riippuvainen, tutkijat viittasivat *folie à deux* -tyyppiseen suhteeseen äidin ja lasten välillä. Isä oli saanut psykiatrin lausunnon terveydestään. *Kaplan – Kaplan*, 81–93.

³²⁰ Äiti on saattanut olla tiedostamattomasti vieraannuttava Sariolan kuvailemassa aiheetomassa hyväksikäyttöepäilyssä, jossa kyse oli 3 vuotta 3 kuukautta vanhasta työstä. Hän asui vanhempien eron jälkeen viikossa neljä päivää äidillä ja kolme isällä. Äiti tuli lapsen satunnaisesta lausahduksesta ahdistuneeksi ja ilmoitti asiasta perheneuvolaan, jossa tutkimusten jälkeen ei hyväksikäyttöä voitu vahvistaa. Epäily johti kuitenkin lapsen eristämiseen isästä, jonka yhteydenpitoa lapseen voimakkaasti rajoitettiin. *Sariola*, Epäily jää voimaan. Selostuksen perusteella isä vaikutti normaalilta, hän harrasti urheilua ja leikki lasten kanssa. Kuten Sariola toteaa, jos isässä olisi ollut jotain vikaa, ei äiti olisi alun perin suosunut asumisjärjestelyyn. Äiti valitti isän olleen joskus väkivaltainen ja seksuaalisesti vaativa häntä kohtaan ja pelkäsi ilmeisesti vastaavan käytöksen kohdistuvan tyttöön. Epäilen, että jo ennen lapsen lausahdusta äiti oli ahdistunut, kun ei ehkä symbioottisen asenteensa vuoksi kestänyt lapsen asumista isällä 3 pv/viikko. Tässä tilanteessa epäilyn herääminen oli äidille kätevää, vaikka hän ei olisi motiiveistaan tietoinen. Motiivi ilmenee joka tapauksessa, kun äiti hyvin innokkaasti vääntää lapsen lausumat hyväksikäyttöä tukeviksi ja johdattelee lasta voimakkaasti. ”Seksuaalinen vaatavuus” on todennäköisesti seurausta vie-

En väitä, että äidit olisivat pääsääntöisesti kelvottomia huoltajiksi, erityisesti mitä tulee lapsen oikea-aikaiseen lääkäriin viemiseen, vaan pyrin tällä erittelyllä osoittamaan olevan ilmeistä, että tilanteissa, joissa on kulunut pitkä aika väitetyn teon ja ilmoituksen välillä, on useimmiten kyse turhasta epäilystä. Jos myös erosta on kulunut kauan aikaa, epäily on vielä varmemmin aiheeton. Gardnerin näkemyksen paikkansapitävyydestä on viitteitä Heikinheimon tutkimuksessa, jonka otokseen kuuluvista perheistä vajaalla kolmanneksella oli ero. Tutkimusten alkaessa prosessi oli ajan-kohtainen vain harvoin. Oli kuitenkin neljä tapausta, joissa vanhempien välistä pitkää ja vaikeaa kiistaa oli käyty useita vuosia. Yhdessäkään niistä hyväksikäyttöepäilyä ei voitu vahvistaa. Heikinheimon mukaan kriittisyyteen erotilanteissa on siis aihetta.³²¹

Kerrotuilla kriteereillä STAKESin raportista voidaan lukea, että epäilyn esittämisen pitkän viiveen vuoksi 2-vuotiaisiin on todellisuudessa kohdistunut paljon vähemmän tekoja kuin on väitetty. Myös niihin lapsiin, jotka olivat ilmoituksen teko aikaan 7- ja 8-vuotiaita, kohdistuneiksi väitetyt teot eivät ole uskottavia myöhäisen ilmoitusajankohdan vuoksi. 3–6-vuotiailla oletettu teko aika ja ilmoitus osuvat enemmän yksin, mutta se ei tee niistä sen uskottavampia, kun todennäköisin selitys tilanteelle on, että tämänikäisiä koskevia virheellisiä syytöksiä käytetään muita enemmän suhteellisen tuoreeltaan katkerissa kiistoissa – joko tahallisesti lyömäaseena tai tahattomasti harhaluulona. Tällöin hyödynnetään myös lapsille 2-vuotiaana tapahtuneeksi väitettyä hyväksikäyttöä.

Tilastojen mukaan 2–4-vuotiaiden vanhemmat eroavat useammin kuin muun ikäisten lasten vanhemmat,³²² joten turhia, siinä vaiheessa 3–6-vuotiaita

raannuttajille tyypillisestä epänormaalin pitkästä haluttomuudesta synnytyksen jälkeen; ts. isän tarpeet olisivat olleet normaalit, mutta äidin eivät olleet. Väitetty väkivaltaisuus on näissä tapauksissa usein sellaista, että kun nainen epävakaisuuttaan yrittää tehdä jotain typerää ja mies estää häntä, niin se tulkitaan väkivallaksi. Olisikin hyvin tärkeää kysyä isältä kaikista tällaisista väitteistä; nyt isän osuus tutkimuksista oli jäänyt erittäin vähäiseksi ja puutteelliseksi.

³²¹ *Heikinheimo* 2001, 1631. Käytännössä aina, kun ajallisesti on ollut kyse vieraannuttamisoperaatiosta, on ollut useita muitakin tekijöitä, joiden perusteella epäilyn aiheettomuus on voitu todeta.

³²² Tosin 2–4-vuotiaiden lasten vanhempien alttius erota ei ole kovin paljon suurempi kuin muilla. Vauvojen vanhemmat eroavat vähiten. 4-vuotiaiden lasten vanhempien kohdalla tapahtuu sekä vuoden 1997 ja 2005 vuoden tilastossa ylöspäin hyppäys avoparien eroamisessa, kun taas avioeron kokeneiden 4-vuotiaiden osalta ei tapahdu hyppäystä, vaan lievempi lisäys, samoin kuin 2–3-vuotiaiden aviolaisten osalta. Avioliittojen kesto oli vuonna 2005 keskimäärin 11 vuotta, suurimman eroamisriskin ajoittuessa viidenteen vuoteen, jolloin parilla on usein pieniä lapsia. Suomalainen lapsi 2007, 94–95. Syyt vanhempien eroon eivät ilmene tilastoista. Suurempi osa näistä eroista kuin muun ikäisten lasten vanhempien eroista lienee tulosta vieraannuttamisesta, suhteen lähtölaskennan alkaessa lapsen syntymästä.

lapsia koskevia syytöksiä käytettäneen katkerissa huoltokiistoissa 1–3 vuoden päästä erosta.³²³ Olen luvussa 8 selostanut, kuinka vieraannuttajien parisuhde alkaa purkautua lapsen syntymän jälkeen sen vuoksi, että äiti menee pois tolaltaan synnytyksen yhteydessä, eikä siedä isän ja lapsen välistä kiintymyssuhdetta. Sen sijaan hän tahtoo omia lapsen vain itselleen, minkä vuoksi hän ryhtyy sekä eroamaan että vieraannuttamaan isää lapsesta eron jälkeen. Mitä nopeammin lapsen synnyttyä äiti alkaa isän poissulkemisen, sitä häiriintyneempi hän yleensä on. Kun avioliiton hajoaminen on alkanut lapsen syntymästä ja hyväksikäyttöväitteitä ei aina esitetä heti juridisen eron tullessa, vaan vasta myöhemmin, kun muut keinot isän poissulkemiseksi eivät ole onnistuneet, niin lapsi on sopivasti 3–6-vuotias tutkimuksiin tullessaan.

Diane Schetky ja *Arthur Green* kertovat 3 v 10 kk vanhaa poikaa koskevasta vääreksi havaitsemastaan epäilystä, jonka esittäneellä äidillä ilmeni psykologisissa testeissä vinoutuneita käsityksiä ja paranoidisia harhaluuloja. Äidin kuvaukset isän harrastamasta jatkuvasta seksistä ja omituisista tavoista ovat niin epäuskottavia, että ne mitä ilmeisimmin olivatkin harhaluuloja. Isän havaittiin olevan psyykkisesti normaali. Äiti väitti isän tulleen kateelliseksi vauvasta ja estäneen rintaruokinnan. *Avioliitto alkoi kariutua heti lapsen syntymän jälkeen.*³²⁴ Kateus lapsesta lienee äidin projektiota, samoin vaikeudet imettämässä, jonka äiti todennäköisesti oli itse lopettanut alkuunsa, kuten vieraannuttajat tekevät. Hän on siitäkin syyllistänyt isän projektiivisen identifikaationsa vuoksi. Kyseessä on oiva esimerkki siitä, miksi 3–6-vuotiaat ovat yliedustettuja hyväksikäyttötutkimuksissa.

Ennakkoratkaisussa *Karen B. v. Clyde M.*, jossa äidin tahallaan esittämän aiheettoman hyväksikäyttöepäilyn vuoksi 4-vuotiaan tytön huolto siirrettiin isälle, lasta tutkinut psykologi kertoi oikeudelle pitäneensä omituisena, että kun äidiltä kysyttiin jotain yksityiskohtaa, hän ei kyennyt suoraan vastaamaan siihen, vaan toisti koko kertomuksen aina mekaanisesti kokonaan ulkoa alusta loppuun (*repeating her story by the rote*).³²⁵ Sex-Abuse-kriteereiden mukaan lähivanhemman opettaman kertomuksen mekaaninen ulkoa toistaminen on hyväksikäytön uhriksi väitetyn *lapsen* toimintaa.³²⁶ Se, että lähi-

³²³ *Nicholsin* mukaan tyypillisesti hyvin nuoret, 3–6-vuotiaat lapset joutuvat väärin syytösten uhreiksi, kärsien niistä tulevat hyvin perusteelliset ja pitkäaikaiset vauriot. Sen lisäksi he elävät vanhemman kanssa, joka on joko voimakkaan harhaluuloinen taikka halukas tekemään *mitä tahansa* voittaakseen taistelun. Kaikkien tulisi vastustaa tätä pahinta lapsen pahoinpitelyn muotoa. *Nichols*, Introduction, 1.

³²⁴ *Schetky – Green*, 113–114.

³²⁵ *Lorandos* 2006b, 335–336.

³²⁶ *Gardner* 1995, 66: ”The litany”. Psykologi ihmetteli myös, kun tyttö hoki ”antavansa ymmärtää”. Tällainen lapsen puhe on aikuiselta lainattua ja johtuu siitä, että äiti on toistuvasti ohjeistanut häntä ennen tutkimuksia: ”Anna sitten sen tutkijatäidin ymmärtää, että sinua on käytetty hyväksi.”

vanhempi *itse* toistaa litanianomaisesti kertomuksensa, vaikuttaa pahalta ja voi viitata äidin infantiilisuuteen, älyllisesti ja tunneperäisesti vakavaan rajoittuneisuuteen.

Pidän tapauksia malliesimerkkinä siitä, miksi nimenomaan pieniin lapsiin kohdistuneiksi väitetyissä teoissa on valtaosa aiheettomia epäilyjä: syynä on lähivanhemman rajatila- tai psykoottistasoinen problematiikka. Se on ensin johtanut eroon lapsen ollessa pieni, kun äiti on tuntenut suurta kauteutta lapsen ja isän kiintymyssuhteesta. Myöhemmin hän keksii hyväksikäyttöepäilyn tuhotakseen kiintymyssuhteen lopullisesti. Olen aiemmin esitellyt Blushin ja Rossin sekä Wakefieldin ja Underwagerin tutkimukset siitä, että suurin osa turhia syytöksiä esittäivistä vanhemmista on vakavasti häiriintyneitä. Olen havainnut tämän käytännön tapauksissakin. Myös STAKESin raportissa viitataan pienten lasten äideillä yleisiin psyykkisiin ongelmiin, mikä ei lisää luottamusta heidän epäilyjensä tueksi antamiensa tietojen paikkansapitävyyteen.³²⁷ On omituista, että seri-tutkimuksia tekevät mielenterveysalan ammattilaiset voivat jättää huomiotta syytösten esittäjien ilmeiset häiriöt epäilyjen uskottavuutta harkitessaan. Sen sijaan he keskittyvät etsimään problematiikkaa terveistä isistä.

Eräässä tapauksessa, jossa pieniä lapsia koskevaan huoltoriitaan liittyvät hyväksikäyttöepäilyt kaatuivat myöhemmin aiheettomina, äiti oli jo nuorella aikuisiällä saanut pysyvän mielisairausdiagnoosin. Psykiatrit ja psykologit eivät katsoe sen vaikuttavan asiaan, sen sijaan tervettä, normaalissa uudessa parisuhteessa elävää isää painostettiin haastatteluissa ja ihmeteltiin, kun hän yritti selittää syytösten ja entisen vaimonsa mielisairauden välistä yhteyttä. Kaikki väitteiden esittäjät ja kohteet tulisi testata laajoilla persoonallisuustesteillä kuten Yhdysvalloissa ja kiinnittää huomiota alkeellistasoisten puolustusmekanismien käyttöön, jotka liittyvät vääristyneeseen kuvaan todellisuudesta.

Eräs syy menettelyyn on, että vaikka tutkijat pyrkivät soveltamaan STAKESin uusien ohjeiden mukaista oikeuspsykologista tutkimusotetta, he jatkavat ennestään tuttua tapaa käyttää kliiniselle haastattelulle tyypillistä tulosten tulkintaa. Oikeuspsykologista haastattelua tekevän tulee olla *kriittinen tai jopa epäilevä*, kun taas kliininen haastattelu perustuu *yritykselle ymmärtää potilasta*.³²⁸ Tällöin otetaan tavallaan annettuina potilaan tapah-

³²⁷ Kauppinen et al., 49–53.

³²⁸ Päivi Hirvelän esitys ruotsalaisten oikeuspsykologien ja kliinikkojen oppiriidasta valottaa kliinisen ja oikeuspsykologisen otteen eroa hyvin. Hirvelä, 188–193. Hirvelän käsityksiä on kirjattu STAKESin vuoden 2003 ohjeisiin, joten periaatteessa eron pitäisi olla Suomessa jo selvä. Siihen kuuluu myös, että kliiniselle tutkimukselle tyypilliset menetelmät, nukkekotileikit, perhepiirrokset, kasvokortit, musteläiskätestit, yms. apuvälineet eivät kuulu oikeuspsykologiseen tutkimukseen, joka perustuu strukturoidulle tai puolistrukturoidulle haastattelulle.

tumista tekemät tulkinat, jotka eivät välttämättä pidä yhtä tosiasioiden kanssa. Jos esim. huomionhakuisen lähivanhemman, jonka kokemukset eivät Rossin ja Blushin mukaan useinkaan vastaa todellisuutta, samoin kuin tämän lapselle syöttämät asiat otetaan annettuina, tutkijoiden saama kuva asioista ja tapahtumista vääristyy huomattavasti. Tällöin myös etävänhempi on helppo nähdä syntipukkina.³²⁹

Katkerien kiistojen yhteydessä esitetyn hyväksikäyttövaihteen tutkimisessa vaihtoehtoisena hypoteesina voitaisiin käyttää PAS:a. Sitä varten tulisi jo tutkimuksen alussa haastatella etävänhempaa, jonka antamien tietojen pohjalta hypoteesi voitaisiin asettaa ja testata sitä johdonmukaisesti läpi koko tutkimusprosessin.³³⁰ PAS:a testattaessa voidaan käyttää Bricklinin ja Elliotin testejä. Vaihtoehtoisia hypoteeseja tulisi tilanteesta riippuen asettaa myös useampia. Katkerissa erokiistoissa sellaisia voisivat olla PAS:sta riippumatta, että lapsi oireilee lähivanhemman ahdistusta tai että isäpuoli on käyttänyt lasta hyväkseen tai pahoinpidellyt häntä. Hyväksikäyttöhypoteesin tulokset ei riitä, että todetaan hyväksikäytön ilmeisesti tapahtuneen, vaan sen lisäksi pitää vielä tutkia, kuka voisi olla tekijä. Se mahdollisuus, että tekijä on muu kuin biologinen isä, esim. äiti tai isäpuoli, jätetään usein liian vähälle huomiolle, vaikka em. tutkimusten mukaan isäpuolten riski syyllistyä lasten kaltoinkohteluun on monikymmenkertainen verrattuna biologisiin isiin. Hyväksikäyttötutkimuksia kriittisesti arvosteleva Hannu Lauerma on tuonut esiin Okkamin partaveitsekseksi kutsutun päättelysäännön: ”Johtopäätöksistä on valittava se, joka edellyttää mahdollisimman vähän arvailuun perustuvia oletuksia.”³³¹ Tätä periaatetta rikotaan usein huonosti tehdyissä tutkimuksissa, joissa hyvin omituisia, sisäisesti ristiriitaisia ja tekni-

³²⁹ Tutkimus- ja hoitoprosessit tulisi pitää ajallisesti ja asiallisesti erillään toisistaan. Pidän tosin mahdollisena, että hoidon yhteydessä herää epäily hyväksikäytöstä, mutta silloin tilanne vaatii lapsen tutkimuksia erillään hoidosta, joka tulee keskeyttää tutkimusten ajaksi. Epäily on uskottava vain, jos se herää melko pian hoidon aloittamisen jälkeen. Pitkän hoidon jälkeen esitetty epäily on todennäköisesti väärä.

³³⁰ Kuten artikkelin alussa olen todennut, varsinaiset hyväksikäyttötutkimukset tulisi suorittaa niitä varten suunnitelluilla haastattelurungoilla käyttäen esim. Gardnerin Sex Abuse Evaluation -kriteereitä. Se on eri asia kuin PAS-oireluettelo, jota voitaisiin käyttää vaihtoehtoisena hypoteesina. Puolueellisesti tehdyissä tutkimuksissa, joissa ei lähdetä 0-hypoteesista eli syyttömysolettamasta, epäiltyä etävänhempaa ei usein kuulla kuin vähän tai vasta loppuvaiheessa, jos silloinkaan. Eräs isä ei tiennyt sairaalassa toimitetuista tutkimuksista mitään niiden kestäessä, vaan ensimmäinen tieto tuli vasta poliisilaitokselta, jonne hänet kutsuttiin kuultavaksi rikoksesta epäiltynä. Lääkärit ovat tässä rikkoneet eettisiä ohjeita ja virkavelvollisuuksiaan. Epätasapuolinen kuuleminen, samoin kuin se, että epäilylle ei tahdota antaa hänelle kuuluvia asiakirjoja ja muuta informaatiota, on vahva osoitus puolueellisesti ja huonosti tehdyistä tutkimuksista. Melko yleinen ongelma tutkimuksissa myös on, että väitetään tehdyn vaihtoehtoinen hypoteesi, mutta sitä ei ole johdonmukaisesti testattu, vaan se esitetään vain ”päälleliimatusti” tutkimusraportissa. Tutkimusta ei silloin ole tehty STAKESin ohjeiden mukaisesti.

³³¹ Lauerma, 187.

sesti mahdollittomia seksuaalitekoja koskevat tarinat menevät läpi, kun tutkimuksissa ilmenneitä lapsen ja lähivanhemman kertomusten aukkoja paikallaan pitkälle menevillä oletuksilla.³³²

Oikeuspsykiatrian ja kliinisen psykiatrian ero on tärkeä pohdittaessa PAS:n validiteettia. Oikeuspsykiatrinen ja -psykologinen ote vaatii empiirisiin tutkimuksiin ja tilastoanalyysiin perustuvia validoituja testejä, joita kliininen psykiatria ei vaadi. Sen sijaan kliiniselle psykiatralle on ominaista kvalitatiivinen, laadullinen ote, jolla pyritään potilaan käytöksen tulkitaan, ja sen piirissä kliininen havainnointi on pätevä tapa tehdä tieteellistä tutkimusta. PAS:a epätieteellisin perustein arvostelevien Fallerin, Woodin ja Bruchin tapa sekoittaa oikeuspsykiatriset ja kliiniset lähtökohdat keskenään on johtanut lähes kaikkiin väärinkäsityksiin, joihin he vetoavat PAS:lle negatiivisina asioina. *He ovat, sekoittaessaan PAS:n hyväksikäyttötutkimuksiin, perusteetta laajentaneet oikeuspsykiatralle ominaisen tarkan empiirisen tutkimustiedon vaatimuksen PAS:een,*³³³ johon sellainen vaatimus ei sovi, kun PAS:ssa on kyse kliinisestä psykiatriasta.³³⁴ Heidän on-

³³² Äiti esimerkiksi väittää hyväksikäyttöä tapahtuneen silloin, kun lapsi ei ole edes ollut isän luona tai isä ei ole koskaan ollut yksin lapsen kanssa niin, että olisi voinut tehdä jotain sopimatonta. Eräässä tapauksessa äidin kertomus perustui päinvastoin pitkälti sille ajatukselle, että lapsi ei olisi tavannut isäänsä yli 3-vuotiaana, mutta kun tämä kyettiin aukottomasti osoittamaan vääräksi tiedoksi, niin syyte kaatui oikeudessa, tosin siihen myötävaikutti muitakin syitä. Väärissä kertomuksissa, jotka on myöhemmin osoitettu epätoiseksi, on usein erilaisia sisäisiä epäjohdonmukaisuuksia, ajallista diskrepanssia ja asiallisesti mahdollittomia väitteitä hyväksikäyttötavoista. Väitetty hyväksikäyttö voi olla esim. tavaltaan niin omituinen, että sellaisen avulla kukaan ei pystyisi saamaan mitään kiihoketta tai tyydytystä. Tällaisia tarinoita on kuitenkin uskottu tutkimuksissa ja vasta syyttäjällä tai tuomioistuimessa ne on todettu perusteettomiksi. EIS tuomitsi 17.7.07 Suomen valtion F8M-tapauksessa EIS 6 artiklan rikkomisesta, kun oikeudenkäynnit olivat kestäneet liian kauan, eikä turhaan tyttärensä epäjohdonmukaisuudesta syytetty isä saanut puolustautua kuulustuttamalla oikeudessa tyttärtään. Tämä oli väitetyn rikoksen vuoksi ollut huostaanotettuna 5-vuotiaasta täysi-ikäiseksi. Sosiaalitoimi teki rikosilmoituksen vasta 4 vuotta epäilyn heräämisen jälkeen. Siitä kului toiset 4 vuotta, ennen kuin rikossyyte kumottiin hovioikeudessa ja edelleen 5 vuotta, kun korvausvaatimukset kumottiin hovioikeudessa. Näyttö perustui vain yhteen psykologin lausuntoon; lapsen haastattelua ei ollut edes nauhoitettu.

³³³ Wood, 1414; Bruch, 538–541; Faller, 111–112. Suomessa Lager, joka on artikkeliaan varten vain kääntänyt Bruchin ja Fallerin artikkelit englannista suomeksi, on omaksunut luulonsa suoraan näiltä. Kirjoittajien pääargumentti on, että PAS ei olisi tieteellinen puuttuvien empiiristen ja kvantitatiivisten tutkimusten vuoksi. Kuten yllä on kerrottu, vaatimus on väärä, koska kvalitatiivinen, laadullinen tutkimus riittää. Toisaalta PAS:sta on myös tehty kvantitatiivista, empiiristä ja tilastomenetelmiin pohjaavaa tutkimusta, nimittäin Bricclinin ja Elliotin, Carlos Ruedan, Janelle Burrillin ja Amy Bakerin toimesta.

³³⁴ On myös todettava, että psykiatreilla ja psykologeilla ei ole hallussaan mitään viisastenkeniveä verrattuna esim. oikeita haastattelumenetelmiä omaksuneisiin poliiseihin tai jopa valistuneisiin, tervejärkisiin maallikoihin. Kuten Sariola toteaa, hyväksikäyttö on *tapahtu-*

gelmansa katsoa PAS tieteelliseksi johtuu siten kyvyttömyydestä pitää se erillään hyväksikäyttöasioista. Faller kirjoittaa viitaten DSM-IV:en: ”Oireyhtymä on diagnostinen, kun sen oireet ovat suoraan yhteydessä patologiseen tilaan. Vieraannuttamisoireyhtymä on ei-diagnostinen syndrooma. Se selittää äidin ja lapsen käytöksen, jos lasta ei ole käytetty hyväksi.”

Toisin sanoen Faller katsoo, että *PAS on diagnostinen eli tautiluokitukseen soveltuva oireyhtymä silloin, kun sitä ei sekoiteta hyväksikäyttöön*. Hän tulee näin epäsuorasti myöntäneeksi myös PAS:n tieteellisen arvon. Tähän mennessä PAS-kriteereitä hyväksikäyttötutkimusten ulkopuolella on sovellettu lähinnä kliinisen psykiatrian edellyttämällä tavalla ja siinä suhteessa täysin tieteellisyyden vaatimusten mukaan. Bricklin ja Elliot ovat empiirisiä ja tilastollisia menetelmiä hyödyntäen kehittäneet kaksi psykologista testiä mittaamaan lasten PAS-oireita, jotka ovat luotettavia sekä kliiniseltä että oikeuspsykologiselta kannalta. Kun tällaista tutkimusta tulee lisää, PAS:a voidaan kehittää enemmän oikeuspsykologiseen ja -psykiatriseen suuntaan, jolloin sen käyttömahdollisuudet kasvavat. Riittävän laajojen tutkimusten jälkeen voidaan pyrkiä myös kirjaamaan vieraannuttamisoireyhtymä tautiluokitukseen, mihin ei ole olemassa yhtään periaatteellista estettä.

Alussa viittasin lapsen edun käyttäytymis- ja lääketieteelliseen sisältöön. Oikeustieteellisessä tutkimuksessa tulisi soveltaa myös muiden tieteenalojen käsityksiä mahdollisimman alkuperäisinä ilman, että niistä valmistetaan erilaisia lainopillisia versioita, jotka estävät vuoropuhelua lääkäreiden, psykologien ja kasvatustieteilijöiden kanssa. Esimerkkinä voi-

ma, ei sairaus, minkä vuoksi ei ole erityistä psykiatrista menetelmää, jolla se voitaisiin diagnosoida. *Sariola 2007*. Ainoa varma menetelmä on lapsen somaattinen tutkimus, jos siinä löydetään siemennestettä, sukupuolitauti tai raskaus, eikä sekään vielä riitä koko kuvan saamiseen asiasta. DSM-IV:n ohjeiden mukaan psykiatristen diagnoosien avulla ei voida saada selville potilaan sairauden syitä, jotka tulee selvittää erikseen oikeudellisia tarkoituksia varten. DSM-IV-TR, xxxiii. Kun diagnostiikka ei ole suuntautunut häiriöiden syihin eikä niihin johtaviin tapahtumankulkuihin, se tarkoittaa, että lääkäreillä ei ole erityistä koulutusta niiden selvittämiseen. Toki he ovat tässä suhteessa muita ammattiryhmiä jossain määrin otollisemmassa asemassa, mutta ero ei ole suuri. Gardnerin mukaan suurin osa psykiatrien ja psykologien menetelmistä ei läpäisisi Daubert-testiä, mutta heidän annetaan kuitenkin todistaa, vaikka heidän työvälineillään ei ole Daubertin edellyttämää validiteettia (luotettavuutta) ja reliabiliteettia (toistettavuutta). *Gardner 2006, 8*. Vieraannuttamisoireyhtymällekään ei tule oikeudellisissa yhteyksissä asettaa sen tiukempia kriteereitä kuin muille; Bruchin, Woodin ja Fallerin tarkan tieteellisyyden vaatimukset PAS:lle ovat siten yliampuvia. Suuressa osassa hyväksikäyttötutkimuksia vain jokin testeistä saattaa olla validoitu; muuten näin ei ole laita. Vain harvassa seri-tutkimuksessa kyetään selvästi ylittämään kliinisen arvion taso ja pääsemään vankalle oikeuspsykiatriselle ja -psykologiselle tasolle.

daan mainita *Jussi Pajuojan* tutkimus, jossa havaittiin, että täyttä ymmärrystä vailla olevien väkivaltarikollisten kategoria on turha, koska siihen kuuluvat eivät mielentilaltaan juuri eroa täydessä ymmärryksessä tekonsa tehneistä. Tutkimuksen perusteella alentunut syyntakeisuus olisi jo tullut poistaa rikoslaista. Tosin oikeustieteelläkin voidaan katsoa olevan sanansa sanottavana johtuen *rikollisen teon* merkityksen arvioinnista mielentilaa varten.³³⁵ Vastaavasti tulisi lasten etua pohdittaessa käyttää mahdollisimman tarkoin hyväksi käyttäytymis- ja lääketieteellisiä tutkimustuloksia, sekä lapsilainsäädäntöä uudistettaessa että yksittäistapauksia ratkaistaessa. Oikeustieteen tehtäväksi jää sen määrittelemisen, minkä tasoista *toimintakykyä* käytännössä edellytetään vanhemmilta, menettelytapojen kehittäminen sen arvioimiseksi sekä periaatteet katkerien kiistojen ratkaisemiseksi.³³⁶

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Alanen, Yrjö*: Skitsofrenia ja perhe. *Psychiatria Fennican* julkaisusarja nro 39, 1979. Helsinki 1979.
- Allen, S. M. – Hawkins, A. J.*: Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of Marriage and the Family* 1999 (61), 199–212.
- Almqvist, Fredrik*: Persoonallisuushäiriöt. Teoksessa Räsänen – Moilanen – Tamminen – Almqvist (toim.): Lasten- ja nuorisopsykiatria. Duodecim, Helsinki 2000.
- Amato, Paul – Keith, Bruce*: Parental Divorce and the Well-Being of Children: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin* 1991 (110) 1, 26–46.
- Andritzky, Walter*: Behavioral Patterns and Personality Structure of PAS-Indoctrinating Parents: Psychosocial and Diagnostic Criteria for Intervention. Teoksessa von Boch-Galhau, Wilfried – Kodjoe, Ursula – Andritzky, Walter – Koepfel, Peter (eds.): PAS-Internationale Konferenz. Frankfurt am Main 18.–19.10.2002. VWB, Berlin 2003, 283–314.

³³⁵ *Pajuoja*, 194. Sekä alentuneesti syyntakeisilla että täydessä ymmärryksessä toimineilla oli paljon persoonallisuushäiriöitä ja vaikutti sattumanvaraiselta, kumpaan ryhmään rikollisen teon tehnyt joutui. Alentuneen syyntakeisuuden poistaminen lienee myös kustannuskysymys vankiloiden ollessa ääriään myöten täynnä.

³³⁶ DSM:ssa varoitetaan käyttämästä häiriön diagnoosia ainoana kriteerinä oikeudessa, koska lääke- ja oikeustieteellä on eri päämäärät. Sen vuoksi oikeuspsykiatrisissa tarkoituksissa tulisi diagnoosin lisäksi hankkia aina oheisinformaatiota, ainakin henkilön *toimintakyvyn* heikkouden tai kyvyttömyyden tasosta, koska pelkkä diagnoosi ei sisällä tietoa näistä asioista. DSM-IV-TR, xxxiii. Lakia säädetettäessä tulisi olla selvillä, minkä tasoista toimintakykyä vanhemmilta edellytetään, ts. miten häiriöitä tulkitaan oikeudellisessa mielessä koskien vanhempien kelpoisuutta lähihuoltajiksi ja tapaajiksi.

- Antikainen, Jorma*: Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö. Ammatilliset haasteet ja työorientaatiot. STAKES, tutkimuksia 46. Jyväskylä 1994.
- Auvinen, Maija*: Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A 272, Helsinki 2006.
- Baker, Amy*: The Long-Term Effects of Parental Alienation on Adult Children: A Quantitative Research Study. *American Journal of Family Therapy* 2005 (33), 289–302.
- Baker, Amy*: Adult Children of Parental Alienation Syndrome. *Breaking the Ties that Bind*. W.W. Norton & Company, Inc., New York 2007.
- Baker, Amy – Darnall, Douglas*: Behaviours and Strategies Employed in Parental Alienation: A Survey of Parental Experiences. *Journal of Divorce and Remarriage* 2006 (45) ½, 97–124.
- Bauserman, R.*: Child Adjustment in Joint-Custody Versus Sole-Custody Arrangements: A Meta-Analytic Review. *Journal of Family Psychology* 2002 (16) 1, 91–103.
- Bone, Michael – Walsh, Michael*: Parental Alienation Syndrome: How to Detect It and What to Do About It? *The Florida Bar Journal*, 1999 (73) 3, 44–48.
- Bow, James – Quinnell, Francella – Zaroff, Mark – Assemany, Amy*: Assessment of Sexual Abuse Allegations in Child Custody Cases. *Professional Psychology: Research and Practice* 2002 (33) 6, 566–575.
- Bricklin, Barry – Elliot, Gail*: Qualifications of and techniques to be used by judges, attorneys, and mental health professionals who deal with children in high conflict divorce cases. *University of Arkansas Little Rock Law Review* 2000 (22), 501–528.
- Bruch, Carol*: Parental Alienation and Parental Alienation Syndrome. Getting it wrong in child custody cases. *Family Law Quarterly* 2001 (35) 3, 527–552.
- Camps, Astrid*: Psychiatrische und psychosomatische Konsequenzen für PAS-Kinder. Teoksessä von Boch-Galhau, Wilfrid – Kodjoe, Ursula – Andritzky, Walter – Koeppel, Peter (eds.): PAS-Internationale Konferenz. Frankfurt am Main 18.–19.10.2002. VWB, Berlin 2003, 143–155.
- Carrity, Carla – Baris, Mitchell*: Caught in the Middle. Protecting the Children of High-Conflict Divorce. Lexington Books, New York 1994.
- Ceci, Stephen – Bruck, Maggie*: Jeopardy in the Courtroom: A Scientific Analysis of Children's Testimony. American Psychological Association. Amazon Books, Washington D.C. 1995.
- Chase-Lansdale, P. L. – Cherlin, A. – Kiernan, K.*: The long-term effects of parental divorce on mental health of young adults: a developmental perspective. *Child Development* 1995 (66), 1614–1634.
- Clawar, Stanley – Rivlin, Brynne*: Children Held Hostage: Dealing with Programmed and Brainwashed Children. American Bar Association. Amazon Books, Chicago 1991.
- Clarke-Stewart, Alison – Hayward, Graig*: Advantages of Father Custody and Contact for the Psychological Well-Being of School-Age Children. *Journal of Applied Developmental Psychology* 1996 (17), 239–270.
- Collins, W. A. – Maccoby, E. A. – Steinberg, L. – Hetherington, E. M.*: Contemporary Research on Parenting: The Case of Nature and Nurture. *American Psychology* 2000 (55), 218–232.
- Daly, Martin – Wilson, Margo*: Child Abuse and Other Risks of Not Living with Both Parents. *Ethology and Sociobiology* 1985 (6), 197–210.
- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Fourth edition, text revision. American Psychiatric Association. Washington 2000.
- Dunne, John – Hendrick, Marsha*: The Parental Alienation Syndrome: An Analysis of Sixteen Selected Cases. *Journal of Divorce and Remarriage* 1994 (21), 21–38.